magazin istoric

SERIE NOUĂ - SEPTEMBRIE 1996

• 1945 –
începe comunizarea armatei
• Sindromul
„cârtiței"

• 1956 –
un complot necunoscut
• Titulescu,
Germania și România

• Ludovic XIV –
speranța Irlandei
• Gafenca
interceptat la Lausanne

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Director – redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Revistă de cultură istorică
Anul XXX – nr. 9 (354)
septembrie 1996

București, P-ța Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, etaj III, camerele 281, 285, 287 – Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70711, Telefon: 615.09.91.

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Secretar general de redacție: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei (responsabil de număr), Doina Pascu, Marian Ștefan
Secretar de redacție: Theodor Lianos
Macheta artistică: arh. Marian Oproiu
Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanța Avram, Mădălina Albu
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Consilier onorific: Radu Ion Popescu
Editor: Fundația Culturală Magazin Istoric. Revistă tipărită la R.A.I. – IMPRIMERIA „CORESI" – București, director general Dumitru Constantinescu; director economic M. Vlădeanu; director M. Soare

SUMAR

Ceea ce rămâne neatins...: Ioan Bogdan 2
1945. P.C.R. „atacă" armata regală: Adrian Pop 3
În lagăr, la Oranki: Nicolae T. Popescu 7
30 august 1940. „Un cuțit în inimă": Emil Panaitescu 9
Alf Lombard în apărarea Transilvaniei: Gheorghe Bulgăr 15
Revoluția din Ungaria: D. Tănăsescu, C. Cristescu, M. Retegan 17
În București, acum 50 ani: Ioan Lăcustă 28
Guvernul din subsolul Băncii Naționale: C. Păunescu, M. Ștefan 33
Războiul rece a început în România: Elizabeth Hazard 37
Tragica greșeală a lui Lucrețiu Pătrășcanu: Tatiana A. Pokivailova 43
Măsura lucrurilor: N. Bănescu 45
8 iulie 1992. Pentru prima oară, Constantin Brâncuși în Parlament 48
Radu Paisie – un domnitor controversat: V. Gheonea 49
Români în Spania: Eugen Denize 52
Podul împotriva zeului Marte: N. Koslinski 55
Nicolae Titulescu – „Întotdeauna Germania a înțeles cel mai bine România"...: Dumitru Hîncu 57
Diplomat în America lui Roosevelt: Radu R. Florescu 62
Grigore Gafencu interceptat la Lausanne: A. Șiperco 64
Sindromul „cârtiței": Cristian Popișteanu, Dorin Matei 67
Un monarh francez, speranța Irlandei? 73
Liechtenstein – repere istorice: Eugen Glück 77
Dr. W. Filderman: T. Wexler 81
Tinta – Yamamoto 84
Un oraș îl înfruntă pe Timur-Lenk 89
● **Cărți sosite ... 6** ● **Concursul lunii mai: Câștigătorii ... 32** ● **Rebus istoric ... 93** ● **Dialog ... 94**

Cartea dumneavoastră de istorie în fiecare lună

IOAN BOGDAN

Ceea ce rămâne neatins...

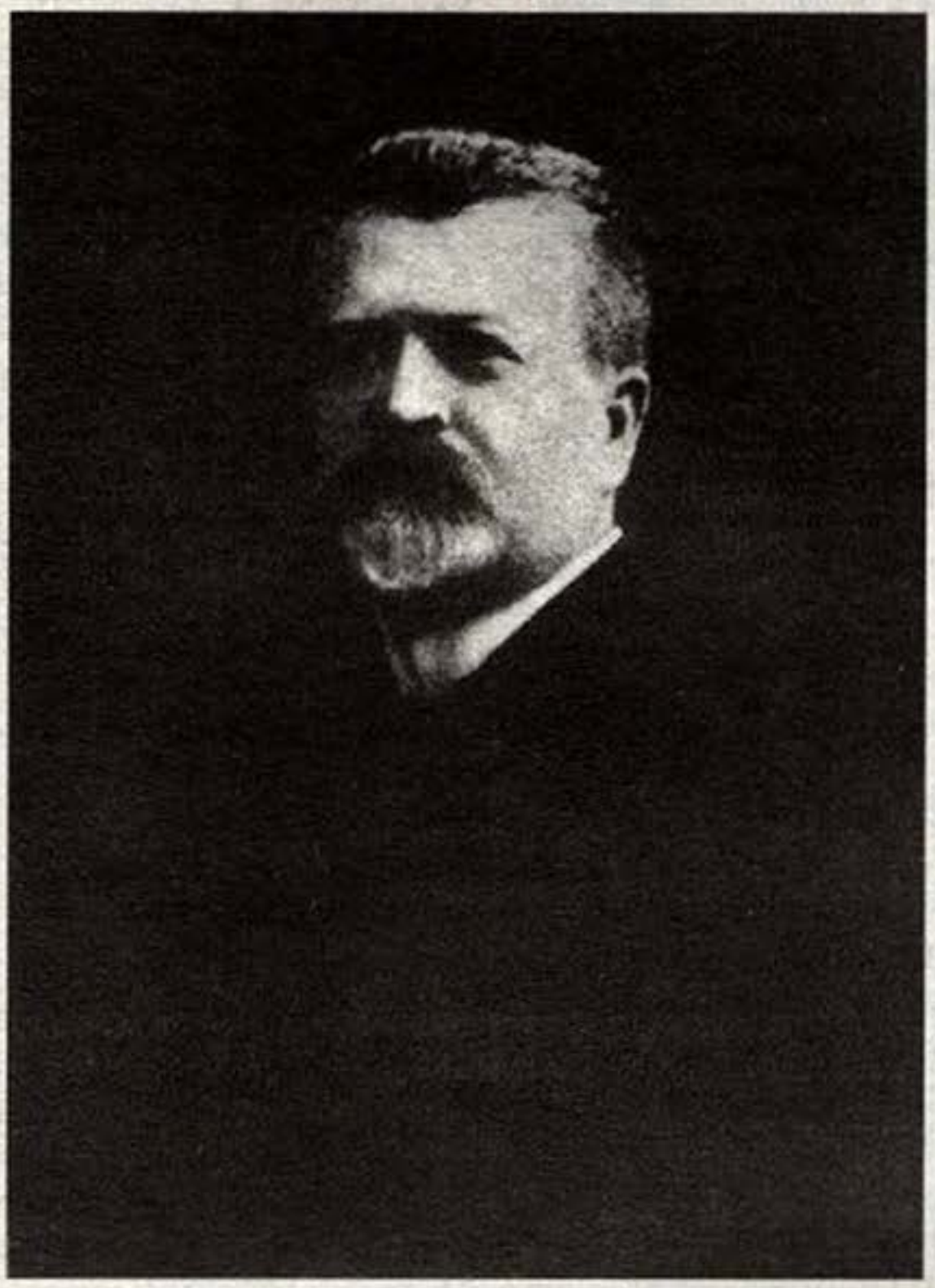

Cine şi-ar imagina numai şirul lung de războaie crunte, de vărsări de sânge, de devastări neumane ale ţărilor, de pârjoliri şi arderi, de târâri în sabie a mii şi mii de oameni, de răpiri de averi şi stoarceri de bani de la domni şi de la ţări, cu un cuvânt cine şi-ar imagina numai toate acele năpăstuiri fără seamăn ce cădeau pe capul ţărilor noastre odată cu intrările turcilor şi tătarilor în ele, acela ar fi aplecat să creadă că influenţa turcilor asupra ţărilor noastre a fost numai nefastă.

Aceasta ar fi însă greşit. Cu toate nevoile materiale îndurate de ţările noastre de la Mircea şi Ştefan cel Mare încoace, până la Mihai Viteazul, starea lor nu era aşa de rea cum ne-am închipui-o noi astăzi, cei care ne înfricoşăm când auzim de timpurile crude ale trecutului. Turcii treceau prin ţară ca furtunile cele mari: suflau repede şi doborau tot ce găseau în cale; cerul se însenina însă după furtună; ţara răsufla şi se întrăma din nou. Puterea de producţiune a ei era şi atunci, ca şi astăzi, foarte mare.

Era însă ceva ce rămânea neatins de aceste furtuni: erau instituţiile vechi ale ţării, religia şi cultura lor.

Tratatele lui Mircea şi Bogdan prevăzuseră cu o rară înţelepciune politică că domnia turcilor nu va fi aşa de periculoasă, cât timp ei vor respecta independenţa dinlăuntru a ţărilor, cât timp ele se vor administra după vechile lor obiceiuri şi cât timp turcii nu vor avea dreptul să se aşeze în ţară şi să facă prozelitism.

Această politică înţeleaptă a domnilor noştri a scăpat ţările de nenorocirile de care au suferit celelalte popoare creştine supuse turcilor: albanezii, bulgarii şi sârbii. Noi am rămas cu domnii noştri buni sau răi, dar ai noştri, pe când bulgarii şi sârbii i-au pierdut; noi am rămas cu o boierime pământeană, redusă ce-i drept sub turci şi corcită cu elemente străine, dar, în sfârşit, pământeană, am putea zice naţională, căci era legată prin proprietăţile ei de pământul ţării; noi am rămas cu armata noastră, şi aceasta din ce în ce mai redusă, dar niciodată cu totul nimicită, şi, ceea ce este mai important, noi am rămas cu religia şi cu cultura noastră...

Noi ne fălim şi nu vreau să zic că pe nedrept, cu faptele războinice ale unui Mircea, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul. Românii au fost, fără îndoială, în vechime, un popor viteaz, îndrăzneţ şi îndurător la războaie; ei nu-şi pierdeau uşor nădejdea şi dacă-i culca duşmanul ei se sculau din nou în picioare; bravura armatelor moldoveneşti şi munteneşti e lăudată şi de invidioşii lor vecini.

Românii au mai avut încă o calitate care a contribuit la conservarea lor tot atât de mult cât şi vitejia lor; aceasta a fost înţelepciunea lor politică. Ei s-au luptat cu bărbăţie când ştiau că se pot opune duşmanului; când s-au convins însă că acesta e prea puternic faţă de dânşii şi că dacă s-ar mai opune ar ieşi zdrobiţi din luptă, ei s-au închinat şi şi-au cumpărat pacea cu bani.

(Fragment din conferinţa *Luptele românilor cu turcii până la Mihai Viteazul,* ţinută la Ateneul Român la 25 ianuarie 1898)

1945.

P.C.R. INTRĂ ÎN ARMATA REGALĂ ROMÂNĂ

ADRIAN POP

● O ședință necunoscută a Biroului Politic ● 15 ofițeri superiori „încorporați“ clandestin în P.C.R. ● Importante sunt calitățile, dar contează mai ales defectele ● Citește zilnic Scânteia și e de-ajuns ● Fata generalului, englezii și americanii ● Ana Pauker e supărată când colonelul Teclu „sare peste cal“ și îi „cade capul“ ● Generalul Cumplitu trebuie însurat. Cu cine?

Imagini semnificative ilustrând instituirea controlului partidului comunist asupra instituției militare românești. Soldați, subofițeri și ofițeri din garnizoana București pe străzile Capitalei în ziua de 6 martie 1945...

La mai bine de o jumătate de an de la instaurarea guvernului Petru Groza, în condițiile intensificării luptei pentru acapararea puterii politice, liderii comuniști se arătau interesați în accelerarea procesului de penetrare a structurilor din armată cu elemente fidele lor. În acest sens se pronunța Vasile Luca, atunci când afirma că „în condițiunile actuale ale luptei este de mare importanță ca să pătrundem în mediul acesta în care noi am lipsit ca partid“. Consensual, Ana Pauker adăuga că „nu trebuie ținuți cu anii“ cei propuși spre a intra în partid.

Controlul asupra armatei ca instituție fundamentală a statului a constituit unul din obiectivele centrale ale strategiei comunizării României[1]. În acțiunea de subordonare a acesteia intereselor comuniste, roluri deosebit de importante au jucat racolările de ofițeri superiori cu funcții de răspundere în armată, precum și cei care cunoscuseră modelul stalinist la fața locului – foști prizonieri de război din U.R.S.S., constituiți în diviziile de voluntari „Tudor Vladimirescu“ și „Horia, Cloșca și Crișan“.

Un document inedit **– stenograma ședinței Biroului Politic al C.C. al P.C.R. din 25 septembrie 1945 – vine să aducă noi lumini asupra activității comuniștilor în armată în faza incipientă a preluării puterii politice. La ședință au participat: Ana Pauker, Vasile Luca, Constantin Pârvulescu, Iosif Rangheț, Emil Bodnăraș, Lucrețiu Pătrășcanu, Iosif Roitman (Chișinevschi), Chivu Stoica, Miron Constantinescu, Dumitru Coliu, Anuța Toma.**

---

[1] Traumele la care a fost supusă această instituție încă din primele momente ale asaltului declanșat de comuniști în lupta pentru putere au format subiectul multora dintre articolele publicate de *Magazin istoric* în nr. 8-12/1991, 5 și 12/1993, 10/1994, 5 și 8/1995, 5-8/1996.

L-a refuzat pe rege, servind partidul

Între cei 15 ofiţeri superiori a căror primire în rândurile Partidului Comunist din România a fost validată de Biroul Politic al C.C. al P.C.R. în cadrul şedinţei sale din 25 septembrie 1945 aflăm nume de rezonanţă, precum generalul Constantin Vasiliu Răşcanu, ministru de război, generalul Nicolae Cambrea, colonelul Iacob Teclu şi locotenent-colonelul Arhip Floca, toţi cu roluri deosebite şi funcţii de comandă în cadrul Diviziei „Tudor Vladimirescu", generalul Constantin Popescu Cumplitu, locotenent-colonelul Nicolae Popescu, şeful Biroului 2 contrainformaţii din cadrul Secţiei a II-a a Marelui Stat Major, colegul său din aceeaşi secţie, maiorul Victor Purcărete, maiorul Nicolae Dobre, din cadrul Secţiei a III-a operaţii a Marelui Stat Major ş.a.

Analiza conţinutului stenogramei relevă cu prisosinţă faptul că nimic esenţial din ceea ce ar fi putut contura portretul moral-politic, caracterologic şi comportamental al celor vizaţi nu a scăpat atenţiei liderilor comunişti. Vizate erau deopotrivă meritele şi atitudinile incriminabile din unghiul de vedere comunist, calităţile şi defectele, avantajele şi pericolele potenţiale ale primirii acestor militari de rang superior în rândurile membrilor de partid.

La capitolul merite, în cazul generalului C. Vasiliu-Răşcanu era apreciată îndeosebi „atitudinea luată în legătură cu evenimentele de la 22/23 august [1945], când regele i-a propus să-l servească cu o demisie [din guvern]. A refuzat acest lucru, arătând că nu înţelege să trădeze guvernul din care face parte şi că nu poate servi pe Maiestatea Sa cu o asemenea demisie". În consecinţă, conchidea Emil Bodnăraş, „el în ultima vreme a evoluat pozitiv... E foarte ataşat de noi, are multă consideraţie, respect faţă de partid". Cu toate acestea, adăuga liderul comunist „afirmaţia lui că cunoaşte partidul se poate lua sub rezervă". Această completare viza, probabil, cererea de primire în partid a lui C. Vasiliu-Răşcanu către „Onor Comitetul de conducere al Partidului Comunist din România" (6 septembrie 1945), în care solicitantul declara: „Subsemnatul cunosc ideologia partidului, sunt încadrat în ea. De asemeni cunosc datoriile ce-mi incumbă ca membru şi înţeleg să mă supun întocmai".

În cazul celor al căror destin se identificase cu activitatea diviziilor de voluntari constituite din foştii prizonieri români din Uniunea Sovietică, firesc, erau valorizate îndeosebi contribuţiile lor la constituirea acestor unităţi. Este cazul generalului Nicolae Cambrea care, aşa cum arăta Ana Pauker, „atunci când prea puţini ofiţeri superiori s-au declarat gata pentru luptă – s-au declarat Teclu şi Nicolaide în alt lagăr, dar în lagărul lui, [Cambrea] a fost singurul care a mers, într-un lagăr de 2 000 de ofiţeri, reacţionari în imensa lor majoritate".

...şi în timpul unui miting electoral din preajma alegerilor parlamentare din noiembrie 1946

Într-un mod asemănător erau apreciate contribuţiile colonelului Iacob Teclu, „primul care a propus în Uniunea Sovietică formarea diviziei, cum spunea el atunci, a «legiunii române de luptă»" (Ana Pauker), respectiv cele ale locotenent-colonelului Arhip Floca, „unul din primele elemente care au contribuit la formarea Frontului şi a Diviziei" (Dumitru Coliu).

În cazul generalului Constantin Popescu Cumplitu esenţială pentru decizia primirii sale în partid a fost înalta apreciere a calităţilor sale profesionale. „Despre generalul Popescu cred că este puţin de discutat. Este cel mai bun din toată seria aceasta. Este un element cinstit şi foarte ataşat şi mândru în acelaşi timp de poporul lui... Este un element foarte serios, foarte sever, prea aspru chiar, poate. Dar dacă am avea 10 generali ca el, am putea porni bine munca în armată" (Emil Bodnăraş).

În privinţa locotenent-colonelului Nicolae Popescu, un profesionist al contrainformaţiilor, format la şcoala generalului Constantin Popescu Cumplitu, Bodnăraş evidenţia faptul că acesta facilitase şi continua să înlesnească scurgerile de informaţii către comunişti. Bodnăraş, principalul beneficiar al acestor informaţii, îi schiţa un scurt portret: „Un ofiţer foarte hotărât, tânăr. Ne-a făcut mari servicii. A venit imediat la noi, s-a încadrat odată cu generalul Popescu. Este foarte legat de gen. Popescu, care i-a fost profesor. A fost adus de el. Element dinamic, cinstit. A fost trimis cu Răşcanu atunci la Moscova. A făcut şi acolo treabă bună, în măsura în care îi revenea... Este un element foarte bun, un element care promite mult. Citeşte, studiază, se ocupă foarte mult... E un profesionist în materie de informaţii şi va rămâne încă multă vreme acolo. De altfel, a şi organizat acolo un nucleu şi vine cu alte două propuneri de ofiţeri, cu care lucrează pe linia statului major".

La maiorul Victor Purcărete din Secţia a II-a a Marelui Stat Major era apreciată combinaţia – rară pentru acele vremuri la „tovarăşii de drum" ai partidului comunist – între cunoaşterea limbilor străine şi pregătirea politico-ideologică „pe linie": „Cunoaşte franceza, germana şi are noţiuni de engleză. Noi îl pregătim să-l trimitem undeva... Este un element cinstit, un element care nu ştie decât ce şi-a însuşit de la 23 august. Citeşte *Scânteia* zilnic, de la

un capăt la altul. Îl satisface în toate privinţele".

„Să se schimbe fundamental"

La capitolul pericole potenţiale, generalul Vasiliu-Răşcanu, în urma verificărilor efectuate de organele de informaţie şi filaj ale P.C.R., era absolvit de suspiciunea că ar avea legături cu misiunea militară britanică, cu Auşnit şi francmasoneria. Rămânea a mai fi clarificată natura relaţiilor sale cu Palatul Regal şi cu grupul de ofiţeri „reacţionari" din cadrul Ministerului de război, cărora încerca să le ia apărarea, în special cu maiorul Anton Dumitrescu, cel care comandase grupa de militari ce îl arestase pe Antonescu şi care era bănuit de relaţii cu britanicii după ce fusese trecut la cabinetul ministrului de război ca şef al Biroului (secţiei) 2 – informaţii.

Principala „hibă" a generalului Vasiliu-Răşcanu rămânea însă, în opinia liderilor comunişti, profilul moral şi anturajul nesănătos al membrilor familiei sale. Referindu-se la acest aspect, Emil Bodnăraş observa: „Nevasta sa este o femeie pe care serviciul nostru o suspectează pentru atitudinea ei şi pentru relaţiile ei. Nevasta lui este foarte uşuratecă, pasionată pentru cărţi, unde a pierdut avere, averea ei. Întreţine relaţii necontrolate cu lumea aceasta... Fata lui, spus în termeni buni româneşti, este o curviştină, care se culcă cu toată lumea. Nu o stăpâneşte. Poate cade victimă oricăror încercări. Şi ar fi proşti englezii şi americanii să nu facă asemenea încercări".

Şi totuşi, ţinând seama de poziţia şi funcţia generalului Vasiliu-Răşcanu, cât şi de profilul moral-caracterologic al acestuia, mai ales de faptul că acesta era perceput ca „un om foarte uşor de condus" (E. Bodnăraş), „foarte nehotărât" şi „foarte influenţabil" (D. Coliu), liderii comunişti considerau, în pofida rezervelor exprimate, ca extrem de profitabilă pentru partid cooptarea acestuia în rândurile sale. Emil Bodnăraş o şi declară: „Faţă de poziţia lui în momentul de faţă în armată, faţă de atitudinile vizibile, controlabile de noi şi determinate de influenţa noastră..., ţinând totuşi seama de toate aceste lipsuri şi greutăţi, pe care le are el prin mediul din jurul lui, consider că putem să-l încadrăm".

La această concluzie, Iosif Roitman a ţinut să adauge: „Să i se pună un şir de probleme, de angajamente pe care trebuie să şi le ia de acum înainte în calitate de membru de partid. Cu poziţia lui faţă de elementele reacţionare din Ministerul de război şi din armată. Să se schimbe fundamental. Ca el să ştie că în calitate de membru de partid atitudinea lui trebuie să fie alta decât până acum. Trebuie să termine cu şovăiala... Să ştie că este membru de partid şi că cuvântul partidului pentru el trebuie să fie sfânt..., în special problema curăţirii armatei să fie pusă, şi în aşa fel, ca el să poată, imediat după primirea în partid, să dovedească că poate fi membru de partid".

Dacă Dumitru Coliu nu făcea decât să reitereze poziţia lui Roitman, în sensul că generalul va trebui „să fie mult mai hotărât şi hotărârile de partid trebuie să le îndeplinească fără nici o şovăială şi mai ales în cercurile lui", Chivu Stoica sugera o strategie mai flexibilă şi mai eficientă faţă de Răşcanu: „Nu poate lucra cu oricine – afirma el – şi cred că trebuie permanent înconjurat de oamenii noştri de conducere, să fie atras, să discute cu el, ca să-l ajute. Adică, nu ar strica să discute tovarăşa Ana sau alţii cu greutate în partid, ca să vadă că îi dăm atenţie şi nu cu oameni pe care îi consideră inferiori. Şi aceasta îl va ajuta foarte mult să ia poziţie de partid".

Generalul Cambrea era criticat pentru faptul că „nu este un element tare stăpân pe sine", manifestând şovăieli, ambiţii şi susceptibilităţi personale (E. Bodnăraş), precum şi o anumită încăpăţânare care „merge până la chestiuni de linie" (D. Coliu); apoi faptul că „este un individualist turbat şi cu multe din păcatele ofiţerilor vechi" (Ana Pauker) în ceea ce priveşte „brutalitatea în relaţiile cu subalternii" (V. Luca). „Totuşi – conchidea Bodnăraş – sunt pentru primirea lui, el fiind destinat a fi subşeful Marelui Stat Major şi în general ascultă partidul."

La rândul său, colonelul Iacob Teclu era perceput ca „un element care are mereu tendinţa de a merge spre stânga, de a sări peste cal..., care la greutăţi serioase întâlnite, lasă să-i cadă capul" (Ana Pauker).

Generalul Constantin Popescu Cumplitu se făcea vinovat de faptul că era... necăsătorit. La reacţia lui Miron Constantinescu, pe cât de promptă, pe-atât de simptomatică pentru preceptele falsei morale comuniste („încă o problemă eludată"), Ana Pauker replica la fel de semnificativ: „Trebuie să-l căsătorim, să vedem cu cine".

Este interesant de precizat faptul că toţi cei propuşi a intra în rândurile P.C.R. în lotul discutat la 25 septembrie 1945 au fost primiţi cu vechime retroactivă. Cei care veneau pe filiera diviziilor de voluntari create din prizonierii aflaţi în U.R.S.S. (Nicolae Cambrea, Iacob Teclu, Arhip Floca) au fost primiţi în partid cu vechimea de la 15 noiembrie 1943, data constituirii Diviziei „Tudor Vladimirescu"; cei care aduseseră servicii deosebite comuniştilor imediat după 23 august 1944 (C. Vasiliu-Răşcanu, Nicolae Popescu ş.a.) au fost primiţi începând cu acea dată (23 august 1944), iar „tovarăşilor de drum" mai recenţi (Nicolae Dobre, Petrovici) li s-a decis vechimea începând cu 23 august 1945.

Păreri diverse au existat şi în legătură cu modalitatea de desfăşurare a ceremoniei propriu-zise de

Patru „destoinici" comisari politici comunişti la lucru (de la stânga la dreapta): Petru Borilă, Mihail Burcă, Dumitru Coliu şi Gheorghe Stoica

primire în partid, reflexul conspirativităţii dobândit în anii ilegalităţii nefiind încă eradicat. Bodnăraş propunea: „Întrucât aici sunt ofiţeri care nu trebuie desconspiraţi, şi chiar nici între ei, primirea nu putem s-o facem într-un cadru care să-i întrunească pe toţi, ci pe grupe". Faţă de propunerea lui Bodnăraş, ca grupul Răşcanu, Cambrea, Teclu şi cei doi Popeşti să fie primit la C.C., Ana Pauker replica: „Să facem primirea nu la C.C., ci într-o casă pe care o vom aranja să fie cât mai repede pusă în picioare, o casă conspirativă pe care s-o folosim şi pentru şedinţe cu militarii". Şi tot Ana Pauker propunea ca „primirea s-o facem înmânându-le bilete [carnete] de partid, spunându-le care sunt sarcinile şi datoriile lor, ce aşteptăm de la ei, ce le vom da... Să le propunem ca biletele de partid să le păstreze la noi. Dar să le dăm în mână, ca să simtă că sunt membri de partid".

În afara numelor sonore amintite până acum, în şedinţa Biroului Politic al C.C. al P.C.R. din 23 septembrie 1945 au fost luate în discuţie şi cererile de primire în partid depuse de alţi militari, consideraţi mai puţin importanţi în cadrul acţiunii comuniştilor de a prelua sub controlul lor instituţia militară a ţării. Aceşti militari proveneau din rândurile foştilor prizonieri de război din U.R.S.S. „Nu cred că C.C. – arăta Emil Bodnăraş – trebuie să se ocupe de toate elementele, ci numai de elementele principale, iar restul să fie încredinţat judeţenei de partid, care să le cerceteze".

O atenţie specială a fost acordată însă solicitărilor venite din partea foştilor prizonieri de război reuniţi în diviziile „Tudor Vladimirescu" şi „Horia, Cloşca şi Crişan". Semnificativă pentru psihologia acestor elemente rămâne observaţia făcută de Vasile Luca: „Băieţii cari au făcut şcoli antifasciste sunt băieţi buni, dar au un fel de sfială. Nu uită că au fost prizonieri şi nu pot crede că pot fi egali cu ceilalţi. Există la ei această sfială şi trebuie atraşi". Este un lucru bine ştiut, comuniştii, în ansamblul lor, sufereau de un anumit complex de inferioritate moştenit din ilegalitate şi datorat numărului şi ponderii lor extrem de reduse în viaţa politică a ţării, precum şi poziţiei marginale în societatea românească. La foştii prizonieri de război, acest complex fusese exacerbat în urma tratamentului la care fuseseră supuşi. În fond, ei datorau întreaga lor „carieră" partidului comunist. Cu această psihologie tipică marginalizatului, cu obedienţa totală faţă de comunişti ei au devenit instrumente docile cu ajutorul cărora comuniştii au introdus în armată un model străin spiritului şi tradiţiilor româneşti. ■

(Va urma)

CĂRŢI SOSITE LA REDACŢIE

● **N. Iorga – NEAMUL ROMÂNESC ÎN BASARABIA. VOL. I** (ediţie îngrijită, introducere, note şi bibliografie **de Iordan Datcu).**

Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1995, 317 pp., 5 900 lei: primul tom dintr-o ediţie ce reproduce integral textele lui Iorga despre Basarabia, scrise între 1905-1940.

● **MINORITĂŢILE NAŢIONALE DIN ROMÂNIA. 1918-1925. DOCUMENTE** (coordonatori: **Ioan Scurtu, Liviu Boar).**

Arhivele Statului din România, Bucureşti, 1995, 784 pp.: un mănunchi de documente ce reflectă diversele aspecte ale politicii statului român faţă de minorităţi şi atitudinea acestora relativ la noua situaţie politică de după dezmembrarea imperiilor ţarist şi austro-ungar.

● **DIPLOMAŢIA EUROPEANĂ ŞI MIŞCAREA MEMORANDISTĂ (1892-1896).**

Arhivele Statului din România, Bucureşti, 1995, 607 pp.: lucrarea, având drept coordonator pe Corneliu Mihail Lungu şi ca autori pe Simona Ceauşu, Nicolae Cordoş, Ioan Dordea, Lia Dragomir, Corneliu Mihail Lungu, Gheorghe Mudura, Marlen Negrescu, Constantin Vlad şi Monica Vlaicu, se doreşte o pledoarie pentru respectarea şi apărarea adevărului istoric.

● **LIMBA ROMÂNĂ ŞI VARIETĂŢILE EI LOCALE.**

Editura Academiei Române, Bucureşti, 1995, 135 pp., 2 000 lei: sunt strânse comunicările prezentate la lucrările Sesiunii ştiinţifice organizate de secţia de filologie şi literatură, la 31 octombrie 1994.

● **CENTRAL EUROPEAN ISSUES.**

Vol. 1, nr. 1 şi 2 (toamna, iarna 1995) 176 pp.: o excelentă apariţie editorială ce poate concura cu revistele internaţionale atât prin conţinut, cât şi prin aspect grafic, editată de Ministerul afacerilor externe român, ce reuneşte contribuţii semnate de William J. Perry, Richard C. Holbrooke, Adrian Năstase, Geörgy Keleti, Mugur Isărescu, Dumitru Cioflină, Teodor Meleşcanu, Volker Rühe, Daniel Dăianu, pentru a aminti doar câteva nume.

● **A. Gelu Doru Ilieş – AGONIA PERSONALITĂŢILOR. GRIJA CUNOAŞTERII TERESTRE ŞI EŞECUL MONDIAL AL PERSONALITĂŢILOR.**

Editura Continent, Sibiu, 1995, 176 pp.: un punct de vedere original asupra locului şi rolului personalităţilor în lumea de azi şi de mâine.

● **MEMORIILE SECŢIEI DE ŞTIINŢE ISTORICE ŞI ARHEOLOGIE SERIA IV, TOM. XVII (1992).**

Editura Academiei Române, Bucureşti, 1995, 240 pp., 4 500 lei: studii consacrate centenarului mişcării memorandiste, actului de la 1 Decembrie, celor 500 ani de la descoperirea Americii, istoriei Academiei Române.

● **CĂMINUL ROMÂNESC.**

Nr. 4 (decembrie), 1995: periodic ce apare de patru ori pe an, ca „foaie de legătură a românilor din Elveţia".

● **ACTUALITĂŢI ÎN HEPATOLOGIE.**

Sub redacţia **Mihai Voiculescu,** *Editura Infomedica, pp. 336, 18 000 lei.*

După cum o arată şi titlul o culegere de articole şi studii sintetice asupra principalelor maladii ale ficatului la informaţia de ultimă oră a ştiinţei medicale româneşti şi internaţionale. Colectivul coordonat de conferenţiar dr. Mihai Voiculescu include pe Virgilu Niculescu, Ioan Romoşan, Petru L. Matusz, Dana Topală, Dorina Ticu, Liliana-Simona Gheorghe, Cristian Gheorghe, Radu Ana , Mircea Angelescu, Cristian Banciu, Traian Banciu, Camelia Ionescu, Dan Olteanu, Dan Andronescu, Dan Pitigoi, Irinel Popescu.

● Mădălina Nicolaescu – **FRONDĂ ŞI PROPAGANDĂ.**

Editura Universităţii din Bucureşti, 1996, 223 pp., 5 800 lei: prima analiză în ţara noastră a teatrului reformat din Anglia şi Germania în secolul al XVI-lea, privit sub raport istoric, religios dar şi literar. În acelaşi timp, cartea schiţează o critică a criticii şi în virtutea ei, autoarea a obţinut titlul de Doctor în filologie. Dedicată amintirii tatălui său, prof. dr. Victor Nicolaescu, autentică personalitate a vieţii medicale româneşti postbelice, cartea doamnei Mădălina Nicolaescu se relevă a fi între contribuţiile noii generaţii de cercetători români în domeniul ştiinţelor umaniste.

ÎN LAGĂR, LA ORANKI

În nr. 7/1993, revista noastră a publicat câteva amintiri din prizonierat ale d-lui Nicolae Fuiorea, care, locotenent fiind pe atunci, comandant al companiei 1 din Batalionul 10 vânători de munte, a căzut prizonier în septembrie 1941 în bătălia de la Malaia Belozorka. În relatările sale, colaboratorul nostru se referea şi la acţiunea întreprinsă de Ana Pauker, în vara lui 1943, printre ofiţerii români prizonieri în lagărul de la Oranki pentru înscrierea lor în Divizia „Tudor Vladimirescu", care se constituia atunci.

Iată, acum, un alt participant la evenimentele din urmă cu 56 ani ne-a pus la dispoziţie relatările sale referitoare la acelaşi moment: recrutarea dintre prizonierii români a voluntarilor pentru Divizia „Tudor Vladimirescu".

În cadrul puternicei contraofensive sovietice asupra Stalingradului, în bătălia zisă „de la Cotul Donului", din iarna 1942-1943, câteva mari unităţi române au fost covârşite de numărul şi tehnica sovietică, un mare număr de ofiţeri şi soldaţi căzând prizonieri. Au urmat, pentru ei, luni şi ani de suferinţe şi umilinţe pe care cei care nu le-au trăit nu le pot bănui, nici imagina.

În lagărul de la Oranki, localitate situată la 60-70 km sud de Nijni Novgorod, pe atunci numit Gorki, oraş mare pe fluviul Volga, la jumătatea distanţei dintre Kazan şi Moscova, erau închişi majoritatea ofiţerilor români, câţiva ofiţeri italieni şi un mare număr de ofiţeri germani, luaţi prizonieri la Stalingrad.

Prin iulie 1943, au sosit la Oranki două autocamioane cu colete alimentare. În maşini se găseau şi Ana Pauker, activistă a Partidului Comunist din România, aflată pe atunci în U.R.S.S. (fusese „schimbată" de guvernul român pe deputatul ţărănist-sterist Ion Codreanu, care fusese în închisoare la sovietici), locotenent-colonelul N. Cambrea, bărbat încă tânăr şi frumos, fost şef de stat major, al Diviziei a 5-a infanterie. Mai se găseau printre călători un civil, despre care mi s-a spus mai târziu că se numea Vasile Luca şi că era un membru marcant al Partidului Comunist din România, şi deputatul basarabean Mâţă, capturat de ruşi în dramaticele zile din iunie 1940. Întregul grup era sub comanda unui locotenent-colonel NKVD, Samoilov, probabil originar din Transnistria pentru că vorbea curent limba română.

Ana Pauker, care era sufletul şi creierul întregului grup, a început acţiunea de propagandă, adunând într-un birou mici grupe de ofiţeri prizonieri, „mai slabi de înger", pe care îi prelucra pentru misiunea cu care venise: formarea Diviziei „Tudor Vladimirescu", folosind metode demagogice de a-i convinge prin promisiuni că vor fi duşi în ţară, la familii, şi că vor primi răsplăţi mari şi avansări. Ceilalţi ofiţeri prizonieri – majoritatea – au încercat să împiedice din afară aceste şedinţe prin fluierături sau cântece patriotice. Acest duel a durat până când, la cererea Anei Pauker, garda lagărului i-a silit cu brutalitate pe ofiţeri să se retragă în dormitoare, unde au fost încuiaţi.

A treia zi, Ana Pauker a convocat în curtea lagărului întrunirea tuturor ofiţerilor români. Bănuind ce avea să urmeze, patru ofiţeri prizonieri s-au hotărât să combată cu orice risc acţiunea Anei Pauker. Ei au fost: căpitanul de stat major Popescu T. Nicolae; căpitanul de stat major Cupşa Ion, locotenentul de vânători de munte Fuiorea Nicolae şi sublocotenentul în rezervă, originar din Basarabia, Coban Grigore. Şi-au împărţit rolurile şi au aşteptat.

În curtea lagărului a fost construită o estradă şi s-au adus bănci şi scaune pentru asistenţă. Pe estradă au luat loc cei care formau prezidiul adunării: un soldat, Căprăroiu, ca preşedinte, Ana Pauker, lt. col. N. Cambrea, fostul deputat Mâţă şi încă doi prizonieri, ale căror nume le-am uitat. Primul cuvânt a fost dat Anei Pauker care a încercat să demonstreze, cu false argumente, că „pentru a salva ţara" prizonierii, în special ofiţerii, trebuie să se înroleze în Divizia „Tudor Vladimirescu" şi să lupte alături de trupele ruseşti.

Apoi au fost întrebaţi prizonierii dacă doresc să vorbească. Cei patru ofiţeri, numiţi mai sus, s-au ridicat în picioare şi au cerut cuvântul. Comisarul comunist al lagărului, Cotler *(Magazin istoric*, nr. 10/1993), care vorbea perfect româneşte, fiind originar din Chişinău şi care stătea chiar în faţa tribunei, a indicat preşedintelui prezidiului să dea cuvântul căpitanului Popescu T. Nicolae.

Am ţinut o cuvântare vehementă, dar fără nici un fel de vulgarităţi. În prima parte am condamnat comportarea lt. col. Cambrea pentru actul său de a trece în tabăra duşmanului. I-am amintit toate avantajele primite în ţară şi, mai ales, jurământul de credinţă depus. Am arătat, de

asemenea, că stimez pe oamenii care luptă dezinteresat pentru o convingere, oricare ar fi ea şi aş fi gata să le strâng mâna.

La aceste cuvinte, Ana Pauker a sărit în sus vociferând: „Dar nu ţi-o dăm noi!“. Am continuat cuvântarea, arătând drepturile noastre istorice şi demografice asupra Basarabiei şi am amintit de tendinţele expansioniste ale U.R.S.S., moştenite din testamentul lui Petru cel Mare: drumul spre Constantinopol, prin înrobirea ţărilor noastre româneşti.

În acel moment, colonelul rus Samoilov s-a ridicat brusc în picioare şi a strigat: „Destul bandit fascist! După ce aţi intrat cu armele în mâini în U.R.S.S., pentru a jefui, mai îndrăzneşti să spui şi minciuni. Nu mai ai voie să vorbeşti!!“.

A urmat la cuvânt lt. col. Cambrea, care m-a acuzat că prin sfaturile mele date generalului Mazarini am determinat prelungirea rezistenţei, în Cotul Donului, cu 48 ore, cauzând pierderi inutile. Altcineva nu a mai primit cuvântul. Ana Pauker a întrebat: „Cine este contra înfiinţării Diviziei «Tudor Vladimirescu»“? Stupefiaţi, neobişnuiţi cu acest fel perfid de a pune problemele, prizonierii au păstrat tăcerea câteva momente. Atunci m-am ridicat în picioare şi cu faţa spre asistenţă am strigat: „Ridicaţi mâna, dacă nu vreţi!!“ Nouăzeci la sută din cei prezenţi au ridicat braţul arătând că sunt contra acelei propuneri. Din nou Ana Pauker a strigat: „S-a votat în unanimitate înfiinţarea Diviziei“ deşi, în realitate, votul a fost absolut contrariu. Adunarea a fost apoi dizolvată. Împreună cu căpitanul Cupşa Ion m-am îndreptat, umăr la umăr, spre dormitor. Abia ajunşi aici, au apărut doi ofiţeri NKVD, care m-au arestat şi m-au dus în închisoarea NKVD din localitate, unde am fost ţinut 2 săptămâni, până la întocmirea dosarului. După aceea am fost trimis la Gorki, unde am fost întemniţat în închisoarea NKVD nr. 1, la „Speţ Corpus“ (Corpul Special). ■

Nicolae T. POPESCU,
veteran de război

1 458 academicieni – dicţionar

Dr. Dorina N. Rusu

MEMBRII ACADEMIEI ROMÂNE
1866 - 1996

MIC DICŢIONAR

FUNDAŢIA ACADEMICĂ „PETRE ANDREI“

1 006 academicieni români (membri fondatori, titulari, de onoare, corespondenţi şi aleşi post-mortem) şi 452 străini, din 33 ţări.

Acesta este impresionantul număr de nemuritori aleşi în Societatea Academică Română şi apoi în Academia Română, din 1866 până astăzi.

Şi tot acesta este numărul „vocilor“ dintr-o valoroasă lucrare de referinţă: *Membrii Academiei Române. 1866-1996. Mic dicţionar,* de dr. Dorina N. Rusu.

Printr-o migăloasă muncă de investigare a Arhivei şi publicaţiilor Academiei Române, a altor numeroase surse, autoarea prezintă principalele date bio-bibliografice ale tuturor celor 1 458 membri ai înaltului for ştiinţific român. Se conturează astfel un excepţional tablou nu numai uman, ci şi cultural, ştiinţific al celor 130 ani de viaţă academică românească. O veritabilă istorie a Academiei Române, prin personalităţile reunite în sânul ei. Istorie cu multe lumini, dar şi cu pagini umbrite. Dacă ar fi să amintim numai îndepărtarea, în 1948, a membrilor în viaţă, aleşi în perioada anterioară, în urma subordonării Academiei organelor politice. Actul necesar, reparator, de reconfirmare a tuturor celor cărora li se retrăsese calitatea de academician în 1948 a fost făcut în 1990, odată cu intrarea Academiei într-un profund proces de renaştere.

Dicţionarul – care nu-i deloc „mic“, numărând 432 pagini, format mare – are şi următoarele anexe: preşedinţii Academiei Române între 1866 şi 1996, protectorii şi preşedinţii de onoare, conducerea şi secţiile ei.

Apărut în condiţii grafice cu totul deosebite (tiparul executat la „Policrom S.A.“ din Iaşi), acest atât de necesar dicţionar academic a fost publicat de Fundaţia Academică „Petre Andrei“ şi Editura A92 din Iaşi, cu sprijinul financiar al Băncii Române de Dezvoltare şi al mai sus-amintitei Fundaţii ieşene.

La cea de-a 130-a aniversare a existenţei sale, Academia Română îşi are, prin contribuţia d-nei dr. Dorina N. Rusu, cartea sa de vizită de valoare internaţională.

Vivat, crescat, floreat!

30 AUGUST 1940:

„UN CUȚIT ÎMI TRECE PRIN INIMĂ“

• Telefonul de la restaurant • Praf în ochii țării • Printre academicieni, în tragica zi • Opera unei vieți distruse • Lacrimile fostului primar • Consulul italian își oferă serviciile • Ultima ședință a colegiului Universității clujene

EMIL PANAITESCU

În momentul când pregătisem și predasem deja în tipografie fragmentele din însemnările diplomatului român aflat în capitala Italiei referitoare la evenimente din ultimele luni ale celui de-al doilea război mondial, prin bunăvoința colegilor de la Arhivele Naționale – Direcția Arhivelor Istorice Centrale, am luat cunoștință de alte notații inedite ale lui Emil Panaitescu, dintr-un moment tragic pentru istoria românilor: dictatul de la Viena din 30 august 1940.

În acele zile el s-a aflat la București și Cluj, având astfel posibilitatea să înregistreze reacțiile din cercurile politice și intelectuale ale vremii în fața nedreptei sentințe impusă de Joachim von Ribbentrop și Galeazzo Ciano, prin care nordul Transilvaniei, cu un teritoriu de 43 492 kilometri pătrați și o populație de 2 667 000 de locuitori în majoritate români, a fost cedat Ungariei horthyste.

Notațiile lui Emil Panaitescu aduc informații suplimentare celor pe care le-am prezentat din relatările altor martori ai evenimentelor din urmă cu 56 de ani, între altele în nr. 8-10/1985, 6, 7/1989, 10/1990, 1/1991, 9/1992, 2, 3/1994, 8/1995.

În dorința de a oferi cititorilor noștri aceste relatări necunoscute până acum întrerupem pentru acest număr publicarea însemnărilor lui Emil Panaitescu din Roma din vreme de război, pentru a-l însoți în București și Clujul din zilele de la finele lui august și începutul lui septembrie 1940. La Roma, vom reveni în numărul următor.

Ioan LĂCUSTĂ

În imagini: momentul dramatic al semnării dictatului de la Viena de către M. Manoilescu (dreapta) și I. Csáky (stânga).

1940

25 august. Mi-am lăsat soția și copiii la Saltino (Valloumbrosa-Toscana) și m-am grăbit spre țară.

Din ziarele italiene, elvețiene și din *Pester Loyd* de la Budapesta se vede foarte limpede că vom pierde o bună parte din Transilvania și chiar Clujul.

26 august. La Veneția, tot ce văd prin ziare mă împinge la drumul spre țară. Simt că se apropie umilitoarea și, pentru noi, nedreapta soluție a arbitrajului, astfel precum a fost continuu strecurată nu numai în ziarele italiene și germane, dar și în cele elvețiene.

27 august. Sosit seara la București. Am mers direct la hotel Ambasador, unde am avut impresia că erau foarte mulți germani. Am ieșit numai până la cofetăria Nestor [aflată în blocul de pe locul actualului hotel București, bloc prăbușit la cutremurul din 1977]. Lume puțină și am impresia că sunt figuri triste. Aș vrea să fie numai impresia mea.

28 august, miercuri. De fapt, atmosfera la București este îngrijorată, dar nu simt, nici din ziare, nici de la puținii cunoscuți pe care îi întâlnesc, atitudinea sau conștiința că suntem în fața marii primejdii.

Se pare că nimeni nu-și dă seama că după încetarea conversațiilor între delegația ungară și cea română, luni 26 august, la Turnu Severin, va putea interveni imediat soluția arbitrajului. La ce s-o fi așteptând guvernul român?

După cum s-au desfășurat lucrurile nu rezultă că d-nii Gigurtu și Manoilescu au înțeles destul de bine ce li s-a spus de către Hitler la Berchtesgaden și de către Mussolini la Roma[1]. Altfel n-ar fi putut declara prin ziar că sunt „foarte satisfăcuți" și că au speranța unei reușite.

De altfel, la 17 august, ministrul Bossy îmi spunea la Roma (ultima dată când l-am văzut înainte de a pleca spre țară) că Italia nu ar voi să se ajungă la arbitraj.

Îl văzuse pe contele Ciano, care se arătase „înțelegător, amical și cu multă compătimire pentru situația României". Am atras chiar atunci, imediat, atenția d-lui Bossy că această atitudine a contelui Ciano nu poate fi interpretată decât într-o singură formă: vom fi obligați să primim un arbitraj la Viena ca și Slovacia [primul arbitraj-dictat de la Viena din 2 noiembrie 1938 a amputat teritoriul acestei țări]. Dl. Bossy crede însă că Italia nu vrea să ne piardă prietenia și de aceea nu poate fi pentru arbitraj.

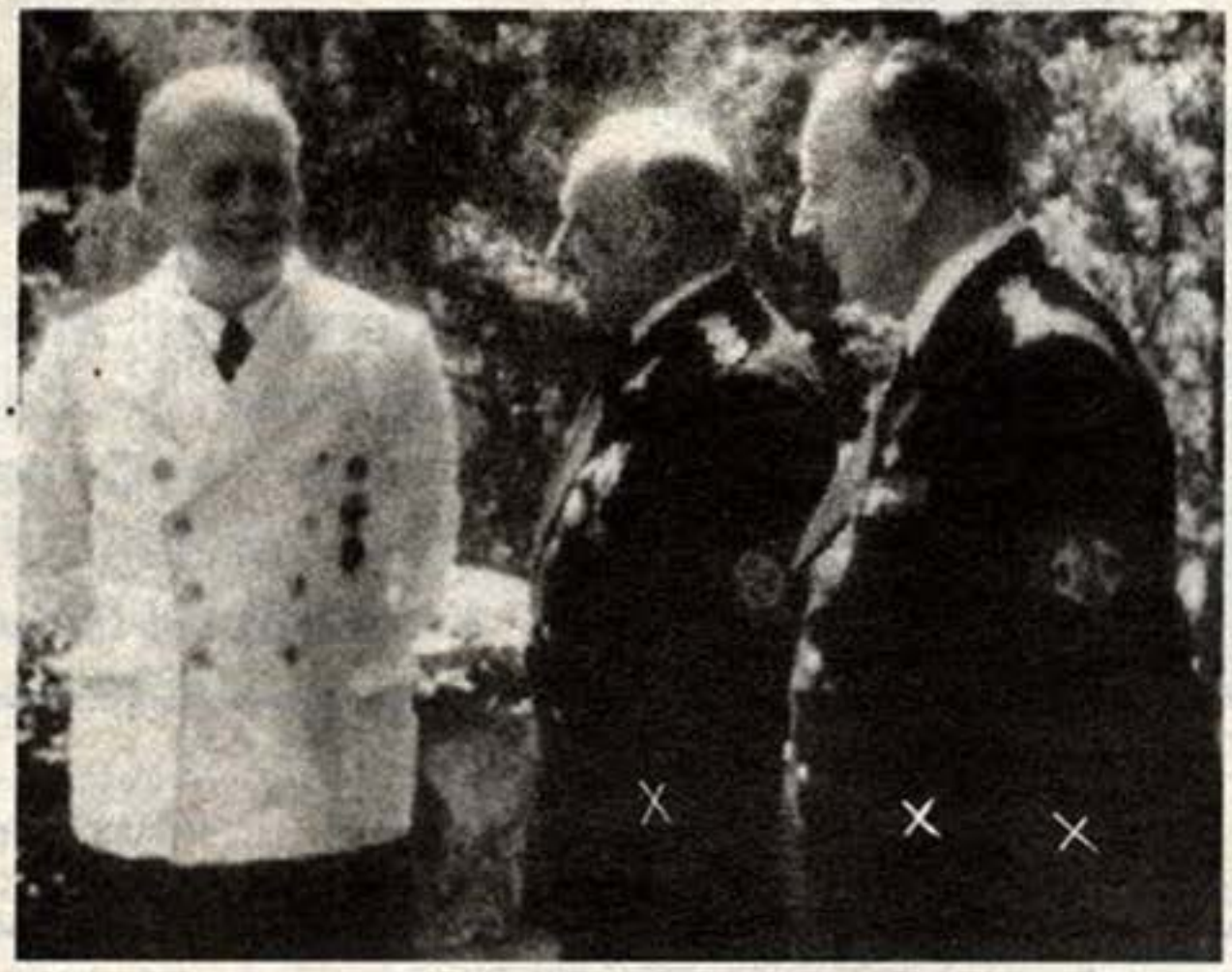

Și de astă-dată actualul ministru al țării noastre la Roma se înșeală, cum s-a mai înșelat și în alte împrejurări. De altfel și predecesorii, Zamfirescu și Lugoșianu, nu dădeau toată atenția la ceea ce le spunea contele Ciano și de aceea deseori se înșelau.

29 august, joi. Merg la Ministerul educațiunii naționale, pentru chestiuni ale Școlii [române de la Roma] din Valle Giulia.

Văd pe prof. Al. Marcu, vechiul meu prieten, secretar general, și pe ministrul Caracostea. Amândoi foarte bine dispuși pentru Școală, dar la realizare merge foarte greu. Pentru o simplă chestiune a încadrării secretarului permanent al Școlii, d-l Vătășianu, ne ostenim de vreo două luni.

Marcu cunoaște chestiunea bine, intervine hotărât, dar soluția tot întârzie. Ce gravă este birocrația la noi.

Pe la amiază aflu că ministrul de externe, Manoilescu, și Valer Pop vor pleca după-masă la ora 4 (16) la Viena, chemați de von Ribbentrop.

Ziarele anunță că ministrul de externe al Italiei s-a întâlnit cu von Ribbentrop și s-au dus la Berchtesgaden, la Führer. Pentru mine este limpede: s-au dus să prezinte nu formula arbitrajului asupra căreia sunt demult înțeleși, ci linia de demarcație nouă în Ardeal, dintre Ungaria și România.

Pe cine întâlnesc dintre românii prieteni pe stradă este îngrijorat, dar nu-și dă seama că suntem numai la câteva ore de sentința sfâșietoare. Unii sunt purtați cu gândul la o *mediație*, unde s-ar mai putea discuta.

Cât de enormă este necunoașterea marilor schimbări în politica europeană și a metodelor puterilor Axei se vede și din faptul că ministrul Manoilescu ar fi plecat la Viena și cu un important material documentar care să-i servească la discuție. Sărmanul nu-și dă seama că nici nu va putea deschide vorba.

Este totuși oribil de clar: Mussolini și Hitler au hotărât, iar Ciano și von Ribbentrop la Viena vor aduce la cunoștință deciziunea privitoare la ceea ce numesc ei litigiul dintre români și unguri privitor la Transilvania.

Seara la [restaurantul] Continental sunt la aceeași masă cu Silviu Dragomir, cu Traian Pop, profesorul de drept penal de la Cluj, și cu directorul unei fabrici de la Turda, Beșa.

Simt și înțeleg că ar putea fi vorba de schimbări în guvernul Gigurtu. L-am văzut pe profesorul botanist de la Cluj, Borza [*Magazin istoric*, nr. 9/1978], și este așteptat Lupaș. Combinații de acoperire cu ardeleni de-ale regelui Carol al II-lea, pe care le pune la cale prin Silviu Dragomir, care a văzut și azi pe primul-ministru Gigurtu.

---

[1] La 26 iulie 1940, primul ministru, I. Gigurtu, și ministrul de externe, M. Manoilescu, s-au întâlnit cu A. Hitler și J. von Ribbentrop; s-au discutat revendicările teritoriale ale Ungariei și Bulgariei către statul român. Hitler s-a pronunțat pentru tratative directe româno-ungare și, respectiv, româno-bulgare.

A doua zi, la Roma, cei doi reprezentanți ai guvernului de la București au avut discuții cu B. Mussolini și contele G. Ciano, în care au fost abordate aceleași probleme.

Atât Hitler cât și Mussolini au promis „garanții" României în noile granițe.

Sunt orele 9 1/2 (21 1/2), abia am început să mâncăm, Silviu Dragomir este chemat la telefon, se duce pentru o chestiune serioasă. Se întoarce mult îngândurat. Nu e vorba de remaniere, este convocat la un Consiliu de Coroană. Trebuie să meargă acasă şi să aştepte un telefon, când i se va spune ora fixată pentru Consiliu în timpul nopţii.

La acest Consiliu sunt invitaţi şi Dinu Brătianu şi Iuliu Maniu, acest din urmă ar fi să vină cu un tren special, şi alţii.

Ceasul cel grav pentru Transilvania.

S. Dragomir s-a dus acasă. Pe la 10 1/2 ieşim şi noi. Mult îngânduraţi. Traian Pop şi Beşa se duc acasă la Dragomir să aştepte rezultatul: eu mă duc direct la hotel.

Rezultatul? Regele Carol al II-lea va primi arbitrajul de la Viena, astfel precum a primit ultimatumul pentru evacuarea Basarabiei.

Am ajuns să fim mai izolaţi ca niciodată în istoria noastră, politica şi diplomaţia României au dus la situaţia că nimeni nu mai are încredere în noi. Fără aliaţi, fără prieteni, fără simpatii.

Presa elveţiană, în special *Journal de Genève* şi *Züricher Zeitung*, care altădată ne-au sprijinit, dau dovadă de această oribilă atitudine potrivnică nouă.

Oamenii slugarnici, lipsiţi de cultură şi de pricepere, de care s-a servit regele Carol al II-lea nu puteau să contribuie decât la acest dezastru.

Articolele *plătite* din presa europeană despre linia Carol al II-lea, care ar fi mai puternică ca linia Maginot sau Sigfried, căci „nici pasărea nu va putea trece", toate aceste articole cu „linia de foc, de oţel şi de suflete" arată numai îndrăzneala şi inconştienţa celor care le-au pus la cale. Armata are un admirabil spirit combativ, însă e departe de a avea armamentul cerut suficient şi pregătirea serioasă a războiului de acum.

30 august, vineri. Arbitrajul de la Viena a fost primit de aşa-zisul Consiliu de Coroană. „Aşa-zisul", căci au luat parte şi persoane fără nici o îndreptăţire la acest Consiliu: Teofil Sidorovici, comandantul Străjii Ţării, Rădulescu Andrei, primul preşedinte al Curţii de Casaţie, adus noaptea cu automobilul de la Azuga, colegul Silviu Dragomir, fost ministru al minorităţilor, părintele Moţa şi un desconsiderat frate al lui Corneliu Codreanu[1].

Limpede: regele Carol al II-lea vrea şi de astă dată să arunce praf în ochii ţării şi ai străinătăţii. Vrea o majoritate în Consiliul de Coroană, la care să se alipească ardeleni şi legionari, vrea o acoperire.

Sub presiunea telefonului de la Viena al ministrului de externe, Manoilescu, arbitrajul a fost primit cu 18 voturi, contra 10 voturi. Maniu n-a fost la acest Consiliu; Al. Vaida-Voevod, spre durerea revoltată a tuturor, a votat *pentru*.

Au susţinut cu înaltă conştiinţă de român că pentru Ardeal trebuie să rezistăm C.I.C. Brătianu şi mitropolitul de la Sibiu, Nicolae Bălan.

Numai în noaptea Consiliului de Coroană unii oameni politici şi-au dat seama că este un acord între Rusia, Germania şi Italia, spre a ne sili să primim arbitrajul. De trei zile de când sunt în Bucureşti circulă ştirile despre mişcările de trupe la graniţa dinspre Soviete. Proprietarii din Moldova au părăsit locuinţele şi proprietăţile şi ajung speriaţi în Capitală. Toate concordă cu o completare a sfâşierii României pusă la cale şi înscenată cu multă dibăcie şi siguranţă. Bulgarii tratează încă la Craiova, dar nu vor semna decât după arbitrajul de la Viena.

I. Gigurtu (x) şi M. Manoilescu (xx) la întrevederile cu J. von Ribbentrop (p. 10) şi G. Ciano

Poate fi adevărată ştirea din ziarele elveţiene că regele Carol ar fi intervenit, ar fi scris chiar lui Hitler în timpul ameninţării Sovietelor din iunie, ca Ungaria şi Bulgaria să nu ne atace, promiţând că vom trata cu aceste ţări, după evacuarea Basarabiei şi a Bucovinei? Evenimentele, cum se succed, par să confirme.

Întâlnesc la hotel Splendid pe dl. I. Lupaş, sosit azi dimineaţă de la Cluj, probabil chemat de Dragomir pentru presupusa remaniere. A sosit în cel mai groaznic moment. Este chemat de către d-na Lupaş la telefon de la Cluj, unde probabil ştirile, cele mai urâte au început să circule.

Ştiri urâte, alarmante, dar adevărate.

Cu rectorul de la Cluj, Fl. Ştefănescu-Goangă, mergem la Academie să vedem pe dl. Al. Lapedatu. Îl găsim într-o şedinţă a delegaţiei permanente. D-nii Rădulescu-Motru, I. Petrovici, părintele Popescu şi Lapedatu profund consternaţi, aproape nu schimbă o vorbă. Rezolvă repede câteva chestiuni ale Academiei.

Al. Lapedatu conduce lucrările, îl văd sănătos de astă-dată, plin de vigoare şi de curaj, mai ales în atitudinea faţă de rege. Nu mai poate nimeni lucra cu actualul rege care se amestecă în toate şi strică.

În această legătură, revoltat, Al. Lapedatu aminteşte delegaţiei permanente a Academiei cum nu s-a

---

[1] La Consiliu de Coroană respectiv, au luat parte şi Ion Moţa, tatăl căpeteniei legionare Ion Moţa, căzut în luptele din războiul civil din Spania, şi Horia Codreanu.

Horthy (x) cu soția, pe străzile Clujului în 1940

putut încheia convenţia privitoare la Şcoala de la Măgurele cu Ministerul educaţiei naţionale, deoarece ministrul Caracostea i-a spus că regele ar vrea să-i dea o destinaţie pentru străjerie. Şcoala de la Măgurele însă este prin testament a Academiei. Dar cine mai poate aminti regelui că sunt anume legi dumnezeieşti pe lume.

Tot Al. Lapedatu, în picioare şi cu energie: „De altfel, aţi văzut ieri, în ajunul arbitrajului de la Viena, regele anunţa că a avut la masă pe Teofil Sidorovici, Nissa Cămărăşescu, Jugănaru şi mai ştiu eu cum îi cheamă. L-au primit doar cu halebarde la Breaza şi acum îi trimite în Germania! Inconştienţă şi ridicol". Toţi tăcem şi ne dăm seama că aşa este.

Acelaşi lucru îl auzisem ieri, joi 21 august, de la doi miniştri din guvern. Nichifor Crainic îmi afirmase că incoherenţa politicii noastre externe se datoreşte numai regelui, iar nu miniştrilor de externe. Eu criticasem metodele lui Gafencu. Iar Vasile Stoica mi-a spus fără înconjur: „Nu se poate lucra cu regele". Şi îmi afirma aceasta amintind că regele i-a arătat de multe ori semne de apreciere, dar „degeaba", nu poţi face nimic.

Fiind vineri, membrii Academiei se întâlnesc după-amiază, deşi nu este şedinţă.

Al. Lapedatu îmi spune să merg şi eu la Academie după-masă.

Lucrurile încep să devină pentru toţi tot mai clare. Îl văd pe dl. Lupaş din nou, care îmi spune că chiar în acea seară pleacă la Cluj. Rectorul Goangă, şi mai grăbit, pleacă imediat după-masă cu avionul, spre a putea trimite din vreme valorile Universităţii şi câteva cufere unde a împachetat zestrea adunată pentru cele două fete.

Astă-seară voi pleca şi eu la Cluj!

La ora 4 d.m. (16) mă duc la Academie. La intrare mă întâlnesc cu Andrei Rădulescu, puţin tulburat, dar tot cu grija de a se prezenta ca personaj important. Îmi spune că a fost adus noaptea cu automobilul de la Azuga la Consiliul de Coroană. Îl întreb cum a votat. Îmi răspunde că el ar fi spus că el nefiind nici consilier regal, nici ministru, nu ar putea să aibă părere şi vot într-un Consiliu de Coroană, la care până acum primii preşedinţi ai Curţii de Casaţie nu au fost invitaţi.

De fapt, Rădulescu Andrei a votat pentru primirea arbitrajului. Doar pentru aceea îl invitase regele Carol al II-lea, cum invitase şi alte persoane fără nici o calificare, ca fratele lui Corneliu Codreanu, părintele Moţa şi alţii. Carol al II-lea, nu s-a gândit vreodată la ceea ce ar fi sau n-ar fi îngăduit, iar acum se pare că şi-a pierdut busola complet. Crede că „acoperirea" deprinsă de la Tătărescu îl poate salva.

În sala unei secţii sunt adunaţi vreo 12 membri ai Academiei. Ca şi azi dimineaţă, se simte limpede că spiritul *rector* în această veche şi serioasă instituţie este Al. Lapedatu. Nu poate fi vorba decât de ce s-a hotărât la Viena azi dimineaţă.

O întrebare mai mult teoretică, cine poate ceda o parte din teritoriul ţării, îi dă prilej unui atac deschis din partea lui Al. Lapedatu împotriva *Constituţiei* din februarie 1938. Atacul îl priveşte pe regele Carol al II-lea, care şi-a asumat puteri absolutiste, dar îl priveşte şi pe Andrei Rădulescu, de-abia intrat în sală, căci el a fost propagatorul cel mai entuziast al noii *Constituţii*. Se pare că această atitudine a fost determinantă la numirea primului preşedinte al Casaţiei. Bietul Andrei R. ar fi meritat, cu meritele sale reale, o altă soartă.

Al. Lapedatu pare bine informat de ceea ce s-a petrecut la Consiliul de Coroană, noaptea, are lista celor 10 care au votat contra.

Între timp, soseşte Silviu Dragomir care a participat la Consiliu în noaptea trecută. Toţi ar vrea să audă amănunte. Dragomir are mai multe foi pe care şi-a făcut însemnări de la Consiliu. Uitându-se pe aceste foi, povesteşte că cel mai impresionant în susţinerea rezistenţei a fost C.I.C. Brătianu, care a spus că Ardealul este leagănul şi rezistenţa milenară a românismului şi românii nu-l pot ceda fără luptă.

Andrei Rădulescu este complet deprimat, cu urechile roşii, ochii fără lumină şi mâinile tremurânde. Este şi obosit fiziceşte, toată noaptea n-a dormit. Atmosfera între academicieni împotriva regelui, pe care încearcă să-l apere, dar foarte timid, Silviu Dragomir.

Afirmă Dragomir şi Andrei Rădulescu că pe timpul când se ţinea Consiliul, de vreo câteva ori a telefonat de la Viena (Manoilescu sau din partea lui) că nu mai avem decât o jumătate de oră, că n-ar mai fi decât un sfert de oră ca să dăm răspunsul. O presiune oribilă, un şantaj, dar era chiar o realitate exprimată cu mişcarea trupelor ruseşti la frontieră.

Tot de la S. Dragomir aflăm că Al. Vaida [Voevod] ar fi spus că el îşi vede opera vieţii lui distrusă, dar nu avem altceva de făcut decât să primim arbitrajul.

În acest moment afirmarea lui Vaida era adevărată. Dar de cel puţin 10 ani ar fi trebuit să avem în interior o ţară puternic consolidată, o armată pregătită şi o rezistenţă morală invincibilă. Toate aceste trei elemente ne lipsesc cu desăvârşire. Iar în relaţiile externe trebuia să fim mai atenţi,

mai puțin ușuratici și nu absurd de incoherenți.

Când Italia a schimbat după 1934 politica sa și a început să se apropie de Germania, trebuia ca și România să se elibereze, să devie mai autonomă în politica ei externă, să nu aștepte în toate chestiile indicațiile de la Paris și Londra.

Noi am făcut de la Războiul Crimeii o politică sprijinită de Italia sau paralelă cu Italia. Am intrat în 1881 în Tripla Alianță cu Italia și în august 1914 Ion I.C. Brătianu a fost fericit când a știut că Italia a rămas neutră și cu telegrama despre neutralitatea Italiei a mers la Consiliul de Coroană de la Sinaia și a reușit în fața regelui Carol I să declare neutralitatea.

Nu pot înșira toate gravele greșeli față de Italia în politica noastră externă după 1934, dar merită să fie amintite sancțiunile din 1935 și garanția Angliei și Franței din 1939.

Și totuși poporul nostru, nu numai academicienii în mijlocul cărora sunt acum, se simt loviți crunt de Italia.

Știe oare Italia lui Mussolini că această profundă durere a noastră provine din faptul că niciodată nu ne-am putut închipui că Italia ne-ar putea lovi, oricât am fi greșit?

Dar să nu uit șirul de la Academie. Cum am putea ști ce s-a hotărât la Viena?

Mă despărțisem înainte de a veni la Academie de advocatul Zigre, de la Oradea Mare, fost ministru al cultelor și artelor și rudă de-aproape a lui S. Dragomir. Zigre se ducea acasă să asculte Radio Budapesta, care se va grăbi să anunțe cel dintâi hotărârea de la Viena. Spun aceasta și S. Dragomir se duce la telefon. Auzim cu toții conversația, auzim cum este noua noastră frontieră în Ardeal și îl aud repetând pe Dragomir, ca un cuțit care îmi trece prin inimă: „Sud Cluj!"

Toți sunt înmărmuriți. Caută hărți și statistici spre a vedea mai exact pe unde trece linia de frontieră și câți români trec la Ungaria. S. Dragomir, expert în chestiunea minorităților, face repede calculul. Trec la Ungaria 1 200 000 de români, județe curat românești ca Someș sau Bistrița-Năsăud și Clujul, fortăreața culturii rămâne în Transilvania. Să mai amintim mormântul lui Bărnuțiu și al lui Goga?

Iar Ungaria își face drum la secui până în apropierea Brașovului și încorporează numai cca 900 000 unguri. Nu, aceasta nu poate fi socotită frontieră dreaptă. Lozinca Ducelui: „pace con giustizia" s-a transformat într-o mare nedreptate făcută românilor.

Aproape toți cei prezenți au cuvinte numai împotriva Italiei și în special împotriva lui Ciano! Durerea provocată de un frate este totdeauna mai cruntă. Din partea Germaniei nu ne așteptam să ne fie favorabilă, niciodată n-am purtat în sufletele noastre sentimentele de frățietate pe care le-am nutrit pentru Italia.

De-abia pot să mărturisesc cum este realitatea politică a momentului, că adică Italia, Germania și Rusia au fost toate trei de acord în săvârșirea acestei strigătoare nedreptăți și că deciziunea definitivă și precisă a fost luată de către Hitler și Mussolini, Ciano și von Ribbentrop la Viena n-au mai discutat, ci numai au anunțat, au impus sentința.

Pleacă toți de la Academie, unii nici nu-și mai spun bună ziua, atât sunt de impresionați. Ies cu Al. Lapedatu și generalul R. Rosetti pe Calea Victoriei. Generalul Rosetti repetă că Ciano a fost cel mai înverșunat împotriva noastră.

Rămân cu Al. Lapedatu într-o librărie, unde vrea să caute o hartă spre a preciza mai bine frontiera de la Viena. Al. Lapedatu, mai convins ca oricând, îmi spune: „Țara noastră nu va scăpa de nenorociri până nu va scăpa de Popescu (regele Carol al II-lea)".

Simt că acesta e adevărul. În atâtea împrejurări, numai în taină cu soția mea, afirmam că toate le încurcă regele Carol al II-lea și că este o nenorocire pentru țară. Numai în taină, căci tirania și spionajul ne-au oprimat și ne-au chinuit 10 ani de domnie ai lui Carol al II-lea.

Doar azi-dimineață mi-a afirmat Goangă că „în țara noastră pot dispărea oameni fără să li se mai știe de urmă". Dar oameni ca generalul Ion Antonescu, care iese de la o audiență la rege și sunt imediat trimiși la închisoare la Bistrița! Vai de biata noastră Românie, care a ajuns vremurile care să cutremure și pe cel mai îngăduitor cronicar!

Mă despart de dl. Al. Lapedatu și mă duc să-mi iau biletul pentru Cluj.

Am plecat seara pe fugă. La gară cunoscuți și prieteni. Abia ne salutăm. Iată-l pe Gabor, fostul primar de la Cluj, vechiul prieten din Siberia al lui Eugen Goga și credinciosul devotat al lui Octavian Goga. Îmi strânge mâna cu lacrimile în ochi și nu poate zice nici o vorbă.

31 august, sâmbătă. Cluj. Trenul plin a ajuns cu întârziere de vreo două ore. Lume multă la gară, care pleacă, vine, se întoarce. Cei mai mulți nu știu bine ce fac, însă este ordine.

Nu pot să ajung acasă, în str. Octavian Goga, din parcul orașului, prin strada General Gherescu, pe la Institut (Institutul de Studii Clasice) cum am făcut totdeauna. Străzile și piața sunt ocupate de manifestanți români.

La toate casele românii au arborat drapelele și cred că bine au făcut. În fața unei crime, îndârjirea de a crede în dreptul tău trebuie strigată cu glas tare. Tinerii au cerut arme, și-au chemat morții și martirii în ajutor. Trecând prin piață, văd pe

Intelectuali români expulzați din Oradea în octombrie 1940

tânărul profesor Grigore Popa, cu o figură de tribun de la 1848, hotărât la chemări şi la fapte de îndrăzneală.

Astăzi şi încă puţine zile, vreo săptămână poate, românii sunt încă stăpâni în Cluj. Ce va fi mâine? Ajung acasă la mine şi iau imediat dispoziţii de împachetat. Nici eu nu ştiu bine ce voi putea transporta în grabă.

Ca de obicei de atâţia ani, primul drum când sosesc la Cluj este la Institutul de Studii Clasice, cea dintâi instituţie care mi-a fost încredinţată pentru o bună organizare ştiinţifică şi administrativă şi căreia i-am dedicat multe zile şi multe nopţi.

Îl găsesc pe C. Daicoviciu, care mi-a fost cel mai vrednic colaborator în primele luni de constituire a Institutului, cu toate secţiile sale de bibliotecă, muzeu, şi Pinacoteca Cioflec şi căruia i se datoreşte, după plecarea mea la Roma, nu numai continuarea operei noastre, dar şi perfecţionarea zi de zi cu o conştiinţă şi un rar devotament.

Daicoviciu a împachetat colecţia Cioflec, aşteaptă să o poată porni, a împachetat şi alte achiziţii de-ale noastre. Nici el, nici eu nu mai spunem vreun cuvânt. Ne gândim numai la ceea ce am putea salva.

Daicoviciu mai are gândul la soţie şi copii, pe care ar vrea să-i vadă plecaţi la Alba Iulia. Îl îndemn pe el şi mai mult încă pe doamna Daicoviciu să plece cât mai curând, mai ales că directorul muzeului de la Alba Iulia, I. Berciu, le-a pus o locuinţă la dispoziţie. Trebuie să fie la adăpost de duşmănia răzbunătoare a ungurilor. La Institut va rămânea pentru predare în bună ordine asistentul ungur Al. Ferenczi.

Mă duc în str. Grigorescu să fac o vizită vechiului prieten Chappuis, care este şi agentul consular al Elveţiei. Îmi închipuiam că voi putea depozita unele mobile la el. Nu găsesc acasă decât pe doamna Chappuis cu fata, Claude, care îmi arată multă bunăvoinţă de a-mi pune la dispoziţie un subsol, dar aflu că Chappuis este destul de grav bolnav la Stâna din Vale. Am mulţumit şi n-am mai insistat. Erau şi ei prea trişti şi era prea trist.

Plec la consulul Italiei, De Michelis, pe care l-am cunoscut la Roma, împreună cu soţia sa de origine engleză.

Aştept câteva minute de vorbă cu d-na De Michelis. Doamna foarte amicală şi puţin tulburată îmi povesteşte cât de bine s-a simţit în societatea românească din Cluj, aminteşte o excursie frumoasă făcută cu profesorul medic Iuliu Haţeganu în această admirabilă ţară.

Tânărul consul al Italiei, cu figura sa inteligentă şi deschisă, mai rar de întâlnit la diplomaţii de carieră, vine cu o foaie de hârtie pe care mi-o dă imediat s-o citesc.

Este cererea sa prin care roagă autorităţile superioare ca să fie imediat transferat din Cluj la un alt consulat din România, căci nu vrea şi nu poate să rămână la Koloszvar. Mai mult: dacă nu e posibil să fie trecut la un consulat în România, roagă să fie rechemat.

Am fost mişcat şi emoţionat. I-am luat mâna şi i-am strâns-o în mâinile mele amândouă. Nu mă aşteptam la acest gest atât de categoric şi am repetat satisfacţia mea de a fi întâlnit un prieten în momente atât de dureroase.

Mi-a spus că el, de când este în Cluj, a făcut o politică favorabilă românilor, firește în cadrul politicii de revizuire a Italiei, dar că în rapoartele lui ar fi propus o linie până la Munţii Apuseni şi pe urmă spre sud spre secuime.

Afirma consulul De Michelis că ungurii nu erau deloc siguri că şi Clujul va reveni lor, deoarece cu două zile înainte a avut vizita contelui Banffy de la Bonţiola, fostul ministru de externe al Ungariei, care venise să-l vadă tocmai foarte îngrijorat de soarta Clujului! Ce s-a petrecut şi cum s-a ajuns la această soluţie atât de nedreaptă pentru români nu poate să ştie.

A fost sincer şi de bună credinţă consulul De Michelis? În momentul în care vorbeam cu el nu mi-am pus întrebarea. Se înfăţişa ca un perfect cavaler. Dacă va trece consul la Sibiu sau la Braşov va confirma atitudinea frumoasă.

Firește că în această atmosferă binevoitoare României şi conversaţia prietenească a putut să urmeze uşor. Atât consulul cât şi soţia lui m-au întrebat ei cei dintâi dacă mi-ar putea fi de ajutor. I-am rugat să aibă puţin în grijă apartamentul nostru. Doamna De Michelis s-a oferit să vină imediat şi să vadă locuinţa şi că personal se va îngriji ca totul să fie în ordine.

Nu puteam refuza o propunere atât de spontană într-o atmosferă atât de prietenească.

Mă duc la Universitate să văd pe rector şi să-l rog să dea o precedenţă la transportarea colecţiei Cioflec. Această colecţie a fost de mine adusă la Cluj şi mă simt legat de ea ca de o veche prietenie. Am cunoscut şi am trăit câţiva ani în mijlocul tablourilor lui Grigorescu şi Luchian, în casa din Calea Dorobanţilor, cu Sfincsul lui Paciurea sprijinit de zidul dinspre stradă. Cu îngrijorare mă gândesc la prietenii Cioflec, la moşia lor de la Mârşa. Li s-ar grăbi anii vieţii să ştie că tablourile lor dragi au rămas în mâinile ungurilor.

Drum prin Cluj. În Mănăştur la Casa lui Mureşianu, str. Câmpului. Amiază la [restaurantul] Central. Ultima noapte în apartament.

1 septembrie, duminică. Continuă împachetarea. La institut. La Biserică – predica. Ora 12 – ultima şedinţă, colegiul în Aula Magna. Rectorul, profesorii. Preocupări de evacuare.

Trecerea diviziei motorizate. Văd zădărnicia că nu voi putea transporta cele patru cufere.

Trenul întârziat. Plecarea.

Noaptea, dor de întoarcere la Cluj.

*

* *

Pe 4 septembrie Em. Panaitescu revine de la Bucureşti în Clujul său drag. După ce rezolvă şi ultimele probleme privind evacuarea Institutului de Studii Clasice, se întoarce în Capitală.

Miercuri 18 septembrie, pleacă în Italia. Pentru scurte perioade va mai reveni în ţară în anii războiului, dar niciodată la Cluj.

După 23 august 1944 nu s-a mai întors în România, ducându-şi restul zilelor în Italia.

La 9 martie 1945, în Cluj şi în teritoriul transilvănean vremelnic ocupat de horthyşti şi eliberat de armata română în colaborare cu oştile sovietice încă din octombrie 1944, s-a reinstalat, prin hotărârea guvernului U.R.S.S. după lovitura de forţă din 6 martie 1945 prin numirea guvernului dr. Petru Groza, administraţia românească.

Tratatul de pace de la Paris, din 10 februarie 1947, în articolul 2, specifica: „Hotărârile sentinţei de la Viena din 30 august 1940 sunt declarate nule şi neavenite. Frontiera dintre România şi Ungaria este restabilită prin articolul de faţă astfel cum exista la 1 ianuarie 1938". ■

ALF LOMBARD

ÎN APĂRAREA TRANSILVANIEI

Reputatul romanist suedez Alf Lombard (Magazin istoric, nr 10/1982), plecat dintre noi la 1 martie 1996, la vârsta de aproape 94 ani, și-a consacrat o bună parte din activitatea sa științifică și didactică studiului, predării și difuzării în lume a limbii și culturii românești. A predat constant limba română la Universitatea din Lund, a participat la multe congrese și reuniuni internaționale de filologie, prezentând comunicări pe teme românești, a tipărit zeci de studii și patru lucrări fundamentale consacrate limbii române, subliniind caracterul ei romanic, importanța romanității noastre, unică în această parte a continentului. Cărțile sale – Pronunțarea limbii române (1935), Verbul românesc (două volume, 1 223 de pagini, apărute în 1954-1955), Limba română – o prezentare (1974) și Dicționarul morfologic al limbii române (în colaborare cu C. Gâdei, 1981) – sunt adevărate monumente ale științei filologice.

Atașamentul său față de moștenirea noastră romanică, față de istoria și cultura românească a fost constant, dinamic și legat de adevăruri istorice obiective, pe care le-a cunoscut în adâncimea lor. De aceea, încă de la începutul carierei sale, a militat pentru așezarea culturii și limbii române alături de marile valori ale romanității occidentale, mai scutite de „teroarea istoriei", cum remarca Mircea Eliade.

După dictatul de la Viena din august 1940, eminentul filolog suedez a ținut să pună la punct aserțiunile menite să denatureze adevărul istoric, justificând în fel și chip actul nefast al scindării Transilvaniei. În nr. 2 din 1942 al revistei Svensk Tidskrift din Stockholm a apărut un articol semnat de Arvid Fredborg, în care se vorbea despre o „perspectivă de viitor" în legătură cu definitiva rezolvare a problemei Transilvaniei. Acestui articol i-a răspuns savantul filolog. În nota introductivă a articolului-răspuns, Alf Lombard preciza: „Este necesar să amintim că dl. Fredborg, în articolul său, propune că – dacă Germania ar câștiga războiul – s-ar crea posibilități avantajoase Ungariei pentru soluționarea problemei Transilvaniei, urmând ca România să primească în schimb Basarabia și alte regiuni din sudul Rusiei. După cum reiese din articolul acesta, este clară intenția autorului de a reda opiniile actuale de la Budapesta și Berlin referitoare la problemele menționate".

Am fost într-o legătură continuă – directă și prin corespondență – cu regretatul mare prieten al nostru, al culturii, istoriei și limbii române. În 1956, invitat de Academie și de Universitatea din București, Alf Lombard a ținut un ciclu de conferințe la noi, pe care le-am prezentat în cadrul revistei Limba română a Institutului de lingvistică al Academiei. În 1968, în cadrul celui de al XII-lea Congres de filologie romanică de la București, Gabriel Țepelea și cu mine am prezentat comunicarea Influența latinei medievale asupra limbii române moderne; savantul suedez a comentat favorabil comunicarea noastră și cu acel prilej mi-a acordat și un interviu despre valoarea istorică a limbii noastre în cadrul romanității, ca „al patrulea picior al mesei", care, împreună cu franceza, spaniola și italiana, configurează moștenirea latinității în ansamblul culturilor europene de mare prestigiu.

Încă din acea perioadă îl rugasem să-mi ofere o copie a articolului său din 1942. Mi-a fost dat să intru în posesia acestui articol doar cu puțin timp înainte de dispariția autorului său. Întârzierea mi-a fost răsplătită însă printr-un alt gest de mare delicatețe: Alf Lombard mi-a trimis o versiune românească proprie, ceea ce conferă un spor de valoarea acestui atestat pe deplin obiectiv, măsurat în judecăți. Deși a fost semnalat la vremea sa (Universul, Timpul), articolul merită reluat integral în versiunea românească realizată de Alf Lombard însuși. În acest fel omagiem încă o dată atașamentul său pentru cauza adevărului istoric.

Prof. univ.
Gheorghe BULGĂR

Câteva cuvinte asupra problemei Transilvaniei

Este adevărat că Transilvania constituie din punct de vedere geografic şi economic o unitate şi că este un paradox faptul că a fost împărţită în două după o frontieră cu totul nouă, în urma dictatului de la Viena, în august 1940. Unitatea aceasta se află în centrul unui teritoriu cu o populaţie etnică românească. Frontierele acestui teritoriu coincid destul de bine cu frontierele statului român până la 1940. Podişul Transilvaniei este înconjurat de munţi nu numai la est şi sud, dar şi la vest; dealurile care înconjoară aceste trei regiuni muntoase coboară în jos spre câmpii străbătute de trei mari cursuri de apă: Nistru, Dunărea şi Tisa. Delimitarea spre vest se poate compara cu cea de la est şi sud: dacă hotarul muntos de vest este mai puţin marcat decât celelalte două, faptul acesta este compensat prin faptul că din partea de vest mlaştinile câmpiei Tisei au constituit, până în ultimul timp, în faţa câmpiei maghiare de dincolo, un obstacol aproape imposibil de traversat, cu excepţia a două puncte (la Szeghed şi Szolnok). Gândul des exprimat că limita de vest a triunghiului transilvănean să fie din punct de vedere geografic o frontieră cu totul deschisă, nu este, deci, cu totul exact.

Afară de aceasta, când vorbeşte dl. F. de „faptul că maghiarii sunt în regiunea aceasta la ei acasă", el uită că originea asiatică a maghiarilor este un adevăr necontestat şi că epoca sosirii lor în Europa (în jurul anului 896) este bine cunoscută. Fără îndoială, se referă aici la o veche teorie, prost bazată şi acum aproape peste tot abandonată (în afară de Ungaria), după care Dacia antică, singura dintre toate provinciile romane, ar fi fost „golită" de toată populaţia sa romană sau romanizată la invadarea triburilor străine (germanice) şi mai târziu recucerită de triburi romanice din regiunile sud-dunărene. Este posibil ca istoricii maghiari să aibă dificultăţi de a-şi închipui istoria cea mai veche a unui popor fără să-şi imagineze că a fost un popor nomad; aşa se explică, poate, faptul că tocmai istorici maghiari au primit cu scepticism nemotivat respingerea amănunţită a teoriei menţionate, care a fost prezentată din partea autorităţilor savante nu numai române ci şi străine. Şapte sute de ani înainte de a pune piciorul un singur maghiar în Europa, românii stăpâneau nu numai Valahia, ci şi Transilvania, cel puţin Transilvania de sud şi de vest, şi de la aceşti români până la românii din zilele noastre merge o tradiţie istorică neîntreruptă; la fel – în substanţă – de la romanii care în antichitate au cucerit şi colonizat Galia şi Spania merge o linie continuă până la francezii şi spaniolii de azi. Acum deci trebuie considerat ca dovedit că romanii din est nu au lăsat niciodată totalmente triburilor invadatoare ţara situată în nordul Dunării, adică că în părţi din teritoriul pe care noi îl numim acum România a existat continuu un nucleu de populaţie română (romanică) destul de puternic ca să păstreze tradiţia lingvistică şi etnică. Când triburile migratoare au invadat câmpiile şi alte meleaguri uşor de ajuns, nucleul acesta trebuie să fi găsit un refugiu tocmai în regiunile muntoase ale Transilvaniei de vest şi când timpurile s-au liniştit, de acolo a putut să se răspândească. Ideea aceasta este confirmată de multe şi importante atestări, printre care şi verificări lingvistice importante, arătate în special recent. (Un argument pe care vrea să se bazeze dl. F. sunt numele toponimice, dar ele ne dau foarte vagi informaţii: oraşele în general au dispărut în timpul invaziilor barbare, iar numele vechi încă păstrate ale râurilor sunt de caracter slav.) Deci cu greu se poate contesta că strămoşi ai românilor de astăzi erau stabiliţi în Transilvania când acolo au sosit strămoşi ai maghiarilor de astăzi.

Statistica demografică din Transilvania (inclusiv şesul din partea de vest, până la frontiera de stat din 1939) nu este identică în diferitele surse şi trebuie considerată cu rezervă. Dar în cifre rotunjite se poate presupune că din toată populaţia Transilvaniei, care cuprinde 5 1/2 milioane de locuitori, aproximativ 55% (adică 3 milioane) sunt români şi aproape 25% maghiari. Partea nordică cedată Ungariei în 1940 reprezintă, în ce priveşte suprafaţa şi populaţia, aproape 45% din această regiune. După un calcul detaliat făcut de dl. A. Golopenţia, şef al Institutului Central de Statistică Român, au locuit în anul 1940 în partea aceasta de nord 2 612 000 locuitori, dintre care 1 315 000 (adică 50,3%) români şi 969 000 (adică 37,1%) maghiari (din păcate nu am un calcul corespunzător maghiar). Populaţia aceasta maghiară de aproape un milion locuieşte în cea mai mare parte concentrată într-o „insulă" situată în colţul de sud-est al regiunii. Intenţia cu noua frontieră era de a obţine din Ungaria propiu zisă un „pod" cât mai scurt peste populaţia românească până la această „insulă". Dar rezultatul a fost că mai mulţi români decât maghiari au devenit cetăţeni maghiari! Creşterea naturală a populaţiei române fiind cu mult mai mare decât a populaţiei maghiare (după o dată „neutrală" 70%), proporţiile chiar se vor schimba cu timpul în avantajul românilor. Firește că se pot folosi, într-o anumită măsură, diferitele metode pentru a face calculele statistice, însă chiar acela care ar vrea să calculeze cu o anumită margine de siguranţă, trebuie să recunoască că noua frontieră în orice caz nu a adus o îmbunătăţire unităţii naţionale. În ce priveşte partea sudică a Transilvaniei, care a rămas României, chiar dl. F., cu drept cuvânt, spune în articolul său că românii de acolo sunt în majoritate incontestabilă.

În sfârşit, dl. F. vorbeşte despre „situaţia politică actuală, care îndeamnă România spre est". Şi asta lasă sceptici pe mulţi cititori. Dar aceste speculaţii asupra viitorului aparţin politicii şi eu nu mă ocup de acestea. Scopul meu aici a fost de a atrage atenţia asupra câtorva fapte istorice şi geografice prea puţin cunoscute, sau foarte des uitate, dar totuşi clare, şi de a prezenta ultimele date statistice accesibile mie şi bazate pe cercetări detaliate. Cine vrea, cum face dl. F., să susţină că Transilvania trebuie să aparţină, neîmpărţită, unuia din cele două state şi că statul acela să fie Ungaria, trebuie să invoce argumente mai concrete decât cele menţionate. În special, argumentul istoric, adică chestiunea „strămoşii cărui popor au fost primii pe acest loc?", şi argumentul statistic, adică chestiunea „care popor este acum în majoritate acolo?", arată în direcţia exact contrară.

Documente necunoscute

REVOLUȚIA DIN UNGARIA

Rămâne încă dificil de măsurat cu exactitate impactul și ecoul pe care le-a avut, în epocă, revoluția ungară, atât în țările cu regim comunist, cât și în lume. Ceva mai bine putem cunoaște astăzi efervescența pe care ea a produs-o în rândul serviciilor secrete din țările direct interesate, mai ales a celor americane. După cum rezultă din lucrarea doamnei Elizabeth Hazard, pe care Magazin istoric o publică în avanpremieră editorială și pe care Editura Univers Enciclopedic o tipărește integral, cât și din articolele conf. univ. dr. Mihai Retegan, atât National Security Agency, cât și Central Intelligence Agency au monitorizat îndeaproape evenimentele din Polonia și Ungaria, dar și posibilele lor ecouri în celelalte țări ale „lagărului socialist". S-au reactivat rețele, s-au pus la punct noi comploturi. Atunci când – inclusiv din calculele politice interne și de conjunctură internațională ale marilor puteri – totul a revenit la „normal", au fost oameni din cadrul serviciilor secrete care au cedat nervos. Frank Wisner – ne spune chiar fiica sa, doamna Hazard – nu și-a mai revenit, până la moarte, din șocul suferit. Grigore Gafencu a murit într-o cumplită dezamăgire.

Iată că încep să apară și documente despre reacțiile produse în celelalte țări socialiste. Domnul C. Cristescu a găsit o astfel de mărturie despre o acțiune, până astăzi necunoscută din câte știm, pusă la cale cu concursul serviciilor secrete americane și care urmărea – deși naiv și ineficient pregătită – să răstoarne regimul comunist din România. Este mai puțin important că ea nu a reușit – și nici nu avea cum, în contextul național și internațional al momentului. Ceea ce rămâne este că 57 de oameni și-au înfrânt teama și au acceptat să se arunce într-un joc extrem de periculos, care putea să îi coste viața. Vom încerca în numărul viitor să aducem și alte mărturii în acest sens.

Continuăm să prezentăm și comentariile lui Imre Nagy despre revoluția ungară. Sunt părerile și impresiile lui despre zilele revoluției, despre greșelile și realizările scurtei sale guvernări. Așa cum cititorul va putea vedea, el recunoaște că alături de cei bine intenționați s-au aflat în acele zile pe străzile Budapestei și elemente pe care le numește „banditești" și care urmăreau alte interese și au acționat ca atare violent și vindicativ, altfel decât majoritatea populației ieșită să lupte pentru libertate, pentru democrație, pentru o viață mai bună sub stindardul național.

În imagine: demonstranții ajung pe Podul Margareta, în ziua de 23 octombrie 1956.

IMRE NAGY: „Eu a trebuit să vin la conducerea guvernului pe baza hotărârii partidului“

DUMITRU TĂNĂSESCU

Am văzut în numărul trecut care au fost cauzele care au dus – în viziunea lui Imre Nagy – la evenimentele din octombrie-noiembrie 1956 din Ungaria. Este pentru prima oară când *Magazin istoric* îi oferă cititorului român versiunea revoluției ungare povestită chiar de cel ce s-a aflat în fruntea ei și a intrat în istorie ca martir datorită acestui rol. Să urmărim în continuare principalele momente ale revoluției ungare, așa cum le-a reținut personajul principal al acelor zile, care aplică în analiza pe care o face în aceste foarte proaspete memorii o evaluare a unui lider de formație marxist-leninistă. Desigur că atunci când privim astăzi evenimentele revoluției ungare distingem clar că acțiunea politică dusă de Imre Nagy și scopul unei revoluții naționale, anticomuniste și antisovietice cum a fost cea ungară au depășit cu mult limitele unei reformări și corectări a regimului instaurat după război în Ungaria.

Tensiunea acumulată a atins punctul maxim în zilele de 20-22 octombrie, mai ales în cercurile studențești, inclusiv printre membrii de partid și ai tineretului comunist. Imre Nagy insista asupra derutei în care se găsea conducerea de partid și de stat. „Nici partidul, nici conducerea centrală, nici comitetul de partid din Budapesta, nici comitetele raionale de partid, nici conducerea centrală și raională a DISZ-ului [organizația tineretului comunist] n-au fost stăpâne pe situație și au fost incapabile să influențeze evenimentele“.

În ziua de 22 octombrie, la ora 14.00, mai multe mii de studenți s-au întrunit în ședință pentru a-și formula revendicările. Cea mai mare parte erau membri de partid și ai DISZ. „În aceeași noapte, în jurul orelor 11-11.30, m-a vizitat o delegație de la Universitate, formată din trei membri... Ei mi-au comunicat că situația este foarte critică, deoarece studențimea nu vrea să se împrăștie și în afară de revendicările formulate mai cer ca eu să merg la ei și să vorbesc“. Imre Nagy a refuzat în acel moment să se angajeze, fără acordul biroului politic al partidului.

Tot în ziua de 22 octombrie, Imre Nagy a primit o altă vizită, din partea unor tovarăși de partid, care „mi-au comunicat că situația este deosebit de încordată nu numai la universități, dar și în uzinele mai mari. Și după părerea lor, organele centrale și raionale de partid au fost incapabile, n-au îndrăznit să iasă în mijlocul maselor membrilor de partid, s-au retras și au fost pasivi“.

Părerea lui Imre Nagy era că revendicările tineretului trebuiau să fie satisfăcute Astfel „puteau fi separați – încă atunci – aceia care ar fi vrut să folosească demonstrația pentru tulburarea ordinei. Tineretul însuși s-ar fi întors împotriva lor. Astfel s-ar fi putut izola și înăbuși contrarevoluția în fașă“. Din cauza atitudinii rigide pe care au adoptat-o primul secretar al partidului, Ernö Gerö, și primul ministru, András Hegedüs, „au provocat evenimentele sângeroase de mai târziu, ei au pornit demonstrația pașnică spre luptele armate tragice. Biroul Politic, cu o asemenea comportare provocatoare, în loc să liniștească tineretul și să-l alăture partidului, l-a aruncat în brațele nemulțumiților, care pe atunci încă erau neputincioși. Dacă nu se întâmpla aceasta, evenimentele din octombrie luau cu totul un alt curs“.

Ceea ce a turnat gaz peste foc a fost discursul rostit la ora 20.00, în seara zilei de 23 octombrie, de Ernö Gerö, la radio și pe care mulțimea l-a putut asculta la difuzoarele instalate pe străzi. Imre Nagy îl aprecia drept „o provocare dură, respingătoare față de masele populare, care așteptau de la partid un program și o perspectivă de rezolvare democratică și pașnică“. Și adăuga: „auzind discursul lui Gerö, s-au mărit pretențiile tineretului ca declarația lor să fie radiodifuzată“.

Din nou i s-a cerut lui Imre Nagy să meargă să le vorbească oamenilor. S-a hotărât să meargă mai întâi la Parlament, pentru că acolo se adunaseră 200 000 oameni, apoi la Radio. În urma discursului ținut din balconul Parlamentului, mulțimea a început să se împrăștie. Imre Nagy nu a avut încuviințarea Biroului Politic să meargă și la Radio, cerându-i-se să vină la sediul comitetului central. „Convingerea mea fermă

este că dacă seara, în jurul orei 7, s-ar fi radiodifuzat declarația sau chemarea tineretului, ba mai mult, dacă seara la ora 9, când masele din fața Parlamentului au început să se împrăștie, m-aș fi dus la Radio și aș fi vorbit maselor comunicându-le că Radioul acceptă dorința tineretului și se va radiodifuza chemarea lor – masele ar fi primit aceasta cu un uriaș entuziasm, s-ar fi liniștit și în felul acesta s-ar fi putut contracara evenimentele sângeroase ce au urmat".

În noaptea de 23 spre 24 octombrie s-a ținut o ședință a comitetului central, care a desemnat o comisie cu misiunea de a efectua schimbările de persoane cerute de manifestanți, în primul rând Gerõ și Hegedüs. „Această comisie n-a vrut să accepte propunerea mea în legătură cu eliminarea imediată a lui Gerõ – își amintea Imre Nagy. Menținerea lui Gerõ în postul de prim-secretar a contribuit la creșterea nemulțumirii și la creșterea atmosferei potrivnice partidului".

Tot în noaptea de 23 octombrie a avut loc și prima intervenție a trupelor sovietice staționate în Ungaria. S-au produs ciocniri cu manifestanții, starea de spirit devenind și mai incendiară.

Argumentând că nu el a fost inițiatorul evoluției spre confruntarea armată, Imre Nagy spunea: „Eu a trebuit să vin la conducerea guvernului pe baza hotărârii partidului, în focul răscoalei, a luptelor armate, a «contrarevoluției», să primesc postul de prim-ministru. Dacă nu primeam, ceea ce era mult mai comod, și nu mă expuneam unor groaznice hărțuieli, acuzări, m-ar fi pecetluit pe drept ca dezertor și m-ar fi exclus din rândurile comuniștilor. Într-una din cele mai furtunoase perioade ale istoriei patriei noastre am luat asupra mea sarcina și m-am dus acolo unde m-a trimis partidul. Am văzut întorsătura tragică a evenimentelor și am simțit enorma răspundere, am ținut cont și de faptul că o să cad în luptă, că o să fiu victima unei ere politice cu păcate față de popor și națiune, ai cărei responsabili au fugit din fața catastrofei provocate de ei. Urmările păcatelor lor trebuiau și trebuie suportate de mine. Pe mine nu numai că m-au pus să stau în mijlocul unei tragedii naționale, să iau locul unor vinovați, să mă străduiesc să liniștesc marea furtunoasă a mulțimii și să salvez ceea ce se poate salva, ci m-au lăsat singur în fruntea țării".

La 24 octombrie 1956, Imre Nagy era numit prim-ministru. „În această zi au fost tratative și ședințe care au urmat una după alta, în sediul partidului din str. Academiei, nr. 17, unde au stat majoritatea membrilor M.D.P.K.V. [comitetul central al partidului] și ai guvernului. În acea zi au sosit cu avionul din

1956. O SCHIȚĂ DE COMPLOT ÎN ROMÂNIA

C. CRISTESCU

„Proces-verbal al ședinței Prezidiului Marii Adunări Naționale din ziua de 22 august 1958.

Ședința se deschide în prezența tovarășilor: Ion Gheorghe Maurer, Anton Moisescu, Mihail Ralea, Filip Geltz, Constantin Paraschivescu-Bălăceanu, Florian Dănălache, Petre Constantinescu-Iași, Raluca Ripan, Maria Zidaru, Romulus Zăroni, Irimia Pardău și Istvan Nagy.

Ședința este prezidată de tovarășul Ion Gheorghe Maurer, Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale, care propune următoarea ordine de zi:

1) Discutarea proiectului de regulament interior pentru organizarea și funcționarea Prezidiului Marii Adunări Naționale;

2) Discutarea unor cereri de grațiere;

3) Discutarea unor cereri pentru autorizări de căsătorie dintre cetățeni români și cetățeni străini;

4) Discutarea unor cereri pentru încuviințarea înfierii unor minori români de către cetățeni străini".

Cu implicare americană

Sub anonima formulare de la punctul doi, găsim de fapt 24 cereri de comutare a pedepsei capitale. Cele mai multe condamnări la pedeapsa supremă priveau delicte precum: săvârșirea de acte de teroare, constituirea în bandă în scop terorist, infracțiune contrarevoluționară, furt din avutul obștesc, delapidare. Unul dintre condamnați, de exemplu, fusese judecat „datorită atitudinii dușmănoase față de regimul democrat-popular" și pentru că sabotase moara de ciment Livezeni cu un pumn de pietre, o piuliță de jumătate de țol și două șaibe.

Moscova Mikoian [prim locţiitor al preşedintelui Consiliului de Miniştri al U.R.S.S.] şi Suslov [membru al Prezidiului C.C. al P.C.U.S., preşedinte al Comisiei pentru afaceri externe a Consiliului Uniunii] cu care am continuat să ducem discuţii serioase la prânz şi seara. În haosul, încurcătura şi panica aceea nici nu am avut o privire de ansamblu asupra desfăşurării evenimentelor". Între primele realizări ale guvernării sale s-a numărat şi încheierea unui acord pentru evacuarea trupelor sovietice din Budapesta, care a fost pus în practică. Imre Nagy enumera şi alte realizări: „S-au făcut primii paşi pentru pregătirea unor tratative în vederea denunţării tratatului de la Varşovia; cu participarea reprezentanţilor celor patru partide socialiste şi democratice a luat fiinţă noul cabinet, în faţa căruia a stat concepţia apărării realizărilor socialiste şi care a luat poziţie hotărâtă împotriva oricărei încercări de dreapta sau reacţionare; în toată ţara şi în capitală în general s-a restabilit liniştea şi au fost luate primele măsuri pentru normalizarea vieţii şi reînceperea muncii".

Mulţimea adunată în Piaţa Bem, la 23 octombrie 1956

La 30 octombrie 1956, guvernul sovietic dădea o declaraţie privind relaţiile dintre ţările socialiste. Se afirmau principii dintre cele mai frumoase. Textul fusese, evident, elaborat sub influenţa evenimentelor din Polonia şi, mai ales, a celor din Ungaria.

Dar, cum remarca şi Imre Nagy, cele cinci frumoase principii au rămas literă moartă. Chiar de a doua zi, sovieticii au trecut la punerea în practică a planului lor pentru înăbuşirea revoluţiei din Ungaria. „Lezând în mod grav suveranitatea maghiară, egalitatea în drepturi, relaţiile de alianţă existente între cele două ţări prietene, normele internaţionale obligatorii, normele diplomatice şi lezând tratatul de la Varşovia, ocolind

Atenţia ne-a fost atrasă însă de primele zece condamnări la moarte. În dreptul lor este trecut drept motiv: crimă de insurecţie armată. Din Referatul care însoţea cererile de comutare aflăm că Tribunalul Militar al Regiunii a III-a Cluj, judecând un lot de „57 contrarevoluţionari", prin sentinţa nr. 719/1958 a reţinut în seama celor 10 condamnaţi că „au iniţiat şi organizat o mişcare contrarevoluţionară în R.P.R., de tip laburist-creştin, denumită «Partidul muncitoresc creştin», care avea drept scop declanşarea unei lovituri de stat în luna august în R.P.R., pentru răsturnarea prin mijloace violente a ordinei sociale existente în R.P.R. şi instaurarea vechiului regim burghezo-moşieresc... precum şi ştirbirea suveranităţii statului asupra teritoriului actual, urmând a se contopi într-o conducere unică a statelor prin aşa-zisa «confederaţie de state balcanice», un nucleu [fiind] «confederaţia de state româno-maghiare»".

Iniţiatorul acţiunii era Aladar Szoboszlai, preot romano-catolic din Arad. În vara anului 1956, el fusese în vizită în Ungaria. Acolo – stabiliseră organele de anchetă – luase legătura cu „foşti politicieni unguri ostili regimului din R.P. Ungară, cu care discută o lovitură de stat şi crearea confederaţiei româno-maghiare". Reîntors în ţară, la 2 august, a pus bazele unui Partid muncitoresc creştin. De iniţiativa lui nu erau străine nici serviciile secrete americane. Un alt condamnat la moarte, Orban Carol – „fost moşier şi ofiţer în armata austro-ungară", potrivit Referatului menţionat – asigurase legătura dintre adjunctul lui Aladar, Iosif Huszar, şi un funcţionar al Ambasadei S.U.A. la Budapesta, Gabor Szentpol, care se afla la Târgu-Mureş. Documentele la care am avut acces nu ne oferă alte amănunte.

Majoritatea celor atraşi – în primul rând, a celor condamnaţi la moarte – au nume ungureşti. Dar printre complotişti întâlnim şi destui români, inclusiv locotenent-colonelul Constantin

guvernul național legal, fără știrea și consimțământul acestuia – prin urmare împotriva literei și spiritului textului declarației din 30 octombrie 1956 – unitățile foarte mari de tancuri sovietice, venind dinspre Ucraina Carpatică, au trecut frontierele Ungariei, în mai multe puncte, și după ce au înaintat pe teritoriul maghiar într-un ritm rapid, au ocupat complet țara din punct de vedere militar".

În seara zilei de 31 octombrie, la ora 22.00, János Kádár a citit la radio declarația-program a Partidului socialist muncitoresc din Ungaria (noua denumire a partidului comunist).

Textul cuprindea o serie de principii asupra cărora își dăduse acordul și Imre Nagy: „retragerea trupelor sovietice din Ungaria, denunțarea pactului de la Varșovia, stabilirea neutralității, principiile de bază ale coaliției guvernamentale, păstrarea cuceririlor socialiste".

Este interesant de menționat că ambasadorul chinez a fost primit în aceeași seară, la ora 22.00, de noua conducere a partidului și informat asupra respectivelor principii. „La această informare, Kádár a luat parte activă și a susținut toate cele comunicate de mine, iar în chestiunile mai importante a accentuat asupra celor spuse de mine ambasadorului chinez".

În timpul întâlnirii, Kádár a părăsit încăperea. A mers la Münnich, ministrul de interne. Acesta a purtat o discuție telefonică cu ambasadorul sovietic, Andropov (cel care avea să devină, pentru foarte mulți ani, președintele KGB, apoi prim-secretar al P.C.U.S. și, se pare, creierul perestroikăi, a cărei punere în practică i-a lăsat-o moștenire lui Gorbaciov) căruia i-a comunicat că în zece minute vor fi la el. „Münnich și Kádár au plecat cu mașina; în fața Ambasadei sovietice au coborât, au sunat la poartă și după 8-10 minute de așteptare s-a oprit o altă mașină în fața clădirii din care au coborât doi ruși și s-au adresat lui Kádár și Münnich, invitându-i să-i urmeze la Ministerul de Interne. Kádár a refuzat, a rămas în mașina sovietică și a plecat cu ea.

Nagy (în centru) și Maléter în sediul Parlamentului, la 31 octombrie 1956

Drăgăniță, comandantul unității de tancuri din Caracal.

Aladar Szoboszlai a organizat totul după metode conspirative. Una dintre sarcinile membrilor grupului inițial era să recruteze cât mai mulți aderenți. Au tipărit și manifeste, au strâns arme și muniții în vederea acțiunii de răsturnare a regimului politic.

Două tentative eșuate

Prima tentativă de lovitură de stat a fost programată pentru ziua de 28 august 1956, ora 23.00. În ziua de 27 august, la locuința lui Ștefan Orban, agricultor din Miercurea Ciuc, s-au pus la punct detaliile planului loviturii de stat și s-a întocmit proclamația ce trebuia citită la Radio.

O serie de grupuri înarmate urmau să se deplaseze la București. Punctul de întâlnire era Gara de Nord. De acolo, trebuiau să se deplaseze spre clădirea Radio și alte edificii publice. Ele fuseseră identificate în prealabil de Huszar, care studiase și modalitățile concrete de a le ocupa. Proclamația trebuia citită la Radio de către contele Farkaș Bethlen.

În paralel, alte grupuri trebuia să acționeze la Brașov. Ele urmau să facă agitație în jurul uzinelor „Steagul roșu". Lui Carol Orban îi revenea sarcina să acționeze la Târgu-Mureș.

Prima tentativă a eșuat pentru că grupurile respective nu au sosit nici la București, nici în celelalte orașe. Nu știm exact de ce. Sigur este că Aladar Szoboszlai și Iosif Huszar le-au așteptat fără rezultat în Gara de Nord.

După acest eșec, Szoboszlai și Huszar au mers prin țară pentru a recruta noi aderenți. După izbucnirea evenimentelor din Ungaria, la 23 octombrie 1956, l-au contactat, prin unchiul soției

tându-i să urce în maşina lor. După o scurtă convorbire, Münnich şi Kádár au intrat în maşină, cu obiecţiunea să fie aduşi înapoi. După ce li s-a promis, ei au dat drumul maşinii lor proprii, care a stat în faţa Ambasadei sovietice (ei personal au dat această dispoziţie şoferului). Pe baza celor de mai sus [reconstituirea fusese făcută după depoziţiile unor martori], părerea noastră a fost că Kádár şi Münnich, dar mai ales Kádár au fost atraşi în cursă de ruşi şi transportaţi (probabil că Münnich le-a fost de ajutor)".

A fost şi aceasta una dintre naivităţile lui Imre Nagy, care aveau să îl coste, în final, viaţa. Kádár şi Münnich se retrăseseră în mod strategic, delimitându-se de conducerea revoluţiei, pentru a putea reveni după înfrângerea acesteia.

La 1 noiembrie a început cea de-a doua invazie militară sovietică, care s-a încheiat la 4 noiembrie cu ocuparea Capitalei şi a întregii Ungarii. După cum spune Imre Nagy, guvernul ungar a dăt dispoziţie forţelor militare proprii – vom vedea îndată câte mai existau – să nu opună rezistenţă pentru a se evita escaladarea conflictului. În paralel, „la propunerea guvernului maghiar, au început tratative cu privire la retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul Ungariei. Dovada cea mai caracteristică a atitudinii josnice şi făţarnice a guvernului şi comandamentului sovietic a fost procedura faţă de delegaţia oficială a guvernului maghiar... Prima şedinţă a ambelor delegaţii a început la 3 noiembrie 1956, orele 10 dim.[ineaţa], în clădirea Parlamentului. Guvernul maghiar a propus ca tratativele să înceapă cel mai târziu la 1 sau 2 noiembrie, însă guvernul sovietic, sub diferite pretexte, le-a amânat până la 3 noiembrie". Următoarea şedinţă a fost programată pentru ora 22.00, în aceeaşi zi, „fixându-se locul de întâlnire de către partea sovietică la aeroportul Tököli, care era deja în posesia unităţilor sovietice. Delegaţia maghiară a plecat din timp la locul fixat de partea sovietică. Din acel moment s-a pierdut urma delegaţiei maghiare". Eforturile lui Imre Nagy de a relua legătura, prin intermediul Ambasadei sovietice, cu membrii delegaţiei au eşuat. Andropov – care a susţinut până în ziua de 4 noiembrie că trupele sovietice nu invadaseră Ungaria – nici măcar nu i-a mai răspuns la telefon.

Prin arestarea membrilor delegaţiei – între care Pál Maléter, ministrul apărării, şi şeful Marelui Stat Major – „a fost pecetluită soarta rezistenţei militare naţionale", considera Imre Nagy. În puţinele zile cât s-a aflat la conducerea guvernului ungar, el încercase să reorganizeze forţele armate.

În zilele de început ale revoluţiei, ofiţerii şi militarii au pactizat în numeroase cazuri cu revoluţionarii. „Aceeaşi situaţie a fost şi la poliţie" – îşi amintea Imre Nagy. S-a hotărât ulterior înarmarea muncitorilor, dar se pare cu „contribuţia" sovieticilor, această iniţiativă a fost sabotată. Nici la organele de securitate situaţia nu era mai bună. „În ciuda acestui fapt, prin

---

sale, pe locotenent-colonelul Constantin Drăgăniţă (numele acestuia nu apare în lista celor 10 cereri de comutare a pedepsei capitale) pentru a-i solicita concursul. Acesta ar fi trebuit, cu unitatea sa de tancuri, să ocupe clădirea Radio şi sediile principalelor ministere din Bucureşti.

În paralel, s-au extins legăturile cu exteriorul. S-au stabilit contacte cu Asociaţia de presă „Orientierung", din Zürich, prin avocatul Adalbert Pietsch şi fiul acestuia (aflat în Marocul spaniol) şi cu Gafencu şi Vişoianu, printr-o rudă a lui Huszar, Carol Caferel. Prin Alexandru Fântânaru şi fiul acestuia,Tiberiu, s-au realizat contacte cu detaşamentele de rezistenţă din Munţii Făgăraş.

La 27 octombrie, tot în casa lui Ştefan Orban, s-a ţinut o nouă întrunire conspirativă, stabilindu-se planul de acţiune pentru următoarea tentativă de lovitură de stat, ce urma să aibă loc a doua zi. Planul era uşor schimbat faţă de cel din 28 august. Mişcarea trebuia să debuteze în oraşul Sf. Gheorghe, prin devastarea cazărmii din apropierea gării, să se extindă la Braşov (era vizat în primul rând postul de radio Bod) şi abia la urmă să cuprindă şi Capitala, unde se conta pe spijinul unităţii de tancuri a locotenent-colonelului Drăgăniţă. Mai erau vizate mici unităţi izolate de miliţie şi securitate, banca din Miercurea Ciuc, alte obiective. Şi această tentativă a eşuat, una dintre cauzele invocate fiind lipsa armamentului în cantităţi suficiente.

Documentele consultate nu ne oferă alte detalii. Ştim doar că Aladar Szoboszlai a fost arestat abia la 16 septembrie 1957. Până la acea dată el a continuat să recruteze noi membri, aşteptând un alt moment favorabil pentru a trece la acţiune.

Semnificaţia acestei tentative de complot nu poate fi înţeleasă decât în contextul exact al situaţiei din România anilor '50. Să nu uităm că pe plan intern, celebrul discurs rostit de Hruşciov în spatele uşilor închise, este adevărat, la Congresul XX al P.C.U.S., prin care demasca crimele şi abuzurile staliniste, întregul cult al personalităţii, nu a avut vreun efect. Gheorghe Gheorghiu-Dej începuse să facă primii paşi în

colaborarea unor ofiţeri honvezi, ofiţeri ai poliţiei şi funcţionari de partid, s-au făcut progrese în privinţa organizării forţelor armate. La data de 2 şi 3 noiembrie, pe străzile Budapestei au circulat pichetele noii forţe, au urmărit pe bandiţi, au luptat cu aceştia... Apariţia lor pe străzile oraşului a fost primită cu entuziasm de către popor. În locul trupelor sovietice, care s-au retras din Budapesta în mod succesiv, au apărut formaţiuni înarmate ale honvezilor, poliţiei, gărzi muncitoreşti. La data de 3 noiembrie (sau 2?), în urma unor tratative anterioare, a luat fiinţă conducerea centrală a forţelor de ordine înarmate, cu scopul de a stabili îndatoririle şi raza lor de activitate. Acestui fapt se datoreşte că la 3 noiembrie şi în noaptea de 3-4 noiembrie Budapesta a rămas complet liniştită: nu au fost împuşcături, tulburări. Am făcut un pas mare pe drumul consolidării rezultatelor revoluţiei, pe drumul normalizării vieţii".

Din nou, Imre Nagy se înşela, chiar dacă în aceleaşi zile muncitorii hotărau şi ei reluarea lucrului. El nu mai avea controlul situaţiei. O şi recunoştea până la urmă. „În acelaşi timp, partidul sovietic şi organele diplomatice sovietice au început o muncă de subminare şi printre membrii C.C. ai M.D.P.C. [partidul comunist] ca şi printre membrii activi ai guvernului legal aflaţi în străinătate (în Cehoslovacia). Secţia politică a Ambasadei sovietice şi a comandamentului militar au strâns la Szolnok şi la Praga pe toţi acei cu care au intenţionat să acţioneze împotriva guvernului Nagy, formând o nouă conducere de partid şi guvern... Nu încape îndoială că ei ar fi acţionat şi cu grupul de la Szolnok, dacă nu ar fi reuşit să-i câştige pe Kádár şi Münnich". Pe lângă aceste acţiuni, „ataşaţii militari de la Ambasada sovietică, împreună cu consilierii sovietici care au funcţionat pe lângă armată şi securitate, s-au străduit să organizeze un puci militar din fostele cadre militare ale clicii lui Rákosi - Gerö".

În dimineaţa zilei de 4 noiembrie, trupele sovietice au declanşat asaltul general pe tot teritoriul Ungariei. S-au dat lupte grele, mai ales la Budapesta. Într-un discurs, Imre Nagy a chemat poporul la rezistenţă armată. Iată cum aprecia el consecinţele intervenţiei în forţă a sovieticilor. „Vina şi răspunderea extraordinar de gravă a comandamentului forţelor armate sovietice este ruinarea Budapestei. Prin intrarea armatei sovietice au provocat lupte de autoapărare şi au răspuns cu focuri de artilerie (blindate, tancuri, artilerie grea) la orice împuşcătură de pistol. Urmarea acestor lupte a fost ruinarea Budapestei. Fără nici un motiv, au distrus prin foc de artilerie blocuri de case şi străzi întregi. Ruinele au înmormântat sub ele mii de cetăţeni paşnici. Luptele armate s-au soldat cu peste 10 000 victime. Acestea nu au fost victimele «contrarevoluţiei», ci ale tancurilor şi artileriei sovietice".

Revoluţia ungară lua sfârşit. Calvarul lui Imre Nagy şi al colaboratorilor săi apropiaţi abia începea. ■

(Va urma)

---

direcţia normalizării relaţiilor cu Occidentul, dar nu era dispus să schimbe ceva în interior. Securitatea şi celelalte organe represive ale statului comunist dominau prin teroare fizică şi morală ţara. De altfel, valul de arestări provocat de ecoul evenimentelor din Ungaria în ţara noastră a atins apogeul în 1958.

Cu toate măsurile de cenzură luate de autorităţi, informaţiile despre evenimentele din Polonia şi Ungaria au ajuns şi în România, în special prin posturile de radio americane *Europa Liberă* şi *Vocea Americii,* ca şi pe alte canale. Pe acest fundal, cu speranţa unor eventuale modificări, ţara s-a mişcat. Avem aici o dovadă. Mai există şi altele.

În acelaşi timp, trebuie să subliniem faptul că acţiunea iniţiată de Aladar Szoboszlai era, de fapt, o parte a unui plan mai vast al serviciilor occidentale de destabilizare a lumii comuniste. Din modul concret de concepere putem spune că acei care gândiseră acţiunea dădeau dovadă cel puţin de o foarte slabă cunoaştere a realităţilor din România, ca să nu mergem cu gândul mai departe. Cum ar fi putut 57 de oameni să răstoarne un regim care se baza pe forţa unui imens aparat represiv? Era ca şi cum ar fi ieşit cu praştia în faţa tancului. Să fi fost vorba doar de nerealism şi necunoaşterea terenului din partea planificatorilor? În cazul numeroaselor operaţii secrete occidentale ratate din Albania s-a vorbit de trădarea lui Kim Philby. Ceea ce putem spune în acest stadiu al documentării este că şi acest complot, ca şi alte acţiuni similare, a fost un fiasco anunţat dinainte.

În acelaşi timp, nu putem să nu ne gândim la acei oameni care s-au angajat, fără ezitare, în acţiune, în lupta contra comunismului. Din cei 57 de participanţi, am putut afla doar zece nume, ale celor condamnaţi la moarte, cărora, în 1958, li s-a refuzat comutarea pedepsei. Iată-le: Aladar Szoboszlai; Iosif Huszar; Alexandru Fântânaru; Emeric Tamaş; Ştefan Orban; Carol Orban; Dezideriu Tamaş; Ştefan Lukacs; Ştefan Kony; Arpad Abraham. ■

1956
SERVICIILE SECRETE AMERICANE ȘI REVOLUȚIA UNGARĂ

MIHAI RETEGAN

La 27 noiembrie 1956 cursa pentru Casa Albă se încheiase (Eisenhower obținuse al doilea mandat), revoluția ungară fusese înăbușită (paradoxal, W. Gomulka, spre care se îndreptaseră la un moment dat speranțele de ajutor ale lui Imre Nagy, se declarase de acord cu intervenția militară sovietică așa cum în 1968 se va ralia invaziei din Cehoslovacia), iar liderii ei se aflau la Snagov, în „custodia" P.M.R.[1]

Dată fiind „liniștirea apelor" interne americane, echipele de analiști externi ai serviciilor secrete de la Washington se puteau reîntoarce asupra celei mai puternice mișcări anticomuniste desfășurate în interiorul sistemului comunist. În SNIE [prescurtare de la Special National Intelligence Estimate] 12-3-56 au fost reluate și dezvoltate principalele teme ale documentului anterior.

Criza în relațiile Uniunii Sovietice cu Polonia și Ungaria era pe de o parte și rezultatul problemelor fundamentale cu care s-au confruntat conducătorii sovietici după moartea lui Stalin. Inaugurând „noul curs" în politica internă și externă, Hrușciov și Malenkov au căutat să respingă extremismele din timpul lui Stalin și să relaxeze „controlul de tip terorist", au urmărit să obțină sprijinul populației și s-o stimuleze „pentru a munci cu mai mult spor", dar „dezghețul" a fost dominat de grija de a nu provoca „cereri inacceptabile [din partea popoarelor sovietice – *M.R.*] pentru reformă".

Pe de altă parte, criza s-a datorat „intensității sentimentului antisovietic al unora dintre partidele comuniste din țările satelite", deoarece – considerau analiștii americani – Kremlinul a scăpat lucrurile de sub control: „Ei [sovieticii – *M.R.*] nu au prevăzut faptul că, reducând teroarea și reabilitându-l pe Tito[2], vor stimula critica nu numai în interiorul partidului, ci îi vor implica și pe nemembrii de partid, conducând astfel la manifestarea sentimentelor antisovietice și anticomuniste. Acest proces a condus la o ruptură care a afectat caracterul unitar al partidului în Ungaria și în Polonia și la o accelerare a reformei până într-atât încât interesele sovietice au fost periclitate, mai ales în Ungaria".

Intervalul scurs între datele la care au fost elaborate cele două documente fusese folosit pentru studierea liniilor de manifestare a celorlalte societăți comuniste. Cât de bine fusese făcută această cercetare se poate desprinde din următoarea evaluare: „Aceeași stare de tensiune între pretențiile sovieticilor și revendicările populare este prezentă în celelalte state satelite est-europene, deși în forme diferite și mai puțin acute".

Situația din România era atent monitorizată pentru că s-a putut desprinde concluzia că „în special în România sentimentul antisovietic s-a amplificat în urma represiunii din Ungaria". Cercetări recente în arhiva Biroului Politic și a Secretariatului C.C. al P.M.R. au pus în evidență dimensiunile largi ale stării de spirit antisovietice, ca și manifestări (mai ales în mediul universitar) antipartinice.

La o eventuală întrebare „care este soarta acestor mișcări", SNIE 12-3-56 răspunde: „Brutalitatea represiunii sovietice și absența unui sprijin militar din partea Occidentului pentru unguri vor descuraja rebeliunea armată, dar nu vor înlătura, probabil, definitiv manifestațiile antisovietice și nemulțumirea tot mai violentă a populației din țările satelite".

În statele din zona sovietică de influență (altele decât Polonia și Ungaria) evenimentele din octombrie-noiembrie 1956 au determinat două feluri de reacții: a) la conducerile de tip stalinist – „adoptarea unei politici mai dure", care avea mulți susținători la Moscova; b) continuarea reformelor, linie susținută de Tito și polonezi.

Desigur, nu-i putem „acuza" pe americani că în acel moment nu aveau date despre manifestările de la nivelul... conducerii P.M.R. În Biroul

[1] Asupra condițiilor în care Imre Nagy și grupul său au ajuns în România vom reveni în numerele următoare.

[2] Referire la reluarea după 1955 a relațiilor blocului comunist cu Iugoslavia, rupte în 1948.

Politic se hotărâse (la 31 octombrie) discutarea cu „guvernul U.R.S.S. a problemei staţionării trupelor sovietice pe teritoriul R.P.R. În această discuţie să se arate că părerea guvernului R.P.R. este că din punct de vedere al situaţiei interne din R.P.R., guvernul R.P.R. nu consideră necesară staţionarea de trupe sovietice pe teritoriul R.P.R.“. În acelaşi cadru s-a decis să se ridice şi „problema rechemării din R.P.R. a consilierilor sovietici care funcţionează în cadrul diferitelor instituţii ale R.P.R.“. Aveau însă să treacă aproape doi ani până la realizarea acestui obiectiv, care trebuie înţeles ca o primă etapă în tentativa de înscriere a României pe un drum independent de Moscova *(Magazin istoric,* nr. 4, 5/1995).

În evaluarea agenţiilor de informaţii americane, o atenţie specială era acordată felului în care Moscova organiza „reconstrucţia comunistă“ în Ungaria şi menţinea curentul reformator polonez în limitele securităţii sovietice. Se aprecia că politica sovietică va urmări în Ungaria instalarea unui guvern care să nu depindă „în mod evident“ de patronii săi, sarcina fiind înlesnită de: „a) starea de epuizare fizică şi psihică a populaţiei Ungariei; b) deziluzia pricinuită de faptul că ajutorul din partea ţărilor occidentale şi al Naţiunilor Unite nu a fost pe măsura aşteptărilor ungare; c) concesii economice şi politice limitate şi introducerea unor personalităţi mai acceptabile în guvern“.

Deşi în Polonia, Gomulka oferise Uniunii Sovietice posibilitatea de a-şi menţine poziţiile militare, de a avea un important cuvânt de spus în politica externă şi de a conserva câteva din trăsăturile specifice comunismului – partidul unic şi economia naţionalizată –, la Washington se considera că Moscova putea avea suficiente motive de suspiciune faţă de buna credinţă a liderului P.U.M.P. Între acestea înlocuirea lui K.K. Rokossovski (mareşal sovietic, dar ministru al apărării în Polonia), tentative de a obţine credite din Occident, un vot diferit de al U.R.S.S. în cadrul O.N.U. şi o asociere cu Tito în campania împotriva stalinismului. Ţinând cont de aceste situaţii, U.R.S.S. ar putea conchide, dacă tentativele de tulburare a ordinii din interiorul Poloniei nu sunt îndeajuns controlate, „că Gomulka nu doreşte sau nu este în stare să impună disciplina necesară în interiorul partidului şi în ţară“.

În pofida unor slăbiciuni politice trecătoare, la sfârşitul anului 1956, potenţialul militar sovietic se afla în plină dezvoltare: U.R.S.S. dispunea de cea mai numeroasă armată terestră, arsenalul nuclear era redutabil, cercetările pentru realizarea vectorului capabil să transporte la distanţă o bombă atomică erau aproape finalizate (Sputnikul avea să fie lansat în mai puţin de un an) şi în plus exista o foarte puternică partidă a militarilor. Din aceste raţiuni era extrem de important să se evalueze alternativele de acţiune sovietică în noul context creat de mişcările din Polonia şi Ungaria, de noul nivel al relaţiilor dintre „centru“ şi „sateliţi“.

Cea mai mare parte a documentelor SNIE elaborate între moartea lui Stalin şi evenimentele din 1956 remarcă taberele din

Insurgenţi, pe o stradă din Budapesta

interiorul conducerii sovietice, apărute ca urmare a opţiunilor diferite în diverse probleme de politică internă şi externă, legăturile din interiorul blocului comunist european fiind una dintre ele. Virulenţa sentimentelor antisovietice din Ungaria şi Polonia a realizat însă „un consens în rândurile liderilor sovietici, potrivit căruia interesele vitale ale Uniunii cer conservarea hegemoniei sovietice în zona statelor satelite".

Din analiza factorilor interni şi externi, materiali sau a acelora ce definesc starea de spirit, din compararea unor reacţii anterioare (crizele Berlinului), analiştii serviciilor speciale americane au descifrat trei variante de acţiune. *Prima* se putea înfăţişa sub forma politicii de *fermă represiune*. Ea s-ar fi concretizat în întărirea poziţiilor liderilor de nuanţă stalinistă din ţările satelite, în posibila intimidare (şi chiar înlăturare) a lui Gomulka (este interesant că după eşecul acţiunii din Ungaria, structurile de analiză americane erau foarte preocupate de poziţia liderului P.U.M.P.). Adoptarea acestui curs ar fi avut drept consecinţe creşterea dependenţei de armata şi organismele speciale sovietice, ar fi „şifonat" imaginea U.R.S.S., pe care aceasta se străduia s-o realizeze, şi ar fi putut să ducă din nou la o ruptură cu Tito.

Al doilea scenariu era sintetizat în formula „o redefinire sistematică a relaţiilor U.R.S.S. cu statele satelite, relaţii bazate pe un control diminuat şi pe unele concesii făcute sentimentelor naţionaliste". Această politică presupunea acceptarea Poloniei ca model pentru celelalte ţări, extinderea schimbărilor la nivelul conducerilor partidelor comuniste, reaşezarea relaţiilor dintre U.R.S.S. şi sateliţi. Dar această relaxare „ar conduce la slăbirea poziţiei liderilor care sunt loiali Moscovei şi adesea de neînlocuit; ar încuraja, probabil, elementele naţionaliste să depăşească graniţele pe care U.R.S.S. le poate tolera; şi ar putea crea condiţii în care unele state satelite ar putea încerca să se desprindă din blocul comunist". Desigur, nimeni din Moscova, dacă şi acolo se imaginase un asemenea scenariu, nu se gândea în mod serios să-l urmeze.

În sfârşit, *a treia direcţie* era reprezentată de continuarea cursului în vigoare care este „o alternare între conciliere şi represiune". Prin aceasta Washingtonul credea că puteau fi admise de sovietici „în limite destul de mari" presiunile în favoarea schimbărilor, dacă acestea deveneau „preponderente" în interiorul unui partid, dar, totodată, era păstrat şi cadrul care facilita intervenţia armată dacă „alinierea internaţională a vreunui stat din estul Europei pare neclară".

Ceea ce îi făcea pe americani să avanseze ideea că U.R.S.S. va adopta a treia variantă de abordare a relaţiilor cu statele satelite era faptul că argumentele realiste pentru „direcţia B", împărtăşite de unele elemente ale conducerii sovietice, erau contrabalansate de „tendinţele adânc înrădăcinate" ale altor lideri de la Kremlin în favoarea apelării la „măsurile represive atunci când sunt confruntaţi cu manifestări de adversitate".

Concluzia acestui studiu trebuie văzută prin prisma derulărilor pe termen lung petrecute în interiorul blocului comunist: „O politică de continuă improvizaţie [a Moscovei] între cele două variante va suferi de dezavantajele fiecăreia dintre ele şi

Muncitori cântând imnul naţional interzis, în jurul unui cadavru, acoperit cu drapelul unguresc

va încuraja şi generaliza fricţiunile în interiorul partidelor comuniste. Astfel, pe termen lung, oricare ar fi direcţia politică aleasă de U.R.S.S. în relaţia sa cu statele satelite, *nici una nu pare să poată da naştere unor regimuri stabile şi productive şi, în acelaşi timp, îndeaproape controlate de sovietici"*. Analiză confirmată de evoluţiile statelor comuniste, după evenimentele anului 1956 urmându-i *Declaraţia din aprilie 1964* a partidului din România şi îndepărtarea progresivă a acestei ţări de Pactul de la Varşovia, „primăvara de la Praga" în 1968, evenimentele din Polonia din anii '70 şi '80 şi, la o distanţă de 33 ani de „seismele" din 1956, destrămarea sistemului comunist instalat de U.R.S.S. în Europa Centrală şi de Răsărit.

*

Documentele prezentate în acest micro-serial oferă imaginea interesului pe care o mare putere „inamică" sistemului comunist – S.U.A. – îl arăta mişcărilor reformatoare din Polonia şi Ungaria. Pentru istorici ar fi fost cu adevărat excepţional dacă ar fi putut să constate şi felul în care se gândea la centrul de putere al sistemului comunist despre relaţia dintre U.R.S.S. şi sateliţi în conjunctura internaţională de la sfârşitul anului 1956. Dar mult lăudatul „dosar Elţîn" (înmânat de Boris Elţîn lui Arpad Göntz, preşedintele Ungariei) nu conţine asemenea piese. Ele sunt, desigur, în arhive speciale şi nu putem decât spera că odată vor deveni şi ele publice. ■

Congres Internaţional de Tracologie

Consiliul Internaţional de Studii Indo-Europene şi Trace, din 26 martie 1992, şi-a dat acordul ca, în acest an 1996, la Constanţa, Mangalia şi Tulcea (20-26 mai) să se desfăşoare cel de-al VII-lea Congres Internaţional de Tracologie. Este pentru a doua oară când România găzduieşte întrunirea generală a specialiştilor tracologi din statele în care există această ramură ştiinţifică a istoriei antice (al II-lea Congres Internaţional de Tracologie a avut loc tot în ţara noastră, la Bucureşti, în 1976)[1].

Participarea internaţională a fost numeroasă, fiind prezenţi specialişti din Albania, Bulgaria, Canada, Costa Rica, Franţa, Germania, Grecia, Lituania, Marea Britanie, Macedonia, Republica Moldova, Polonia, România, Rusia, Statele Unite ale Americii, Turcia, Ucraina şi Iugoslavia. E demn de subliniat faptul că au prezentat rapoarte şi comunicări savanţi de largă reputaţie internaţională ca Alexander Fol, Mircea Petrescu-Dâmboviţa, Milutin şi Draga Garaşanin, Joseph Maran, Ion Niculiţă, Eleonora Petrova, Nicolae Tasic, Serghei Saprykin ş.a.

Tematica a fost deosebit de bogată, fiind înscrise în program nu mai puţin de 327 de titluri de comunicări grupate în şase secţiuni: I. *Lumea tracică în contextul nord-pontic;* II. *Relaţii tracice între Europa Centrală şi Vestul Regiunii Balcanice;* III. *Tracii în contextul civilizaţiei egeeo-anatoliene;* IV. *Civilizaţii pre-tracice. Arheologia traco-geto-dacă. Metodologie;* V. *Civilizaţia tracică;* VI. *Diverse.*

Cercetătorii români au prezentat comunicări la toate cele şase secţiuni. Ca o trăsătură generală a acestor materiale se desprinde faptul că tracologia din ţara noastră a depăşit deja etapa cercetărilor strict arheologice, trecându-se la faza studiilor interdisciplinare a căror arie de investigare depăşeşte cu mult zona geografică nord-dunăreană ce fusese locuită de ramura de miază-noapte a neamurilor tracice. Remarcăm în acest sens contribuţia domnului dr. Petre Roman, directorul Institutului Naţional de Tracologie, *Aspecte culturale în Sud-Est şi Europa Centrală ale procesului de geneză a prototracilor;* Grigore Brâncuşi, *Câteva concordanţe frazeologice romano-albaneze;* Petru Zugun, *Fonetica comparativă daco-latină;* Maria Cristescu, *Caracteristici demografice din aria tracică pe teritoriul României;* Cantemir Rişcuţia şi colab., *Persistenţa tipurilor antropologice paleo-europeoide la populaţii montane din Europa şi în Carpaţii Occidentali din România.*

Liviu MĂRGHITAN

[1] Anterioarele congrese internaţionale de tracologie au avut loc în Bulgaria (Sofia, 1972), România (Bucureşti, 1976), Austria (Viena, 1980), Olanda (Rotterdam, 1984), Rusia (Moscova, 1988), Spania (Palma de Majorca, 1992). La toate au luat parte şi delegaţii de cercetători tracológi din România.

UN GÂND PE LUNĂ

„Dacă mă opresc, mor"

Gabriel Garcia Marquez

SEPTEMBRIE 1946

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Șerban Cioculescu, **în Liberalul, despre cartea lui Grigore Gafencu** Derniers jours de l'Europe **(Ultimele zile ale Europei), publicată la Paris: „Cartea d-lui Gr. Gafencu e mărturia impresionantă a eforturilor depuse de o țară ca a noastră să mijlocească, într-un fel menținerea păcii și a sistemului de securitate care garanta statutul european.**

Oricine va citi așadar cu interes deosebit lucrarea unui diplomat de vocație, dacă nu și de carieră, a cărui privire ageră cuprinde tot câmpul bătăliei diplomatice în curs, care avea din nefericire să se încheie cu nebuneasca acțiune a lui Hitler de la 1 septembrie 1939.

Carte substanțială, de un mare interes politic și documentar, în sensul înalt al cuvântului, dar mai ales carte frumoasă, Derniers jours de l'Europe **afirmă sau confirmă un scriitor excelent cu care ne putem mândri".**

● **Spectacol de succes la Teatrul Savoy:** Femei din New York, **cu Marietta Sadova, Beate Fredanov, Clody Bertola, Virginica Popescu, Mimy Enăceanu ș.a.**

● **Societatea ROMBO prezintă primul aparat de proiecție cinematografică realizat de specialiștii români. „Industria românească –serie** Dreptatea **– va avea posibilitatea să-și dezvolte astfel o nouă latură, iar economia noastră nu va avea decât de câștigat astfel, deoarece aparatele de proiecție cinematografică sunt un articol tot mai rar pe piața europeană".**

● „Este admisibil? **se întreabă** Semnalul. **Toate cele trei servicii de chirurgie-adulți ale Eforiei Spitalelor Civile sunt închise. Și sunt închise de câtva timp, nu de câteva zile. Mai există un singur serviciu de felul acesta, la Pantelimon, dar acela e în afară de București.**

Unde se operează accidentele așa de numeroase și cum se satisfac atâtea cerințe de ordin chirurgical ale unei Capitale de un milion și jumătate?

La începutul cronicii noastre, câteva rânduri, de acum cinci decenii, despre... hârtia, atât de necesară existenței oricărei publicații. Scrie G. Millian, în *Semnalul* din 24 septembrie: „De aproape doi ani, în toate redacțiile și administrațiile de ziare – minus cele fericite – de cum începe lucrul auzi aceeași frază chinuitoare și blestemată: – Bine, bine, scriem noi, dar hârtie avem?

Niciodată – accentuăm niciodată – ziarele, afară de cele dragi regimului, n-au avut hârtia necesară pentru edițiile lor de Capitală și provincie. Permanent au fost nevoite să recurgă la soluția lui Arvinte, cel cu anteriul când trimit foi în provincie, n-au pentru Capitală; când vor să mulțumească pe bucureșteni, îi înțarcă pe provinciali.

Și iată așa, dragi cititori – continuă autorul –, căci vouă ne jeluim, deși știm că nu ne puteți ajuta cu nimic, presa duce o viață chinuită și amară. Trăiește mereu într-un provizorat, cu marele semn de întrebare deasupra capului: mai apare mâine?"

Continuă la Paris lucrările Conferinței de pace. Supusă la vot, propunerea de a i se recunoaște României statutul de cobeligerantă este respinsă *(Magazin istoric,* nr. 5/1985): „Ne amintim – scrie dr. N. Lupu în *Aurora* din 2 septembrie – că presa țărilor ce ne-au refuzat azi cobeligeranța a recunoscut atunci [după 23 august 1944] că România e a patra țară din lume în ordinea contribuției la distrugerea Germaniei hitleriste; de asemeni că atitudinea și acțiunea noastră au grăbit sfârșitul războiului.

Întrebăm pe domnii de la Conferința din Paris care – afară de Uniunea Sovietică și de Cehoslovacia – au votat contra acordării cobeligeranței noastre, dacă și-au întrebat popoarele lor și acestea sunt de acord că jertfele și aportul națiunii române nu merită răsplătirea cea dreaptă.

Poporul român – menționează dr. N. Lupu – nu va uita că adevărații tovarăși cu care a luptat cot la cot în Munții Tatra și pe câmpiile Vâltavei au pus pe pieptul soldaților români cununa ce se cuvine eroilor; după cum nu va uita nici ingratitudinea acelora care au votat împotriva răsplătirii lui adevărate".

Se întorc de la Paris unii dintre membrii delegației române la Conferința de pace (Gh. Tătărescu, Șt. Voitec, Gh. Gheorghiu Dej, D. Dămăceanu, Florica Bagdasar). După o oprire la Praga – unde au sosit pe calea aerului –, aceștia își continuă drumul cu trenul. La 18 septembrie, orele 19.00, intră în țară pe la punctul de frontieră Valea lui Mihai. Pe traseul spre București sunt întâmpinați cu manifestații de

În gara Băneasa, la sosirea unora dintre delegații români la Conferința de Pace

Alexandra Kollontai, ambasadoarea sovietică la Stockholm, deținătoarea multor secrete privind tatonările de armistițiu româno-aliate

simpatie. La Oradea, Cluj, Braşov şi Ploieşti au loc mitinguri în cadrul cărora participanţii îşi exprimă bucuria pentru hotărârea Conferinţei de a anula dictatul de la Viena din 30 august 1940 şi a recunoaşte „Transilvania în graniţele ei eterne" (Gh. Tătărescu într-o telegramă din 9 septembrie).

Vineri 20 septembrie, orele 16.30, trenul ministerial soseşte în gara Băneasa. Delegaţii sunt întâmpinaţi de primul ministru, dr. Petru Groza, de membrii guvernului, corpul diplomatic, reprezentanţi ai armatei, o mare mulţime de oameni „care – scrie *Timpul* din 22 septembrie – umplea peronul gării şi piaţa din faţa gării".

A doua zi, sâmbătă, Gh. Tătărescu prezintă în faţa reprezentanţilor presei activitatea delegaţiei române la Paris. „După semnarea tratatelor de pace – arată el – va veni o zi în care se va putea face fără nici o piedică întregul istoric al sforţărilor româneşti. În aceeaşi zi se va putea face de asemenea şi istoricul tuturor actelor guvernului nostru care a pregătit poziţia şi acţiunea României la această conferinţă. În ziua aceea şi numai în acea zi, opinia publică va putea cunoaşte în amănunt toate piedicile care au stat în calea realizării ţelurilor româneşti precum şi actele guvernului menite să le înlăture şi să asigure izbândirea cauzei noastre. În aceeaşi zi, ţara întreagă va putea aprecia, în completă cunoştinţă de cauză, şi contribuţia hotărâtoare a prietenilor României şi să preţuiască şi mai bine valoarea acestor prieteni".

La cinci decenii de atunci, cititorii revistei noastre pot cunoaşte, urmărind articolele şi documentele publicate în nr. 1, 2/1987, 11/1992, 1-6/1995, 7, 8/1996 poziţia şi participarea românească la Conferinţa păcii de la Paris.

Un val de secetă neobişnuită s-a abătut asupra Moldovei şi a unei părţi din Muntenia.

Este formată o comisie interministerială însărcinată cu ajutorarea regiunilor calamitate.

Printre măsurile adoptate: reglementarea strângerii cotelor obligatorii; cantitatea de cereale care poate fi schimbată în natură (sunt interzise la schimb grâul, secara, orzul şi ovăzul); distribuirea ajutoarelor în judeţe; regimul porumbului din recolta 1946; înăsprirea sancţiunilor privind sabotajul alimentar.

În vederea aprovizionării pentru iarnă, Subsecretariatul de stat al aprovizionării stabileşte măsuri pentru raţionalizarea legumelor şi zarzavaturilor.

Cronică măruntă

Cerem să se redeschidă imediat serviciile. E impardonabil că au fost închise toate în timpul verii, dar acum s-a isprăvit vacanţa".

● Mare cerere **de haine uzate, după cum rezultă din ofertele publicitare ale unor firme precum „Biroul Matei" (Moşilor 39), „Galeriile Pasajului" (Pasajul român 4), „Galeriile Consigne" (Bdul Carol 8), „Avantajul" (Lipscani 92), „Biroul Ionică" (Sf. Gheorghe 6), „Comision general" (Edgar Quinet 15), „Vechiul Birou Ticu" (Edgar Quinet 15), „Blocul" (Izvor 2).**

● Libertatea, **organul P.S.D., despre cazinoul din Sinaia: „Continuă să atragă naivi printr-o reclamă în care sunt lăudate frumuseţile munţilor şi binefacerile naturii.**

Am arătat care sunt însă binefacerile Cazinoului: ruină materială şi morală, sinucidere, deznădejde.

Oricât bine s-ar putea realiza de pe urma odioasei instituţii, încă nu se poate compensa răul pe care-l face!"

● La expoziţia **de fotografii „Aspecte din America", deschisă în localul Şcolii de arhitectură din str. Biserica Enei, sunt prezentate filmele documentare** Cowboy, Oraşul Oţelului şi Arhivele Parlamentului.

● Primăria **fixează o taxă de 1 200 lei lunar pentru fiecare abonat cu contor electric, pentru iluminatul Capitalei. „De ce 1 200 lei pentru toată lumea – scrie** Jurnalul de dimineaţă – **pentru cel care câştigă milioane şi zeci de milioane, ca şi pentru cel care e plătit cu 100 sau 200 de mii de lei pe lună? Se vorbeşte de dimineaţă până seara de democraţie. Cel puţin în fixarea dărilor ar trebui să se respecte principiile democrate".**

● Se pun în circulaţie **noile monede de argint cu valoarea de 100 000 lei. Se vor bate în total monede în valoare de 90 miliarde lei.**

● „Afişe **mari şi foarte atractioase – notează** Fapta – **anunţau săptămânile trecute intenţia UCB-ului de a încadra**

SEPTEMBRIE 1946

Vedeta teatrului bucureștean de păpuși: Țăndărică!

Cronică măruntă

un mare număr de măturători. Se ofereau candidaților, pe cât ne aducem aminte, salarii destul de bune, haine, cazarmă, îngrijire medicală, economat etc.

Ce s-a făcut cu această intenție a UCB-ului? Nu s-au găsit amatori pentru aceste modeste, dar atât de necesare servicii de salubritate municipală? Sau s-a renunțat la bună intenție care se vădea din textul afișelor?

Fiindcă orașul continuă să fie și acum tot atât de murdar ca și înainte de apariția afișelor care ne-au dat speranța să revedem Bucureștii așa cum au fost odată ca niciodată".

● Numărul **infractorilor înaintați sub stare de arest parchetului de Ilfov crește în fiecare zi. Numai într-o singură zi, 12 septembrie, procurorii au avut de examinat 138 dosare și tot atâția indivizi arestați pentru diverse delicte. Acestora li se adaugă miile de reclamații ce se primesc zilnic la parchet.**

● La New York **sosește misiunea diplomatică română, condusă de prof. Mihail Ralea, ministrul României la Washington. Fruntași ai coloniei române din New York oferă o mare recepție la hotelul Ritz Carlton, de pe Madison Avenue. Printre vorbitori, scriitorul Peter Neagoe, de la postul de radio „Vocea Americii".**

● **Se dă în circulație viaductul Cricău (jud. Alba) de pe linia ferată Ciceu-Ghimeș. Cu lungimea de 257 m și deschiderea bolții principale de 100 m, viaductul este a doua lucrare de acest fel, ca mărime, din Europa.**

● Dr. Florica Bagdasar **este numită ministru al sănătății. Este prima femeie din România care deține un portofoliu ministerial.**

● Reclamă în Timpul: **„Ingineri români, împreună cu un consorțiu străin, vor începe în decursul acestei luni săpăturile pentru un tunel subpământean, la 20 m adâncime, de la Gara de Nord până în str. Mircea Vodă 69 (colț cu Dudești), înlesnind**

Astfel, lucrătorii în subteran au dreptul la 12 kg fasole, mazăre și linte (împreună), 70 kg cartofi, 12 kg ceapă, 12 kg varză. Urmează alte categorii („lucrătorii grei", „lucrătorii obișnuiți", „funcționarii, lucrătorii și membrii familiilor lor, înscriși în economate"), care au dreptul la cantități mai reduse de... stocuri. Populației urbane „neînscrisă în economate" i se rezervă dreptul la 30 kg cartofi, 5 kg ceapă și 5 kg varză de persoană.

Comentând o știre publicată de *Scânteia* din 1 septembrie, conform căreia „salariații comunali din Capitală donează salariul pe o zi, în fiecare lună, până la viitoarea recoltă", Mircea Damian scrie în *Fapta* din 3 septembrie: „Nu trebuie să ne mai întoarcem cu nici un chip la obiceiurile de altă dată, când orice gol se acoperea prin rețineri din salariile funcționarilor și muncitorilor, fie sub formă de timbre, de gologani, de impozite sau de broșuri. Metoda e prea simplă și lovește în existența unor oameni care și așa numai Dumnezeu știe cum se descurcă.

Datoria ajutorării regiunilor înfometate trebuie împărțită între guvern și inițiativa particulară, care până acum nu s-a ivit. Funcționarii și muncitorii prea sunt la îndemână: reții atâta din salariu și gata. Dar ei înșiși au mare nevoie să fie ajutați. Cum o să le mai reții? Sau cum o să primești sărmana lor ofrandă?

Uite ce este – încheie autorul. Să caute guvernul, prin organele lui de control, alte surse. Să-și îndrepte bunăoară privirile către acei siniștri afaceriști, care frustrează fiscul și jupoaie pe oricine, scoțând aur curat din te miri ce... până și din secetă. Că niciodată nu s-au făcut atâtea nerușinate afaceri, cum se fac de vreo doi ani încoace".

Guvernul din subsolul Băncii Naționale a României – despre care revista noastră a scris în numărul trecut și în numărul de față la pp. 33-36 este amintit și de G. Ohăbeanu în *Dreptatea* din 24 septembrie, într-o evocare intitulată *În jurul lui 23 august,* din care reținem: „Era în ziua de 25 august 1944. Goneam cu amicul meu, inginerul Sandu Ionescu, spre Capitală, via Sibiu-Râmnicu Vâlcea. Mașina noastră era oprită aproape la fiecare sat și răscruce de drumuri. Legitimații, pour-parleuri, schimb de informații, glume".

La Râmnicu Vâlcea de la prefect primește informația că „guvernul se află într-un sat din jurul Bucureștilor. Sunt deznădăjduit – continuă autorul –, aproape enervat. Se spunea pretutindeni că nemții sunt stăpâni asupra intrărilor din Nord și Est spre București, ba că Bucureștii sunt în continuare bombardați".

La un birou electoral

Insistând să afle informaţii despre Iuliu Maniu, „i se luminează faţa prefectului. Apoi, spuneţi aşa. D. Maniu ştiu că se găsea chiar la Palat, acum se găseşte în subsolul Băncii Naţionale. Am înţeles, va să zică. Guvernul dispersat undeva în jurul Bucureştilor... îşi ţinea şedinţele în subsolul Băncii Naţionale".

Şi tot despre 23 august, 1946 de data aceasta. În acea zi, Iuliu Maniu, preşedintele P.N.Ţ., adresează o scrisoare lui I.V. Stalin, preşedintele Consiliului de Miniştri al U.R.S.S. în care îi prezintă „situaţia jalnică în care se află ţara noastră acum, în ziua sărbătoririi celei de a doua aniversări a revoluţiei de la 23 august 1944, ca urmare a neîndeplinirii de către guvernul de sub preşedinţia domnului Groza a hotărârilor Conferinţei de la Moscova".

Sunt reclamate „crimele şi torturile" care se „săvârşesc sub protecţia guvernului şi autorităţilor". Astfel: „presa noastră a fost aproape anihilată; drepturile şi libertăţile au fost suprimate; închisorile sunt ticsite de adepţi ai partidului nostru; ni se interzice organizarea adunărilor sau acestea sunt atacate cu arme în mâini de formaţiuni semimilitarizate; libertatea conştiinţei nu există; legea electorală a fost întocmită special în aşa fel, încât să dea posibilitatea să se falsifice voinţa poporului; ucigaşii, instigatorii la asasinate, violatorii nu numai că nu sunt pedepsiţi, ci dimpotrivă sunt răsplătiţi pentru fărădelegile lor".

Dezbaterile procesului de la Nürnberg s-au încheiat. Se aşteaptă pronunţarea verdictului.

„Procesul de la Nürnberg – scrie B. Brănişteanu în *Adevărul* din 5 septembrie – trebuie să fie un punct de pornire spre o nouă viaţă morală internaţională. El nu are precedent în istorie. El nu-şi are rădăcina şi justificarea într-o veche lege internaţională. El este urmarea unei tragice experienţe pe care omenirea a făcut-o şi a plătit-o prea scump".

Din această tragică experienţă a războiului „un drept penal internaţional trebuie să se nască. Principiile lui, ca şi sancţiunile lui trebuie formulate dinainte.

Tribunalul de la Nürnberg, în acest oraş sau aiurea, va trebui să rămână o instituţie permanentă, să fie acel tribunal mondial corecţional, care să facă, din răspunderile politice ale guvernanţilor ce ar fi profitori de războaie, o realitate.

Departe de mine – mărturiseşte în încheiere gazetarul – gândul că existenţa tribunalelor ar fi garanţia stăpânirii crimelor. Dar că ele contribuie la rărirea lor, aceasta e sigur. Şi până la pacea bună, de secole visată, să ne mulţumim cu speranţa că ea va fi cât posibil mai puţin tulburată". ■

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

astfel cetăţenilor de a merge pe calea cea mai rapidă să repare ceasornicele defecte la cel mai bun ceasornicar, Leon Goldenberg, specializat la Paris, str. Mircea Vodă 69".

● Demostene Botez, în Timpul, **despre revista** Viaţa Românească, **de la a cărei apariţie se împlinesc patru decenii: „A însemnat un laborator de pregătire a prafului de puşcă din care au explodat în calmul pastoral şi exploatator al vremii marile reforme sociale: exproprierea agrară şi votul universal.**

Viaţa românească a creat în ţară climatul spiritual pentru ca aceste două mari reforme, din care se trag rădăcinile democraţiei româneşti naţionale, să fie primite, acceptate, sprijinite".

● O nouă **apariţie:** Contemporanul, **„săptămânal politic, social, cultural", al cărui prim număr iese la 20 septembrie. În primele sale numere semnează Al. Philippide, G. Ivaşcu, M. Roller, G. Macovescu, I. Călugăru, I. Vitner, C.I. Parhon, E. Camilar, L. Răutu, Tr. Şelmaru, Fr. I. Rainer, T. Teodorescu-Branişte, Gr. Preoteasa.**

● Se află în Capitală **prof. Seton Watson junior[1], în onoarea căruia dr. Petru Groza oferă o recepţie la 5 septembrie. Participă Petre Constantinescu-Iaşi, Emil Bodnăraş, B. Brănişteanu, I. Pas, ziarişti români, sovietici şi americani.**

● Emanuel Socor **despre birocraţie** în Adevărul: **„Individul nu mai e azi fiinţă de sine stătătoare, cu interese proprii. Individul este un număr la statistica populaţiei. El nu are drepturi, ci numai obligaţii faţă de această colectivitate şi întreaga lui activitate cată să fie subordonată.**

Omul devine un simplu şurub fără viaţă, pe care nu-l pune în mişcare decât birocraţia şi numai în măsura care o cer interesele colectivităţii".

---

[1] Hugh Seton-Watson, fiul istoricului britanic Robert William Seton-Watson (1879-1951); *Magazin istoric*, nr. 8/1980, 11, 12/1989.

LA 29 ANI: CONCURSUL LUNII MAI

Și concursul lunii mai s-a bucurat de un susținut interes din partea cititorilor noștri.

Iată câteva dintre gândurile pe care ni le-au transmis, odată cu scrisorile de participare. *„Iubesc mult istoria. Citesc cu regularitate revista dv. și aș fi bucuros dacă veți mai organiza astfel de concursuri“*. **ADRIAN JILAVU MATEESCU,** muncitor, din București • *„E foarte bine că acum se publică mai întâi răspunsurile exacte la întrebările concursului, și pe urmă câștigătorii“*. **SILVIU MICLE,** din com. Șieu, jud. Maramureș • *„Dumnezeu să vă rânduiască multă sănătate la toți membrii redacției. Mai lansați concursuri. Mă pasionează“*. **IOAN OLTEAN,** pensionar, din Ocna Mureș • *„În armată, în timpul liber, revista dv. mi-a fost un neprețuit tovarăș, citind-o cu interes și împrumutând-o și colegilor, cu reticențe, spre a nu se pierde“*. Soldat **ANDREI NEGREA,** din com. Crișan, jud. Hunedoara • *„Chiar dacă nu sunt o specialistă în domeniu, apreciez toată străduința dvs. de a face cunoscute adevărurile istorice. Și, nu numai atât, am văzut că încurajați tinerii spre studiul istoriei și le răsplătiți munca“*. **ELENA POPESCU,** studentă, din Pitești • *„Am 44 de ani și îmi place mult* Magazinul istoric, *având colecția completă din 1967. Particip cu drag la concursurile dv., pentru îmbogățirea cunoștințelor mele de istorie“*. **DANIELA MARIANA NICULESCU,** operator principal la Oficiul de calcul al Regionalei C.F. din Craiova.

Mulțumim tuturor celor care ne-au scris, împărtășindu-ne dragostea lor pentru istorie și pentru revista noastră.

Și acum informațiile finale – mult așteptate – despre concursul lunii mai.

Au sosit 772 scrisori cu răspunsuri, dintre care 28 nu au putut participa la tragerea la sorți, neavând atașat talonul de concurs sau răspunsurile fiind greșite. Oricum, este un număr extrem de mic de buletine eronate, semn că acest concurs a solicitat atenția participanților în mod cu totul deosebit.

Iată acum câștigătorii desemnați în urma tragerii la sorți efectuate, ca și la ediția precedentă, în redacție, în ziua de 17 iulie 1996.

MARELE PREMIU, ÎN VALOARE DE 200 000 LEI, NEIMPOZABIL, oferit de **S. C. ALGERNON SRL, DIRECTOR DOMNUL DAN SOCRATE CALOIAN**

• **GEORGE MIHALCEA,** din *com. Tâmboiești, jud. Vrancea*

CELE 5 MENȚIUNI, constând în 5 abonamente pe un an la *Magazin istoric,* începând cu luna ianuarie 1997, au fost câștigate de:

• **MIRCEA GEORGESCU,** student, din *Craiova*

• **NICOLAE PRUNEȘ,** pensionar, din *Slobozia*

• **ALINA DAVID,** elevă, *Clubul copiilor și elevilor,* din *Găești*

• **ALEXANDRU OBREJA,** economist, din *București*

• **ELENA SANDU,** profesoară, din *București*

Felicitările noastre, atât câștigătorilor cât și tuturor participanților la *Concursul lunii mai!*

COPERTELE

① ② Bolnița Coziei este ctitoria domnului Radu Paisie. Sunt reprezentați drept ctitori domnul (coperta ②), fiul său Marco și doamna Roxanda (coperta ①) **(Un domnitor controversat...,** p. 49)

③ În salonul lui Apollo din palatul de la Versailles se află și acest tablou ce îl înfățișează pe Regele Soare **(Un monarh francez, speranța Irlandei?,** p. 73)

④ Samarkandul, orașul iubit al lui Timur-Lenk, și-a continuat viața și după moartea temutului suveran. În imagine, detaliu dintr-o medrese (școală religioasă) înălțată la începutul secolului XVII **(Un oraș îl înfruntă pe Timur-Lenk,** p. 89)

PLANȘELE

① ② ③ ④ Propunem în acest număr cititorilor noștri o imaginară călătorie prin câteva orașe europene, cum arătau ele (sau, în unele cazuri, cum le-au închipuit gravorii) în vremea lui Ludovic XIV. Vom începe cu Bucureștii, într-o gravură de epocă. Să zăbovim apoi în preajma Palatului ducilor de Brabant din Bruxelles. Un salt până la Stockholm (o gravură din **Civitates orbis terrarum),** apoi, în apropiere, la Berlin și din nou într-o capitală scandinavă, Copenhaga, pentru a reveni în Germania, la Iena. În sfârșit, ultimele două orașe sunt Varșovia și Istanbul, capitalele celor două state aflate într-o aspră rivalitate în secolul XVII

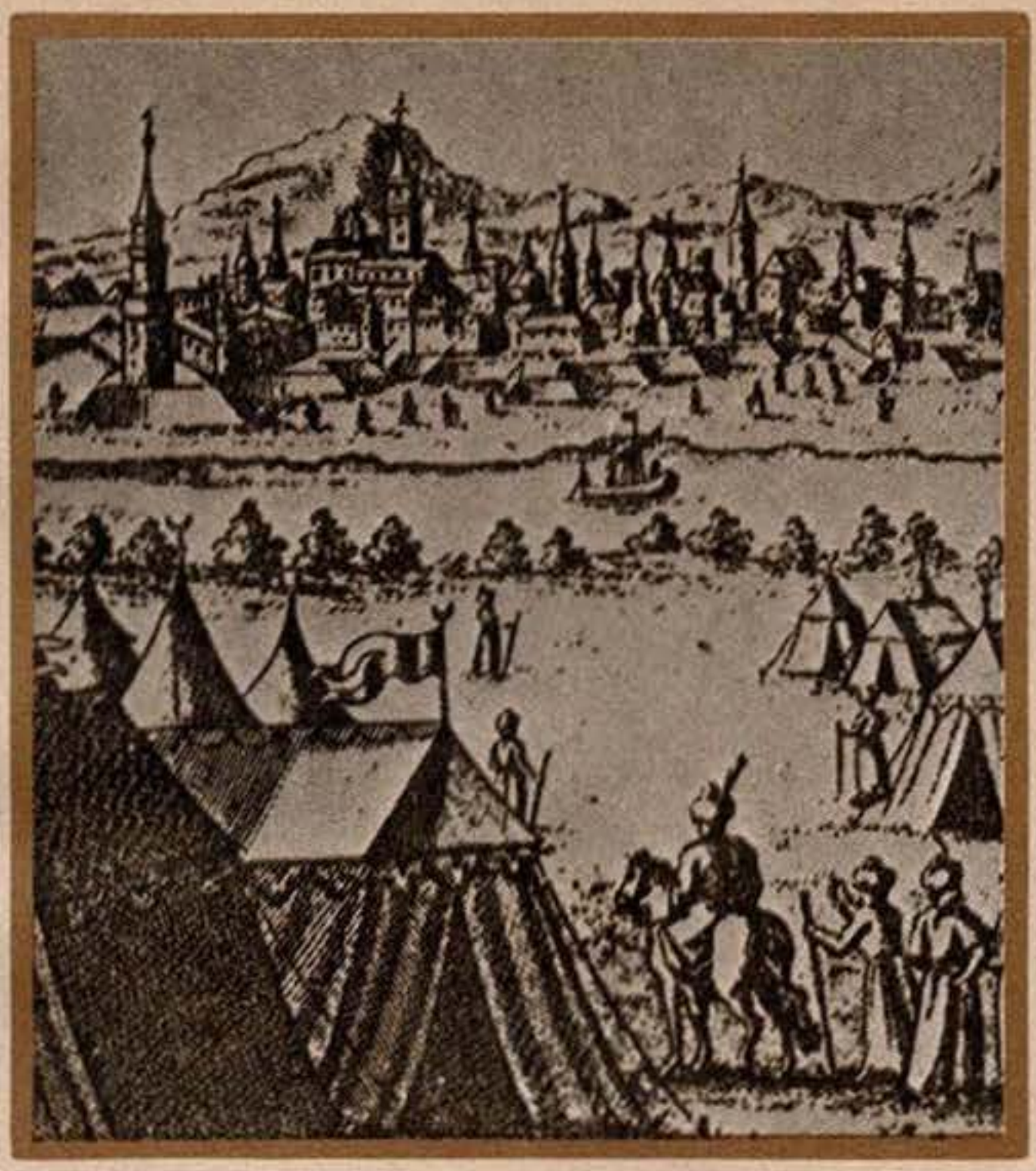

Orașe europene în vremea lui Ludovic XIV

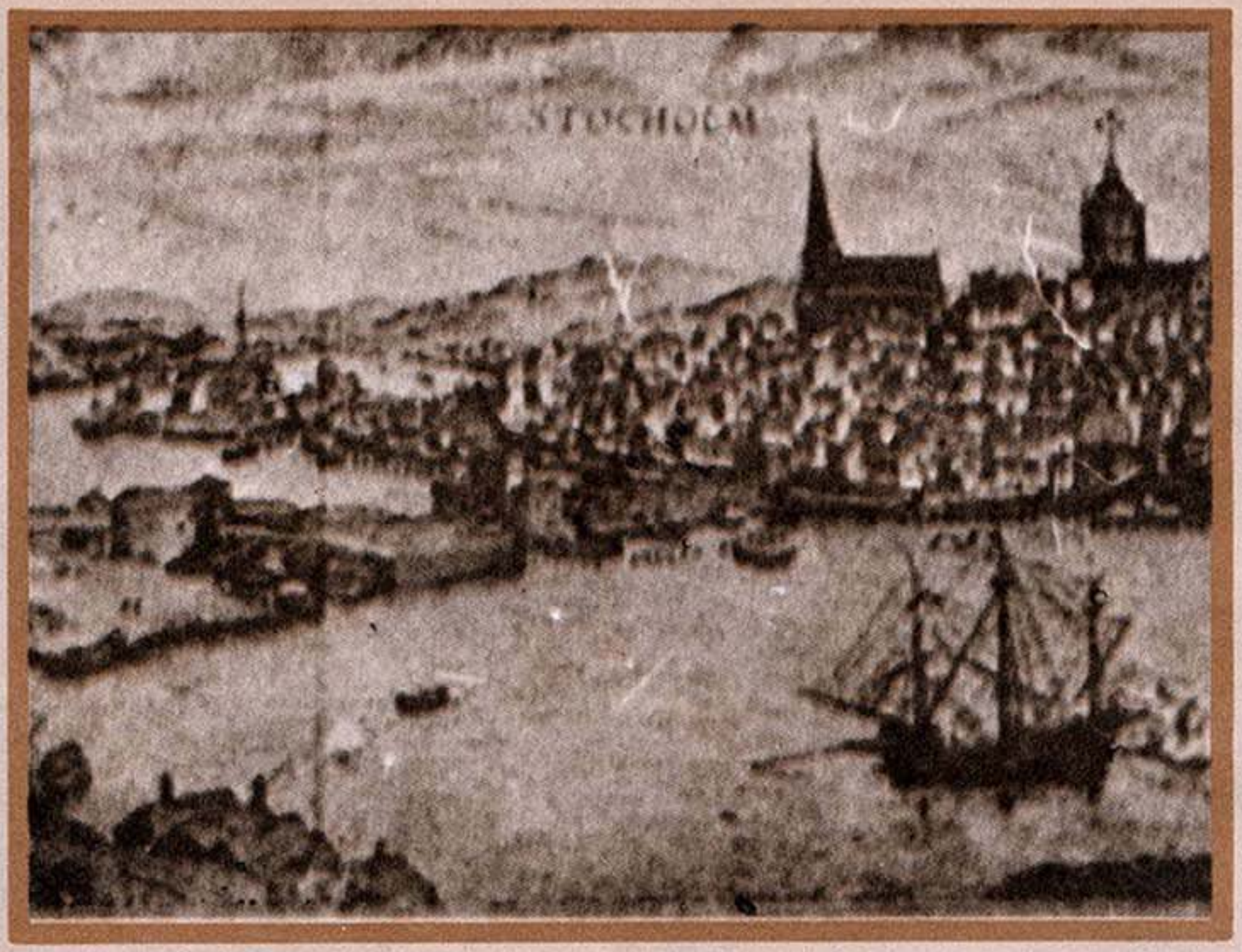
STOCHOLM

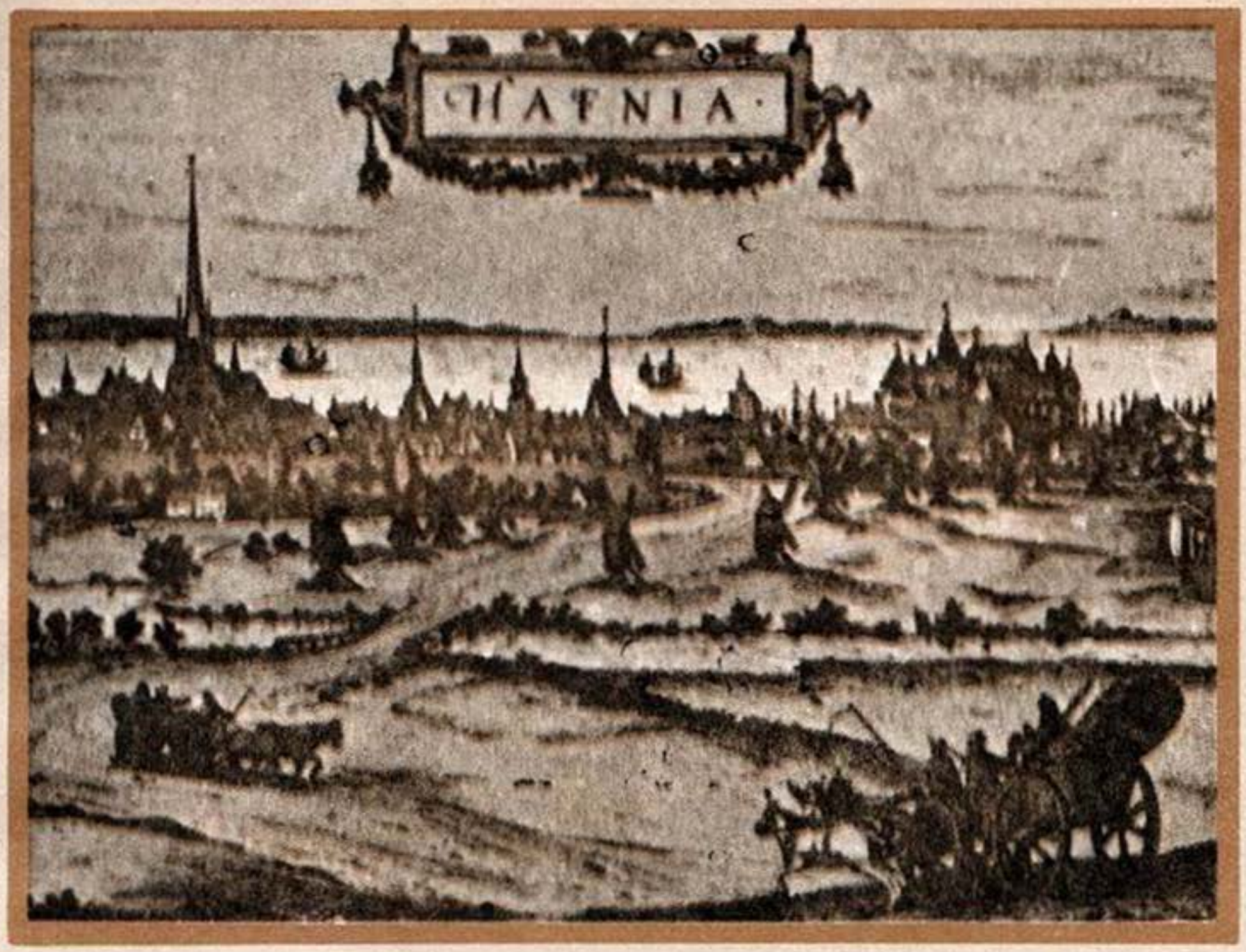
IENA

IENA.
Eine dero Hohen-Schuel oder Universitet halber weitberühmte Statt.
in THÜRINGEN.

VARSOVIA
VISTVLA

Istoria civilizației
bancare românești

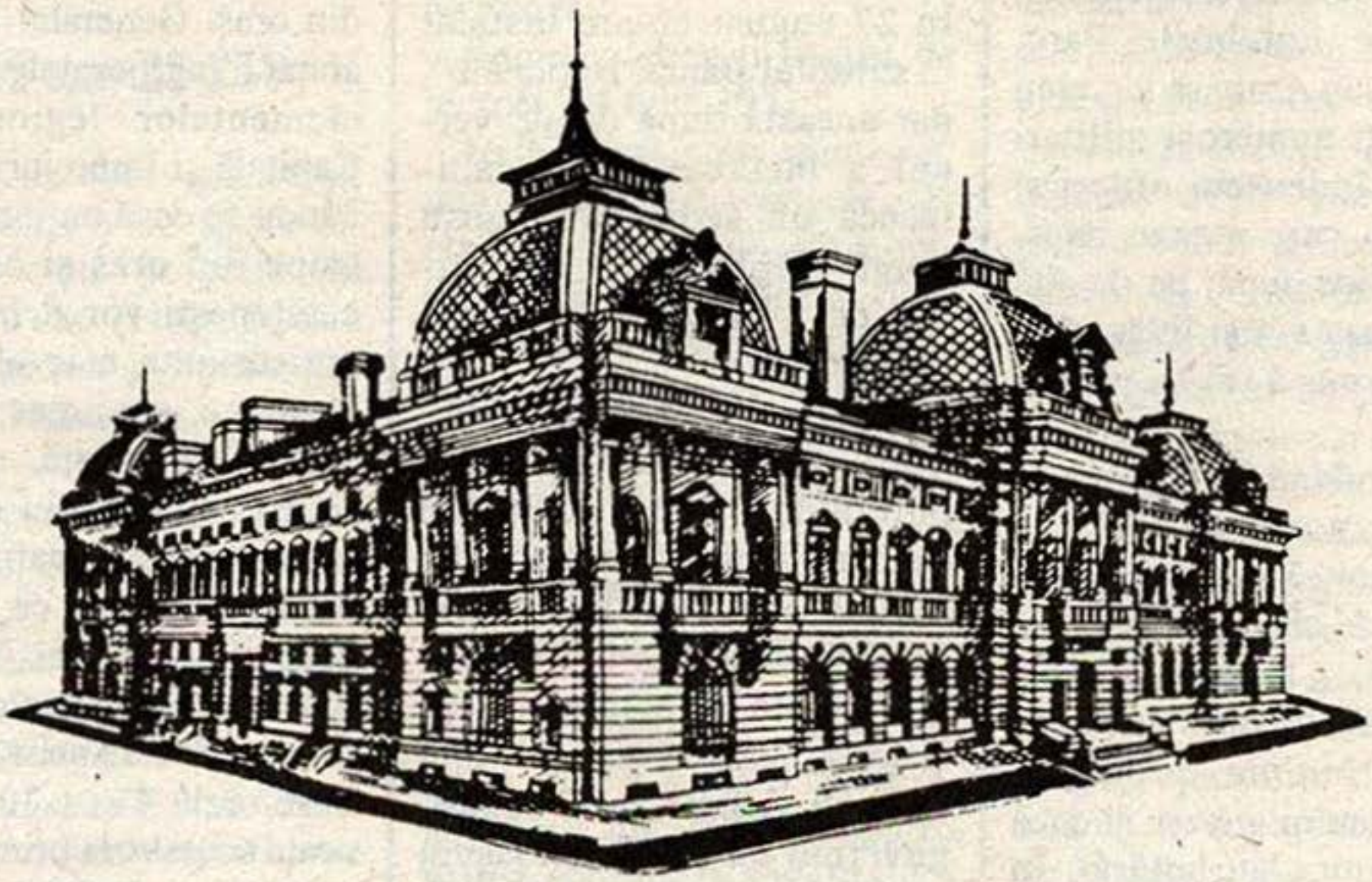

AUGUST 1944:

GUVERNUL DIN SUBSOL

Pare ciudat, dar așa cum rezultă din mărturiile citate în prima parte a acestui articol, în ziua de 24 august 1944, noul guvern român format în urma loviturii de stat din după amiaza zilei precedente nu reușise încă să se întrunească în plenul său. Situația era, într-adevăr, excepțională și se va menține astfel câteva zile, ilustrând și prin aceasta curajul și responsabilitatea celor care se încumetaseră să ia o astfel de hotărâre.

În momentul arestării celor doi Antonești, o parte dintre viitorii miniștri se aflau în incinta Palatului Regal, alții s-au prezentat, în orele următoare evenimentului, iar o altă parte a lor a fost împiedicată să mai ajungă acolo, din cauza evoluției rapide a evenimentelor.

Un du-te vino guvernamental

Încă din prima clipă, Palatul Regal se dovedise a nu fi un sediu sigur: în imediata sa apropiere, în diverse clădiri, între care hotelurile Parc, Splendid sau Ambasador, erau încartiruiţi numeroşi militari germani, îndeosebi ofiţeri şi subofiţeri, care puteau interveni în orice clipă; pe de altă parte, şi aşa s-a şi întâmplat, aviaţia germană era un pericol real.

N-am întâlnit încă un document, memorialistic sau de arhivă, care să cuprindă o referire cât de cât certă din care să rezulte cu limpezime dacă organizatorii loviturii de stat au discutat *înainte* problema sediului noului guvern şi dacă *da,* ce anume au hotărât. În această situaţie, nu ne rămâne decât să parcurgem cu atenţie un alt set de mărturii care completează, semnificativ, credem noi, cronologia evenimentelor din acele zile.

„Eram secretarul lui Iuliu Maniu şi, după 23 august, secretar general al Consiliului de Miniştri. *Am lucrat şase-şapte zile în subsolul Băncii,* pregătind plecarea comisiei de armistiţiu“ *[subl. ns.]*. Acest pasaj l-am desprins din cartea recent apărută sub titlul *Coposu. Confesiuni. Dialoguri cu Doina Alexandru.* Ştim sigur că delegaţia română pentru semnarea armistiţiului a plecat spre Moscova în ziua de 29 august; dacă pregătirea ei a durat „şase-şapte zile“ în subsolul Băncii, cum afirmă Corneliu Coposu, înseamnă că guvernul s-a reunit aici, măcar parţial, încă din 24 august sau chiar din noaptea de 23/24 august. Tot Corneliu Coposu ne spune că „între 23 şi 26 august, guvernul n-a avut un sediu fix. În 27 august ne-am instalat în subsolul Băncii Naţionale“, dar aceasta după ce „guvernul a încercat să-şi stabilească un sediu provizoriu lângă Capitală, la Bolintinul din Vale, în cazarma pionierilor“.

În dimineaţa zilei de 26 august, aviaţia aliată executase puternice bombardamente asupra poziţiilor germane din nordul Capitalei, iar trupele române lichidaseră în cursul zilei toate punctele de rezistenţă inamice din interiorul oraşului. Aşadar, în 27 august, guvernul îşi putea desfăşura nestingherit activitatea în oraş.

Ion Hudiţă pretinde că în dimineaţa de 24 august, în jurul orei 10, Iuliu Maniu, pe care îl întâlnise în casa unui prieten, Elecheş, i-a povestit că deja participase la o şedinţă a guvernului ce se desfăşurase în subsolul Băncii Naţionale: „La şedinţă s-a analizat situaţia. Şeful Statului Major, Mihail, a făcut o dare de seamă asupra măsurilor militare luate pentru a face faţă unui atac al nemţilor şi pentru ocuparea centrelor ocupate de ei în Capitală. Generalul Aldea, ministru de interne, a prezentat un scurt raport asupra participării comitetelor celor patru partide din Bloc, alături de armată, la ocuparea punctelor principale din oraş... Sănătescu, considerând situaţia nesigură pentru guvern în Capitală, a propus şi Consiliul a aprobat, ca sediul lui să fie stabilit pentru moment în Bolintinul din Vale; totodată, s-a lăsat ordin scris şefului de Stat Major să apere Capitala cât o putea, iar în caz de înfrângere, s-o predea nemţilor, retrăgând trupele noastre din oraş. Generalul Aldea s-a arătat f. îngrijorat de atitudinea elementelor legionare din Capitală şi împrejurimi, întrebându-se dacă puţinele noastre trupe din oraş şi comitetele cetăţeneşti vor fi în stare să reziste unui atac al trupelor germane, conjugat cu o răzvrătire legionară. Aldea a propus lui Maniu ca aceste comitete să fie înarmate chiar în cursul nopţii cu arme din depozitele armatei. Ghiţă Pop, Romulus Georoceanu şi Cezar Simionescu au asistat toţi trei, între orele 4 şi 6.30, în dimineaţa aceasta, la primirea acestor arme... După terminarea şedinţei, toţi miniştrii prezenţi s-au dus la departamentele lor. Sănătescu a plecat la Statul Major împreună cu Mihail, iar Maniu a venit la locuinţa lui Elecheş, unde se află în acest moment“[1].

Dincolo de informaţiile extrem de interesante (problema gărzilor civile înarmate, de exemplu), există în acest fragment o evidentă inadvertenţă de ore: atât registrul de audienţe al Palatului Regal, cât şi mărturia lui Sănătescu însuşi şi aceea a locotenent-colonelului O. Răuţă, pe care le-am citat amplu în prima parte a acestui articol, nu înregis-

---

[1] Mulţumim domnului academician Dan Berindei pentru posibilitatea de a consulta acest nou fragment din *Jurnalul politic* al lui I. Hudiţă, lucrare aflată în curs de tipărire sub îngrijirea domniei sale. (Vezi ample extrase publicate în avanpremieră de revista *Magazin istoric,* nr. 6-12/1993 şi 2-9/1994.)

trează, pentru ziua de 24 august, o prezență a șefului noului guvern în *subsolul B.N.R.* înainte de aproximativ ora 16.00, fapt confirmat și de relatarea generalului Aldea.

24-25 sau 25-26?

Ajunși în acest punct și, parcă pentru a ne spori dificultățile de precizie în legătură cu data și locul în care s-a ținut prima ședință a guvernului Sănătescu, Lucrețiu Pătrășcanu, într-o declarație dată în perioada cât era arestat și anchetat, vine cu un element în plus: „În prima ședință a Consiliului de Miniștri, a guvernului Sănătescu, *care a avut loc în ziua de 25 august 1944, în subsolul B.N.R. [subl. ns.]*, s-a ridicat chestiunea începerii imediate a tratativelor de armistițiu. Pe front se luase deja contact între comandamentul sovietic și cel românesc. Maniu a propus, când a început discuția, ca din partea României să fie trimis un general. Chestiunea începerii tratativelor de armistițiu a ridicat-o ministrul de externe de atunci, Niculescu-Buzești. M-am ridicat împotriva propunerii lui Maniu, care și cu această propunere se menținea pe vechea lui poziție de a nu lua nici un angajament politic ca șef al P.N.Ț. în ce privește armistițiul. Eu am cerut ca să se trimită o delegație mai largă – în care să fie reprezentat și elementul politic din noul guvern... În prima ședință cu Secretariatul partidului [comunist], în ziua de 26 sau 27 august, am comunicat cele discutate în Consiliul de Miniștri relativ la armistițiu și Secretariatul a aprobat să plec în calitate de președinte al delegației la Moscova.

Semnez liber și nesilit de nimeni, 24 iulie 1951".

Este, după cum spuneam, una dintre numeroasele declarații smulse de către anchetatorii lui Pătrășcanu. Trecuseră numai șapte ani de la evenimente, dar condițiile în care au fost obținute aceste declarații explică unele eventuale inexactități. Astfel, se știe că un emisar român a stabilit contacte cu comandamentul sovietic în ziua de 26 august 1944. Pătrășcanu însuși, de altfel, pare a-și lua o marjă de siguranță atunci când pentru prima ședință în legalitate a Secretariatului P.C.R. folosește formula „26 sau 27", același lucru putând fi valabil deci și în cazul primei ședințe a guvernului, adică 24 sau 25, ori 25 sau 26[1].

În fond, pentru istoric important nu este a stabili doar cronologia strictă a evenimentelor, ci mai ales conținutul și sensul lor. În această idee vom și introduce în discuție alte două mărturii. Prima aparține lui Traian Borcescu – șeful Secției II Contrainformații din cadrul S.S.I., „omul care trebuia să știe totul". „M-am prezentat chiar în cursul serii [de 23 august – *n.n.*], către ora 21.00, generalului Sănătescu la Palat și m-a felicitat pentru tot ce am pregătit în vederea consolidării acestui act". El își amintește că în ziua de 24 august (nu precizează însă ora), a mers în subsolul B.N.R. pentru a discuta unele chestiuni cu primul ministru Sănătescu, cu care prilej i-a întâlnit acolo pe Rică Georgescu („care fusese și era agent al Serviciului de informații englez și care luase conducerea Ministerului economiei naționale") și Ivor Porter (radiotelegrafistul grupului de Chastelain, lansat în decembrie 1943 în România și capturat de autoritățile române), acesta din urmă aflându-se acolo încă din seara de 23 august *(Magazin istoric,* nr. 9/1993).

În siguranță, dar izolați

Să-i dăm, în sfârșit, cuvântul lui Ivor Porter. În cartea sa *Operațiunea „Autonomus"*, apărută în 1991 și în limba română, introducerea lui George G. Potra și Delia Rădulescu, Porter povestește că în dimineața de 24 august discuta cu Maniu la Palatul Regal, când „s-a auzit o explozie. Ferestrele s-au zguduit... Am ieșit în curte și am văzut că pagubele de până acum erau considerabile. Au fost uciși soldați, iar răniții erau duși jos în adăpost... Într-un colț al pivniței, Sănătescu ținea o ședință ad-hoc. I-am zărit pe Buzești, pe Maniu, Styrcea și pe... Rică Georgescu – Jockei...

---

[1] Iată ce citim într-un articol publicat de Constantin Nicolae în *Magazin istoric,* nr. 8/1974, p. 63: „În 26 august, într-o ședință a Consiliului de Miniștri s-a hotărât trimiterea unui delegat al guvernului să ia legătura cu unul din Comandamentele sovietice superioare. *Chiar în acea zi [subl. ns.]* s-a luat un prim contact cu un Comandament de armă. La 28 august, unul din miniștrii români a ajuns la comandantul Frontului 3 ucrinean. El a stabilit cu generalul Tolbuhin escala delegației române de armistițiu pe aerodromul Odessa".

Problema cea mai urgentă era stabilirea legăturii radio [cu Aliaţii – *n.n.*]...

Palatul va deveni în curând de nelocuit... S-a transmis că ar fi nimerit să ne mutăm în subsolurile Băncii Naţionale".

Cu o maşină, în care au luat loc Porter, Rică Georgescu, Pogoneanu şi Maniu, s-au deplasat la Banca Naţională. „Guvernatorul Băncii Naţionale [Constantin Angelescu – *n.n.*] ne-a întâmpinat la intrare şi a încercat să ne facă viaţa cât se putea de confortabilă în subteranele sale. A eliberat câteva rafturi, ca să avem fiecare câte un fel de pat suprapus pe care să ne culcăm. Am cercetat staţia [radio a] regelui [adusă cu ei de la Palat – *n.n.*], dar nu am putut să fac nimic cu ea... La Bancă ne simţeam în siguranţă, dar izolaţi. Nu aveam habar dacă Chas[telain] a ajuns la Istanbul. Nu ştiam ce se întâmplase cu regele. Nu aveam decât frânturi de veşti în legătură cu luptele din provincie şi ghiceam doar cum evolua bătălia pentru Bucureşti după direcţia şi apropierea împuşcăturilor. În clădirea Băncii se afla un aparat de radio, aşa că ne parveneau ştiri despre lumea din afară...

Seara, generalul Sănătescu a venit pe jos până la Bancă să sfătuiască pe toată lumea să părăsească Bucureştii; nu se ştia dacă oraşul va rezista. Câţiva miniştri plecaseră împreună cu regele, în timp ce alţii se duseseră la câţiva kilometri de oraş, la Bolintin. Rică Georgescu şi cu Niculescu-Buzeşti, noul ministru de externe, care se afla şi el în subsolul Băncii, au hotărât să stea pe loc; aşa că am rămas şi eu cu ei".

În continuare Porter povesteşte că în cursul nopţii de 24 august Buzeşti şi Rică Georgescu s-au dus la Marele Stat Major („cartierul general al armatei", cum zice el), pentru a căpăta informaţii despre situaţie. De acolo s-au dus la închisoarea din Plevnei, unde se afla o staţie de radio capturată odată cu arestarea lui Nicolae Ţurcanu[1], întorcându-se la B.N.R. „înainte de a se crăpa de ziuă", aici prezentându-se şi operatorul radio Nicolae Ţurcanu, tocmai „la timp să prindă emisia de la ora 7.15". Deci ne aflăm deja în dimineaţa de 25 august: „O jumătate de duzină de bărbaţi – povesteşte Porter – stăteam cu ochii aţintiţi la Ţurcanu cum transmitea şi asculta, iar transmitea şi iar asculta, repetând figura de 15, poate de 20 de ori, până când a ridicat mâna, deşi nu se auzea nici pâs în subsol cu excepţia ţăcănitului manipulatorului. Deodată, ritmul s-a schimbat şi legătura a fost stabilită... Mesajele au fost transmise de către noi cu ajutorul cifrului meu pentru SOE Cairo...

Acele câteva zile petrecute în subsoluri au fost extraordinare pentru Rică şi pentru mine. Primul ministru şi majoritatea membrilor cabinetului plecaseră din Bucureşti, iar Maniu, care se mutase la un amic de-al său din oraş, apărea doar din când în când... În ceea ce mă priveşte, mă aflam într-o situaţie falsă. Nu aveam nici o calitate oficială în România, totuşi în ochii tuturor românilor eu reprezentam Marea Britanie. Am fost invitat la Bolintin, satul în care se mutase Sănătescu, să particip la o parte a unei întruniri ministeriale, dar nu-mi pot aminti nici în ruptul capului în legătură cu ce au dorit să mă consulte...

Am părăsit subsolurile la 27 august..."

În finalul acestei curse cu numeroase meandre şi obstacole, cititorul se poate întreba: ce s-a dorit?

În lipsa unor stenograme ale şedinţelor guvernului din acele zile, am căutat să ne facem o idee cât mai reală despre condiţiile cu totul speciale în care şi-a desfăşurat activitatea noul guvern. Concluzia la care am ajuns este aceea că guvernul, deşi obligat să lucreze pe echipe de miniştri, aflate la Bolintinul din Vale sau în subsolul Băncii Naţionale, a rezolvat cu succes extrem de importantele sarcini pe care şi le asumase, asigurând consolidarea loviturii de stat de la 23 august 1944.

Iar pentru serialul nostru, am vrut să ilustrăm cât mai convingător posibil un fapt afirmat adesea, dar nu îndeajuns cunoscut şi reliefat: Bătrâna Doamnă a fost gazda implicată a unuia din marile momente ale istoriei coñtemporane româneşti.

(Va urma)

Cristian PĂUNESCU,
Marian ŞTEFAN

[1] Nicolae Ţurcanu, agent britanic arestat de autorităţile române în primăvara lui 1944, în timp ce transmitea mesaje radio pentru Cairo din partea lui Maniu. A rămas în arestul S.S.I., până la 23 august.

Avanpremieră editorială

RĂZBOIUL RECE A ÎNCEPUT ÎN ROMÂNIA

ELIZABETH HAZARD

• Sub stricta supraveghere a Securității • Noaptea, pe lacul Snagov • Drepturile omului – o armă eficientă • „Proclamație de prietenie către poporul României", în Congresul american • 1951 – Primul contact dintre România și Richard Nixon • Moartea lui Stalin oferă noi posibilități • Dezinteresul interesat al campionilor libertății

Așa cum cititorii Magazinului istoric **au putut constata și din paginile pe care revista le-a consacrat evoluției problemei clauzei națiunii celei mai favorizate (nr. 1-12/1993), între opiniile americanilor aflați la post în România și hotărârile administrației din Washington au existat adesea deosebiri notabile. Fapt explicabil prin diferența de percepție, dar și de perspectivă a celor două categorii. Discrepanța venea însă și dintr-o altă rațiune, pe care doamna Elizabeth Hazard o surprinde foarte bine: natura dublă a politicii S.U.A. față de regimurile comuniste. Pe de o parte, Washingtonul a căutat să încurajeze orice opoziție față de acestea. Pe de altă parte, americanii au refuzat orice escaladare care putea duce la un conflict armat direct cu Moscova. Așa cum subliniază autoarea, trebuie să recunoaștem că, în epoca armelor atomice, o asemenea politică era o dovadă de înțelepciune.**

În egală măsură, avem încă o dovadă clară a faptului că prăbușirea comunismului s-a datorat în primul rând defectelor sale constitutive fundamentale și epuizării oricărei rațiuni de existență, și nu „agenturilor", cum au crezut – și mai cred încă – mulți. Sigur, nimeni nu exclude și rolul acestora, dar nu li se poate atribui câtuși de puțin serviciilor secrete occidentale rolul decisiv, regimurile comuniste căzând din propria lor incapacitate politică și economică.

În sfârșit, așa cum am mai spus, cartea doamnei Elizabeth Hazard – Cold War Crucible: United States Foreign Policy and the Conflict in Romania. 1943-1952 **(Creuzetul Războiului rece. Statele Unite și conflictul din România. 1943-1952), care va putea fi în curând citită și în limba română, în versiunea apărută la Editura Univers enciclopedic – aduce suficiente mărturii care atestă că românii nu au așteptat cu brațele încrucișate instaurarea comunismului.**

Încheind aici avanpremiera noastră editorială, invităm pe cititori să își procure cartea, de unde vor putea afla și multe alte amănunte, pe care nu le-am putut cuprinde în spațiul nostru restrâns.

Oamenii lui Porter

Pe măsură ce tensiunea Războiului rece sporea, viaţa începuse să devină extrem de dificilă pentru americanii care trăiau la Bucureşti. Gordon Mason spune că restricţiile dure puse activităţilor sale zilnice şi ale colegilor săi le făceau misiunea extrem de dificilă. Personalul administrativ şi şoferii (nu li se permitea să conducă) erau angajaţi ai Securităţii, care îi supravegheau îndeaproape. Erau urmăriţi când plecau de acasă şi de la birou, iar depăşirea marginilor Bucureştiului era interzisă. C.I.A., dornică să îşi protejeze capacitatea de a opera în cercurile oficiale, i-a ordonat lui Mason să nu aibă contacte cu liderii mişcării de rezistenţă; oricum, spune el, asemenea contacte ar fi fost imposibile, ţinând cont de restricţiile stricte impuse mişcărilor lui.

Statutul Legaţiei era întotdeauna fragil şi membrii săi erau periodic învinuiţi de activităţi de spionaj, declaraţi *personae non gratae* şi expulzaţi din ţară. În 1948, guvernul

român l-a expulzat pe colonelul John Lovell, şeful echipei reunite de informaţii a Armatei, Marinei şi Aviaţiei (JANA). Succesorului său, căpitanul Herschel Hutsinpillor, i s-a cerut de asemenea să părăsească ţara, după ce a fost prins ascunzând arme şi muniţii în lacul Snagov, lângă Bucureşti, pe care guvernul român le-a considerat destinate unui grup de luptători din mişcarea sionistă. În 1951, guvernul român a acuzat U.S.I.S. şi Oficiul pentru informaţii britanic (B.I.O.) de activităţi de spionaj şi a cerut închiderea lor. Funcţionarii români, care lucraseră în respectivele oficii de la sfârşitul războiului, au fost acuzaţi de trădare şi judecaţi într-un proces căruia i s-a făcut mare publicitate şi în care au recunoscut cea mai mare parte a acuzaţiilor. Annie Samuelli, o tânără dintr-o familie proeminentă de evrei din Bucureşti, a mărturisit că fusese recrutată să lucreze pentru agentul britanic Ivor Porter, în 1944. Sora ei, Nora, şi Liviu Nasta, un cunoscut jurist român, care lucrase în cadrul biroului U.S.I.S., au mărturisit că şi-au folosit relaţiile pentru a oferi lui Burton Berry, Roy Melbourne şi succesorului lor, Rudolph Schoenfield, informaţii despre mişcările trupelor sovietice. De asemenea, le-au relatat despre activităţile mişcării de rezistenţă şi orice zvon pe care îl aflau despre diferendele politice din interiorul partidelor comunist şi socialist „pentru exploatarea eventualelor neînţelegeri". Annie şi Nora Samuelli au mărturisit că au cunoscut amănuntele planurilor de evacuare a liderilor opoziţiei. Annie Samuelli a spus că a primit mici cantităţi de arme şi muniţie de la Ivor Porter şi le-a ascuns pentru luptătorii din rezistenţă. Ambele surori au recunoscut că au înţeles faptul că informaţiile generale politice şi culturale pe care le-au furnizat urmau să fie folosite de B.B.C. şi Vocea Americii în transmisiunile pentru România. Frank Dunham, directorul U.S.I.S., i-a spus Norei Samuelli că Vocea Americii „era o armă eficientă pentru încurajarea grupurilor ilegale şi provocarea de revolte în România", a declarat ea. Acuzaţii au primit condamnări la închisoare pe termen lung, iar Statele Unite şi Marea Britanie au depus plângeri oficiale, denunţând incorectitudinea proceselor şi protestând contra închiderii birourilor lor de presă şi informaţii.

În ciuda eforturilor sale de a-şi apăra suveranitatea şi a-şi afirma dreptul legitim, ca naţiune suverană, de a fi liberă de subversiunea şi amestecul dinafară, guvernul României era încă legat de respectarea prevederilor tratatului de pace semnat în 1947 cu cei trei aliaţi din vremea războiului. Tratatul de pace stipula că guvernul proteja şi respecta drepturile omului: libertatea de asociere şi expresie, libertatea religiei, presă liberă, dreptul de a vota pentru reprezentanţi politici, fără teama de represiune. Arestarea şi trimiterea în puşcărie a oamenilor doar pentru că îşi exprimau opiniile anticomuniste sau simpatiile pro-occidentale violau prevederile tratatului în domeniul drepturilor omului. Interzicerea accesului agenţiilor de presă occidentale la surse din interiorul României viola prevederile relative la libertatea presei. În ambele cazuri, Statele Unite şi Marea Britanie s-au hotărât să folosească pârghiile oferite de legile internaţionale pentru a obţine o relaxare a restricţiilor şi a pune capăt abuzurilor contra drepturilor omului. Valoarea de propagandă a efortului era, desigur, de o importanţă vitală pentru ambele ţări.

În februarie 1948, Statele Unite şi Marea Britanie au înaintat prima dintr-o serie devenită permanentă de note oficiale către guvernul român, prin care protestau contra încălcării drepturilor omului şi a nerespectării flagrante a prevederilor tratatului de pace. Departamentul de stat a pus la punct şi o altă strategie prin care să exercite presiuni. Alcătuind cu grijă o listă a violărilor drepturilor omului din fiecare dintre statele satelite – ale căror detalii erau furnizate în cea mai mare măsură de către emigranţi – Statele Unite şi Marea Britanie au blocat cererea de admitere a României la Naţiunile Unite şi au făcut apel la Adunarea Generală pentru stabilirea unui comitet internaţional care să investigheze abuzurile. În 1949, Statele Unite au dat şi un nume strategiei: „Proiectul Naţiunilor Unite pentru drepturile omului".

„Manifestul de la Princeton"

România a fost admisă, până la urmă, la Naţiunile Unite, în 1955. (Magazin istoric, *nr. 12/1995). Din 1948 şi până atunci, Adunarea Generală a fost arena unor confruntări între occidentali şi sovietici în problema respectării drepturilor omului în ţările satelite Moscovei. O altă problemă care i-a preocupat pe americani au fost rapoartele tot mai frecvente despre sporirea efectivelor militare sovietice şi ale aliaţilor lor, depăşindu-se plafoanele stabilite prin Tratatul de pace pentru aceştia din urmă. După cum arată Elizabeth Hazard americanii au realizat semnificaţia acţiunii după izbucnirea războiului din Coreea, în iunie 1950. De altfel, cititorii revistei* Magazin istoric *dispun deja de o extraordinară mărturie despre acest subiect, publicată în nr. 11/1995. Să adăugăm acum ceea ce spune Elizabeth Hazard.*

Comandamentul european din Frankfurt a avertizat că mobilizarea sovietică şi est-europeană însemna că „Iugoslavia şi posibil Grecia puteau fi ţintele unor atacuri ale ţărilor satelite sau în combinaţie cu sovieticii". Concluzia era că un atac imediat era puţin probabil, dar se avertiza asupra întăririi măsurilor de precauţie. Consiliul Naţional de Securitate a adoptat o rezoluţie (NSC/68) care includea şi o intensificare a ofensivei nemilitare contra Uniunii Sovietice, inclusiv acţiuni de natură economică, politică şi psihologică „pentru a spori starea de nelinişte şi revoltă în ţările satelite". Bugetul OPC a crescut în următoarele luni şi numărul operaţiunilor sale s-a multiplicat. Cele mai multe s-au desfăşurat în Asia, dar s-a obţinut o

sporire substanțială şi a celor din Europa. Gordon Mason, care s-a întors la Washington în 1951 pentru a răspunde în cadrul C.I.A. de România, spune că numărul operațiunilor OPC la Atena a crescut, iar numărul recrutărilor de voluntari s-a multiplicat.

O altă măsură adoptată de americani s-a dovedit mai puțin inspirată. Congresul S.U.A. a votat o lege prin care se permitea înrolarea a 250 000 refugiați din Europa de Est. C.I.A. a avertizat asupra consecințelor propagandistice negative ale măsurii, membrii noului corp putând fi taxați de propaganda comunistă drept „carne de tun" pentru țelurile imperialiste americane. La scurtă vreme, Moscova a lansat o masivă campanie de propagandă internațională în favoarea păcii, denunțând agresiunile imperialismului contra popoarelor lumii. Amenințarea președintelui Truman cu folosirea bombei atomice în Coreea crease panică în rândul oamenilor din ambele tabere. În Statele Unite, congresmenul Charles Kersten a denunțat politica de „îndiguire" a comunismului susținută de George Kennan drept un eșec și a propus un amendament prin care se sporeau posibilitățile de recrutare a unor voluntari din țările est-europene. Caracterul secret al activităților OPC au împiedicat administrația să îi replice lui Kersten, care devenea pe zi ce trecea mai activ.

Kersten a citit în Congres o „Proclamație de prietenie către poporul României", de cinci pagini. El spunea că Statele Unite trebuia să își reafirme hotărârea de a elibera România, să ceară ca drepturile omului

Dr. Petru Groza îl felicită (în 1952) pe Gheorghe Gheorghiu-Dej cu prilejul numirii sale în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri

Cu ocazia votării noii Constituții R.P.R., în 1952, muncitorii de la uzinele Vulcan își manifestă „totala adeziune"

Moartea „Tătucului" a fost marcată de mitinguri de doliu în toate țările „lagărului" socialist. Aspect de la o asemenea manifestare ținută la 5 martie 1953, la București în Piața Aviatorilor, devenită atunci Piața Stalin

să fie respectate pentru cetăţenii ei, să insiste pentru retragerea imediată a trupelor sovietice şi să rupă relaţiile diplomatice cu Bucureştiul. Pentru membrii administraţiei Truman, asemenea declaraţii publice făcute de membrii ai Congresului erau periculos de contraproductive, amenţinând să distrugă valul complex de operaţiuni care alcătuiau politica de „îndiguire" şi războiul ascuns dus contra Uniunii Sovietice.

Replica blocului sovietic nu s-a lăsat aşteptată. La Bucureşti ziarul Scânteia *a denunţat amestecul în treburile interne ale ţării şi folosirea legionarilor în activităţile de spionaj ale Occidentului. Reprezentanţii Marii Britanii şi ai S.U.A. în România au atras atenţia în capitalele respective asupra pericolului ca succesele iniţiale ale propagandei occidentale axată pe drepturile omului să fie pierdute.*

O reorganizare majoră a C.I.A. s-a petrecut în 1951 când directorul nou numit, ambasadorul Walter Bedell Smith, a ordonat contopirea O.P.C. şi O.S.O. în Directoratul pentru planuri. Comitetul pentru strategie psihologică, creat de N.S.C. în iunie 1951, a intrat în competenţa noului Directorat, sub autoritatea lui Allen Dulles, director adjunct la Planuri, şi Frank Wisner, şeful operaţiunilor sale. El a fost însărcinat cu crearea unei structuri interagenţii pentru coordonarea eforturilor războiului psihologic. În mandat era inclusă şi responsabilitatea pentru acţiuni care „să aducă succesul revoluţiei în U.R.S.S. sau în oricare dintre sateliţii săi". Subsecretarul de stat, adjunctul secretarului de stat la apărare şi directorul C.I.A. făceau parte din Comitet.

În luna mai 1952, membri ai Departamentului de Stat, ai C.I.A., ai Comitetului pentru strategie psihologică şi ai Comitetului Naţional pentru Europa Liberă s-au întâlnit la Princeton, New Jersey, ca să pună la punct o strategie pentru a contracara presiunea republicană şi a asigura popoarele din Europa de Est că administraţia Truman era hotărâtă în continuare să lupte pentru libertatea lor. Raportul final al conferinţei, intitulat „Manifestul de la Princeton", reafirma că obiectivul final al politicii S.U.A. era să lucreze pentru „independenţa politică a acelor ţări, într-un cadru care să menţină pacea". Recunoscând că obiectivul de a atinge integrarea politică şi economică a Europei de Est în mod paşnic în acest cadru putea dura ani de zile, Manifestul afirma că „poporul american nu-şi va pierde niciodată interesul faţă de alte popoare care doresc să fie libere".

Conexiunea Malaxa – Nixon

Aşa cum se ştie, republicanii au fost totuşi cei care au câştigat alegerile, în noiembrie 1952. Şi aceasta în ciuda unui incident neplăcut, care a implicat emigraţia română în campania electorală a vicepreşedintelui republican, Richard Nixon. Iată cum relatează episodul doamna Elizabeth Hazard.

Mason răspundea de relaţiile cu Comitetul Naţional Român şi coordona sprijinul acordat acestuia de către C.I.A. La începutul anului 1951, el a aflat că Nicolae Malaxa a cerut din nou o viză permanentă de intrare în S.U.A., solicitându-i sprijinul şi senatorului de California, Richard Nixon. Malaxa se oferea să construiască în oraşul natal al acestuia, Whittier, o uzină de ţevi extrudate. El apelase la serviciile partenerului de avocatură al lui Nixon, Thomas Bewley, ca să îi reprezinte interesele acolo şi să îl ajute să obţină aprobările necesare construcţiei.

C.I.A. şi Departamentul de Stat vroiau totuşi că Malaxa să nu intre în ţară. Mason ştia că Agenţia dispunea de întregul sprijin al liderilor Comitetului Naţional Român, care nu doreau ca Malaxa să se amestece în treburile lor. Legăturile lui anterioare cu legionarii şi cu guvernul comunist din România, se temeau ei, puteau păta reputaţia emigraţiei române şi diviza şi mai mult o comunitate deja fragmentată. După câteva luni, Vişoianu a informat că avea dovada clară că Malaxa vărsase sume substanţiale de bani lui Richard Nixon în schimbul sprijinului său. Mason a primit permisiunea de a plăti şi a primit copiile a două ordine de plată de câte 100 000 dolari, pentru Richard Nixon şi pentru fratele său, Ed.

Împreună cu Frank Wisner, Mason s-a dus la directorul C.I.A., Walter Bedell Smith. Acesta i-a cerut lui Mason să îi predea toate documentele, spunând că va prezenta situaţia Casei Albe. Spre surpriza lui Mason, administraţia Truman a hotărât să nu facă publice documentele. Într-un discurs rostit la Checkers, Nixon a negat zvonurile care începuseră deja să circule, salvându-şi cariera politică.

Mason a aflat ulterior că Walter Bedell Smith îl sfătuise pe preşedintele Truman să nu furnizeze documentele pentru campania candidatului democrat, Adlai Stevenson, arătând că asocierea anterioară a lui Malaxa cu Adolph Berle, care lucrase în administraţia Truman, putea fi şi ea făcută publică stânjenindu-i pe democraţi la fel de mult ca şi legătura cu Nixon pe republicani. Mason a subliniat că Berle fusese avocatul lui Malaxa, fiind plătit pentru serviciile juridice, nu mituit pentru favoruri politice. Această departajare a fost pierdută, se pare, de Bedell Smith, care, nu trebuie uitat, fusese şeful de stat major al generalului Eisenhower în timpul celui de al doilea război mondial şi, în mod sigur, păstra încă sentimente de loialitate faţă de fostul său comandant.

Cu toate acestea, Malaxa a primit până la urmă o viză rezidenţială pentru Statele Unite, deşi niciodată nu a construit o întreprindere metalurgică în California. Totuşi, colaborarea lui cu Nixon este un exemplu dezgustător al modului în care politica S.U.A. de a contracara hegemonia sovietică în Europa de Est, prin exploatarea resurselor refugiaţilor şi celor care trecuseră Cortina de fier, era cuprinsă de amoc în anii de început ai Războiului rece. Nu numai că americanii au continuat să folosească membrii îmbătrâniţi şi discreditaţi ai elitei româneşti pentru a păstra vie

opoziţia anticomunistă, dar adesea s-au găsit asociaţi cu elemente politice lipsite de scrupule şi altele din aripa de extremă dreapta, care erau înclinate să îşi urmărească propria lor agendă, în vreme ce se bucurau de sprijinul american în cruciada comună. Diplomaţi pricepuţi şi cu multă experienţă ai administraţiei Truman, oameni precum George Kennan şi George Marshall, au fost cei care au încurajat primii utilizarea acelor oameni pentru realizarea obiectivelor politicii de „îndiguire". Mulţi, precum Nicolae Malaxa, generalul Rădescu şi Valerian Trifa, au găsît calea de a manipula procesul electoral şi a se insinua în dinamica politică a Statelor Unite.

Administraţia Eisenhower fusese aleasă pe baza unei platforme care promitea să dea peste cap comunismul şi să permită eliberarea Europei de Est. Odată instalat, limbajul stridٍent al campaniei electorale a trebuit transpus într-o politică ce putea să facă faţă variatelor realităţi ale puterii sovietice în regiune.

Moartea lui Iosif Stalin în martie 1953 a creat o serie de oportunităţi noii administraţii şi a forţat-o să înfrunte o suită de răspunsuri alternative pentru realizarea obiectivelor Statelor Unite în Europa de Est. Comitetul de strategie psihologică a elaborat imediat un set de orientări pentru a face faţă noii conduceri sovietice.

Revolta din Germania de Est, din iunie 1953, a născut iniţial optimism la Washington în credinţa că monolitul comunist s-ar fi putut să se prăbuşească, provocând o rapidă trecere în revistă a vulnerabilităţilor sovietice în Europa de Est. Numeroase studii au confirmat că deşi sovieticii reuşiseră să potolească insurecţia est-germană, rezistenţa anticomunistă activă şi pasivă era răspândită.

Pe de altă parte, existau în administraţia Eisenhower şi oameni care doreau o apropiere de sovietici şi o reducere a tensiunilor în Europa. În aprilie 1953, preşedintele Eisenhower a ţinut un discurs pregătit cu grijă în faţa Societăţii americane a editurilor de presă, care semnala o orientare către politica de coexistenţă. El s-a referit şi la costul teribil al înarmării. De îndată, textul cuvântării a fost difuzat în întreaga lume.

Trăznetul lui Hrușciov

În vara anului 1953, Departamentul de Stat a trecut în revistă politica Statelor Unite faţă de ţările din Europa de Est, insistând asupra posibilităţilor de a se ajunge la o destindere cu sovieticii. În luna iulie, staffٍul pentru planificare politică a completat un raport care sugera un posibil acord cu sovieticii în privinţa statutului Europei de Est. După ce sublinia ceea ce considera drept preocupările legitime şi istorice ale Uniunii Sovietice pentru securitate la graniţele sale şi revedea politica occidentală care susţinea autodeterminarea şi alegerile libere, raportul încheia arătând că se putea realiza o anume acomodare. Un acord trebuia să recunoască „pretenţia legitimă a Rusiei că statele situate de-a lungul frontierei sale europene nu trebuie să îi fie ostile în mod deschis sau activ ori libere să se angajeze în operaţiuni adverse care să îi afecteze securitatea. Trebuia să ia, de asemenea, în considerare şi puternicul sentiment existent în Vest că sovieticilor nu trebuie să li se permită să-şi continue dominaţia asupra Europei Estice".

Pornind de la aceste condiţii, staff-ul a recomandat ca Statele Unite să accepte pentru ţările de la graniţă un statut care să fie analog cu cel al Finlandei, adică sovieticii să-şi retragă trupele şi să permită alegeri libere. Noile guverne din Europa de Est, deşi libere să se asocieze cu Occidentul, aveau să fie împiedicate să intre în tratate militare cu puterile occidentale sau neeuropene. O asemenea manieră de a gândi a adus rezultate doi ani mai târziu. În mai 1955, aliaţii din vremea războiului au semnat în sfârşit Tratatul de pace austriac care i-a permis Austriei să-şi proclame statutul de neutralitate.

După semnarea Tratatului de pace austriac, românii puteau spera că ocupaţia sovietică se apropia de sfârşit. Membrii rezistenţei anticomuniste susţineau că doar prezenţa trupelor sovietice permitea guvernului să se menţină la putere. Fără pavăza respectivă, spuneau ei, comuniştii aveau să se prăbuşească sub revolta furioasă a poporului român.

Deja, în 1954, mulţi membri ai comunităţii de informaţii se întrebau cât de înţelept era să mai fie sprijinite mişcările de rezistenţă. Estimările naţionale de informaţii pregătite în 1954 au tras concluzia că deşi existau nemulţumiri mari în toate ţările blocului sovietic, rezistenţa organizată îşi redusese activitatea, iar eficienţa sistemelor de securitate făcea rezistenţa practic imposibilă.

În ciuda faptului că tot mai mulţi analişti considerau că existau şanse sporite de a se ajunge la o destindere, Directoratul pentru planuri al C.I.A. a rămas fidel ideii de operaţiuni clandestine. Frank Wisner şi Allen Dulles, directorul C.I.A. în vremea lui Eisenhower, considerau că controlul sovietic asupra Europei de Est era în mod inerent nesigur şi că mişcarea de rezistenţă trebuia sprijinită în mod activ. Sprijinul acordat de Administraţia acestui punct de vedere şi ezitarea de a abandona promisiunile făcute grupurilor anticomuniste ilustrează natura duplicitară a politicii Statelor Unite faţă de Europa de Est, ce a sprijinit rezistenţa activă chiar când explora posibilităţile existente pentru destindere.

Chiar dacă dosarele C.I.A. privind operaţiunile concrete în Europa de Est rămân inaccesibile, James Angleton, cel care răspundea de operaţiuni speciale şi contrainformaţii, a recunoscut în 1971, într-un interviu cu David Binder, în *New York Times*, că Agenţia a asigurat pregătire paramilitară voluntarilor est-europeni pentru a interveni în cazul unor revolte în Ungaria, Polonia şi România, până în 1958. Potrivit lui Angleton, „discursul secret" rostit de premierul sovietic Hruşciov la cel de-al XX-lea Congres al P.C.U.S., în februarie 1956, în care erau denunţate crimele din epoca stalinistă, a fost perceput

de C.I.A. drept „un trăznet nu numai pentru mişcarea comunistă internaţională, dar şi pentru statele suverane". Multe zile, părţi din „discursul secret" au fost difuzate de Radio Europa Liberă, iar staţii de emisie pe unde scurte au fost folosite pentru sprijinirea cadrelor mişcării de rezistenţă, încurajându-le să fie gata. Proiectul C.I.A. pentru acţiuni de gherilă, cu numele de cod Operaţiunea Red Sox-Red Cap a fost dezvoltat şi întărit. Trupe paramilitare, „conduse de foşti membri ai partidelor ţărăneşti de dinainte de război din Ungaria, Polonia şi România", au fost pregătite pentru acţiune în eventualitatea unei ridicări la luptă în oricare dintre aceste ţări.

Fisuri şi zădărnicie

În 1956 însă, situaţia politică din România nu se potrivea prea bine acestor eforturi. Gheorghiu-Dej îşi întărise puterea, iar aparatul său de securitate era omniprezent. În plus, el îi îndepărtase pe staliniştii cei mai înverşunaţi, Ana Pauker şi Vasile Luca, din partid şi începuse să-şi articuleze propriul program naţional. Rămânând mai departe un sprijinitor ferm al Pactului de la Varşovia, Dej a început să experimenteze o nouă politică externă, căutând să reducă dependenţa totală faţă de Uniunea Sovietică. În felul acesta, el a fost mai puţin vulnerabil la valul de antistalinism care a irupt în celelalte state est-europene. Totuşi, au existat câteva izbucniri izolate de protest şi revoltă, inspirate de cele din Ungaria şi Polonia. Studenţii au cerut condiţii mai bune de viaţă şi renunţarea la orele obligatorii de limba rusă. Muncitorii vroiau o sporire a salariilor. Cele mai multe proteste au izbucnit în Transilvania, având în frunte etnici maghiari, care ulterior şi-au declarat puternicele „sentimente naţionale de solidaritate" cu fraţii şi surorile din Ungaria. Annie Samuelli povesteşte că în octombrie şi noiembrie 1956, în mod brusc, închisoarea în care se afla s-a umplut. De atunci, spune ea, luptătorii români din rezistenţă şi-au pierdut speranţa de eliberare şi au abandonat lupta lor.

Când s-a declanşat, la 23 octombrie, revoluţia din Ungaria, mulţi membri ai administraţiei Eisenhower au crezut că într-adevăr sosise momentul eliberării Europei de Est. Secretarul de stat John Foster Dulles a anunţat că „marele monolit al comunismului se prăbuşeşte". Iar Frank Wisner a întrezărit punctul culminant al tuturor planurilor sale pe care le pregătise cu atâta asiduitate. Chiar şi George Kennan, care începuse să-şi pună întrebări în privinţa eficienţei operaţiilor clandestine şi a acţiunilor de propagandă desfăşurate de Statele Unite în Europa de Est, şi-a recăpătat încrederea.

Dar pe măsură ce revolta din Ungaria căpăta amploare, iar guvernul Imre Nagy îşi sporea cererile faţă de Uniunea Sovietică, preşedintele Eisenhower şi secretarul de stat Dulles au realizat rapid implicaţiile periculoase ale situaţiei. Atunci când Kremlinul a început să mobilizeze forţele staţionate la graniţele Ungariei şi premierul Hruşciov a avertizat că Uniunea Sovietică nu va tolera insurecţii armate în regiune, ei au decis brusc să nu întreprindă vreo acţiune în favoarea insurgenţilor ce ar fi riscat să ducă la o confruntare de amploare. Lăsând la o parte retorica belicoasă, preşedintele a respins ideea introducerii forţelor N.A.T.O. în Ungaria. El considera că sovieticii puteau uşor face faţă şi depăşi numeric forţele terestre pe care Occidentul le putea desfăşura în regiune. În plus, trupele occidentale şi materialele pentru aprovizionarea lor trebuiau transportate prin Austria, ceea ce avea să distrugă delicata neutralitate ce abia fusese realizată pentru acea ţară, după ani de negocieri dificile. Riscurile erau inacceptabile. Şi insistenţele lui Wisner pentru punerea în aplicare a planurilor C.I.A. au fost refuzate. Directorul adjunct al Informaţiilor din C.I.A. a propus o serie de lovituri nucleare „chirurgicale" asupra anumitor trecători din munţii aflaţi în Vestul României şi în Rutenia rusească pentru a stopa înaintarea trupelor sovietice. Stocul de bombe termonucleare al Statelor Unite oferea – considera Amory – Occidentului în 1956 un avantaj de necontestat asupra sovieticilor. Şi propunerea lui a fost respinsă.

Decizia judicioasă a lui Eisenhower de a nu interveni a evitat un cataclism de proporţii. Dar eşecul guvernului american de a adopta măsuri pentru protejarea ungurilor a scos la iveală fisurile inerente ale unei politici care persistase în confruntare, dar în final nu dorea să-şi asume riscul teribilului cost al războiului.

Wisner a suferit un colaps nervos după revolta din Ungaria şi nu şi-a mai regăsit stabilitatea emoţională. S-a sinucis în 1965. Eşecul revoluţiei ungare a marcat un important punct de cotitură în istoria războiului rece. Cei ce elaborau politica americană au fost forţaţi să recunoască zădărnicia unei provocări directe a Uniunii Sovietice în Europa de Est. Erau şi dintre aceia care argumentau că Occidentul reuşise o vietorie psihologică în lupta globală contra comunismului şi că sovieticii, folosindu-şi în mod brutal forţa, au renunţat la orice pretenţie de a fi campioni ai păcii şi autodeterminării naţionale. Dar cei 30 000 de unguri care muriseră şi cei peste 190 000 care îşi părăsiseră casele şi ţara erau dovada că operaţiile acoperite ale Statelor Unite şi strategiile de luptă psihologică nu constituiau o ameninţare pentru uriaşa putere a armatei roşii la periferia Uniunii Sovietice. Abandonându-i pe cei care îşi puseseră încrederea în promisiunile lor, Statele Unite au dezvăluit goliciunea pretenţiilor de campioni ai libertăţii şi au dat la iveală dorinţa de a exploata speranţele disperate ale clienţilor lor doar atâta vreme cât se potriveau sau erau în acord cu interesul propriu, general al Americii. ■

Traducere de:
Alina PETRICEL
Introducere şi adaptare:
Dorin MATEI

TRAGICA GREȘEALĂ A LUI LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU

Dr. TATIANA A. POKIVAILOVA,
cercetător principal la Institutul de slavistică și balcanistică al Academiei de Științe a Rusiei

Conținutul convorbirii ambasadorului U.R.S.S. în România S.I. Kavtaradze cu L. Pătrășcanu *(Magazin istoric*, nr. 8/1996) a fost adus la cunoștința conducerii Partidului Comunist Român, care, la 19 februarie 1948, a convocat o ședință a Biroului Politic, pentru dezbaterea problemei lui L. Pătrășcanu. Pe 20 februarie 1948, I. Chișinevschi, membru al Biroului Politic al Partidului Comunist Român, s-a întâlnit cu secretarul I al Ambasadei sovietice N.P. Șutov, relatându-i diplomatului sovietic cum s-a desfășurat ședința Biroului Politic. El a prezentat totodată propriile-i însemnări de la ședință.

Convorbirea lor a fost înregistrată, iar Șutov a expediat-o prin canalele de comunicare la Moscova, la 26 februarie, ministrului de externe, Viaceslav Molotov, și celor doi adjuncți ai săi, Vîșinski și Zorin.

„La întrebarea secretarului general al C.C. al Partidului Comunist, Gheorghiu-Dej, despre ce a discutat Pătrășcanu, la 28 ianuarie a.c., cu Kavtaradze S.I., Pătrășcanu a răspuns că el a abordat cu Kavtaradze probleme privind Ministerul justiției. Atunci Gheorghiu-Dej a declarat că el cunoaște conținutul convorbirii între Pătrășcanu și Kavtaradze și l-a întrebat pe Pătrășcanu de ce nu a venit la Secretariatul partidului și nu a pus problemele despre care i-a vorbit lui Kavtaradze. Totodată, Gheorghiu-Dej a cerut ca Pătrășcanu să-și prezinte la o ședință a Biroului Politic nemulțumirea cu privire la atitudinea conducerii partidului față de el."

Iată ce a răspuns Pătrășcanu:

„a) la dezbaterea problemei privind adbiçarea lui Mihai el nu a fost invitat de conducerea partidului, ceea ce el socotește că este o lipsă de încredere a conducerii partidului față de el;

b) el nu a fost cooptat în comisia de redactare a noii constituții.

c) el este singurul dintre membrii Biroului Politic care nu are nici o muncă de partid;

d) la dezbaterea problemei privind componența delegației guvernamentale pentru Budapesta în 1948 (?), Pauker a spus că ea nu consideră oportună plecarea lui Pătrășcanu la Budapesta, din cauza cuvântării lui (a lui Pătrășcanu) rostite la Cluj în 1946, în problema națională;

e) cărțile scrise de el (Pătrășcanu) nu sunt citite de membrii conducerii partidului.

Pătrășcanu a spus că în problemele mai sus expuse el vede o atitudine rezervată a conducerii partidului și o ignorare a sa.

Apoi Pătrășcanu a declarat că după discuția lui Gheorghiu-Dej cu el, din 1947, de la Paris, el a făcut totul pentru a se integra în viața de partid și că acum el nu are nici un diferend cu conducerea partidului".

Mai departe, a spus că este nemulțumit de comportarea lui Bodnăraș față de el. Pătrășcanu a spus că, din informațiile lui, oamenii lui Bodnăraș răspândesc diferite zvonuri în sensul că el (Pătrășcanu) a intenționat să fugă peste graniță. De aceea Pătrășcanu a rupt orice legături cu Bodnăraș.

După o astfel de explicație a lui Pătrășcanu, i s-au pus întrebări:

„a) *Gheorghiu-Dej:* Ce crede Pătrășcanu, de ce există o neîncredere în ce-l privește?

Răspuns: Pentru că eu sunt intelectual și, probabil, individualismul în care trăiesc eu.

b) *Gheorghiu-Dej:* Cum apreciază Pătrășcanu fraza lui Dinu Brătianu: «Dacă toți comuniștii ar fi ca Pătrășcanu, s-ar putea colabora cu ei»?

Lucrețiu Pătrășcanu a plecat totuși cu delegația guvernamentală română (condusă de Petru Groza și Ana Pauker) la Budapesta, deși fusese omis de pe listă. La scurt timp după întoarcere, el avea să fie eliminat și din Comitetul Central, și din guvern

Răspuns: Eu am colaborat cu ei încă înainte de 23 august 1944, şi Maniu şi Brătianu şi-au făcut probabil impresia că sunt un element conciliant.

c) *Ana Pauker:* Bodnăraş duce împotriva ta o politică, învinuindu-te de intenţia de a fugi peste graniţă. Bodnăraş este membru al C.C. De ce te-a considerat trădător? Care este faţa C.C.? Dacă treburile nu stau aşa, atunci Bodnăraş nu mai poate fi nici în C.C., nici membru al partidului. De ce te porţi calm? Trebuie să vedem ce urmăreşte prin asta Bodnăraş. Poate că vrea să atragă atenţia duşmanului asupra ce se petrece în sufletul lui Pătrăşcanu şi în felul acesta să spună duşmanului: Încercaţi! Poate găsiţi în Pătrăşcanu omul care poate fi recrutat de voi. Cum explici această atitudine a lui Bodnăraş, dacă a avut o asemenea poziţie?

Răspuns: Bodnăraş s-a bazat pe informaţiile tendenţioase pe care le primeşte el. Aceste informaţii sunt rodul fanteziei, dar eu nu consider că le plăsmuieşte Bodnăraş.

Georgescu Teohari: Ai mai vorbit cu cineva în problema pe care ai abordat-o la Kavtaradze?

Răspuns: Nu îmi amintesc.

Au fost puse şi alte întrebări, nu mai puţin importante.

La dezbateri au luat cuvântul mulţi membri ai Biroului Politic. Toţi l-au criticat pe Pătrăşcanu."

Ana Pauker l-a criticat aspru pe Pătrăşcanu, declarând că el supraapreciază forţele burgheziei şi subapreciază forţele clasei muncitoare. Luca Vasile, în cuvântul lui, l-a numit un Buharin român şi, drept comparaţie, a adus activitatea antipartinică a lui Buharin, în P.C. (b) din Rusia şi a lui Pătrăşcanu în Partidul Comunist Român.

Şutov scrie despre Chişinevschi că i-a spus că Pătrăşcanu a ascultat liniştit aceste învinuiri, în vreme ce, mai înainte (1946-1947), la cea mai mică observaţie pe care o primea de la diferiţi membri ai Biroului Politic, făcea scandal.

Lista vorbitorilor de la şedinţa Biroului Politic nu se epuizase, când Pătrăşcanu a solicitat cuvântul. El a spus că „după aceea nu va mai fi necesar să se înscrie şi alţii la cuvânt".

I s-a dat permisiunea să vorbească. În a doua intervenţie, Pătrăşcanu a spus:

„a) el nu este un carierist, ci un om ambiţios. După întoarcerea lui Pauker şi Luca în România (1944), el a sesizat prima încercare de a-l îndepărta din conducerea partidului.

Această încercare, a spus Pătrăşcanu, a avut loc în perioada formării organelor de partid. În perioada Conferinţei de partid (1946)[1] el şi-a format convingerea că Pauker şi Luca urmăresc să-l izoleze. Din vremea aceea a fost cuprins de o psihoză. El s-a aflat sub influenţa comentariilor care au circulat după conferinţă, că el nu a fost ales nici în Biroul Politic, nici în Secretariatul C.C.

b) după discuţia cu Gheorghiu-Dej de la Paris el i-a spus că va face totul pentru a-şi corecta comportarea, dar faptul că s-a dus să vorbească cu Kavtaradze dovedeşte că nu s-a vindecat de nemulţumirea pe care o avusese mai înainte faţă de conducerea partidului. A recunoscut că asta este o veche greşeală a sa, dar a declarat că el a mers la Kavtaradze pentru a găsi sprijin la el, tocmai pentru că nu a simţit acest sprijin din partea C.C. El a spus că dacă problema lui ar fi fost supusă dezbaterii mai înainte, multe nu s-ar fi întâmplat.

c) În continuare, a declarat că într-o serie de probleme el are divergenţe cu partidul, că în unele probleme el nu a luptat contra duşmanilor partidului său şi că, sub acest aspect, Pauker l-a criticat pe drept, dar nu este adevărat că el a supraestimat duşmanul în toate problemele, mai corect ar fi să se spună – a declarat el – că a supraestimat duşmanul în multe probleme.

În problema atitudinii faţă de partidele istorice, el considera că acolo există oameni care pot fi atraşi în interesul partidului comunist şi, de aceea, el nu a luptat deschis împotriva acestor partide. El consideră poziţia sa în problema naţională mai elastică. Motivul real al intervenţiei sale de la Cluj a fost acela că atunci această problemă era populară şi, prin cuvântarea sa, el a vrut să-şi câştige popularitate.

d) apoi a spus că la el au venit oameni cu scopul de a-i folosi nemulţumirea şi a se grupa în jurul lui. A venit naţional-ţărănistul Pascu, dar el (Pătrăşcanu), văzând despre ce este vorba, l-a respins.

A venit Pogoneanu, şi-a trimis oamenii Niculescu-Buzeşti, dar el nu a stat de vorbă cu ei.

În ce priveşte pe [Nicolae] Betea[2], el a spus următoarea frază: «În problema Betea, am căzut în capcană»".

În sfârşit, Pătrăşcanu a declarat că în partid pentru el s-a creat o atmosferă de răceală, că Pauker, care îl cunoştea de 27 de ani, nu l-a ajutat. Putea fi de mare ajutor o discuţie, dar conducerea partidului, în decurs de trei ani, nu a făcut acest lucru. Pătrăşcanu şi-a încheiat cuvântarea cu următoarea frază: „Ca membru de partid mi-ar fi de folos să nu fiu ales în noua componenţă a C.C., ci să mi se dea o muncă de partid".

Convorbirea a durat o oră şi jumătate, notează Şutov.

Peste 18 luni puterea dominantă manifesta maximă atenţie pentru cazul Pătrăşcanu, caz instrumentat, cum reiese din serialul apărut în *Magazin istoric*, nr. 7-12/1991; 1-3/1992, nu numai de organele româneşti, ci de consilieri sovietici, ceea ce rezultă şi dintr-un scurt document.

Iată o telegramă cifrată, expediată din Bucureşti la Moscova, în octombrie 1949. Locţiitorul şefului Secţiei de politică externă a C.C. al P.C.U.S., L. Baranov, credea că L. Pătrăşcanu se afla într-o vilă sub arest la domiciliu. El a comunicat la Moscova: „Am vorbit cu A. Pauker şi V. Luca, că el trebuie izolat. Au promis că iau măsurile corespunzătoare". După cum se ştie, conducerea comunistă de la Bucureşti a dat curs până la sfârşit, chiar cu exces de zel, acestei instrucţiuni. ■

---

[1] Aşa este în text. Probabil este vorba despre Conferinţa naţională a Partidului Comunist din octombrie 1945 *(T.P.)*.

[2] Într-o sinteză întocmită de organele de securitate la 7 ianuarie 1952 erau enumerate capetele de acuzare împotriva lui Pătrăşcanu, pe baza propriilor declaraţii obţinute de anchetatori. Între altele, acesta recunoştea că „a primit propuneri de fugă din ţară: din partea lui Betea [care lucra împreună cu Anton Raţiu la Direcţia Generală de Statistică], căruia i-a dat chiar un răspuns afirmativ..." *(Magazin istoric*, nr. 11/1991).

MĂSURA LUCRURILOR

N. BĂNESCU

Opera lui Nicolae Bănescu (1878-1971) este cunoscută și apreciată de bizantiniștii și medieviștii de pretutindeni. Cărturar și dascăl de o riguroasă formație (la universitățile din București și München), Nicolae Bănescu a publicat lucrări de referință cu tematică variată: istorie și literatură bizantină, Bizanțul și Țările Române, cele mai vechi relații româno-bulgare, istoria Ciprului, literatura neo-greacă, istoria culturii și a învățământului românesc, istorie eclesiastică etc. O erudită și cursivă istorie a Imperiului bizantin (operă de peste două mii de pagini la care savantul a lucrat câteva decenii) așteaptă încă să fie editată. Va fi prima sinteză de amploare cu acest subiect realizată de un bizantinist român. Cunoașterea temeinică a izvoarelor literare bizantine și neo-grecești i-au permis editarea critică a numeroase texte.

Nicolae Bănescu a fost profesor de bizantinologie la universitățile din Cluj și București, rector al Universității din Cluj, director al Institutului de bizantinologie și al Institutului de studii sud-est europene din București, director al Revistei istorice, **membru în comitetele de conducere ale altor reviste științifice** (Byzantion, Revue historique du sud-est européen), **vice-președinte de onoare al Asociației internaționale de studii bizantine, președinte de onoare al congreselor al XII-lea (Ohrida) și al XIII-lea (Oxford) de studii bizantine, doctor honoris causa al Universității din Atena.**

Membru corespondent al Academiei Române din 1920, membru titular din 1938 și vice-președinte al Academiei în 1938-1947, Nicolae Bănescu a fost exclus din rândurile academicienilor în 1948 și reintegrat postum, în 1990.

Documentul pe care-l publicăm mai jos (cu întregirea tacită a cuvintelor prescurtate) este revelator pentru viziunea savantului asupra misiunii și a demnității celui mai înalt for științific național. Este un discurs pronunțat la 27 mai 1948, la discuția asupra transformării și trecerii la stat a Academiei Române. Înțelegem din intervenția rostită cu convingere și curaj de Nicolae Bănescu în plenul Academiei Române și de ce a putut fi îndepărtat atunci un savant despre care s-a spus pe bună dreptate că face parte dintre „acei învățați pe care istoriografia românească i-a dat patrimoniului istoriografiei universale“ (dr. Florin Constantiniu, în Enciclopedia istoriografiei românești).

Textul este antologic, demn să figureze în orice istorie viitoare a Academiei Române. Este un superb exemplu de gândire dreaptă și de civism: în plin regim de „democrație populară“, autorul lui se pronunța hotărât împotriva tendințelor tiranice ale statului centralizat, afirma răspicat autonomia Academiei și misiunea ei națională, pleda pentru libertatea gândirii, cita critic din istoria „marelui“ vecin de la Răsărit devenit de câțiva ani – atunci – pilduitor în toate. Discipol al lui Nicolae Iorga, academicianul Bănescu îi afirma crezul și testamentul științific așa cum, fără îndoială, ar fi făcut-o însuși marele cărturar în memorabila ședință. Act de înaltă conștiință, care încheia un mare capitol din tradiția Academiei lovită în 1948.

Mulțumim și pe această cale doamnei Niculina Lazăr și domnului Nicolae Popescu care ne-au semnalat și pus la dispoziție, cu deosebită amabilitate, importantul document care a apărut pentru prima oară în revista *Academica,* **nr. 4/1994.**

Acad. Virgil CÂNDEA

Pentru operă de continuatori

Chestiunea pe care o dezbatem e, fără îndoială, cea mai gravă din câte s-au prezentat vreodată dinaintea noastră, de când ocupăm, n-aş putea zice fotolii academice, ci aceste simple scaune de lemn.

Aşa fiind, o prealabilă discuţie de principii se impune, spre a examina, la lumina rece a raţiunii, punctele capitale ale propunerii secţiei ştiinţifice.

Prin expunerea distinsului şi atât de amabilului nostru coleg, dl. Traian Săvulescu, din declaraţiile pe care şi ieri le-a făcut, nu mai rămâne nici o îndoială că nu poate fi vorba de o adaptare a înaltei noastre instituţii la cerinţele nouă ale vremii, de o simplă modificare de statute, ci, cum observă atât de bine, în secţia istorică, colegul nostru Silviu Dragomir, e vorba pur şi simplu de suprimarea Academiei Române de până acum şi de înlocuirea ei cu alta nouă.

Eu, domnilor colegi, cu toată asprimea tonului în care vorbesc uneori, sunt o fire sentimentală, şi trebuie să vă mărturisesc că un sentiment de adâncă melancolie m-a cuprins la auzul acestui categoric verdict. Sentimentul acesta mă face să încerc, dacă se poate, a mişca inimile dumneavoastră în favoarea nobilei instituţii osândite a-şi încheia azi brusc existenţa, fiindcă ştiu domnilor, că peste tot ce ne poate despărţi, nu e unul între noi care să nu-i păstreze o adevărată iubire.

Trebuie găsită o modalitate care să permită nu a tăia brutal firul împletit de atâtea generaţii, ci a-l înnoda, spre a-l duce mai departe. A face altfel, ar fi să condamnăm criticile superficiale pe care de câtva timp le auzim la adresa Academiei Române.

1. Academia Română, domnilor colegi, a fost ceea ce ştim cu toţii. Ea are o misiune culturală bine definită. În lunga sa existenţă de 80 de ani, eu unul cred că a răspuns cu prisosinţă acestei misiuni. N-a fost un azil al bătrâneţii marilor figuri ale ştiinţei, literaturii şi istoriei româneşti. Fiecare din aceste venerate figuri a desfăşurat în sânul înaltului for de cultură o activitate pe care o mărturisesc arhivele lui şi rafturile depozitului de publicaţiuni, dar o mărturiseşte mai cu seamă popularitatea de care se bucură între români opera lor. E de ajuns a vă cita pe Hasdeu, pe Maiorescu, Bogdan, Tocilescu, Pârvan, Iorga, pe dr. Marinescu, dr. Babeş, Ţiţeica, Antipa, pe Puşcariu, care ne-a părăsit ieri, pentru a mă opri la câţiva pe care generaţia noastră i-a cunoscut mai de aproape.

Dar se face, domnilor, adesea, şi nu numai la noi, o mare, o grosolană eroare de metodă, judecându-se oamenii şi faptele trecutului cu ideile timpului nostru. Ideile se schimbă însă de la o epocă la alta: *Tempora mutantur et nos cum illis...,* deşi mi se pare cam paradoxală sentinţa strămoşilor, căci timpul duce liniştit mersul, fără salturi, în curgerea lui fără sfârşit; ideile singure dau năvală, de multe ori înaintea lui, fac salturi.

Vrem noi mai mult sub impulsul acestor năvalnice idei? Ne simţim în stare a lărgi orizontul pentru că vremile o cer? S-o facem fără a discredita însă pe aceia cari cu entuziasm au deschis cărările dinaintea noastră. Să nu uităm că cel mai de seamă om, afară numai dacă nu e geniu, nu poate lucra decât cu ideile epocii sale. Fiecare secol îşi are un anumit climat moral de la care mai nimeni nu se poate sustrage. A socoti alt fel, este a cere, de pildă, regimului feudal, răspândit timp de secole asupra întregii Europe, ideile de azi ale exproprierii agrare sau votului universal. Eu aş recomanda zeloşilor criticaştri, cari ignorează acest principiu, să ia exemplu de la „marii" noştri vecini, de la Uniunea Sovietelor, unde în aprecierea faptelor trecutului nu se face această confuzie. Am ascultat, d-lor colegi, câteva conferinţe ale domnului Bocicarev, consilierul de la legaţia sovietică de la noi, asupra statului rusesc şi am văzut cu cât entuziasm ne-a prezentat figura eroică a lui *Dmitri Donskoj,* marele prinţ de Moscova, biruitorul de la Kulikovo, unde a câştigat cea dintâi biruinţă asupra tătarilor, al căror jug apăsa greu de mai bine de 150 de ani asupra Rusiei. Cine cunoaşte istoria veche a Rusiei mai ştie încă de câte ori acest erou a năvălit cu armatele sale asupra altor state ruseşti – şi erau o puzderie: Novgorod, Smolensk, Tver, Rjazan au fost trecute prin foc şi sabie şi locuitorii, tot ruşi, târâţi în robie. Dar nu i-a trecut prin minte eruditului consilier de legaţie a osândi memoria lui Donskoj pentru aceste lupte pe care noi le numim azi fratricide. Ideea unităţii naţionale e o creaţie a sec. al XIX-lea şi nu i se putea cere lui Donskoj la sfârşitul veacului al XIV-lea, cum nu se putea cere voievozilor noştri, pe care îi prezintă astăzi în atât de scăzută lumina „istoriei", improvizaţii de la noi.

Aşa şi cu Academia Română. Un sentiment nu numai de pietate, dar şi de adevărată preţuire a valorii lor, ne leagă de toţi aceşti înaintaşi mai mari decât noi, fiindcă ei au fost pionierii în câmpul înţelenit al ştiinţei şi culturii româneşti. Nu putem trage un zid chinezesc între dânşii şi noi. Cum am spus şi altă dată, între generaţiile ce se succed nu e soluţie de continuitate. „Fiecare dintre noi, – spunea într-una din prelegerile sale, cu marea sa viziune de istoric, N. Iorga – fiecare dintre noi trăieşte prin miile de fibre misterioase, viaţa generaţiilor ce ne-au precedat".

Pentru a mă rezuma, cred, domnilor, că lucrarea noastră de acum trebuie să apară ca operă de *continuatori.* Comisia să elaboreze deci o *modificare* a legii şi statutelor, cum a pornit încă de acum un an, *iniţiativa* noastră. Sunt în vechile statute lucruri foarte bune ce trebuiesc păstrate.

Locul de întâlnire al elitei cugetării

2. Trec acum la al doilea punct capital din propunerea secției științifice: *Trecerea Academiei Române la Stat.*

Cu toate asigurările ce ni se dau, eu, domnilor colegi, păstrez în această privință tot scepticismul meu. Știu dintr-o lungă experiență, ce înseamnă în practică tutela statului. Au semnalat-o în toate timpurile cugetătorii politici. Reunind în mâinile sale *toate* puterile, statul poate fi un protector, dar poate fi și un tiran. Între viițiile inerente unui regim politic, cugetătorii au denunțat ca cel mai grav *tendința spre tiranie, spre despotism.* Nici un regim politic nu e scutit de această tendință. Și eu mă tem, domnilor, pentru autonomia spirituală, principiul de temelie al acestui înalt for de cultură; căci omnipotența statului duce în chip fatal la *aservirea spiritului.* Vedem ce luptă se dă azi în lume pentru libertatea gândirii. Centralizarea, împotriva căreia se duce în lumea civilizată o luptă de un secol, atinge azi în atâtea părți punctul ei culminant. Este, domnilor, o tendință generală de a se slăbi la exces părțile corpului social față de întreg. Răul e vechiu, îl semnala pe la 1840 un mare gânditor politic, Tocqueville, în cartea-i celebră închinată democrației americane: „Centralizarea peste măsură, disprețul drepturilor particulare, instituții care fac din națiune totul și din cetățean nimic". Individul rămâne astfel singur și dezarmat în fața omnipotenței statului. S-a denunțat ca cel mai mare pericol al unei societăți *ruina individualității umane* și s-au căutat limite acestei puteri excesive: ele nu s-au aflat decât în asigurarea *spiritului de libertate.* Această asigurare trebuie s-o căutăm și noi astăzi.

Dacă democrația e forma necesară a societății moderne, ea trebuie să aibă la temelie, și în același timp drept limite, *toate libertățile* – nu le mai amintesc, dar accentuez că în fruntea tuturor stă libertatea gândirii. Ele sunt, de alminteri, în noțiunea chiar a democrației, sunt esența ei însăși. Fără aceste libertăți, domnilor, se ajunge la despotism și despotismul e același, ori care ar fi forma politică sub care el se îmbracă. Lucrul a fost verificat de o sută de ori în micile republici ale Greciei vechi. De aceea *Plato* s-a văzut silit a pune în fruntea statului său ideal pe cei mai înțelepți, pe filosofi: de aceea *Aristoteles,* făcând bilanțul formelor politice ale lumii grecești, la capătul întregii sale evoluții, și-a arătat preferințele pentru *guvernământul mixt,* care ia din toate celelalte forme politice ale anticei polis ce aveau mai bun, căci pentru dânsul acest guvernământ înfățișa mijlocia *cea bună (to meson),* „le juste milieu". De altminterea, în lumea veche a Helladei întotdeauna a răsunat această filosofică chemare la justa măsură: *to metron kai to meson ariston* (măsura și calea de mijloc cea mai bună) a fost maxima ei favorită, *medio tutissimus ibis,* cum a formulat-o poetul latin.

De aceea, domnilor colegi, cred că e bine să se afle formula cea mai potrivită. Eu fac apel la colegii care sunt mai aproape de conducerea statului actual să lămurească forurile superioare că lăsându-se uitată autonomia, pe care de optzeci de ani o are Academia Română, fără a fi abuzat de dânsa, statul își poate exercita în voie controlul său asupra fondurilor și proprietăților Academiei, fără ca aceasta să fie transformată într-o instituție de stat. Amintesc că legea bulgară n-o prevede. Acești distinși colegi, în legătură atât de strânsă cu oamenii stăpânirii, să facă a se stabili mai multă încredere între cele două părți. Nu e nimeni, domnilor, între noi, un dușman al spiritului democratic. Atâția l-am îmbrățișat din fragedă tinerețe: nu ne sperie democrația, dar adevărata democrație. Ca oameni învățați, ne dăm mai bine seama decât masa cea mare a cetățenilor de cuprinsul acestei națiuni.

Taine, domnilor colegi, în *Les origines de la France contemporaine,* făcând bilanțul ororilor marii Revoluții franceze, are câteva pagini de reflecții magistrale, obiect de meditații pentru mulți. Ceea ce menține o societate politică, afirmă dânsul, e respectul membrilor săi unii față de alții, în particular respectul guvernaților pentru guvernanți și al guvernanților pentru guvernați, respect izvorât dintr-o încredere mutuală.

La guvernați, certitudinea neclintită că guvernanții nu vor ataca drepturile private, la guvernanți, certitudinea tot atât de întemeiată că guvernații nu vor da niciodată asalt puterilor publice. La unii și la ceilalți acea recunoaștere misterioasă că aceste drepturi, mai mult sau mai puțin largi, sunt inviolabile, că aceste puteri, mai mult sau mai puțin ample, sunt legitime. Numai cu această condiție poate fi armonie între guvernanți și guvernați, numai așa se va avea concursul tuturor la opera comună, la pacea interioară – deci stabilitate, securitate, bună stare și forță. Fără această dispoziție ultimă a spiritelor și misiunilor, legătura lipsește între oameni. *Ea* constituie sentimentul social prin excelență, ea formează sufletul corpului care e statul.

3. Mai rămâne, domnilor, chestiunea numărului membrilor și chestiunea institutelor. În ce privește numărul, îl socotesc prea mare. Aceasta va duce fatal la o scoborâre de nivel: numărul mare înseamnă, în orice domeniu, *mediocritate.* Constatarea e veche. Iar institutele nu trebuie avute aici în masă. Trebuie și-n această privință o alegere.

Oricum s-ar face, un lucru nu trebuie pierdut din vedere: Academia Română să-și aibă mai departe caracterul său de cel mai înalt for al culturii românești, să fie locul de întâlnire al elitei cugetării noastre, în toate domeniile. ■

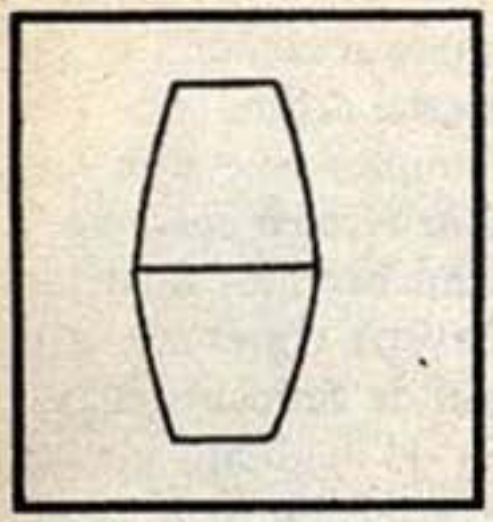

8 iulie 1992.

PENTRU PRIMA OARĂ, CONSTANTIN BRÂNCUȘI ÎN PARLAMENTUL ROMÂNIEI

Înainte de a-i informa pe cititorii noştri despre dezbaterile din Parlamentul României pe marginea proiectului Legii privind declararea Ansamblului monumental Calea Eroilor, realizat de Constantin Brâncuşi în anii 1937-1938 în municipiul Târgu Jiu, judeţul Gorj, ca bun de utilitate publică, de interes naţional, este cazul să precizăm că, în momentul de faţă, *Coloana fără Sfârşit* a reuşit să capteze interesul internaţional pentru operaţiunea de restaurare.

La o ceremonie care a avut loc la World Trade Center din New York la 23 mai 1996 a fost anunțată oficial lista celor 100 de monumente, cele mai importante din lume, care implică restaurarea imediată. Lista este întocmită de World Monuments Fund (Fondul Mondial al Monumentelor), ca urmare a investigării a mii de monumente din lumea întreagă. Coloana fără Sfârşit **de Constantin Brâncuşi, a cărei candidatură a fost supusă de dr. Radu Varia, prezent la ceremonie, şi de Fundaţiile Internaţionale Constantin Brâncuşi, al căror preşedinte-fondator este, a fost inclusă pe această prestigioasă listă.** Coloana **este singura operă de artă din secolul XX care a fost inclusă pe această listă, urmând a putea astfel beneficia şi de asistența Fondului Mondial al Monumentelor, susținut de American Express. Copreşedinţii acestui program al Fondului Mondial al Monumentelor sunt Xavier Perez de Cuellar, ex secretar general O.N.U., şi fostul secretar de stat american Cyrus Vance.**

Să ne întoarcem acum la dezbaterile din Parlamentul României.

O particularitate a acestora o constituie faptul că proiectul legii menţionate a fost dezbătut atât în primul Senat ales în mai 1990, cât şi în Camera Deputaţilor, rezultată din scrutinul electoral din octombrie 1992.

Practic, dezbaterile au avut loc în Senatul României la 8 iulie 1992, iar în Camera Deputaţilor la 17 decembrie 1992. Se poate considera, deci, că ambele Parlamente alese în mod democratic, în condiţii de libertate deplină, constituite în urma alegerilor din 1990 şi 1992, au sancţionat această lege.

Aşa cum se poate vedea din *Monitorul Oficial al României*, partea a II-a, an III, nr. 9, joi 9 iulie 1992, dezbaterile din Senat acoperă aproape 9 pagini de text. Au fost exprimate numeroase şi diferite puncte de vedere rezultatul final fiind aprobarea în *unanimitate* a proiectului Legii privind declararea Ansamblului monumental Calea Eroilor, din Târgu Jiu, ca bun de utilitate publică, de interes naţional.

Dată fiind amploarea dezbaterilor, publicăm în cadrul acestei rubrici câteva dintre punctele de vedere exprimate de senatorii care s-au înscris la cuvânt, având grijă, bineînţeles, să fie prezente opiniile în diversitatea lor.

Discuţiile sunt conduse de dl. **Vasile Moiş,** vicepreşedintele Senatului. Primul ia cuvântul dl. **Ioan Rădăcină,** care susţine discutarea proiectului respectivei legi „cel puţin în această sesiune, având în vedere că la ora actuală în municipiul Târgu Jiu poate să se întâmple orice cu aceste monumente ale lui Constantin Brâncuşi şi că nimeni nu are grijă de acest patrimoniu. "

Dl. **Gheorghe Dumitraşcu:** „Comisia de cultură a primit ceva ultimativ de la un cunoscător al lui Brâncuşi – care se zice că e cel mai mare, dar nu e chiar aşa –, care a făcut vreo două fundaţii, una în România, una în afară... îmi scapă numele acum şi-mi pare rău, că este un critic de artă veritabil... a, Radu Varia, aşa – şi care propunea ceea ce s-a propus aici şi s-a impus într-un proiect de lege."

Ia cuvântul apoi d-na **Sanda-Maria Tătărescu-Negropontes,** fiica lui Gheorghe Tătărescu şi care, alături de mama d-sale, Aretia Tătărescu, s-a aflat printre cei prezenţi la inaugurarea Ansamblului monumental de la Târgu Jiu, la 27 octombrie 1938 *(Magazin istoric,* nr. 6/1996).

„Dacă Aretia Tătărescu n-ar fi existat – arată d-sa – acest complex Brâncuşi n-ar fi existat nici el."

Aretia Tătărescu a pus în mişcare sponsorizarea acestei lucrări. „Partea cea mai grea a fost convingerea oamenilor din Târgu Jiu să accepte această lucrare ultramodernă, într-o epocă când Târgu Jiu era un oraş patriarhal, mai mult din secolul XIX decât din secolul XX, şi ceea ce s-a realizat atunci a fost un lucru pe care aproape nimeni nu l-a înţeles. Aceasta pentru trecut."

(Va urma)

UN DOMNITOR CONTROVERSAT:

RADU PAISIE

VALENTIN GHEONEA

Nicolae Ceaușescu ajunsese să reprezinte, potrivit canoanelor propagandei comuniste a anilor '70-'80, încununarea șirului glorios al voievozilor români care luptaseră cu sabia în mână pentru neatârnarea țării și realizarea statului național unitar. Istoria devenea astfel unică și unitară, din ea ieșind tot ceea ce contravenea spiritului propagandei de partid, cultului personalității, o propagandă de cel mai autentic spirit stalinist. Dispăreau confruntările dintre principii celor trei Țări Române, dispăreau domnii întregi, atunci când cel aflat în jilțul voievodal acționase altfel decât o cereau dogmele documentelor de partid. Poate că și din acest motiv nu avem încă seria de monografii ale domnilor români, atât de necesară istoriografiei noastre și cercetătorilor străini.

Între figurile trecute în uitare s-a aflat și cea a domnului muntean Radu Paisie, care a ocupat, în prima jumătate a secolului XVI, în mai multe rânduri, tronul Țării Românești. În cei aproape 10 ani (din iunie 1535 până în februarie 1545) de domnie, Radu Paisie nu numai că nu s-a luptat cu otomanii, dar s-a bucurat de sprijinul lor constant pentru a ocupa sau relua tronul. Să încercăm dar să schițăm, atât cât ne permit puținele documente păstrate, chipul acestui domn[1].

„Steagul și pacea împăratului"

Nu era ușor să fii domn în acele vremuri. Iată ce ne spune un călător străin prin Țările Române: „Ca și când ar fi cuprinși de o nebunie înnăscută, ei [românii – *V.G.*] obișnuiesc să-și omoare aproape pe toți domnii, fie în ascuns, fie pe față, și e cea mai mare minune ca cineva să ajungă să domnească măcar la trei ani, ori să moară în scaun de moarte firească". Într-adevăr, între 1418 (anul morții lui Mircea cel Bătrân) și 1535 s-au produs nu mai puțin de 50 schimbări de domnie, 30 voievozi disputându-și tronul, ca să nu îi luăm în calcul și pe pretendenți.

Instabilitatea provenea și din faptul că în Țările Române nu exista dreptul exclusiv al primului născut de a moșteni tronul. Drepturi egale aveau toți fiii de domn, indiferent dacă proveneau dintr-o căsătorie sau dintr-o legătură întâmplătoare a domnului. Ajungea să poată afirma că erau „os domnesc", uneori nefiind nevoie să o și demonstreze.

Alegerea domnului se făcea de către boierii țării, grupați în diferite facțiuni rivale, adesea create prin legături de rudenie. Pretendentul susținut de cea mai puternică grupare boierească se impunea ca domn, fostul ocupant al tronului fiind ucis, dacă nu scăpa cu fuga. Adesea, sprijin se căuta și în exteriorul țării, la regele ungar sau la Poarta otomană. După 1526 Ungaria dispărând ca stat, sultanul a rămas principalul arbitru al luptelor pentru domnie.

Un asemenea pretendent a fost și Radu Paisie. Puține informații păstrate ne spun că se ocupase cu negustoria. Mihai Viteazul îl numea într-un document „Radu vodă Măjescul" (maja fiind o unitate de greutate folosită pe atunci și la cântărirea peștelui). Mai aflăm din alte documente că „era boier însurat și se numea Petru și că, după moartea soției, călugărindu-se la mănăstirea Argeșului, s-a numit Paisie". S-ar putea însă ca adevărata cauză a călugăririi lui să fi fost o tentativă eșuată de a lua tronul. Predecesorul său, Vlad Vintilă de la Slatina (1532-1535) i-a cruțat, poate, viața impunându-i însă exilul mănăstiresc.

Bolnița mănăstirii Cozia

[1] În decursul anilor, în paginile revistei *Magazin istoric* și-au făcut debutul un mare număr de tineri. Publicăm acum contribuția lui Valentin Gheonea, student în anul V al Facultății de istorie din București, care și-a ales ca specialitate Evul mediu românesc.

La 13 iunie 1535, boierii Craioveşti, care reprezentau cea mai puternică grupare în acel moment, nemulţumiţi de maniera prea autoritară a domnului, l-au omorât pe Vlad Vintilă în cursul unei vânători. Apoi, după cum relatează *Letopiseţul Cantacuzinesc,* „au venit la sfânta mănăstire Argeşul de au luat pe egumenul Paisie şi l-au ridicat domn. Şi i-au schimbat numele de i-au zis Radu-Vodă".

Radu Paisie nu este primul călugăr ajuns domn. Tronul Ţării Româneşti mai fusese ocupat, între 1482 şi 1495, de un fost monah, cunoscut de posteritate sub numele Vlad Călugărul. Craioveştii l-au ales pe Paisie considerându-l un personaj ce putea fi uşor dominat. Cel de-al doilea nume – Radu – l-a adoptat Paisie după Radu cel Mare (1495-1508), al cărui fiu natural se declarase. Tot din dorinţa de legitimare, s-a căsătorit cu Ruxandra, fiica lui Neagoe Basarab şi văduva lui Radu de la Afumaţi.

În momentul urcării pe tron – judecând şi după imaginea zugrăvită în bolniţa Coziei, ctitorită de el – avea în jur de 40 ani. După alegerea boierilor, noul domn avea nevoie şi de confirmarea sultanului Süleyman (1520-1566). Într-o scrisoare către acesta, boierii dau dovadă de multă abilitate în susţinerea alegerii lor. „Când am văzut că ţara a rămas fără voievod, iar măria sa padişahul cel măreţ se afla departe [în campanie în Iran – *V.G.*], l-am numit voievod pe voievodul Radu, pe care îl cunoaşteţi şi care fiind fiu de voievod, este potrivit pentru orice slujbă împărătească. Totuşi, oricare va fi ilustra voastră poruncă, noi ne supunem şi arătăm ascultare". Probabil, sultanul a fost mai curând convins de cei 1000 000 aspri aduşi personal de Radu Paisie la Istanbul, în iulie 1536. La 29 noiembrie, acelaşi an, Radu Paisie putea să informeze Sfatul din Braşov că a primit „steagul şi pacea împăratului de la Poartă".

Venit pe tron cu sprijinul boierilor, la începutul domniei Radu Paisie „lasă pe boieri să facă tot ce vor", consemna cronicarul sas Ostermayer. Cu timpul însă, domnul a căutat să se desprindă de sub tutela lor. Consecinţa firească au fost repetatele revolte boiereşti şi luptele cu pretendenţii la tron. Succesiunea lor este greu de reconstituit cu claritate, din cauza sărăciei şi impreciziei izvoarelor. Putem avansa ca o ipoteză că absenţa documentelor emise de domn în intervalul august-decembrie 1536, februarie-martie şi august-octombrie 1537 ar putea corespunde unor momente când a fost nevoit să părăsească poate ţara.

Un document buclucaş

Necunoscute sunt şi circumstanţele răzvrătirii lui Şerban banul din Izvorani, înalt dregător al domnului, în iunie 1539. În acel an, spun documentele, din cauza foametei ce bântuia prin ţară, „oamenii îşi vindeau fiii turcilor". La 2 iunie 1539 se ştia la Sibiu că între ban şi voievod a izbucnit un conflict. Peste opt zile, sibienii erau informaţi că Radu Paisie a plecat la Istanbul, chemat de sultan. Şerban banul se intitula „ispravnic" al scaunului domnesc. La 12 iulie, la Braşov şi Sibiu se ştia că Radu Paisie urma să revină. Şi nu singur, ci însoţit de un trimis al sultanului, care să îl impună în faţa boierilor răzvrătiţi. Interesant este că o parte a acestora, în frunte cu Şerban banul s-au refugiat tocmai în Imperiul otoman. Alţii, conduşi de Stroe paharnicul, numit în documente şi Pribeagul, şi-au găsit scăpare peste munţi, în Transilvania. Se vede că Radu Paisie avea mare trecere la sultan. La cererea lui, Şerban banul a fost prins şi ucis.

Radu Paisie a fost blamat de posteritate pentru că, s-a spus, dar data exactă este încă disputată, în vremea lui ar fi căzut Brăila sub stăpânirea otomană. I s-a reproşat că ar fi cedat-o pentru a-şi recâştiga domnia. Adevărul este că, ţinând cont de raportul de forţe şi de interesul otomanilor de a controla linia Dunării, Brăila ar fi căzut, oricum, în stăpânirea lor.

În primăvara anului 1544, Radu Paisie îşi vede din nou periclitat tronul. După cum ne povesteşte Radu Popescu, Stroe Pribeagul şi boierii refugiaţi în 1539 în Transilvania „strângând haiduci şi luând pe Laiotă Basarab, care era acolo fecior de domn au venit asupra Radului Vodă şi s-au bătut", în aprilie. Înfrânt, Radu Paisie revenea după două luni cu ajutor de la otomani. La Fântâna Ţiganului, Laiotă şi Stroe au fost prinşi şi omorâţi.

Există opinia în istoriografia noastră că la Fântâna Ţiganului s-au dat două lupte: prima în 1538 şi a doua în 1544. Totul porneşte de la un document care a fost greşit datat 17 noiembrie 1538, în loc de 17 noiembrie 1537. Prin documentul respectiv, vistierul Radu primea două moşii pentru „slujba pe care mi-a slujit-o..., când a venit Laiotă Basarab şi cu Stroe la Fântâna Ţiganului, de s-a bătut cu domnia mea". Dacă examinăm şi următorul act, în ordine cronologică, emis de Radu Paisie, la 24 noiembrie 1537, putem sesiza o serie de inadvertenţe. De regulă, în actele voievodale sunt trecuţi, la sfârşit, ca martori, boierii din sfatul domnesc. În actul din 24 noiembrie, apare trecut printre boierii din sfat Stroe paharnicul sau Pribeagul. El este prezent şi în documentele ulterioare, fără întrerupere, până în luna mai 1539. Atunci, în urma revoltei la care a participat alături de Şerban banul, a dispărut dintre boierii divaniţi. Este ilogică deci menţionarea lui într-un document din 17 noiembrie 1537, ca opozant al domnului, pentru ca, peste numai şapte zile, să apară printre boierii din sfat, oamenii cei mai credincioşi domnului. Singura concluzie logică este că documentul din 17 noiembrie 1537 este un fals, alcătuit după 1544, anul singurei bătălii de la

Fântâna Ţiganului. Asemenea „cărţi mincinoase" erau frecvente în epocă.

Având nevoie de sprjinul Porţii, Radu Paisie nu a ridicat vreodată sabia contra otomanilor. De câte ori i s-a cerut, a participat la campaniile militare otomane. Astfel, în 1537, sub conducerea aceluiaşi Şerban banul, un corp de oaste muntean i se alătura lui Ioan Zapolya, regele a ceea ce mai rămăsese din Ungaria, în lupta contra lui Ferdinand de Habsburg. Un an mai târziu, în august 1538, Radu Paisie i se alătura lui Süleyman Legiuitorul în expediţia contra domnului Moldovei, Petru Rareş, cu 3 000 oşteni. În iunie 1541, Radu Paisie, de data aceasta alături de Petru Rareş, revenit pe tronul Moldovei, prădau ţinuturile transilvane, ca represalii contra lui Ferdinand de Habsburg. Analele secuieşti se văitau: „Vai! cum ne-au chinuit, cum ne-au robit cu turcii şi cum au ars ţara". În acelaşi an, cei doi domni au colaborat la prinderea lui Ştefan Mailat, voievodul Ardealului răsculat contra sultanului şi refugiat în cetatea Făgăraş. Drept răsplată, Radu Paisie a primit cetăţile transilvănene Vurpăr şi Vinţul de Jos.

„De Dumnezeu dăruiţii mei copii"

Şi totuşi, o serie de izvoare menţionează intenţia domnului de a se desprinde de sub tutela Porţii. În 1536, Dionisio della Vechia, autorul unor planuri de insurecţie balcanică antiotomană, relata că în luna iulie avusese o întrevedere la Istanbul cu „voievodul sau regele Valahiei". Peste un an, acelaşi personaj pretindea că obţinuse acordul domnului muntean de a participa la insurecţie. Există şi mărturii din partea lui Radu Paisie. În august 1538, înainte de a participa la campania contra Moldovei, el scria sibienilor: „Iată că s-au ridicat nelegiuiţii de turci cu rău împotriva noastră a creştinilor..., aşadar trebuie şi noi creştinii să ne unim cu toţii într-un gând şi o credinţă". La 7 ianuarie 1543, Radu Paisie semna chiar un tratat de alianţă cu Ferdinand de Habsburg, obţinând garanţia unui adăpost în teritoriile acestuia şi sprijin pentru recuperarea tronului. Dar niciodată Radu Paisie nu a trecut de la intenţie la faptă.

Fidelitatea faţă de sultan nu era însă o garanţie suficientă pentru păstrarea tronului, în condiţiile în care la Istanbul se îmbulzeau sumedenie de pretendenţi. Unul dintre aceştia, Mircea Ciobanul, a captat bunăvoinţa marelui vizir Rustem Paşa. În decembrie 1544, sultanul i-a cerut lui Radu Paisie să îşi trimită unul dintre fii ostatec la Poartă. Este vorba despre Marcu, cel pe care domnul îl desemnase ca succesor. Întârziind cu îndeplinirea poruncii sultanale, Radu Paisie a stârnit bănuieli. Petru Rareş şi guvernatorii otomani ai ţinuturilor din jur erau informaţi că domnul Ţării Româneşti „este pradă temerilor şi ezitării" şi erau preveniţi ca în cazul în care fugea cu vistieria, să nu îl lase să scape. Pretextul mazilirii l-a constituit neascultarea poruncii de trimitere a lui Marcu la Poartă. La 22 februarie 1545, în firmanul de destituire, se spunea: „Anumiţi agitatori s-au manifestat în Valahia; ei au provocat dezordini în ţară şi printre supuşi şi au comis nenumărate acte de cruzime. Tu n-ai fost capabil să pui capăt intrigilor şi rebeliunilor lor. Un nou voievod este deci necesar pentru apărarea şi ocrotirea ţării". Sigur că un rol important l-au jucat şi peşcheşurile date de Mircea Ciobanul.

Pentru ca Radu Paisie să nu fugă cu vistieria, a fost informat despre mazilire la o lună după numirea lui Mircea Ciobanul. Un document otoman recent publicat, emis în aceeaşi zi cu firmanul de mazilire a lui Radu Paisie (22 februarie 1545), îl prezintă pe Mircea Ciobanul ca fiind pe punctul de a sosi în Ţara Românească. Ceea ce înseamnă că noul domn era în ţară la sfârşitul lunii februarie, şi nu o lună mai târziu, cum se credea până acum, pe baza primului act emis de Mircea Ciobanul la 25 martie 1545. Înainte de a pleca spre Istanbul, Radu Paisie i-a trimis sultanului, pentru a-i câştiga bunăvoinţa, suma de 500 000 aspri. Cu gândul la reluarea domniei, a expediat sume de bani spre păstrare la mănăstirile de la Muntele Athos. A rămas doar cu visul. Exilat în Egipt, a murit la o dată necunoscută, fără să mai revadă ţara.

Controversate sunt şi opiniile istoricilor în privinţa copiilor săi. În două documente interne, Radu Paisie vorbea despre „de Dumnezeu dăruiţii mei copii, Io Marcu voievod şi Vlad voievod". Istoricul P.S. Năsturel crede că Vlad a fost ucis din porunca doamnei Chiajna, soţia lui Mircea Ciobanul, în timpul domniei lui Petru cel Tânăr (1559-1568). Despre Marcu, fiul cel mare, nu se mai ştie nimic. Dar între 1554-1557, Ţara Românească l-a avut ca domn pe Pătraşcu cel Bun, care se declara fiul lui Radu Paisie. S-a emis ipoteza că Pătraşcu este Marcu, care şi-a schimbat numele la urcarea pe tron.

Un document otoman din 1560 intră în contradicţie însă cu o asemenea ipoteză. Acolo era menţionat Mehmed, „fiul fostului voievod al Ţării Româneşti, voievodul Radu". Mehmed făcuse cerere pentru obţinerea unui timar. Chiar dacă în document nu se spune explicit că fostul voievod este Radu Paisie, Mehmed nu poate fi decât fiul său trecut la islamism. Documente inedite, descoperite de curând în arhivele otomane de prof. univ. dr. Mihai Maxim vin să confirme această presupunere. Potrivit lor, încă din 1550 se afla la Istanbul, primind o sumă de bani, Mehmed, fiul lui Radu Paisie. Dacă Vlad a fost ucis de doamna Chiajna şi Radu Paisie nu a mai avut un alt fiu, atunci acel Mehmed trebuie să fi fost Marcu. Rămâne însă ca noi documente să ne lămurească mai bine. ■

ROMÂNI ÎN SPANIA SECOLULUI XVI

EUGEN DENIZE

În cadrul general al istoriei relaţiilor româno-spaniole contactele directe stabilite între cele două popoare au avut o importanţă primordială şi, în acest sens, un rol de frunte a revenit călătorilor. Şi când spunem călători, avem în vedere pe toţi cei care sunt atestaţi documentar în această ipostază şi care, indiferent cu ce prilej şi din ce motiv, au stat un timp în Spania.

Cronologic, două au fost momentele de vârf în ce priveşte prezenţa unor români în Spania: secolul XVI şi veacul XIX. În cadrul acestui articol ne vom opri asupra călătorilor din sec. XVI.

După afirmaţia lui N. Iorga, cel care avea să devină Despot vodă (1561-1563) a stat o vreme în Spania (în imagine: chipul domnitorului moldovean, aşa cum apare pe moneda emisă de el)

De la enigmaticii sclavi...

Până la mijlocul sec. XVI cunoştinţele spaniolilor despre români se rezumau la simplele informaţii de natură geografică şi istorico-politică căpătate în urma penetrării catalane spre Mediterana orientală, când spaniolii au şi stabilit primele contacte cu vlahii balcanici. Primii români ajunşi în Spania sunt atestaţi documentar la începutul sec. XV, când printre sclavii aduşi de corăbiile italiene şi cele catalane sunt menţionaţi şi unii de origine valahă, fără a ni se furniza însă alte amănunte. Astfel, printr-o diplomă a regelui aragonez Martin I (1395-1410) datată 8 iulie 1401, se interzicea punerea în libertate a „sclavilor de origine greacă sau care ar fi circazieni, albanezi, ruşi, bulgari, valahi sau din părţile sau regiunile supuse împăratului constantinopolitan".

În sec. XVI, datorită poziţiei pe care o dobândise Spania în cadrul sistemului de relaţii internaţionale, asupra ei şi-au aţintit privirile şi unii dintre pretendenţii la tronurile ţărilor române, în speranţa că vor putea obţine sprijin din partea suveranilor iberici pentru realizarea scopurilor lor.

Primul dintre ei (deşi era de origine greacă, dar a fost asimilat istoriei noastre prin faptul că a ocupat timp de doi ani tronul Moldovei) a fost Despot Vodă (1561-1563). După afirmaţiile lui N. Iorga, înainte ca Iacob Heraclid Despotul să ajungă pe tronul Moldovei, el s-ar fi aflat o perioadă de timp în Spania şi aceasta înainte de 1548, an în care izvoarele documentare îl arată ca fiind student medicinist la Montpellier, în zona de sud a Franţei, aflată, în acea vreme, sub puternică influenţă catalană. Deşi nu există nici un document care să întărească afirmaţia marelui savant, considerăm că împrejurările ulterioare din viaţa viitorului domn al Moldovei susţin o astfel de posibilitate. Astfel, între 1554 şi 1555, Iacob Heraclid Despotul a luptat în Flandra, în armatele lui Carol Quintul, fapt pentru care a şi primit o diplomă imperială şi privilegii la 22 octombrie 1555. În al doilea rând, el este autorul cunoscutelor lucrări *De Marini quod Terovanam vocant atque Hedini expugnatione* (Despre asediul oraşelor Marigny numit şi Thèrouanne şi Hesdin), dedicată lui Filip II, *Artis militaris liber primus* (Prima carte a artei militare) şi *De arte militaria liber* (Carte despre arta militară), toate demonstrând o foarte bună cunoaştere a artei militare spaniole. Ar mai fi de adăugat şi faptul că, printre mercenarii care l-au ajutat să ocupe

tronul Moldovei s-au aflat şi archebuzieri spanioli, rămaşi alături de el până la sfârşitul domniei. În fine, în timpul domniei lui, pregătindu-se pentru o confruntare deschisă cu turcii, Despot Vodă a trimis într-o călătorie lungă prin Europa pe unul dintre apropiaţii săi, Roussel, pentru a solicita curţilor din Apus ajutoare în bani şi arme. Solul său a ajuns şi în Spania, dar nu avem nici un fel de date despre rezultatele misiunii sale; se pare însă că ele nu fuseseră atât de descurajatoare din moment ce domnul Moldovei se gândea să-l invite la nunta sa şi pe Filip II.

În acelaşi timp sau puţin după trecerea lui Despot Vodă prin Spania, este semnalată prezenţa în această ţară a lui Cristofor Báthory (1530-1581), viitorul voievod al Transilvaniei (1576-1581). El a ajuns în Spania în timpul unei călătorii pe care a întreprins-o în mai multe ţări ale Apusului. Nu cunoaştem amănunte despre această călătorie, dar ştim precis că el şi-a făcut ucenicia armelor în armatele lui Carol Quintul, în anii 1546-1547.

...la „Marchizul de Ialomiţa"...

Un alt pretendent la unul din tronurile româneşti, care a rătăcit prin mai multe ţări ale Europei, ajungând şi în Spania, a fost Nicolae Basarab. Despre el ştim că în 1569 se afla la Segovia, fiind ajutat cu bani de un oarecare Hans Heher, pe care pretendentul român l-a răsplătit pentru gestul său prin acordarea titlului de „Marchiz de Ialomiţa". Din scrisoarea pe care secretarul regal Pfinzig a adresat-o, în acelaşi an 1569, superiorului său Gabriel Zayas, aflăm că Nicolae Basarab luptase în serviciul Spaniei în Malta, Ungaria şi la Granada şi că se bucura de protecţia ambasadorului Poloniei la Madrid, acesta din urmă garantând autenticitatea descendenţei sale. Pretendentul valah cerea de la regele Spaniei o scrisoare de recomandare pentru împăratul Maximilian II (1564-1576) şi o mică sumă de bani, în afară de ce primise până atunci în schimbul serviciilor sale. Mai aflăm de asemenea că el obţinuse deja o scrisoare de recomandare pentru viceregele spaniol de Neapole, dar nu voia să părăsească Spania înainte de a-i fi satisfăcute şi celelalte cereri, promiţând că, odată ajuns pe tronul Ţării Româneşti, va şti cum să-şi arate recunoştinţa pentru ajutorul primit. Din păcate, nu ştim dacă aceste cereri ale sale au fost satisfăcute sau nu, dar este sigur că Nicolae Basarab nu a reuşit niciodată să ocupe tronul Ţării Româneşti.

Spre sfârşitul sec. XVI şi alţi pretendenţi la tronul ţărilor române au ajuns în Spania. Un astfel de personaj, al cărui nume real nu-l cunoaştem, dar care se intitula „principele Valahiei", se stabilise în 1584 la Genova. Trecuse la catolicism şi obţinuse în schimb sprijinul papei Grigore XIII, care îi pusese la dispoziţie suma de 3 000 de scuzi. Acest „principe al Valahiei" era căsătorit cu o femeie frumoasă, numită Venetiana, probabil italiancă, care avea o deosebită trecere pe lângă genovezi. În acelaşi an 1584, el a părăsit Genova, plecând în Spania, cu speranţa obţinerii unor noi ajutoare. Din acest moment însă, urma lui se pierde definitiv.

Contemporan cu acest anonim a fost şi un oarecare „Yanoda Bayboda, principe de Moldavia", probabil un fiu al lui Iancu Sasul (Iancula), stabilit în acea perioadă la Toledo, dar nu mai avem nici un fel de alte date despre el.

... şi aventurierul Tomşa

În fine, ultimul pretendent domnesc ajuns pe pământul Spaniei în sec. XVI a fost viitorul domn al Moldovei, Ştefan II Tomşa (1611-1615; 1621-1623). A fost singurul dintre pretendenţii care au trecut prin Spania şi a reuşit în final să-şi împlinească visul. În tinereţea sa, Tomşa a fost unul din numeroşii aventurieri care cutreierau Europa în căutarea unui stăpân războinic care să-i conducă spre glorie şi bogăţie. Ajuns în Franţa, Tomşa s-a înrolat în armata lui Henric IV (1589-1610) şi a participat la asediul oraşului spaniol Jaca (1590), unde a şi fost luat prizonier de către spanioli. Din păcate, acestea sunt însă toate informaţiile despre aventura lui spaniolă.

Încercând să tragem câteva concluzii referitoare la prezenţa unor români în Spania sec. XVI, putem spune că ei sunt atestaţi documentar pe pământul spaniol, dar nu ne-au lăsat nici un fel de mărturii scrise şi nici nu ştim în ce măsură au fost ei influenţaţi de tradiţiile şi realităţile spaniole. O excepţie notabilă în această privinţă o reprezintă totuşi Despot Vodă care, în cele trei lucrări rămase de la el, dovedeşte o foarte bună cunoaştere a artei militare şi a istoriei spaniole.

Marea majoritate a celor pomeniţi în acest articol au ajuns în Spania din raţiuni politice, încercând să obţină sprijin pentru dobândirea unuia din tronurile româneşti. Acelaşi Despot Vodă, împreună cu Cristofor Báthory, fac excepţie şi în acest caz, în momentul trecerii lor prin Spania, credem noi, nici nu bănuiau că vor ajunge să domnească în ţările române.

În sfârşit, toţi cei semnalaţi de noi în acest articol au fost purtători de informaţii despre români spre sferele de receptare spaniole, dar numai câţiva dintre ei – Despot Vodă, Cristofor Báthory şi Ştefan II Tomşa – au fost şi purtători de informaţii spaniole spre ţările române.

Următoarele două secole reprezintă un adevărat hiatus în ceea ce priveşte prezenţa românilor în Peninsula Iberică, fapt ce se explică prin vitregia împrejurărilor istorice în care au fost atrase ţările române, dar poate şi începutului declinului puterii spaniole. Pare aproape straniu, dar pe parcursul a două veacuri (XVII şi XVIII) o singură mărturie atestă o prezenţă românească în Spania. Ea este aceea a cronicarului sighişorean Georg Kraus, care vorbeşte despre trimiterea unei solii a principelui Gabriel Bethlen (1613-1629) în Spania, pentru a reglementa relaţiile economice dintre cele două ţări. „Gabriel Bethlen – scrie Kraus – a avut în această vreme (1626-1627) legături negustoreşti strânse şi schimb de scrisori cu mulţi principi, conţi, baroni şi neguţători de seamă din multe ţări: Imperiul german, Olanda, Anglia, Franţa, Spania, Italia... El trimise cu foarte mari cheltuieli pe Petru Bethlen, fiul fratelui său,... în toate ţinuturile şi ţările amintite, cu însărcinarea de a face legături de prietenie şi negustorie cu regii, principii şi domnii din aceste ţări, precum şi de a se socoti cu câţiva negustori din aceste ţări, care lucrau pentru el. După ce au făcut cea mai mare parte a călătoriei, Petru Bethlen a sosit în sfârşit la Roma împreună cu însoţitorii săi, venind din Spania, prin Sicilia..."

Este vorba deci despre o solie, dacă nu oficială, cel puţin cu un caracter semioficial, trimisă cu scopul de a discuta în principal chestiuni de natură economică, dar nu putem exclude cu totul şi contactele politice, mai ales dacă avem în vedere faptul că atât Transilvania cât şi Spania erau implicate din plin în Războiul de 30 de ani.

Deşi sporadice şi uneori accidentale, aceste prezenţe româneşti pe pământ spaniol au totuşi o semnificaţie deosebită, subliniind şi ele apartenenţa românilor la spaţiul de cultură şi civilizaţie europeană în perioada Evului Mediu. ■

VIAŢA ROMÂNEASCĂ – 90

Nouă decenii de existenţă neîntreruptă a unei publicaţii reprezintă, în cazul de faţă, nu numai o performanţă. Este un capitol de istorie.

Viaţa Românească, la cei 90 ani trecuţi de la întemeierea sa la Iaşi de un grup de intelectuali în frunte cu Constantin Stere şi Garabet Ibrăileanu, este un martor al istoriei culturale (şi nu numai) a românilor din acest secol. Este, totodată, o semnificativă ilustrare a modului în care intelectualii din ţara noastră s-au conectat la spiritul vremii, la circulaţia valorilor culturale europene, la sintezele veacului.

Paginile sale, deschise nu numai literaturii, ci şi istoriei, filosofiei, artei, esteticii, disciplinelor ştiinţifice etc., au înregistrat, ca un seismograf al spiritului, înălţările şi prăbuşirile din acest secol, marcat de două conflagraţii mondiale, de decenii de dictatură şi crize ideologice. În tot acest zbucium al veacului, *Viaţa Românească,* prin cei care s-au aflat în echipa sa redacţională, a făcut să fie vie speranţa în triumful spiritului, credinţa în adevărata ordine a valorilor.

Celor 90 ani de existenţă ai *Vieţii Româneşti* le este închinat nr. 3-4, martie-aprilie 1996, al revistei. În bogatul sumar, sunt pagini în care istoria şi documentele ei sunt generos ilustrate: o conferinţă la radio a lui M. Ralea din 1935, *Iluzionismul şi căutarea adevărului,* un studiu al lui Mircea Vulcănescu, *Caracterizarea economică a comunismului,* o scrisoare a lui S. Mehedinţi către C. Noica din 1943 şi două scrisori ale lui Nae Ionescu către Margareta Fotino, cu răspunsul acesteia, din 1915.

Acum, când *Viaţa Românească* intră în cel de-al zecelea deceniu al vieţii sale, noi, cei de la *Magazin istoric,* îi adresăm caldele noastre felicitări şi urarea de *La mulţi ani!*

Ca revistă de cultură istorică, în deplină cunoştinţă de cauză a luptei pentru supravieţuire financiară şi care nu-i uităm nici o clipă pe donatorii, sponsorii şi subvenţionatorii noştri, apreciem că în densul editorial al redactorului şef, dl. Cezar Baltag, am găsit şi această frază: „Caius Traian Dragomir (cel care prin intervenţia lui salutară a asigurat revistei noastre, ameninţată în 1991, din motive financiare, cu dispariţia, o continuitate atât de necesară culturii româneşti)".

Avarii provocate de bombardamentul din 9 august 1941

PODUL ÎMPOTRIVA ZEULUI MARTE

NICULAE KOSLINSKI

Știați că podul construit la Cernavodă de inginerul român Anghel Saligny, inaugurat în 1895 și considerat „fală a tehnicii românești" era să fie distrus în amândouă războaiele mondiale? Să vedem cum au stat lucrurile.

Trotil, dinamită și mine fluviale

Înaintarea trupelor Puterilor Centrale în Dobrogea, în toamna anului 1916, depășirea liniei Constanța-Cernavodă, au impus Marelui Cartier Român necesitatea distrugerii podului de cale ferată peste brațele Dunării, între Feteşti şi Cernavodă. Erau trei poduri de fier: cel de la Cernavodă, la 30 m deasupra fluviului şi cu o lungime de 750 m, al cărui viaduct măsura aproape 913 m; cel de pe balta Iezeru (un viaduct de 1455 m) şi cel de pe braţul Borcea, dinspre Feteşti, lung de 420 m şi un viaduct de 550 m.

La 7 octombrie 1916, oraşul Cernavodă, până în acel moment apărat cu strășnicie, risca să fie înconjurat de adversari. A început, ca atare, evacuarea acestui „cap de pod", ultima operație urmând să fie distrugerea propriu-zisă a podului peste Dunăre. În acest scop fuseseră trimişi inspectorul armei geniului, generalul Scarlat Panaitescu, locotenent-colonelul Ştefan Botez şi inginerul N. Georgescu, de la Comisia Europeană a Dunării.

Geniştii au folosit dinamita adusă cu cele şase vagoane staţionate în gara Dunărea. Detonarea a avut loc în seara de 11/24 octombrie 1916. „Două flăcări lungi au ars pe parabola superioară dinspre malul drept, ca focuri de paie şi s-au stins pe vârful podului, fără zgomot şi fără să fi cauzat daune aparente", scria contraamiralul Nicolae Negrescu, comandantul Flotei de operaţii româno-ruse de pe Dunăre. „La ora 18 se produc două explozii succesive la pila 2-a a podului, câteva traverse sunt rupte, dar podul nu cade; în celelalte puncte minate nu se produc explozii", confirmă comandantul militar al portului Cernavodă, căpitanul de marină Gheorghe Koslinski, care avea să părăsească ultimul portul, la 19.35, plecând cu un remorcher la Hârşova. „Toate sforţările care le-au făcut [geniştii] timp de şapte ceasuri au rămas infructuoase" avea să precizeze contraamiralul Negrescu, cel care refuzase să încerce distrugerea podului prin trageri cu tunurile de 120 mm de pe monitoare – aşa cum fusese de părere generalul rus Nişiţki – şi propusese utilizarea minelor fluviale cu trotil din dotarea marinei.

Informat despre cele petrecute, primul ministru I.I.C. Brătianu a cerut a doua zi să fie distrus măcar podul peste Borcea, contraamiralul Negrescu primind ordin telegrafic în acest sens. Ca urmare, acesta a dat ordin comandorului Paul Rădulescu, şeful serviciului de mine al marinei, să se deplaseze la podul de la Borcea, recomandându-i să folosească trotil, nu dinamită. Îl avertiza, totodată, să nu distrugă decât parţial podul, pentru ca monitoarele să poată trece oricând din nou în amonte.

Dar ajuns pe Borcea, ofiţerul de marină a trebuit să asculte de ordinele geniştilor, care distru-

seseră între timp viaductul Iezeru şi încercau acum să arunce în aer şi podul de pe Borcea. Locotenent-colonelul Botez folosise tot dinamită şi exploziile rupseseră două grinzi exterioare şi două diagonale în înălţime. Geniştii au cerut comandorului Rădulescu să pună şase mine fluviale sub deschiderea centrală a podului, dar nici explozia acestora n-a avut efectul scontat. Comandorul Rădulescu venise însă cu o şalandă plină cu mine Herz şi a procedat la instalarea altor mine chiar în dreptul ambelor capete ale podului. În urma exploziei lor, capetele podului s-au rupt şi s-au ridicat în aer, provocând ruperea la mijloc a deschizăturii centrale.

Ţinând cont de faptul că distrugerea viaductului Iezeru avusese loc şi că transportul materialelor din Germania pentru Turcia se făceau oricum pe uscat, prin Bulgaria, poate că podul de pe Borcea ar fi putut fi cruţat. Oricum, după război, el avea să fie reinstalat.

Avariat, nu dărâmat

În perioada interbelică, importanţa rutei feroviare Feteşti-Cernavodă-Constanţa a crescut atât din punct de vedere strict economic, cât şi militar. O conductă de petrol trecea de altfel pe sub poduri, aprovizionând depozitul de la Pallas, de unde ţiţeiul ajungea în port la Constanţa. Realitate care, după ocuparea Greciei de către Germania, a determinat marina italiană să folosească, începând din mai 1941, calea Bosforului pentru a se aproviziona cu combustibil direct de la Constanţa. Tancurile petroliere, ca şi navele comerciale nearmate, puteau tranzita nestingherite prin Dardanele şi Bosfor, şi în acest fel petrolul românesc ajungea în porturile Mării Egee, Salonic şi Pireu, de unde urma să fie transportat mai departe în Italia sau în Libia.

După începerea ostilităţilor în Marea Neagră (22 iunie 1941), după circa o lună şi jumătate de întrerupere a traficului în Marea Neagră, primele nave tancuri italiene – „Alvaro" şi „Maia" – au ajuns din nou la Constanţa (30 iulie). Marina română, într-o primă operaţie de convoiere, le-a escortat la înapoiere până la Varna, dar de-acum Aliaţii aveau posibilitatea perturbării sau întreruperii temporare a acestui trafic.

În noaptea de 9 august, două avioane de bombardament uşor inamice, zburând la mică înălţime, şi-au aruncat bombele asupra podului de la Cernavodă, care nu era încă ocrotit prin baraje de baloane. Antiaeriana existentă în zonă, surprinsă de atac, nu a putut împiedica lovirea podului chiar către mijloc, în două locuri. Stricăciunilor pricinuite la grinzi şi tablier li s-a adăugat ruperea conductei de petrol care a luat foc. Era un rezultat important al adversarului, dar podul nu a fost dărâmat.

Reparaţiile podului, ale conductei şi căii ferate au durat aproape trei luni, până la sfârşitul lunii octombrie 1941. Trecerea pasagerilor, ca şi a unor mărfuri uşoare, s-a făcut cu bacul, o garnitură de tren fiind adusă până la capătul viaductului spre staţia Dunărea, iar cealaltă staţiona în gara Cernavodă.

Marina română avea combustibil la Pallas şi Constanţa, dar aprovizionările cu petrol solicitate de marina italiană s-au făcut între timp prin Varna, unde ajungea o conductă, trecută prin Dunăre la Giurgiu.

Îndată după restabilirea fluxului de petrol spre Constanţa, la 5 noiembrie 1941, tancul petrolier italian „Torcello" a ieşit din Bosfor, dar a fost torpilat de submarinul sovietic Sc-214. Abia la 28 decembrie, alt tanc – „Albaro" –, venind de la Varna, a ajuns nevătămat la Constanţa, plecând înapoi la Pireu în 30 ianuarie 1942.

Revenind la Cernavodă, vom preciza că podul, botezat la inaugurarea sa cu numele „Regele Carol I", a scăpat astfel cu bine de ameninţările cu distrugerea din cursul celor două războaie mondiale. Un triumf semnificativ al creativităţii împotriva furiei distructive a războiului. ■

IMPORTANT !

În anul 1997, an în care Magazin istoric **împlineşte 30 ani de apariţie neîntreruptă, intenţionăm organizarea unui concurs jubiliar.**

Vă rugăm să ne trimiteţi, stimaţi cititori, propunerile dvs. privind prezentarea acestui concurs.

Aşteptăm, de asemenea, OFERTE DE SPONSORIZARE.

NICOLAE TITULESCU: „ÎNTOTDEAUNA GERMANIA A ÎNȚELES CEL MAI BINE ROMÂNIA“...

DUMITRU HÎNCU

Figură de prim ordin a vieții publice românești vreme de aproape două decenii, Nicolae Titulescu a fost, se știe, și o personalitate de prim plan pe eșichierul politic european al epocii, urmărită cu susținut interes, atât de cancelariile străine, cât și în areopagurile internaționale.

Istoriografia românească, ca și cea străină s-au ocupat circumstanțiat de rolul lui în direcționarea politicii externe a României, de acțiunile și inițiativele lui internaționale. Mai puțin investigate au rămas, însă, ecourile și comentariile pe care personalitatea lui Nicolae Titulescu le-a trezit în intimitatea cabinetelor ministeriale și, îndeosebi, judecățile despre omul Titulescu, văzut cu ochii celor care, într-o împrejurare sau alta, au intrat în contact cu el. Căci și omul Titulescu era o apariție de excepție, care a suscitat nenumărate reacții admirative, dar și adversități tenace atât în țară, cât și peste hotare.

Rapoartele diplomatice germane interbelice și, în primul rând, evident, acelea ale miniștrilor plenipotențiari germani acreditați la București, interesați în evoluția politicii externe a României, dar, cum vom vedea, și alte surse au insistat frecvent și amănunțit atât asupra implicațiilor pe care le aveau demersurile politice ale lui Titulescu, cât și asupra laturilor umane ale manifestărilor sale. Cum referirile la cele dintâi ar reclama dezvoltări și analize ce ar depăși spațiul unei reviste, în cele ce urmează vom stărui îndeosebi asupra caracterizărilor făcute omului Titulescu, care sunt, de altfel, nu mai puțin revelatoare atât pentru înțelegerea epocii, cât și pentru urmărirea drumului străbătut de Titulescu de la un cap la altul al carierei sale politice.

Ne face plăcere să menționăm că, recent, colaboratorului nostru d-l Dumitru Hîncu i s-a acordat Premiul Asociației Scriitorilor din București pentru traducerea lucrării lui Klaus Heitmann *Imaginea românilor în spațiul lingvistic german. 1775-1918. Un studiu imagologic.*

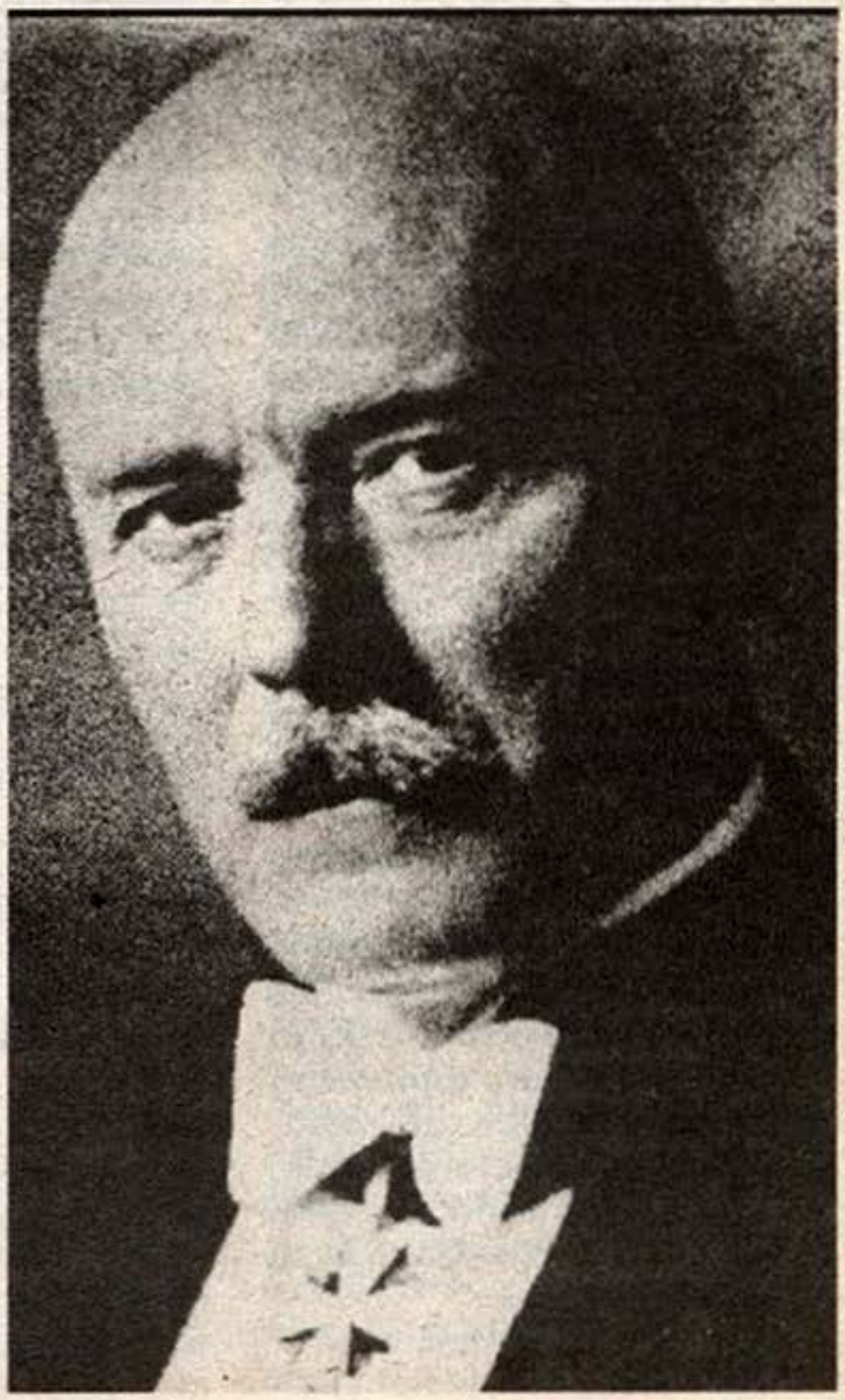

Fantast și nedisciplinat

Primul testimoniu despre N. Titulescu văzut în această ipostază ne este mediat chiar de cel dintâi ministru plenipotențiar german numit în post la București odată cu reluarea relațiilor diplomatice dintre România şi Germania după primul război mondial. Este datat 30 decembrie 1921 şi e, de fapt, un comentariu la numirea lui Titulescu ca ministru al României la Londra – după ce fusese o vreme ministru de finanțe în primul guvern Averescu –, aşadar de la primii lui paşi în diplomație. Raportul lui *Hans Freytag*, ministrul german, destul de amplu, ne obligă să ne mărginim la pasagiile lui cele mai semnificative: *„Titulescu este, fără îndoială, un om foarte capabil, dar și fantast și foarte nedisciplinat. Reforma lui financiară este, teoretic, bine fundamentată, dar absolut inutilizabilă, în condițiile românești, și întrețesută cu prevederi din toate legislațiile străine posibile.*

Titulescu trăiește pe picior mare și este personal un risipitor. În ce măsură și-a păstrat mâinile curate în materie bănească, în corupția generalizată și dezmățul de aici e greu de spus. În public n-a fost, însă, niciodată acuzat de furt de către presă, cum s-a întâmplat, în nenumărate rânduri, cu colegii lui.

A studiat în Franța și acest lucru a înrâurit, probabil, orientarea lui politică. În ultima vreme simpatiile lui franceze par a fi slăbit, totuși, mult. Oricum, antigerman nu este“.

Evident, mai ales ultimele cuvinte din raportul lui Freytag sunt revelatoare pentru unghiul de vedere din care diplomația germană lua act de omul Titulescu şi de acțiunile sale, adică disponibilitatea sau indisponibilitatea sa către bune relații cu Germania.

Prin această prismă trebuie, de altminteri, considerat şi un raport al lui *Hoesch*, ambasadorul german la Paris, către ministrul său Gustav Stresemann, din 5 februarie 1928, din care spicuim:

„Titulescu a venit azi la mine – scria Hoesch – *pentru o convorbire de o oră. Utilizându-și întregul arsenal actoricesc, a încercat să mă convingă de marele preț pe care-l pune spre a face ca relațiile cu Germania să fie nu numai normale, cum se spune, ci prietenești, adăugând, în același timp, că, desigur, n-ar putea concepe o slăbire a strânselor legături ale României cu alte țări.*

Este însă un fapt – rezuma mai departe Hoesch spusele lui Titulescu – *că dintotdeauna Germania a fost aceea care a înțeles cel mai bine România, unde a jucat un rol de prim rang. Și deși, din cauza evenimentelor războiului, n-ar fi posibil ca Germania să-și recâștige în România fosta poziție antebelică, se poate, totuși, prea bine concepe ca ea să redobândească o situație politică importantă și, îndeosebi, puternica-i poziție economică. El însuși are nevoie de Germania în România și-și dorește ca pe viitor în dezbaterea problemelor importante pentru România să se poată adresa nu numai lui Briand și Chamberlain, ci și lui Stresemann. Pentru atingerea acestui țel este, însă, absolut necesară rezolvarea litigiilor financiare pendinte între Germania și România“.*

Într-adevăr, amintitul contencios – născut din cauza masivelor emisiuni de bilete de bancă prin intermediul cărora autoritățile de ocupație germane din timpul primului război mondial îşi plătiseră toate cheltuielile – împiedica de opt ani normalizarea relațiilor dintre cele două țări (până când o înțelegere intervenită între Titulescu şi Stresemann a făcut posibilă stingerea lui – *Magazin istoric*, nr. 1/1993).

Până a se ajunge însă la acest fericit sfârşit, negocierile dintre cele două părți au înregistrat suişuri şi coborâşuri, iar uneori şi accente dure, cum rezultă dintr-un amplu raport al lui Gustav Stresemann, datat 20 februarie 1928, în care ministrul german a făcut şi aceste remarci acide asupra manierei de a discuta a lui Nicolae Titulescu:

„Domnul Titulescu m-a vizitat azi după-amiază, pe la 5 la hotelul Cap Martin. În convorbirea care a durat circa două ore, a vorbit aproape numai el. Mai multe încercări de a-l întrerupe au eșuat, întrucât el își relua numaidecât considerațiile. În plus, se exprima într-o limbă păsărească, amestecând trei limbi, engleză, franceză și germană, iar în timp ce vorbea se plimba tot timpul de la un capăt la altul al încăperii, întrerupându-se singur din expunere prin exclamații ca «Hei, Oh», sunete guturale sau întrebări sugestive de felul: «În situația asta, dumneavoastră ați fi procedat altfel?» sau «Ce să fi făcut?», la care nu aștepta însă răspuns, ci continua tot el să vorbească“.

Diplomați și informatori

Un alt raport cam din aceeași perioadă – mai exact din 11 aprilie 1929 – ne mijlocește, însă o viziune mai amabilă și mai la obiect asupra poziției lui N. Titulescu în problema raporturilor cu Germania. Autorul, *A. Dufour-Feronce* – pe care nu l-am putut identifica mai de aproape – i se adresa în acești termeni directorului Köpke din Ministerul de externe german:

„Informatorul meu este un prieten al lui Titulescu, despre care mi-a relatat următoarele, pe care vi le transmit chiar cu riscul de a vă comunica lucruri cunoscute.

...Mai cu seamă de la șederea comună la Roma, Titulescu îl prețuiește în mod deosebit pe domnul ministru dr. Stresemann. Îl consideră unul din cei mai clarvăzători bărbați

de stat din Europa, atât în politica internă, cât și în cea externă, având în toate privințele o desăvârșită încredere în dr. Stresemann.

Titulescu este, printre români, principalul promotor al ideii unei cât mai strânse cooperări economice cu Germania. El consideră că economiile celor două țări sunt complementare și, mai ales, că România poate dobândi multe avantaje din relații economice strânse cu Germania.

Îl cunosc foarte bine pe informatorul meu. Îl văd zilnic și îl consider un om foarte loial. După părerea mea, el nu afirmă ceva fără a fi convins că-i adevărat. E uimitor de devotat lui Titulescu și a terminat cu cuvintele că Titulescu este un om foarte leal, ba chiar sentimental de leal, că adeseori se ghidează în politică după considerente umane, iar încrederea într-o personalitate de frunte a unei țări îl determină să orienteze în același sens și politica externă a țării sale. De aici actuala aplecare către Germania și nimic nu i-ar fi mai agreabil decât o depășire a tuturor diferendelor dintre Germania și Franța, pentru ca România să nu mai aibă de ales între aceste două mari puteri.

De aceea, Titulescu este un adversar al ultimului mare împrumut românesc făcut la Paris. El ar fi preferat să-l împartă între Berlin și Paris."

Odată cu venirea naziștilor la putere și cu trecerea acestora la o agresivă politică de revizuire a tratatelor de pace de la Versailles, Nicolae Titulescu – campion al principiului securității colective și al statu-quo-ului în Europa – va începe să fie privit la Berlin mai întâi cu o nedisimulată suspiciune, iar apoi considerat un ireductibil vrăjmaș. În decembrie 1933, ministru al Germaniei la București era contele von Schulenburg, care mai târziu va deveni el însuși un inamic convins al nazismului și va sfârși prin a fi spânzurat, pentru participarea la complotul contra lui Hitler din vara lui 1944, în sinistra temniță de la Plötzensee. Dar atunci, către sfârșitul anului 1933, într-un raport către von Neurath, ministrul de externe al guvernului de la Berlin, von Schulenburg a înțeles să adopte o poziție ambiguă față de Titulescu.

Mai întâi i-a făcut un portret caricatural, oarecum în același spirit cu acela al lui Stresemann, comunicând superiorului său că:

„România are în domnul Titulescu un ciudat ministru de externe. Care nu e mai niciodată la București. Iar când este totuși uneori, atunci e de cele mai multe ori bolnav. În fine, când e și prezent și sănătos, își invită în aceeași dimineață sau după-amiază o duzină de oaspeți, încât pentru fiecare întrevedere nu mai are, în cel mai bun caz, decât un sfert de oră. Iar în cursul acestui sfert de oră, d. Titulescu vorbește, cu o volubilitate sudică, numai el și doar rareori îi mai lasă și pe oaspeți să strecoare un cuvânt. În aceste condiții, pentru diplomații de aici e foarte greu să aibă un schimb de idei fructuos cu ministrul de externe român".

Cu toate acestea – se subînțelege – von Schulenburg a izbutit să discute timp de o jumătate de oră cu ministrul român, care s-a folosit de prilej spre a-și expune poziția sa față de Germania. *„El socotește* – a raportat, deci, ministrul german – *că e pe nedrept suspectat că ar nutri gânduri neamicale față de Germania. Dimpotrivă, tocmai contrariul e adevărat. Convingerea sa foarte fermă este că, în propriul ei interes, România* ar trebui [sublinierea lui Schulenburg – *n.n.] să întrețină cele mai bune relații cu Germania... Întreținerea unor bune relații cu Germania este cu atât mai ușoară pentru România, cu cât, între cele două țări abia dacă există vreun punct de fricțiune. Numai în problema revizuirii* [tratatelor – *n.n.*] *nu poate aștepta Germania să afle România alături de dânsa... În fine,* a mai arătat ministrul, *nimeni n-ar putea demonstra că el ar fi luat vreodată poziție împotriva Germaniei, atâta vreme cât n-a fost în joc problema revizuirii".*

În răspunsul lui, von Schulenburg s-a voit deopotrivă abil și discret insidios. L-a asigurat pe Titulescu că nici el nu

În p. 57: *Titulescu și Frederich Werner von Schulenburg (jos)*

Prima filă din raportul lui G. Stresemann

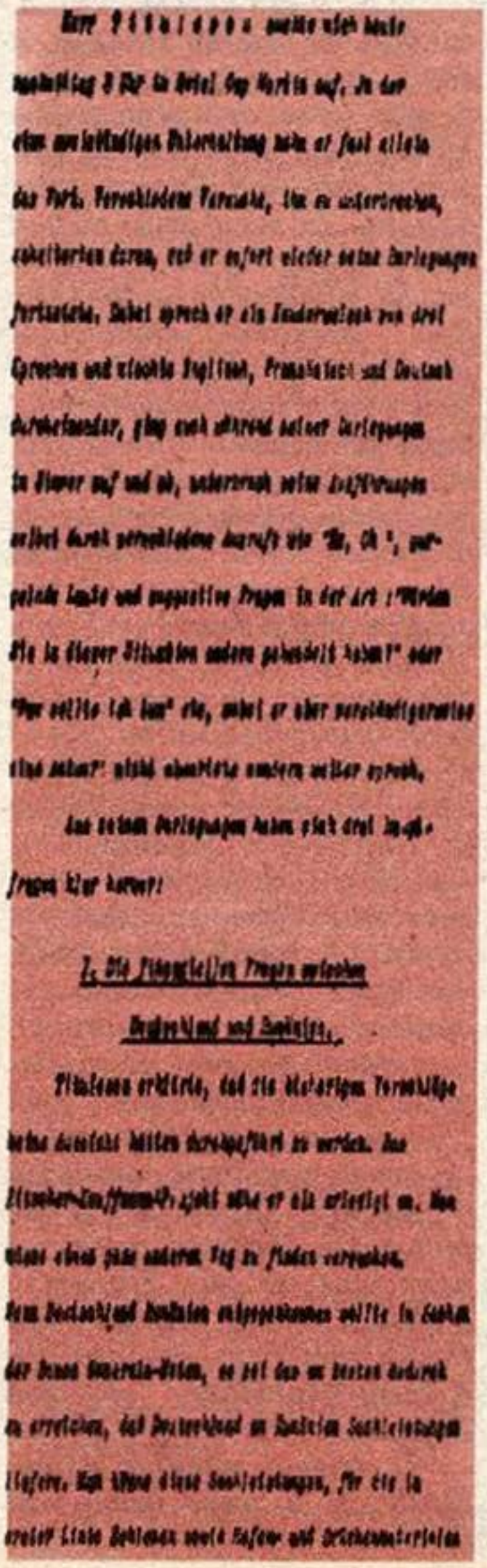

întrevedea vreo posibilitate de fricţiune între cele două ţări atâta vreme – a adăugat el – cât minoritatea germană şi comerţul german sunt tratate nediscriminator *„şi cât România nu se situa împotriva Germaniei pe tărâmuri în care interesele ei imediate nu o cer“*. După care s-a arătat convins că Titulescu avea să afle curând prilejul *„să arate lumii prin fapte adevăratele sale sentimente faţă de Germania.“*

Cam agasat de străvezia intenţie de presiune, N. Titulescu s-a mulţumit să replice „dulce-acru“ – cum a raportat von Schulenburg – că, într-adevăr, n-o să lase să treacă neutilizată o asemenea ocazie.

Un gest demonstrativ

Politica externă a României nu se putea inspira, însă, decât din propriile ei comandamente, dintre care cel mai imperativ era, firește, apărarea integrităţii teritoriale a ţării. Iar în faţa tendinţelor expansioniste ale Germaniei naziste, N. Titulescu trebuia, evident, să caute pretutindeni unde o putea face, în vest ca şi în est, contraponderi pe care să le poată opune intenţiilor de modificare a echilibrului de forţe instaurat după prima conflagraţie modială. Era o politică care îi atrăgea, însă, puternice adversităţi în cercurile revizioniste de peste hotare, dar şi în mediile de dreapta din ţară, ce nu se dădeau în lături de a-l stigmatiza chiar ca pe un aliat al bolşevismului, când nu utilizau împotrivă-i epitete şi mai lipsite de sens şi de bun simţ.

În aceste împrejurări, Titulescu făcea, din când în când, apel la semnificative gesturi de amiciţie faţă de Germania, în speranţa de a transmite Berlinului semnale cât mai veridice asupra adevăratelor linii directoare ale politicii sale.

Cum s-a întâmplat, de pildă, la plecarea ministrului plenipotenţiar Dehn-Schmidt. De obicei, la micul dejun protocolar oferit cu acest prilej erau poftiţi membrii legaţiei respective şi câţiva funcţionari superiori ai Ministerului de externe român. De astă dată, cum aflăm din raportul lui Dehn-Schmidt, datat 21 februarie 1935, lucrurile s-au făcut cu un deosebit fast, deşi ministrul german nu rămăsese în post la Bucureşti decât o lună jumătate. Dar să-i dăm chiar lui cuvântul, întrucât ceea ce a urmat pune în lumină o latură caracteristică a metodelor la care apela uneori Titulescu:

„La 19 ale acestei luni, d. ministru de externe Titulescu a dat în cinstea mea un mic dejun de adio. La intrarea principală a Ministerului de externe au fost plasaţi cuirasieri din regimentul de gardă. La micul dejun au luat parte: ministrul de interne I. Inculeţ, ministrul de justiţie Valer Pop, ministrul comerţului Manolescu-Strunga, inspectorul general al armatei şi aghiotantul regal generalul N. Condiescu, maestrul de ceremonii al Curţii I.V. Stârcea, subsecretarul de stat al Ministerului de externe Savel Rădulescu, subsecretarul de stat al Ministerului de interne Eugen Titeanu, subsecretarul de stat al Ministerului comerţului Gh. Leon, subsecretarul de stat al Ministerului agriculturii M. Cancicov, subsecretarul de stat al Ministerului finanţelor V. Rădulescu, ministrul Franţei, marchizul d'Ormesson, ministrul Austriei baronul Havenschild, ministrul danez Biehring, ministrul Olandei Hubrecht, secretarul general al ministerului ambasadorul Arion, şeful Direcţiei presei din Ministerul de externe Eugen Filotti, consilierul de legaţie din direcţia de protocol E. Zarifopol, secretarul particular al lui Titulescu, consilierul de legaţie von Pochhammer şi ataşaţii dr. Krause-Wichmann şi von Rantzau.

În timpul micului dejun, Titulescu a ţinut următorul discurs:

«Domnule ministru! Guvernul regal român regretă sincer plecarea dumneavoastră. Sunt însărcinat să vă exprim cât de mare e simpatia pe care v-aţi câştigat-o într-un răstimp atât de scurt.

Dar chiar dacă şederea în România a fost scurtă, ea v-a dat posibilitatea să vă convingeţi cât de adâncă este dorinţa ţării mele de a întreţine bune relaţii cu ţara dumneavoastră.

Noi dorim pacea şi considerăm că cooperarea internaţională este unicul mijloc de a o menţine»“.

Raportul are cinci pagini şi cuprinde *in extenso* discursul lui Titulescu şi răspunsul lui Dehn-Schmidt, care – evident măgulit – a ţinut să adauge că ziarele din 21 februarie au publicat pe larg textul ministrului de externe român şi numele participanţilor la micul dejun.

Noutatea şi proporţiile date evenimentului au produs, se pare, impresia dorită, întrucât, la 26 februarie, von Pochhammer, însărcinatul cu afaceri al Legaţiei germane, a ţinut să raporteze la rândul lui:

„Desigur, o atât de neobişnuită cinstire a unui trimis ce nu şi-a putut exercita misiunea decât timp de şase săptămâni a dat prilej la comentarii. Presupunerea ce s-a impus, poate, în primul moment că ea se dorea o «demonstraţie» împotriva intempestivei rechemări şi, în genere, împotriva metodelor Germaniei de astăzi este lipsită de orice temei; demonstraţiuni fără efecte practice nu corespund cu maniera de a acţiona a unui realist ca Titulescu. Ele ar contrazice, de altfel, şi actuala-i politică care pleacă de la premisa înlăturării dezacordurilor dintre Germania şi România şi a nimicirii «legendei atitudinii sale antigermane».

Dimpotrivă, manifestarea n-a lăsat nici unui participant vreo îndoială asupra faptului că fusese dorită ca un gest amical faţă de Germania, *iar asigurarea dată de Titulescu că «le désir*

sincère de son pays d'entretenir avec l'Allemagne des rapports de cordiale amitié» (Dorința sinceră a țării sale de a întreține raporturi de prietenie cordială cu Germania) nu era doar o simplă formulă de politețe".

Nedreptățit când de unii, când de alții

Cursul evenimentelor se împotrivea, însă, unei politici de echilibru. Disensiunile dintre marile puteri generau antagonisme tot mai acute. Ele cereau alinierea fie la un bloc, fie la altul fără a ține seama de interesele speciale ale terților. În aceste circumstanțe, poziția României și a ministrului său de externe devenea și ea din ce în ce mai delicată, cum rezultă foarte semnificativ dintr-un amplu raport al noului ministru german la București, *Wilhelm Fabricius,* datat 29 aprilie 1936, deci cu puțin înainte de înlăturarea lui Titulescu – în condițiile știute – de la conducerea politicii externe românești.

„Ministrul de externe Titulescu – a comunicat astfel Fabricius – *m-a primit ieri seara la locuința sa particulară. M-a salutat ca pe un vechi cunoscut cu care s-a întreținut la Ankara, în ziua ieșirii Germaniei din Liga Națiunilor.*

În convorbirea care a urmat, mi s-a plâns amar, în repetate rânduri, că la Berlin are o presă proastă și că nici guvernul nu vrea să știe de dânsul. Când, pe vremea lui Stresemann, era în termeni buni cu Berlinul – context în care mi-a amintit de conferința ținută de el la Berlin – se plângea Moscova de el, deși Moscova avea atunci bune legături cu Berlinul; acum, când se are bine cu Moscova, se plânge Berlinul de dânsul, deși el e mereu același Titulescu. Eu i-am replicat că, între timp, întreaga politică europeană a suferit schimbări și că la Berlin există ferma convingere că politica pactelor franco-rus și cehoslovaco-rus este îndreptată împotriva Germaniei. La aceasta, Titulescu mi-a răspuns că acum 3 săptămâni a făcut ministrului de externe al Reichului propunerea de a se întâlni, propunere care n-a găsit, însă, un teren fertil. El regretă sincer acest lucru, întrucât politica românească are, și acest lucru trebuie bine înțeles, doar un singur țel: menținerea României în actualele ei granițe. Pacea este interludiul dintre două războaie. El se teme de război, mai ales pentru că acesta s-ar putea purta între Germania și Rusia. Iar dacă armatele acestor două mari popoare ar mărșălui una împotriva celeilalte, România ar fi antrenată în acest vârtej. El mă poate asigura că n-a acordat niciodată Rusiei dreptul de trecere pe teritoriul românesc și nu-l va acorda niciodată. România se va împotrivi la trecerea oricăror trupe străine, fie germane, fie rusești".

Citind astăzi acest text, ce să admirăm mai mult din argumentarea lui Titulescu, adevărat cântec de lebădă al marelui diplomat? Faptul că a întrevăzut din 1936 pustiitorul război germano-sovietic? Că a intuit de atunci teribilele consecințe pe care un astfel de conflict le putea avea asupra României? Sau că, interpret lucid al intereselor permanente ale țării, a încercat să le apere doar pe acestea, numai pe acestea?

Fără îndoială că și unele și altele. Dar, în același timp, să stăruim măcar o clipă cu gândul și la drama personală a acestui om care a trebuit să navigheze în ape atât de învolburate, lovit de neînțelegerea și vrajba unora și altora din afară, dar – din păcate – și dinăuntrul țării. ■

The European **despre Transilvania**

Ziarul menționat a găzduit în lunile februarie-martie, la rubrica „Scrisori către editor", mai multe intervenții având ca subiect situația minorității maghiare din sud-estul Europei. Unguri din Marea Britanie, Statele Unite și Canada, dar și o austriacă, un francez și un ucrainean (din Canada) au susținut cunoscuta teză a frustrării minorității maghiare (accentul cădea pe cea din România), a necesității autonomiei etnice, a nedreptății comisă de democrațiile occidentale la Trianon și reparată de statele naziste în 1940 la Viena, reluându-se și ideea umplerii „vidului de putere" din regiune prin crearea unei federații Vișegrad sau a unei confederații a Dunării.

Le-au răspuns români din Marea Britanie (Indrei Rațiu, Barbu Călinescu, P. Constantinescu), Franța (Ileana Rollanson), Australia (Alexandru Gheorghe Ionescu). Reproducem în continuare un fragment din scrisoarea trimisă de domnul arhitect Barbu Călinescu, fiul fostului prim-ministru al României Armand Călinescu, asasinat de legionari la 21 septembrie 1939. „Opoziția lui Călinescu față de fascism nu a fost doar a unui singur om, ci a întregii națiuni române... Eu știu lucrul acesta pentru că a fost tatăl meu". Domnul Barbu Călinescu restabilește apoi adevărul istoric despre trecutul Transilvaniei.

MEMORIILE UNUI DIPLOMAT ROMÂN DIN EPOCA ROOSEVELT

Scotocind prin podul casei tatălui meu din Cannes, am dat din întâmplare peste câteva dosare cu coperte îngălbenite, ce purtau mențiunea confidențial. **Ele conțineau** Memoriile **tatălui meu, copii după corespondența oficială cu Ministerul de externe de la București și scrisorile adresate unor personalități din perioada cuprinsă între momentul numirii sale ca prim secretar la Legația română din Belgrad, în 1923, până la demisia sa ca însărcinat cu afaceri la Londra, în 1941, când România a declarat război Marii Britanii. Acest material acoperă deci diplomația românească din întreaga perioadă interbelică, văzută din poziții cheie: Praga (1927-1930), Berlin (1930-1934), Washington (1934-1936) și Londra (1938-1941).**

În paginile ce urmează mă voi ocupa de cei doi ani petrecuți la Washington, când tatăl meu a fost, de fapt, șeful misiunii române (cu rangul de însărcinat cu afaceri), datorită deselor absențe ale lui Carol Davila[1], ministrul acreditat.

[1] S-a născut în 1886. A studiat dreptul. În 1927 a fost numit ministru la Varșovia, iar în 1929 la Washington.

RADU R. FLORESCU,
Boston College, Profesor Emeritus

Un tânăr diplomat cu inițiativă

În primăvara lui 1934, când a fost numit prim consilier la Washington de ministrul de externe Nicolae Titulescu, în vremea guvernării „tinerilor liberali" ai lui Gheorghe Tătărescu, relațiile diplomatice oficiale româno-americane, văzute din perspectiva postului de la Washington, se aflau încă într-o fază incipientă. Statele Unite fuseseră reprezentate, cu întreruperi, la București, din clipa în care Eugene Schuyler recunoscuse independența țării, în 1880.

Prima misiune română, sub conducerea căpitanului Vasile Stoica, trimisă în Statele Unite în timpul primului război mondial (1917-1918), pentru a discuta formarea unui corp de voluntari dintre americanii de origine română, s-a terminat cu un eșec (vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1992). Mult așteptata numire oficială a unui ministru s-a petrecut în sfârșit, în 1918, dar dr. Constantin Angelescu a plecat ofensat atunci când președintele Wilson a refuzat să recunoască frontierele României Mari.

Cel de-al doilea reprezentant al țării, Anton Bibescu, descendent din Gheorghe Bibescu (domn al Țării Românești, 1842-1848) și diplomat de carieră, a fost obligat să acționeze, între 1922-1927, sub dublu efect advers al legilor de naționalizare ale guvernului Brătianu – care au afectat interesele unor companii petroliere, căci acestea nu mai puteau deține peste 40% din capital în industria petrolului – și al incapacității României de a replăti împrumutul de război american. Când, în 1926, Titulescu a vizitat Washingtonul pentru reeșalonarea datoriei, a fost foarte nemulțumit de modul în care Bibescu reprezenta interesele țării și l-a rechemat brusc, în anul următor. Pentru scurtă vreme postul a fost ocupat de G. Antoniade.

În 1929 și-a prezentat scrisorile de acreditare Carol Davila. Acesta dispunea de o slabă experiență în problemele americane și manifesta un evident dezgust pentru atmosfera din Washington, dacă este să judecăm după aplecarea lui pentru călătorii în stațiunile din Europa și din America Latină. Iată de ce Radu Florescu a devenit, *de facto*, șeful misiunii pentru mai bine de jumătate din perioada cât s-a aflat la Washington.

Datorită bunelor cunoștințe de limbă engleză, în vremea primului război mondial, Florescu, căpitan de artilerie, a fost numit aghiotant pe lângă colonelul Henry Anderson, un bătrân aristocrat din Richmond, Virginia, care conducea misiunea Crucii Roșii

Americane în iarna anului 1917, când armata română se retrăsese în Moldova pentru a opune rezistenţă înaintării germane. Florescu i-a cunoscut pe cei mai mulţi dintre cei 40 de membri ai misiunii S.U.A. în România. A învăţat să aprecieze anumite trăsături de caracter ale americanilor: eficienţa şi generozitatea în distribuirea ajutoarelor pentru soldaţii de pe front şi pentru ţărani. A remarcat şi simplitatea stilului de viaţă american.

O altă recomandare pentru postul din Washington a constituit-o strânsa relaţie a lui Florescu cu Titulescu, pe care l-a admirat încă de pe vremea când îi era student la Drept Civil, în 1909, la Universitatea din Bucureşti. Admiraţia s-a transformat mai târziu într-o prietenie născută din identitatea punctelor de vedere asupra nevoii de a angaja diplomaţia românească într-o respectare scrupuloasă a principiilor Ligii Naţiunilor, întărită prin Mica Antantă şi Consiliul ei permanent, recenta înţelegere balcanică (ianuarie 1934) şi umbrela protectoare a puterii militare franceze. Judecând după tonul unor scrisori particulare, relaţia lui Florescu cu Savel Rădulescu, *alter ego-ul* lui Titulescu şi subsecretar de stat în patru guverne (Maniu, Vaida, Duca, Tătărescu), erau şi mai intime, folosind formula de adresare „tu" şi fiind invariabil semnate: „camaradul tău de arme din vremea războiului".

Din cauza geografiei şi a politicii ce rezulta din izolaţionismul Americii post-wilsoniene, relaţiile diplomatice între Washington şi Bucureşti au fost restrânse şi chiar şefii de misiuni au primit rareori instrucţiuni detaliate din partea guvernelor de acasă. Sentimentul izolării constituie o temă persistentă în telegramele lui Florescu, cu o dublă consecinţă: frustrarea de a se afla „înafara" principalului curent al evenimentelor din Europa, reflectate în mod superficial în presa americană, şi o anumită libertate de acţiune care îi permitea chiar şi unui tânăr diplomat să aibă iniţiative.

O viziune profetică

După prezentarea scrisorilor de acreditare, Florescu a fost primit de preşedintele Roosevelt la Casa Albă, în octombrie 1934. După cum scria el, „era dificil să nu fi captivat de charisma preşedintelui şi de căldura lui umană". Spunându-i-se că politica sa de colaborare „neoficială" cu Liga Naţiunilor putea ajuta la atenuarea loviturii pe care o reprezenta retragerea Germaniei şi a Japoniei cu un an înainte (14 octombrie 1933), preşedintele a citat ca un exemplu al bunelor sale intenţii efectul calmant al unei cuvântări ţinute în mai 1933, în care el împărtăşea preocuparea S.U.A. faţă de expansionismul german. Potrivit ambasadorului său la Berlin, William Dodd, datorită discursului său, Hitler şi-a domolit o cuvântare explozivă legată de apropiatul plebiscit din regiunea Saar (13 ianuarie 1935). Marcat de impresia pozitivă pe care i-a lăsat-o această audienţă, Florescu a notat că Pierre Flandin, viitorul prim-ministru francez, a fost primit „călduros" la Casa Albă şi că Roosevelt era pe punctul de a trimite un observator neoficial la Geneva.

„Umplerea golului dintre Statele Unite şi Ligă – îi scria, în toamna lui 1934, Florescu lui Titulescu – este o idee ce pare să îl preocupe pe preşedinte". În mod sigur Florescu spera să capete noi dovezi pentru speculaţiile sale când a căutat o întâlnire cu secretarul de stat Cordell Hull, în noiembrie. A descoperit în acesta un om cu afinităţi „europene", cu sentimente pro-britanice, aşa cum erau şi alţi funcţionari din biroul est-european al Departamentului de stat, dar mult mai preocupat de expansiunea japoneză în China, decât de obiectivele mărturisite ale lui Hitler de a reuni pe germanii din Europa de Est şi Centrală. Se punea un accent special pe colaborarea navală cu Marea Britanie în Pacific şi apărarea Filipinelor. În ceea ce priveşte România, sancţionarea frontierelor de la Trianon şi recunoaşterea Uniunii Sovietice (16 noiembrie) erau de bun augur pentru stabilitatea postbelică a statului nostru naţional unitar.

O întâlnire întâmplătoare cu Hamilton Fish, un important congresmen republican, într-o dezbatere pe probleme de securitate internaţională, la Universitatea Californiei, Berkeley, l-a familiarizat pe Florescu cu argumentele inamicilor lui Roosevelt, arătându-i tăria sentimentului izolaţionist în multe state americane, atât în Congres şi presă, cât şi într-un larg segment al opiniei publice. Potrivit lui Hamilton Fish, majoritatea americanilor considerau că fuseseră atraşi, contra voinţei lor, de către britanici în primul război mondial, pentru a le apăra imperiul. Ei nu mai doreau să se sacrifice, a doua oară, în serviciul „perfidului Albion". Cu toate acestea, afirma Florescu într-o manieră profetică, „dacă se va ajunge la război, America nu va părăsi vreodată Anglia, iar capacitatea sa economică, militară, ştiinţifică sau tehnică aveau să fie determinante în final".

Bazându-se pe experienţele sale anterioare de la Praga şi Berlin, Florescu împărtăşea superiorilor săi teama de un al doilea război mondial. El scria: „Germania vizează recâştigarea hegemoniei în Europa de Est şi Centrală, având drept ultim obiectiv: Ucraina", de fapt planul Hitler-Rosenberg despre care îl informaseră liderii ucraineni exilaţi la Berlin. Interesându-se îndeaproape de evenimentele din Praga graţie prieteniei cu ministrul ceh Weverka şi informat că după realegerea sa, Masaryk s-a îmbolnăvit, Florescu a întrevăzut succesiunea lui Beneş, pe care îl cunoscuse în perioada cât s-a aflat în Cehoslovacia, dar faţă de care a exprimat anumite rezerve. El a avertizat că Beneş avea să dovedească o atitudine conciliatorie faţă de cererile lui Conrad Henlein, liderul partidului sudeţilor, mai ales dacă francezii pierdeau plebiscitul din zona Saar (1935). După părerea lui, slovacul Osustky, pe care îl admira din vremea primului război mondial, era un candidat mai puternic.

Florescu era preocupat şi de hotărârea Iugoslaviei de a contribui la tăria Micii Antante. El ştia că Balutviv, ministrul iugoslav la Berlin, făcuse o descriere către Hitler chiar înainte de asasinarea regelui Alexandru la Marsilia, care avea să marcheze o cotitură vitală în implicarea Franţei în securitatea statelor succesorale Imperiului austro-ungar. După ce polonezii semnaseră un pact de neagresiune cu Hitler, în ianuarie 1934, sprijinul României pentru Cehoslovacia – statul pivot, care în baza puterii sale economice şi militare, cât şi a poziţiei strategice, controla expansiunea germană în Europa de Sud-Est – constituia o preocupare majoră. Asemenea rapoarte sunt remarcabile fie şi doar pentru data pe care o poartă: 7 octombrie 1934, cu cinci ani înainte de disoluţia Republicii Cehoslovace. ■

(Va urma)

Septembrie 1944

CENZURA TELEFONICĂ DIN LAUSANNE ÎL ASCULTĂ PE GRIGORE GAFENCU

„Trecem prin toate emoțiile, de la cea mai adâncă bucurie, la cea mai chinuitoare frământare... Telefonul ne cheamă neîncetat... Aflăm marea știre: România a semnat armistițiul...“

Aceste rânduri aparțin lui Grigore Gafencu, fiind inserate în jurnalul său sub data de 23 august 1944. Cum bine se știe, el se afla atunci în Elveția, țara ale cărei fonduri arhivistice am avut posibilitatea să le consult în câteva rânduri. Și pentru că în Magazin istoric, **nr. 8/1979 am citit pentru prima dată însemnările lui Grigore Gafencu despre evenimentele de la 23 august 1944, tot în paginile acestei reviste mi s-a părut că era firesc să apară și aceste câteva piese de arhivă** inedite **care au în centrul lor personalitatea marelui diplomat român; ele completează paginile jurnalului redactat în acel timp.**

Uzând de practici etern și peste tot condamnate, dar etern și peste tot utilizate, serviciile de informații elvețiene, prin intermediul înregistrărilor efectuate de biroul din Lausanne al cenzurii telefonice, probabil în baza unor reglementări juridice precise referitoare la regimul străinilor, au făcut să parvină până la noi câteva mărturii semnificative privind starea de spirit a micii colonii românești din Elveția în primele zile după 23 august 1944. Am spus mica colonie românească, dar cum vom vedea și din documentele propriu-zise era vorba în special de diplomați sau foști diplomați surprinși de evenimente în afara granițelor țării, fie că se aflau în misiune, fie că, așa cum era și cazul lui Grigore Gafencu, se stabiliseră temporar, din diverse motive, în străinătate, de unde majoritatea lor nu s-au mai întors niciodată.

Dacă toți acești oameni au văzut în actul de la 23 august pasul absolut necesar pentru România, la fel de unanimă a fost și temerea lor că România va cădea victimă comunismului. Ca și în alte cazuri, însă, dezarmantă și chinuitoare era lipsa de informații a acestor oameni. Dar să vedem ce anume gândeau ei la mijlocul lunii septembrie 1944 și cum vorbeau ei la telefon despre soarta României?

Andrei ȘIPERCO

„Solicitant: Excelenţa Sa Domnul Ministru Pella
Solicitat: Domnul Gafencu
17 septembrie 1944
Ora 9.15

O convorbire lungă din care reţinem:

Pella: Nu primisem nimic de multă vreme şi ieri mi-au parvenit 7 telegrame, dar nici una nu era cifrată. Le-am dat la corectat, căci erau pline de greşeli şi ţi le voi trimite. Una dintre ele conţine declaraţiile lui *Buzeşti,* făcute de-a lungul a 4 zile consecutiv; iată ce zice, în mare:

Atunci când s-a hotărât schimbarea, regele i-a ordonat lui *Ştirbei* să semneze înţelegerea de la Cairo. Ştirbei s-a dus la *Novikov* [ambasadorul sovietic în Egipt]. Acesta a declarat că ruşii acceptă să menţină propunerile iniţiale, dar că nu pot semna decât la Moscova. (Cel puţin, aceasta este versiunea istorică.) Astfel, schimbarea de atitudine a României ar fi fost rezultatul negocierilor de la Cairo, care au constituit primul element al tratativelor de la Moscova. Domnii *Ştirbei* şi *Vişoianu* s-au dus deci acolo [la Moscova].

Buzeşti vorbeşte apoi despre raporturile juridice dintre ruşi şi români de dinainte de încheierea armistiţiului, în care s-ar fi pus problema unei alianţe între cele două ţări. Armistiţiul însă a schimbat această situaţie, din moment ce armatele române au fost puse la dispoziţia comandamentului rus. (Diferenţa dintre raporturile de la egal la egal şi cele de la şef la subordonat.)

(Urmează apoi menţionarea unor incidente inerente situaţiei; asigurarea că România îşi va respecta angajamentele cu loialitate şi, în fine, un pasaj foarte virulent îndreptat împotriva ungurilor...)

Am aflat, prin intermediul unei telegrame, de la Berlin, în germană, pe care am trimis-o la Bucureşti, *că Gheorghe Ion, Buţulescu* şi alte 4 persoane au trecut de partea germanilor, refuzând să se întoarcă în ţară. Oamenii de la consulatele noastre din Milano şi Veneţia au sosit în Elveţia, trecând prin zona luptelor de rezistenţă. Am intervenit, căci nu voiau să-i primească [pe marginea textului, există nota: «este o minciună» – *n.n.]*. I-au internat provizoriu în lagăr. Aceştia sunt *Georgescu, Negulescu,* două dactilografe, în fine, 12 persoane.

Cu ungurii s-a aranjat: situaţia este mai clară decât cu germanii.

Ce părere ai de articolul lui [René] Payot [redactorul şef al ziarului *Journal de Genéve]?* Fraza aceea în care spune că România părea că va dormi până la încheierea păcii m-a impresionat ca om, nu ca român. Este un articol trist.

Gafencu: Am protestat imediat telefonic, dar el mi-a trimis extrase din ziare...

Pella: Probabil că vor avea loc modificări în articolele ulterioare... În ce priveşte constituirea unui nou guvern n-am nici o veste. Nici Maniu, nici Brătianu nu trebuie presaţi să instaureze un guvern «supus», ca să zicem aşa. De altfel, un guvern cu răspundere limitată, cum este cel actual, se uzează mai puţin decât unul pe deplin responsabil.

Gafencu: Cel mai înţelept ar fi să lăsăm lucrurile aşa cum sunt.

Pella: Îţi voi trimite deci telegramele mele. Voi veni la Geneva la sfârşitul săptămânii pentru o nuntă la care vei vrea şi tu să participi. Îţi voi da atunci notiţele cu privire la conversaţiile pe care le-am avut cu Maniu."

„Solicitant: Domnul Gafencu
Solicitat: Domnul Dan Geblescu
18 septembrie 1944
Ora 23.36

...

Geblescu: L-au arestat pe mareşalul Antonescu – ruşii au fost cei care au impus luarea acestei măsuri[1] – pentru ca apoi să-l execute în aplauzele poporului român. Acesta a fost un afront adus mareşalului...

Gafencu: Este exact ca pe timpul lui *Grigore Ghica* (vechi voievod român) când se decapitau...

Geblescu: Da, dar pe atunci nu erau decât vreo 20 de boieri care înţelegeau cum stăteau lucrurile, acum sunt 20 de milioane care pricep; sute de mii de oameni au slujit sub conducerea lui.

În p. 64: *doi mari diplomaţi români îngrijoraţi de soarta ţării lor, în septembrie 1944: Vespasian Pella (sus)...*

...şi Richard Franasovici l-au căutat în repetate rânduri la telefon pe Grigore Gafencu

[1] Împrejurările arestării mareşalului Ion Antonescu şi a principalilor săi colaboratori sunt astăzi bine cunoscute. Nu trebuie însă să ne mire faptul că la jumătatea lunii septembrie, Gafencu şi interlocutorii săi nu cunoşteau detaliile evenimentelor. Suntem obligaţi totuşi să reamintim cititorilor, şi în acest fel să şi precizăm unele lucruri: revista noastră a publicat, în nr.8/1990, documentul sovietic privitor la preluarea manu militari de către armata sovietică a mareşalului Ion Antonescu şi a celorlalţi miniştri arestaţi, în ziua de 31 august 1944, orele 17. Acest fapt nu s-a produs la cererea şi nici la iniţiativa părţii române, care s-a împotrivit la toate nivelurile solicitării în forţă a comandamentului sovietic.

O situaţie şi mai specială s-a creat în privinţa generalilor, în fond, a tuturor militarilor germani. La intrarea trupelor sovietice în Bucureşti, armata română lichidase rezistenţele germane de pe teritoriul aflat sub autoritatea guvernului român şi făcuse circa 56 000 prizonieri. Generalii capturaţi de forţele române (Hansen, Gerstenberg, Stahel şi alţii) au fost preluaţi de autorităţile sovietice, cu toată opoziţia guvernului român. Toate detaliile acestei operaţiuni au fost prezentate în *Magazin istoric,* nr. 11/1992, pp. 14-15.

Gafencu: Nu numai asta, dar i-a şi salvat pe toţi românii de frunte. Câţi nu-i datorează viaţa! Ar fi putut măcar să-l ajute să fugă.

Geblescu: Sau să ia asupra lor răspunderea unui proces şi a unei execuţii foarte sumare. Este dezgustător!

Gafencu: Aceasta dovedeşte că ruşii fac ce vor; ai noştri nu mai au nici o putere.

Geblescu: S-ar părea că ei au arestat mai multe personalităţi române.

Gafencu: Da, *Gigurtu, Manoilescu...* din aceştia. Berea mi-a telefonat de la Zürich că i-au eliberat din funcţie pe *Nanu, Dimitrescu* de la Madrid şi pe *Pella,* dar pentru acesta din urmă nu s-a confirmat.

Geblescu: Pella va rămâne datorită relaţiilor pe care le are...

Gafencu: Nu, «ei» au nevoie de acest «melon» [?!] pentru a ne susţine interesele pe lângă diferite state.

(Revenind la arestările făcute, cele ale lui *Mihai, Clodius* şi *Hansen* (ataşat militar în misiune), în privinţa acestuia din urmă interlocutorii fac o paralelă între retragerea misiunii militare [germane] actuale şi cea a misiunii militare franceze în 1918, care, comandată de generalul Berthelot, a putut să se retragă fără probleme.

Trecând la declaraţiile făcute de ministrul *Buzeşti,* ei critică sever desfăşurarea negocierilor. Domnul Gafencu remarcă faptul că *Beneş* preconizase, prin mijlocirea sa, de multă vreme, o înţelegere directă cu ruşii, în vreme ce ceilalţi se încăpăţânau să negocieze la Cairo. Ei consideră că faptul de a-şi lua nişte angajamente înainte chiar ca acestea să fie pe deplin definite, este un lucru necinstit. Semnificativ este faptul că nici Maniu, nici Brătianu nu fac declaraţii, ci doar Buzeşti face).

Gafencu: Mă tem că se va ajunge la detronarea suveranului.

Geblescu: Pretinzând predarea atât de multor persoane, ruşii comit o gravă eroare. Abuzează de reuşita lor şi vor sfârşi prin a provoca revolta întregii lumi împotriva lor.

Gafencu: Cred că ai noştri n-au avut timp să reflecteze. În graba lor de a ajunge la un sfârşit au fost duşi de curent. Această chestiune a predării mareşalului şi a altor persoane este foarte gravă.

Geblescu: Este firesc ca toţi reprezentanţii noştri [în străinătate] să fie destituiţi, dar după cum merg lucrurile, puţini vor dori să preia asemenea funcţii".

„Solicitant: Domnul Gafencu
Solicitat: Domnul [George] Ghica
18 septembrie 1944
Ora 23.50

(Mai întâi doamnele Gafencu şi Ghica au schimbat câteva cuvinte, apoi soţii lor au venit la telefon:)

Gafencu: Radio Londra anunţă că l-am predat pe mareşal ruşilor.

George: O!... Cum?!... Că *noi* l-am predat?

Gafencu: Da... Şi apoi ei, din proprie iniţiativă, i-au arestat pe Ică (Mihai) *Antonescu,* pe numeroşi colaboraţionişti şi pe *Clodius* şi *Hansen.*

George: Nu-mi place deloc modul acesta de a face să reiasă că noi suntem cei care l-am predat pe mareşal. Ai noştri ar fi putut să reziste sau să tergiverseze lucrurile până la încheierea păcii... Mi-e ruşine să mă arăt în public... Oamenii trebuie să aibă o părere bună despre noi...

Gafencu: Mi-e teamă de o altă problemă: aceea a tânărului [rege].

George: Evident, *nu există nici o garanţie..."*

(„Domnul [Ionel] Şoneriu îi telefonează de la Zürich domnului Gafencu pe 19 septembrie, la ora 00.23:)

Şoneriu: Ruşii au cerut deportarea în Rusia a lui *Antonescu,* a lui *Ică* (Mihai Antonescu), a lui *Pantazi,* a lui *Elefterescu* (prefectul Poliţiei) şi a tuturor colaboratorilor lor, adică a miniştrilor şi subsecretarilor de stat, a secretarilor generali, a şefului Siguranţei etc., etc. Ştiaţi?

Gafencu: Da, am auzit la radio. Noi suntem cei care l-am predat pe mareşal, însă ei i-au arestat pe ceilalţi. *Hansen* şi *Clodius* vor fi trataţi diferit.

Şoneriu: Hansen va fi tras la răspundere pentru atrocităţile comise în lagărele din Rusia, iar Clodius pentru speculaţiile făcute la exporturi.

Pătrăşcanu şi *Grozdea* au fuzionat cu membrii Gărzii de fier, care s-au întors din Rusia. Grozdea e o brută, îl cunosc, a fost funcţionar al căilor ferate. Un prieten de la Stockholm mi-a spus că *Nanu* şi *Duca* sunt destituiţi. Berea m-a informat că *Hiott* şi *Pella* se află în aceeaşi situaţie, dar n-am verficat dacă aşa stau lucrurile.

Gafencu: Aceste veşti sunt dureroase. Mareşalul ar fi făcut mai bine să-şi facă singur dreptate...

Şoneriu: Sau să evadeze; ca ministru de război ar fi putut dispune de un avion...

(Domnul *Richard Franasovici* vine la telefon. Domnul Gafencu îi repetă ceea ce a auzit pe postul de radio britanic...) ■

SIS
– vedere din interior –

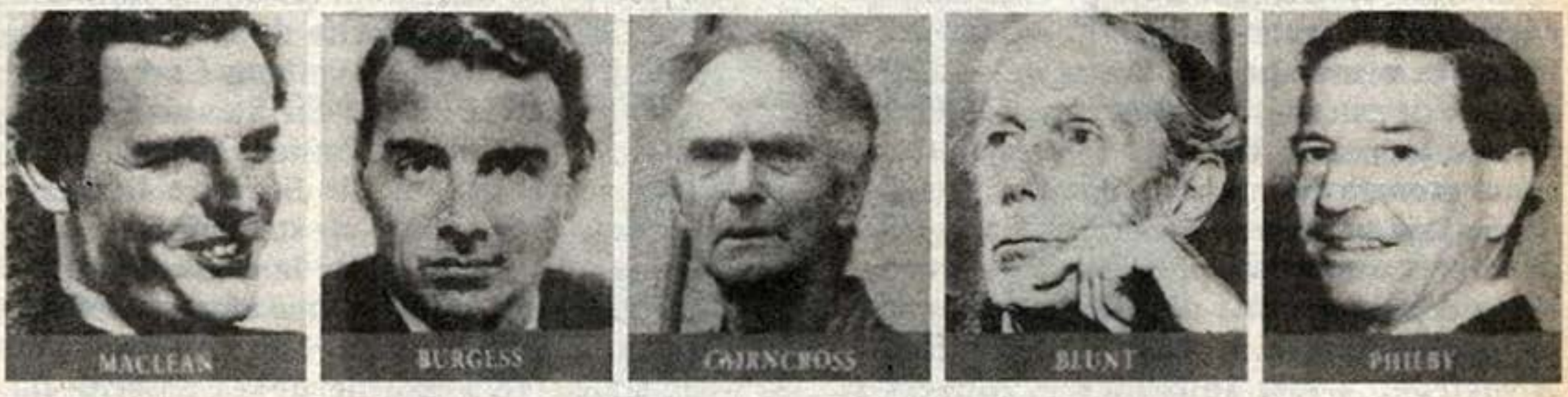

● Avertismente neluate în seamă ● Kim Philby nu avea dușmani personali ● Asocierile periculoase implică persoane periculoase ● Guy Burgess avea principii ● Winston Churchill i-a păstrat o frumoasă amintire ● Englezii nu încredințează toate secretele hârtiei ● Sir Anthony Blunt, un superproductiv agent sovietic ● Stalin nu îi știa nici numele lui Maclean ● Cairncross, sau accesul sovietic la cea mai secretă sursă de informații a britanicilor ● Ceea ce nu știau cei cinci de la Cambridge

Incitantă ultima remarcă a profesorului Trevor-Roper. Te-ai putea ușor lăsa pradă speculațiilor la care ea te poate îndemna. Dar vom mai avea prilejul să evocăm sensul real în care a funcționat rețeaua de la Cambridge sau cel puțin o parte a ei.

În mai multe rânduri, cei cinci s-au aflat în pericol de a fi dezvăluiți în urma defecțiunii unor ofițeri NKVD. Chiar în faza de început a activității lor s-a petrecut un asemenea episod. Speriat de epurările staliniste din a doua jumătate a anilor '30, care au afectat grav inclusiv informațiile externe sovietice, Valter Krivițki, ofițer superior NKVD, a dezertat de la postul său din Haga, cerând azil politic în S.U.A. Acolo a oferit date importante, care i-au atras atenția și ambasadorului britanic la Washington.

„Recunosc că numirea lui Philby m-a uimit în acel moment, căci vechiul meu prieten de la Oxford îmi spusese, cu ani înainte, că era un comunist. Pe atunci, desigur, am presupus că era un excomunist: dar chiar și așa am fost surprins, căci nimeni nu era mai anticomunist de o manieră fanatică, în acea vreme, decât membrii de rând ai celor două servicii de securitate, MI 6 și MI 5. Era remarcabil într-adevăr că acești oameni făcuseră abstracție de cele mai adânci convingeri ale lor în favoarea excomunistului Philby. Din moment ce niciodată nu mi-a dat prin minte că ei puteau ignora fapte bine cunoscute, am presupus că Philby dispunea de calități particulare care îl făceau în ochii lor indispensabil".

Hugh TREVOR-ROPER, Lord Dacrie, istoric

SINDROMUL „CÂRTIȚEI"

La sfârșitul lunii decembrie 1939, americanii au acceptat să îl împrumute colegilor lor britanici. Cu ajutorul lui Krivițki, britanicii l-au identificat pe căpitanul John King, de la serviciul de cifru al Foreign Office-ului. King a recunoscut, iar investigațiile ulterioare au arătat că în sectorul respectiv domnea o „stare de lucruri îngrozitoare". Krivițki i-a avertizat pe britanici că mai existau unul sau chiar doi spioni sovietici în Foreign Office, care erau „de origine socială bună". La reîntoarcerea în S.U.A., Krivițki a murit în condiții care încercau să simuleze o sinucidere. Investigațiile declanșate pentru identificarea acelor spioni sovietici au fost blocate de atacul declanșat pe frontul de Vest de Hitler, în aprilie 1940.

În octombrie 1940, George Armstrong, 39

ani, membru al partidului comunist din Marea Britanie, a fost surprins de oamenii lui William Stephenson – celebrul „Temerarul", reprezentantul lui Stewart Menzies în S.U.A. – pe când lua legătura cu reprezentantul Abwehrului la New York. Ancheta a arătat că Armstrong își părăsise nava pe care lucra pe când era ancorată la Boston. Se pare că o făcuse în urma apelului lansat de ministrul sovietic de externe, Molotov, care, arătând că războiul avea un caracter imperialist, le-a cerut muncitorilor din industria militară și docherilor să intre în grevă, iar marinarilor să dezerteze în primul port neutru. Armstrong le-a oferit germanilor date despre convoaiele ce plecau din S.U.A. spre Marea Britanie. Armstrong a fost adus înapoi, judecat și condamnat la pedeapsa capitală. Recursul său a fost respins la 23 iunie 1941, a doua zi după ce Germania atacase U.R.S.S. Britanicii primiseră deci suficiente avertismente. Și totuși, cei cinci s-au putut infiltra nestingheriți în puncte dintre cele mai sensibile ale serviciilor de informații și contrainformații britanice. Să le urmărim deci ascensiunea, plecând de la cartea lui Anthony Cave Brown, „C". The Secret Life of Sir Stewart Graham Menzies. Spymaster to Winston Churchill **(„C". Viața secretă a lui Sir Stewart Graham Menzies. Maestru într-ale spionajului pentru Winston Churchill) și de la cea semnată de Iuri Ivanovici Modin, ultimul ofițer sovietic de legătură al celor cinci,** Mes camarades de Cambridge **(Tovarășii mei de la Cambridge).**

Un arhivist pasionat de gin

Este interesant să urmăreşti câte feste poate juca memoria unor ofiţeri de informaţii, adică unor oameni antrenaţi să reţină detalii. Astfel, Modin – care i-a avut în mână dosarul – spune că Philby a trecut la SIS, de la SOE, la începutul anului 1942. Gordievski – rezident KGB la Londra, care în 1985 s-a refugiat în Anglia, deci şi el ştia bine istoricul activităţilor sovietice în Marea Britanie – scria, în cartea redactată împreună cu Christopher Andrew, că Philby a fost transferat în septembrie 1941. Istoric, Cave Brown se fereşte să dea o dată precisă. Dar intră în contradicţie cu Modin pe o altă temă. Modin spune că şefii lui Kim Philby au oscilat o vreme în privinţa responsabilităţilor pe care i le încredinţaseră: să îl trimită în spatele liniilor inamice sau să îl păstreze în centrală. Anthony Cave Brown spune că Philby a fost adus direct pentru subsecţia iberică din Secţia V a SIS de către şeful contrainformaţiilor, colonelul Valentine Vivian. Până la urmă, asemenea amănunte sunt mai puţin importante. Cert este că Philby s-a impus rapid datorită calităţilor sale. Despre acestea stau mărturie şi cuvintele doamnei Cowgill, soţia şefului Secţiei V, Felix Cowgill. După 40 ani, ea vorbea încă cu admiraţie despre capacitatea lui „de a servi în acelaşi timp două guverne ostile, cu egală devoţiune". Iar Valentine Vivian spunea despre el: „În serviciile noastre secrete doar Philby nu are duşmani. Toţi ceilalţi au câţiva. Unii sunt geloşi, alţii invidioşi. Însă Philby nu are duşmani de acest gen".

Graţie unor asemenea calităţi, Philby a reuşit să îl cultive pe Bill Woodfield, arhivarul SIS, cu care împărtăşea pasiunea pentru gin. Aşa a reuşit să obţină două dosare cu numele agenţilor SIS care operaseră contra U.R.S.S. înainte de război.

Anthony Cave Brown aduce în discuţie şi o altă calitate a lui Kim Philby. Merită să ne oprim puţin asupra ei mai ales că, aşa cum vom vedea, autorul american are o teorie proprie în privinţa rolului jucat de Philby. Menzies primise de la Churchill misiunea de a face tot ce putea pentru a distruge alianţa germano-sovietică. Or, cum comuniştii nu aveau încredere decât în alţi comunişti, iar rostul lui „C" era să întreţină asocieri periculoase, care presupuneau utilizarea unor persoane periculoase, Cave Brown este tentat să considere că Menzies nu era chiar atât de inocent în privinţa trecutului noului său angajat.

Kim Philby a fost autorul propunerii de a-l asasina pe amiralul Canaris în timpul unei deplasări a acestuia în Spania. Aşa cum s-a văzut dintr-un episod anterior, Menzies s-a opus categoric proiectului, spre surpriza subordonaţilor săi. Pentru Philby, acest lucru a fost un indiciu că „C" întreţinea relaţii cu caracter special cu şeful Abwehrului. În mod sigur, raportul pe care l-a trimis la Moscova a contribuit la sporirea suspiciunilor lui Stalin că britanicii încercau să se înţeleagă cu germanii prin spatele său.

Kim Philby a descris în memoriile sale prima întâlnire cu „C": „Am urcat în lift cu un coleg pe care liftierul l-a tratat cu un respect aparte. Străinul mi-a aruncat o privire rapidă şi s-a uitat în altă direcţie. Era bine făcut şi bine îmbrăcat, dar ceea ce m-a izbit cel mai mult era paloarea lui, ochii spălăciţi, un păr blond-argintiu care se rărea spre vârful capului – o impresie generală de sare şi piper. După ce el a coborât la etajul patru, l-am întrebat pe liftier cine era. «Dar, domnule, este Şeful» – a răspuns acesta cu oarecare surprindere...

În acel moment, eu ştiam puţine lucruri despre Şef... Am ajuns să îl cunosc mult mai bine şi mă grăbesc să spun că mă gândesc la el cu afecţiune şi respect, deşi nu în mod obligatoriu cu respect pentru acele calităţi pentru care s-ar fi mândrit el însuşi".

Apropierea dintre cei doi s-a datorat mesajelor interceptate şi decodificate de Bletchley. Philby a descoperit, pornind de la acele mesaje, că Abwehrul instala, cu asistenţă navală spaniolă, un lanţ de 16 staţii cu detectori în infraroşii şi sonici în strâmtoarea Gibraltar, chiar de-a lungul rutelor pe care urmau să se deplaseze convoaiele operaţiunii Torch (Torţa, numele de cod pentru debarcarea în nordul Africii). Un sistem de comunicaţii radio permitea staţiilor respective să ia legătura cu submarinele germane din zonă şi să le dirijeze către ţinte.

Comitetul reunit pentru informaţii a ţinut o întrunire pentru a lua o decizie. Lui Philby i s-a cerut să participe şi el şi să prezinte un raport. La Whitehall, sediul guvernului britanic, exista regula nescrisă ca persoanele ce luau parte la şedinţe de lucru să poarte fie uniformă, fie costum. Oricine nu o respecta era considerat îmbrăcat necorespunzător şi întotdeauna dădea naştere la comentarii. Dar Philby nu ştia acest lucru şi nici nu l-a avertizat cineva. El a apărut îmbrăcat cu un veston, pantaloni de catifea reiată şi o cămaşă oranj. Preşedintele Comitetului, Cavendish-Bentinck, a fost şocat şi a întrebat: „Cine-i acest individ neîngrijit?" Menzies i-a răspuns: „Tânărul Philby, fiul lui St. John Philby. Este cu mine. Bun băiat". Cavendish-Bentinck a replicat: „Pentru mine seamănă cu un nenorocit de bolşevic". Mai târziu, Cavendish-Bentinck a regretat că nu a cerut dosarul lui Kim Philby.

Kim Philby la sfârşitul carierei sale în MI6

Reîntors din drum

Până la urmă, problema staţiilor germane de supraveghere a fost rezolvată printr-o cerere adresată lui Franco de a le interzice să opereze. Dictatorul spaniol a acceptat-o şi drumul convoaielor Torch a fost deschis.

Deşi „C" nu permitea, în general, cadrelor mai tinere din serviciu să se apropie prea mult de el, a început tot mai des să trimită după Philby, atunci când Cowgill nu era prin preajmă.

Potrivit lui Anthony Cave Brown, între august 1943 şi februarie 1944 se poate identifica un prim punct misterios al relaţiei lui „C" cu Philby. După capitularea Italiei şi absorbirea în structurile SIS a serviciului secret italian – consideră autorul american, unul dintre cele mai bune din Europa – Italia a intrat şi ea în sfera de activitate a lui Philby. Totodată, în aceeaşi perioadă Philby a intrat în legătură şi cu OSS-ul lui Donovan. Între membrii echipei din serviciul de contrainformaţii (X–2) al OSS care au sosit la Londra s-a numărat şi James Jesus Angleton, cel care avea să conducă apoi contrainformaţiile în cadrul CIA. Philby le-a ţinut o serie de prelegeri pe teme de contrainformaţii, câştigându-le rapid încrederea. A fost inclus apoi într-o comisie anglo-americană constituită pentru a investiga o sursă de informaţii botezată de americani „Seriile Boston".

În august 1943, un diplomat german (nume de cod: George Wood) şi-a oferit serviciile lui Allen Dulles, şeful staţiei CIA din Berna. A oferit o cantitate importantă de material, pe care Dulles (el nu ştia nimic despre „Enigma") l-a apreciat ca fiind extrem de valoros. Dar regulile meseriei cereau ca informaţiile să fie confruntate şi evaluate cu alte surse. Analiza şi evaluarea a durat până în ianuarie 1945. Potrivit memoriilor lui Philby, Dansey (adjunctul lui Menzies care răspundea de munca de informaţii) şi Cowgill îl considerau pe Wood o sursă de dezin-

formare germană. Philby a profitat de divergențele de opinie generate de informațiile furnizate de Wood pentru a-și croi drum spre ținta vizată: secția antisovietică despre a cărei creare se discuta deja la SIS. El declara că s-a hotărât să studieze materialul respectiv și dacă ajungea la o concluzie fermă, să o spună. Dacă analiza nu se dovedea suficient de limpede, era decis să sprijine punctul de vedere al celor care puteau să aibă un cuvânt de spus în procesul de numire a lui în postul râvnit. Concluzia lui Philby a fost că informațiile erau extrem de valoroase. I-a făcut apoi o vizită lui Dansey, caracterizată de Philby drept „o jumătate de oră extrem de neplăcută". Avantajul lui a constat în faptul că studiase materialul, iar Dansey nu. Cu multă abilitate, Kim Philby și-a impus punctul de vedere.

Câștigul cel mai mare pentru Philby a fost acela că Valentine Vivian a remarcat ușurința cu care subordonatul său fusese acceptat de americani. Erau puțini ofițeri ai SIS dispuși să întrețină relații atât de cordiale cu aliații lor. La jumătatea anului 1943, „C" s-a gândit chiar să îl numească pe Kim Philby asistentul său personal însărcinat cu relațiile cu americanii. S-a opus Cowgill, care a spus că nu se putea despărți de un om atât de capabil.

Și ceilalți membri ai rețelei de la Cambridge au avut rezultate remarcabile. Guy Burgess, deși nu activa direct în vreunul dintre serviciile secrete, avea, ca angajat al BBC, acces în zone dintre cele mai sensibile. Înainte de a pleca din serviciile secrete, el trecuse prin două momente dificile. Mai întâi, în iunie 1940,

Donald Maclean...

Valentine Vivian s-a gândit că Guy Burgess putea activa cu succes la Ambasada britanică din Moscova. Nici lui Burgess – căruia îi venea foarte greu să se despartă de atmosfera cârciumilor londoneze –, nici NKVD-ului ideea nu le-a surâs. Doar șansa l-a ajutat să scape de acel post. Își făcuse deja bagajele și se afla pe drum, când ambasadorul Stafford Cripps a telegrafiat la Foreign Office cerând rechemarea lui Burgess. Lui Cripps nu-i plăcea să i se trimită oameni fără acordul lui.

Decorat cu Drapelul roșu

Apoi, Vivian a avut ideea să îl folosească pe Burgess ca agent provocator în cadrul partidului comunist englez. Burgess a refuzat. I s-a propus și să ia parte la acțiuni contra Ambasadei U.R.S.S. la Londra. Din nou un refuz. Și totuși, nimeni nu s-a sesizat.

Așa cum am văzut în episodul trecut, la începutul anului 1941, Burgess s-a reîntors la BBC. După atacarea U.R.S.S. de către Hitler, Burgess a putut realiza emisiuni de propagandă prosovietică. Dar, mai ales, a stabilit utile contacte cu membrii cabinetului britanic. A pregătit chiar un interviu cu Winston Churchill. Deși el nu s-a mai realizat, premierul britanic a păstrat o frumoasă amintire despre discuțiile pe care le-au purtat. Un alt personaj de la care Burgess a cules informații a fost Dennis Proctor, secretarul particular al fostului prim-ministru Stanley Baldwin. Acesta i-a făcut confesiuni despre relațiile politice dintre Statele Unite și Marea Britanie, povestindu-i în detaliu întâlnirea Churchill-Roosevelt de la Casablanca, din ianuarie 1943. Așa au aflat sovieticii că Aliații preconizau o debarcare în Sicilia în iunie 1943, dar nu aveau de gând să lanseze o operațiune de anvergură în Franța înainte de 1944. Apoi, Proctor i-a relatat despre Quadrant, conferința de la Quebec a premierului britanic și președintelui american, la care s-a decis operațiunea Overlord, debarcarea pe coasta normandă, și au fost aprobate planurile lui Eisenhower pentru debarcarea în Italia. Proctor avea acces la secrete pe care – ne spune Modin – „englezii, din prudență, nu le încredințează nici hârtiei". Iar Burgess avea marea calitate de a-și interoga sursele fără ca ele să realizeze acest lucru.

Anthony Blunt a pătruns în MI 5 cu ajutorul protectorului

său Victor Rothschild – care lucra deja în cadrul respectivei instituţii. El l-a prezentat directorului, Guy Liddell. Culmea este că în 1939, Blunt fusese scos de la un curs al Ministerului de război pentru ofiţerii de informaţii militare la cererea MI 5, din cauza conexiunilor sale comuniste din trecut.

După angajare, sarcina lui Blunt a fost să supravegheze ambasadele ţărilor neutre. Imediat, Blunt a declanşat o campanie susţinută pentru câştigarea încrederii şi simpatiei factorilor de conducere. Directorul i-a devenit prieten şi îi făcea confesiuni despre lucruri pe care nu le împărtăşea nici soţiei sale. Anthony Blunt a fost unul dintre cei mai productivi agenţi din istoria KGB-ului. Ambasada sovietică din Londra a ştiut dinainte toate acţiunile întreprinse de contraspionajul britanic contra sa, inclusiv numele membrilor personalului pe care englezii îi vizau pentru recrutare. Potrivit lui Modin, reprezentanţii NKVD-ului au lucrat la Londra în perioada războiului în condiţii ideale, ştiind dinainte care vor fi mişcările urmăritorilor lor. Blunt, care primise sarcina de serviciu de a realiza un studiu privind îmbunătăţirea metodelor de filaj, a furnizat o copie a raportului său şi sovieticilor.

O altă sarcină a lui Anthony Blunt a fost să intercepteze corespondenţa diplomatică. Aşa au aflat sovieticii, de exemplu, cu mult înainte de luna februarie 1944, că guvernul polonez în exil

... împreună cu soţia şi copiii

refuza ca linia Curzon (după numele celui care o stabilise în 1919) să fie viitoarea graniţă a ţării cu U.R.S.S. Cu toată munca imensă pe care a depus-o, rareori au observat colegii săi semnele oboselii. Lui Blunt îi plăcea foarte mult ceea ce făcea.

Donald Maclean le-a devenit sovieticilor extrem de util mai ales după 22 iunie 1941. Funcţia pe care o îndeplinea la Foreign Office îi permitea să afle detalii extrem de interesante privind relaţiile anglo-americane, poziţia guvernelor aflate în exil la Londra. Modin ţine să corecteze afirmaţiile făcute de unii autori cum că Stalin aştepta cu nerăbdare rapoartele trimise de Maclean. El ne asigură că nu îi cunoştea nici măcar numele. Mai mult, suspiciunea lui maladivă îl făcea să nu aibă încredere în general în informaţiile obţinute de NKVD prin agenţi străini.

În martie 1944, Donald Maclean a fost promovat secretar unu la Ambasada Marii Britanii din Washington. Din acel post avea să furnizeze Moscovei, printre alte informaţii, detalii despre proiectul bombei atomice.

Despre acesta, potrivit lui Modin, sovieticii au aflat mai întâi de la cel de al cincilea membru al reţelei, John Cairncross. Secretar particular al lordului Hankey (după cum am văzut în episodul anterior), el a aflat că încă din toamna lui 1940 anglo-americanii proiectau construirea bombei atomice. Cairncross a furnizat şi alte multe informaţii. În martie 1942, i s-a cerut să pătrundă la Şcoala guvernamentală de coduri şi cifruri, la Bletchley, ceea ce a reuşit. Moscova avea astfel acces la cea mai protejată sursă de informaţii a britanicilor. Cairncross a oferit detalii despre noul tanc german, Tigru, permiţând sovieticilor să realizeze proiectilele perforante care să îi pătrundă blindajul. Această informaţie, plus altele privind dispozitivul armatei germane şi intenţiile ei au permis sovieticilor să obţină zdrobitoarea victorie de la Kursk, în iulie 1943 (*Magazin istoric,* nr. 7/1988). Pentru realizările sale, Cairncross a fost decorat cu ordinul Drapelul roşu. Decoraţia a fost trimisă la Londra şi ofiţerul NKVD care ţinea legătura cu el i-a arătat-o, explicându-i că nu i-o poate lăsa din motive lesne de înţeles. Dar la scurtă vreme, Cairncross a comunicat dorinţa sa de a părăsi Bletchley. A fost mutat mai întâi la biroul german din Secţia V, apoi la Secţia I (informaţii politice), unde a lucrat până la sfârşitul războiului.

Ceea ce nu ştia însă nici unul dintre cei cinci, dar ne spune Modin, era faptul că doar o mică

parte a informaţiilor pe care ei le furnizau erau exploatate la Moscova: Se pare că NKVD-ul dispunea de un număr atât de mare de agenţi în ţinuturile Maiestăţii Sale britanice, încât nu reuşea să adune suficienţi traducători şi analişti pentru interpretarea faptelor. În acea vreme, Directoratul informaţiilor externe lucra practic pentru trei oameni: Stalin, Molotov şi Beria. Rapoartele elaborate ajungeau doar rareori la eşaloanele mai mici. Informaţiile cu caracter militar erau trimise la GRU sau direct comandamentului armatei roşii. Dar NKVD-ul nu se dădea în vânt să „aprovizioneze serviciile din afara prăvăliei", cum notează Modin.

Şi tot el ne oferă şi o posibilă cheie a succeselor obţinute de sovietici în domeniul informaţiilor. Cele mai multe servicii de informaţii caută să obţină cât mai multe date din toate domeniile, pe care apoi le inventariază, analizează şi le trimit diferitelor organisme guvernamentale. Metoda de lucru sovietică era diferită. Stalin hotăra de ce informaţii aveau nevoie şi apoi întreg aparatul era pus să le caute. O asemenea metodă, autoritară, a dat roade, consideră Modin. Dacă este să judecăm după informaţiile obţinute de cei cinci membri ai reţelei de la Cambridge, suntem înclinaţi să îi dăm dreptate, mai ales că nici Imperiul ţarist, nici U.R.S.S. nu cunoscuseră decât regimuri autoritare. Mai greu de înţeles rămâne neclintita adeziune a celor cinci excepţionale minţi britanice pe care, potrivit informaţiilor de ultimă oră ce au însoţit episodul anterior, patronii lor caută să o explice exclusiv prin raţiuni ideologice. ■

(Va urma)

Cristian POPIŞTEANU,
Dorin MATEI

ROMANĂ

(Anagramă: 5 litere)

PERETE

Radu STOIANOV

LA RĂZBOI

(Monoverb cu întrebare și răspuns: 2-7)

STATURA OMULUI SE MAI NUMEŞTE ŞI BUST?

Gheorghe BRAŞOVEANU

Soluţia jocurilor din numărul trecut: p. 71: CARABINE ÎNCĂRCATE (CA–R–A/B–IN–E/IN–CA–R–CA–TE)
CULEVRINA (CU–LE–V/R–IN–A)

Soluţia integramei MĂNĂSTIRI SUCEVENE:

D–L–M–O – GRAITOARE – ASFALTAT– EG – TUDORA – OH – ROM – J – EMUL – VIS – IM – VI – IS – PROBOTA – U – NR – RAVAC – CA – PO – ENE – A – HUNI – AV – PARTERE – I – CANTARET – LIMA – NAVA

Regele Soare să se intereseze de mica Irlandă? Sună ciudat. Şi totuşi, în anii 1689-1690, Ludovic XIV le-a apărut irlandezilor ca eliberator. Din ură faţă de englezi, ei au fost gata să se dea pe mâna monarhului francez.

Într-un număr recent, revista Historama **a publicat un articol semnat de René Pillorget, consacrat acestei teme, articol pe care l-am adaptat pentru** Magazin istoric. **René Pillorget este profesor emerit la Universitatea Lille III şi la Institutul catolic din Paris. El a primit premiul Fundaţiei „Alexander Humboldt" pentru cooperarea franco-germană şi a obţinut, de asemenea, trei premii ale Academiei franceze.**

UN MONARH FRANCEZ, SPERANŢA IRLANDEI?

În secolul XVII era greu pentru un prinţ catolic să domnească asupra unei naţiuni majoritar protestante. Carol II, regele Marii Britanii (1660-1685), nu şi-a lăsat dezvăluite convingerile decât la moartea sa, în februarie 1685. Fratele său mai mic, Iacob II (1685-1688), dimpotrivă, s-a afirmat deschis catolic. El a acoperit toate posturile importante din stat cu coreligionari ai săi şi s-a preocupat să-şi facă prozeliţi. Prin diverse măsuri – inspirate de un zel stângaci –, a urmat un drum ce l-a condus inexorabil spre prăbuşire.

Regele refugiat

Protestanţii englezi au dovedit o remarcabilă răbdare. Regele avea 52 de ani. Moştenitoarea tronului, fiica sa prinţesa Mary, era protestantă, căsătorită cu Wilhelm (William) de Orania, stathouderul Olandei. Într-o bună zi, mai devreme sau mai târziu – se spunea – acest cuplu va restabili ordinea morală a lucrurilor.

În imagine: Ludovic XIV îşi primeşte vărul, extrem de îndatorat, la Saint-Germain.

În schimb, minoritatea catolică a Angliei şi majoritatea catolică a Irlandei erau neliniştite de perspectiva unei succesiuni protestante.

În 1687, Bonrepaux, agent al marchizului de Seignelay – fiul marelui Colbert, secretar de stat la Marină – l-a întâlnit la Londra pe unul dintre foştii consilieri catolici ai lui Iacob II, Richard Talbot, conte de Tyrconnel, la ora aceea vicerege al Irlandei, prin graţia lui Iacob II. El i-a cerut lui Bonrepaux ca, în caz de deces al lui Iacob, care nu avea moştenitor catolic, Ludovic XIV să accepte să îl recunoască drept guvernator al unei Irlande independente. Printr-o scrisoare din 9 octombrie 1687, Seignelay, din partea regelui, l-a rugat pe Bonrepaux să îi răspundă favorabil. Tyrconnel l-a înştiinţat apoi că, într-un an, totul va fi gata pentru a primi trupe franceze în Irlanda. Desigur, ar fi prea mult să afirmăm că el vroia să „livreze" Irlanda lui Ludovic XIV. Dar la fel de adevărat este că nu o putea menţine independentă decât cu ajutorul militar al Franţei şi că astfel ea devenea o ţară vasală acesteia.

Decesul regal aşteptat nu s-a produs. În schimb, un alt moment a precipitat cursul evenimentelor. Pe 20 iunie 1688, a doua soţie a lui Iacob II, Marie de Modène, a adus pe lume un fiu, Iacob-Eduard, ale cărui drepturi la coroană primau de-acum înainte în faţa celor ale lui Mary. Imediat, Iacob-Eduard a fost botezat de un preot catolic. Protestanţii nu se puteau hotărî să accepte o familie de suverani „papistaşi".

La chemarea lor, William de Orania a debarcat la Torbay, la 5 noiembrie 1688. S-a produs o revoltă, fără caracter sângeros,

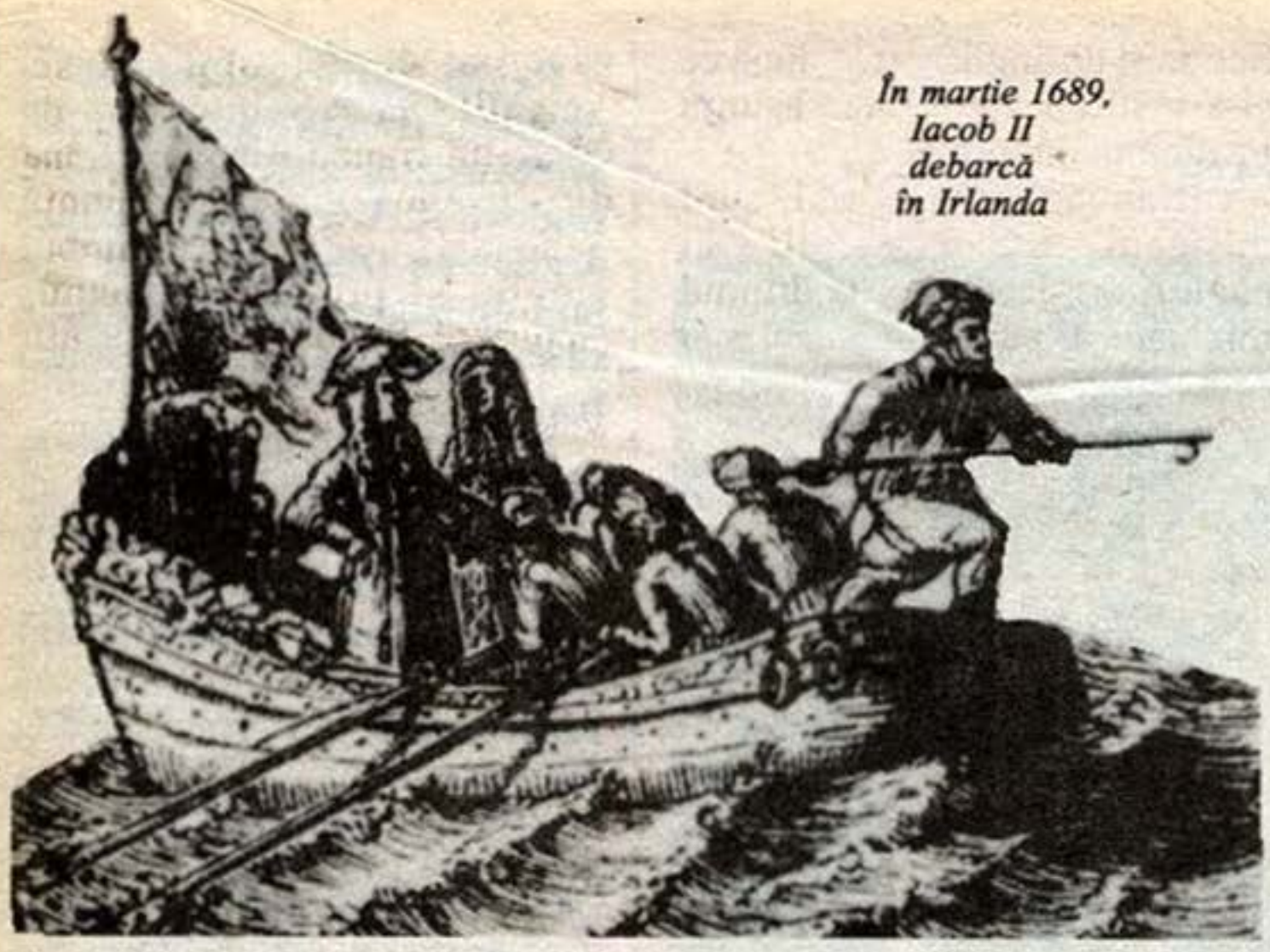

În martie 1689, Iacob II debarcă în Irlanda

căreia i s-a spus, din acest motiv, „glorioasă".

Abandonat de toți, Iacob II, a comis greșeala la 23 decembrie, de a se refugia în Franța. Adversarii săi au proclamat atunci vacanța tronului. Ceea ce nu ar fi fost posibil dacă Iacob s-ar fi dus direct în Irlanda, țară ce îi rămăsese fidelă. Ca rege al Irlandei ca și al Anglei, nu i s-ar fi putut reproșa că și-a transferat pentru un moment reședința. În plus, el nici nu a întârziat în Franța. L-a părăsit pe Ludovic XIV la 25 februarie 1689 – 12 zile după ce Parlamentul din Londra i-a proclamat rege și regină pe William și pe Mary.

Pe 6 martie, Iacob s-a îmbarcat la Brest, pentru Irlanda. În ciuda adversității marchizului francez de Louvois, subsecretar de stat la Război, față de orice dispersare de forțe – Franța era angajată în războiul Ligii de la Augsburg –, Ludovic, la sfatul lui Seignelay, i-a furnizat 3 000 oameni, transportați pe vreo 20 de nave. În plus, a acreditat pe lângă Iacob II un ambasador, pe contele d'Avaux.

Iacob a debarcat la Kinsale și l-a întâlnit pe Tyrconnel la Cork. Populația catolică l-a întâmpinat cu entuziasm. Țăranii au furnizat în mod spontan oi și boi marinarilor și soldaților francezi. La sfârșitul lui martie, Iacob era stăpân al întregii Irlande, cu excepția a două orașe din nord: Enniskillen și Londonderry. În aprilie, cel din urmă este asediat de Conrad de Rosen. 30 000 de protestanți se aflau acolo. Moralul asediaților era fără fisură. S-au ținut bine și, la 30 iunie, corăbii engleze au reușit să-i aprovizioneze cu alimente. Forțele „iacobine", irlandeze și franceze, s-au retras spre sud. Ele au fost învinse de trupele protestante ale orașului Enniskillen. Aproape întreg nordul insulei se afla din nou în mâinile lui William și Mary.

Deceptii franceze și irlandeze

Dar Iacob II nu considera Irlanda decât o trambulină pentru recucerirea Angliei. El era convins că operația va fi relativ facilă, supușii lui rămânându-i – spunea el – profund atașați. Instrucțiunile remise lui d'Avaux și primele scrisori ce i-au fost trimise de la Versailles par a indica faptul că Ludovic XIV credea în posibilitatea unui succes al vărului său în Anglia. Dar modul în care l-a salutat la plecare exprima exact gândul său: „Tot ce aș putea să vă urez cel mai bine este să nu vă revăd niciodată; dar dacă soarta vă obligă să reveniți, mă veți găsi exact cum m-ați găsit".

Ceea ce nu excludea deloc posibilitatea unui eșec al lui Iacob. Scrisorile adresate militarilor și semnate de rege erau și ele realiste. Menționau că un alt contingent va fi trimis în Irlanda, dar numai dacă Iacob va reuși să se mențină acolo până în iarnă. Dacă îi susținea tentativa, Ludovic XIV nu avea nimic de pierdut, ci, poate, foarte mult de câștigat. Dacă Iacob reușea să-l elimine pe ginerele său și să-și recucerească tronul, Marea Britanie devenea poate aliata Franței; în orice caz, ea nu ar fi făcut parte din nici o coaliție împotriva regelui francez.

În martie, Ludovic XIV spera ca fidelitatea majorității irlandezilor să antreneze o răscoală „iacobină" în Scoția. Dar rezistența orașului Londonderry l-a făcut ca, la sfârșitul lui mai, să-l sfătuiască pe vărul său să se mențină într-o strictă defensivă și să se abțină de la orice operațiune în afara Irlandei. Pe 17 mai, guvernul de la Londra a declarat război Franței. În vreme ce Parlamentul nu manifesta decât sentimente confuze față de afacerile continentale, sosirea trupelor franceze în Irlanda i-a permis lui William III să o prezinte ca pe o invazie și astfel să obțină aprobarea majorității. Împotriva Franței s-a constituit o Mare Alianță – mai largă decât Liga de la Augsburg. Ea cuprindea Olanda, Spania, Imperiul german.

Iacob II i-a decepționat deopotrivă pe francezi și pe irlandezi. Convins că el „va stăpâni" Anglia „înainte să treacă trei luni", a luat hotărâri din care o mare parte păreau inspirate mai puțin de grija de a-i învinge pe englezi cât mai degrabă de aceea de a-i menaja. A convocat un Parlament ce nu număra, grație abilelor manipulări electorale, decât 6 membri protestanți – din 278 –, și își avea sediul la Dublin. În plus, nu a întârziat să intre în conflict cu el. Catolicii, în trecut,

fuseseră spoliați de cea mai mare parte a pământurilor lor. În vreme ce ei posedau 60% din suprafața insulei, în 1640, Cromwell redusese această cifră la 22%. Ei ar fi vrut ca această injustiție să fie reparată. Parlamentul a votat deci un *Bill of Attainder*, confiscând bunurile a vreo 2 000 persoane – mai ales protestanți –, care nu îl recunoșteau pe Iacob II. Catolicii ar fi dorit ca posturile civile și militare să fie pe viitor accesibile tuturor, fără diferență de confesiune; ca fiecare să plătească dijma bisericii de care aparține și nu obligatoriu clerului protestant.

Dar, cel mai adesea, Iacob II a oferit acestor revendicări răspunsuri dilatorii. El a refuzat să înlocuiască episcopii stabiliți de către înalții prelați catolici. A autorizat pe proprietarii funciari protestanți să aibă în apropierea lor gărzi armate pentru a putea, eventual, „să se apere de o insultă catolică". A refuzat, de asemenea, să aprobe decretul ce hotăra că legile votate de Parlamentul din Londra nu pot fi aplicate în Irlanda. „El nu vrea să facă nimic care ar scoate Irlanda de sub dependența englezilor", scria d'Avaux, care estima, în ce-l privește, că Iacob ar trebui să joace deschis pe cartea catolică și irlandeză și să nu se preocupe de Scoția și de anglia decât după ce și-a instituit autoritatea asupra insulei, în înregimea ei.

„Irlandezii, spunea el, sunt dușmani ireconciliabili ai englezilor; dacă li se dă drumul din mână ar strangula în cel mai scurt timp pe toți cei de aici". Anglofobia lor este – scria d'Avaux lui Ludovic XIV, la 23 aprilie – de așa manieră, încât dacă Iacob II ar dispărea acum, „atât nobilimea cât și poporul [nu ar avea] altă dorință decât a se oferi Majestății Voastre".

Tyrconnel și apoplexia

Iacob datora mult vărului său, Ludovic XIV. Acesta furnizase toți banii pe care d'Avaux îi administrase. Parlamentul său nevotându-i decât subsidii insuficiente, el a recurs la inflație, lovind moneda de aramă cu metalul pe care i l-a livrat Ludovic XIV. Cu cât francezii îl ajutau, cu atât el arăta față de ei o „gelozie stranie" și o mare susceptibilitate. Aceasta se manifesta și în problemele economice. Absolut firesc, Versaillesul s-a interesat de comerțul franco-irlandez. Lâna din Irlanda putea alimenta industria franceză, în schimbul vinului și produselor manufacturiere. Ludovic XIV a scutit de orice taxă vamală produsele irlandeze, cu o singură excepție: stofele de lână. El a poruncit ca toți irlandezii sosiți să facă negoț în Franța „să fie tratați ca francezi naturalizați". Două hotărâri care au trezit ecouri favorabile la Dublin. În iunie, Camera a votat două legi, una „pentru stabilirea comerțului cu Franța", alta care naturaliza „pe toți francezii" aflați în Irlanda. Iacob II s-a arătat rezervat, apoi ostil acestor măsuri.

El vroia să nu fie „nici o legătură specială între francezi și irlandezi", notează d'Avaux. Împreună cu Tyrconnel ar fi vrut ca Irlanda să înceteze să exporte lâna Angliei. Dar Iacob II nu s-a putut hotărî să interzică exportul și, în ciuda circumstanțelor de ordin politic, acest trafic a continuat.

Perspectiva întoarcerii sale la Londra a devenit din ce în ce mai incertă. William III

Pentru a doua oară, monarhul englez este nevoit să fugă în Franța

a trimis trupe în Ulster, sub comanda unui protestant francez exilat, mareşalul Schomberg. Aşa încât, campania viitoare se va dovedi dificilă pentru iacobiţi. Este cert că voluntarii irlandezi erau numeroşi şi entuziaşti, dar incapabili de a-i înfrunta pe soldaţii de meserie. Iacob II, care nu dorea sosirea întăririlor franceze, a sfârşit prin a accepta oferta lui Louvois: corpuri irlandeze vor fi trimise în Franţa şi înlocuite prin trupe franceze experimentate. De fapt, Louvois urmărea să aducă în Franţa cei mai buni soldaţi irlandezi şi să-i înlocuiască cu trupe franceze mediocre.

Schimbul s-a operat. Astfel, pe 21 martie 1690, contele de Lauzun sosea la Cork cu 7 000 oameni, iar, în aprilie, cinci regimente irlandeze, între 1 000 şi 1 200 oameni fiecare, s-au îmbarcat pentru Franţa. Pe 14 iunie, William III în persoană a debarcat aproape de Belfast, cu trupe engleze, garda sa olandeză, mercenarii germani şi danezi, protestanţi francezi. Pe 12 iulie, el a ieşit victorios pe malurile Boyne-ului, la 45 km nord de Dublin, asupra armatei franco-irlandeze. Iacob II a fugit în Franţa pentru a doua oară, lăsându-şi ginerele stăpân în toată Irlanda, la est de Shannon.

Grijuliu să-şi elibereze trupele pentru a le trimite pe continent, William va acorda cu plăcere o pace generoasă învinşilor. Dar el trebuia să se socotească cu opinia protestanţilor irlandezi, deja furioşi. Aceştia cereau o capitulare fără condiţii. Neavând nimic de pierdut, iacobiţii au continuat lupta. Patrick Sarsfield hărţuia trupele lui William, care se îndreptaseră spre Limerick, unde se repliase Tyrconnel. Dar oraşul era atât de bine apărat, de vreo 22 zile, de un francez, maiorul Boisseleau, încât regele a preferat să ridice asediul şi să meargă în Anglia. El a lăsat comanda generalului olandez Ginkel, în vreme ce Lauzun, rechemat, a fost înlocuit de Saint-Ruth, sosit cu 200 oameni. Pe 12 iulie, acesta a fost învins şi ucis la Aughrim. Pe 21, a căzut Galway.

Pe 14 august, Tyrconnel a murit de apoplexie. Comanda i-a revenit lui Sarsfield. Cum întăririle franceze promise nu soseau, el a decis să negocieze. Ginkel, de partea sa, a primit ordin să pună capăt campaniei cât mai repede posibil.

A fost deci repede negociat tratatatul de la Limerick şi semnat, pe 6 octombrie 1691. Articolele civile ale acestuia acordau catolicilor Irlandei libera exercitare a religiei lor, cea care exista sub Carol II. Ele redau tuturor ofiţerilor şi soldaţilor care purtaseră arme pentru Iacob II bunurile, drepturile şi libertăţile de care ei sau strămoşii lor s-au bucurat, cu condiţia să presteze un jurământ de fidelitate faţă de William III şi Mary II. A fost stipulată şi o amnistie.

În acelaşi timp, aplicarea acestor clauze ale tratatului nu a fost de o perfectă loialitate. Un val de confiscări s-a abătut asupra Irlandei: 270 proprietăţi ale iacobiţilor, reprezentând vreo 400 000 hectare. Totalitatea proprietăţilor catolice a scăzut de la 22 la 14 la sută din suprafaţa insulei. Protestanţii îşi răzbunau astfel *Bill of Attainder,* votat de „Parlamentul patriot" şi totuşi niciodată aplicat.

În definitiv, singurele rezultate pozitive ale expediţiei din Irlanda au fost, pentru Ludovic XIV, că l-a constrâns pe William III, duşmanul său, să trimită acolo trupe şi, pe de altă parte, că în serviciul lui au intrat mii de soldaţi de o valoare indiscutabilă. Dar, ciudat, nici el, nici William, nici Iacob II nu s-au interesat de Irlanda pentru ea în sine. Ea nu constituia atât pentru unii, cât şi pentru ceilalţi, decât un teatru de operaţii marginal. În vreme ce unii irlandezi văzuseră în expediţia franceză „singura ocazie pe care o puteau avea de a-şi redobândi libertatea" (d'Avaux).

Se înţelege că aici încercaseră o autentică amărăciune. ■

Adaptare de
Florentina DOLGHIN

CAVALER AL ARTELOR ŞI LITERELOR

În ziua de 13 mai 1996, în cadrul unei ceremonii la Ambasada Franţei din Bucureşti, domnul ambasador Bernard Boyer i-a înmânat domnului Andrei Magheru, director adjunct în Ministerul afacerilor externe, Insignele de Cavaler al Artelor şi Literelor. În alocuţiunea sa, domnul ambasador a arătat că se aduce astfel un elogiu diplomaţiei româneşti în general, subliniindu-se în context preţuirea pentru activitatea depusă de domnul Andrei Magheru în anii cât a fost în misiune diplomatică la Paris, precum şi contribuţia sa de peste trei decenii la mai buna cunoaştere şi apropiere între cele două ţări.

LIECHTENSTEIN –

REPERE

ISTORICE

EUGEN GLÜCK

Potrivit ultimului calcul teritorial, suprafața principatului Liechtenstein, situat pe malul răsăritean al Rinului Superior, între Elveția și Austria, măsoară 160 km², depășind alte trei state „pitice“ ale Europei: Vaticanul, Monaco și San Marino. Țara este dominată de Munții Alpi, cu înălțimi ce depășesc adesea 2 000 m, condițiile climaterice punându-și amprenta pe firea locuitorilor. Cei 29 400 locuitori (conform datelor ultimului recensământ), sunt în mare majoritate, vorbitori de limbă germană, oameni de munte, iubitori de libertate pe care au știut să și-o câștige și să și-o păstreze de-a lungul timpului.

Apariția omului pe acest teritoriu este foarte veche. Obiectele expuse în Muzeul Național din Vaduz, capitala principatului, dovedesc că regiunea a fost locuită încă din epoca pietrei și a bronzului. În ultimele veacuri dinaintea erei noastre, aici s-au așezat celții, iar în anul 15 î.e.n. zona a intrat în cuprinsul Imperiului roman, la Schaan fiind construit un castru.

În perioada destrămării Imperiului roman, pe acest teritoriu s-a așezat seminția germanică a alamanilor, ai căror urmași constituie și azi majoritatea populației în principat. Tot în sec. IV-V au apărut și burgunzii, alt neam germanic. Începând cu sec. V, s-a generalizat creștinismul. Teritoriul principatului a fost stăpânit de Carol cel Mare, intrând în componența Mărcii răsăritene (Östmark – **viitoarea Austrie) a întinsului Imperiu carolingian. În anul 843, în urma tratatului de la Verdun, teritoriul amintit a făcut parte din posesiunile lui Ludovic Germanicul, fiind încadrat în ducatul Suabiei.**

În căutarea unui principat

Vreme de mai multe sute de ani, teritoriul cunoscut azi sub numele Liechtenstein a trecut de la o stăpânire la alta, fiind, pe rând, lăsat moştenire, vândut, scos la mezat etc.

Mai întâi, între 911 şi 1208, a făcut parte din ducatul alamanic. Ulterior, a trecut în stăpânirea puternicei familii Werdenberg-Sargans. În anul 1342, un partaj intervenit în familie a împărţit şi teritoriul Liechtensteinului: pe malul răsăritean s-a construit comitatul de Vaduz, noul stăpân fixându-şi reşedinţa în castelul din acest orăşel. În anul 1396, regele Cehiei, Venceslas, totodată şi împărat al Sfântului imperiu romano-german, a declarat comitatul „teritoriu de subordonare directă al imperiului" *(Reichsuhmittelbarkeit)*.

Peste numai două decenii, ultimul descendent al familiei Werdenberg, episcopul Hartman s-a văzut nevoit să vândă comitatul familiei Schellenberg. Menţionat acum ca domeniul Schellenberg, teritoriul Liechtensteinului a cunoscut şi ani de prosperitate, dar şi vicisitudini, dintre care cea mai aspră a fost invadarea, în 1647, de către trupele suedeze în timpul Războiului de 30 de ani. Domeniul şi-a răscumpărat libertatea plătind o imensă sumă de bani, dar a fost vândut din nou, intrând – de astă dată – în stăpânirea conţilor Hohenems. Dificultăţile financiare au continuat însă şi sub dominaţia acestora şi noii stăpâni au încercat să arunce toate poverile financiare pe umerii supuşilor. Aceştia au apelat la autoritatea împăratului. În vederea plăţii parţiale a datoriilor, comisarul imperial a găsit soluţia tot în vânzarea domeniului care a fost cumpărat de Hans Adam, unul din cei mai influenţi dregători ai imperiului. Hans Adam făcea parte din puternica şi cunoscuta familie Liechtenstein, ai cărei ascendenţi puteau fi urmăriţi începând din anul 1037. Karl I, unul din antecesorii lui Hans Adam, dobândise în 1608 titlul de principe, iar în 1620 devenise rezident habsburgic la Praga. Averea familiei era imensă. Domeniile însumau 580 000 ha, pe care se aflau 815 localităţi şi 46 castele. Nici unul însă din domeniile stăpânite nu erau considerate teritorii de subordonare nemijlocită a imperiului, din care cauză nici unul din membrii familiei nu făcea parte din Consiliul principilor. Contra sumei de 115 000 galbeni, în 1699 (pentru comitatul Schellenberg) şi a 290 000 galbeni, în 1712 (pentru comitatul Vaduz), Hans Adam de Liechtenstein a cumpărat aceste teritorii subordonate direct împăratului. Diploma imperială din 23 ianuarie 1719 a consfinţit unificarea lor care, sub numele de Liechtenstein au intrat oficial ca al 343-lea stat al Imperiului german. Achiziţionând cele două domenii, noul stăpân a căpătat astfel „paşaportul" pentru intrarea în Consiliul principilor. Timp de 123 ani, nici un principe de Liechtenstein nu a vizitat măcar principatul, administrarea acestuia realizându-se prin intermediul unor guvernatori numiţi de principe.

Ca majoritatea statelor şi stătuleţelor ce alcătuiau confederaţia germană, între 1719 şi 1806 Liechtensteinul a fost guvernat ca un stat absolutist, cu o largă recunoaştere însă a vechilor drepturi dobândite de populaţia de ţărani şi meşteşugari. Era un absolutism de tip iluminist, atât de specific veacului XVIII, şi această formă de guvernământ s-a răsfrânt mai cu seamă în realizările guvernatorului Iosef Schuppler: pe întinsul principatului s-au construit şosele, în localităţi s-au întemeiat şcoli, în legislaţie s-a introdus codul civil austriac.

Principii au continuat să locuiască la curtea habsburgică de la Viena, ocupând funcţii înalte în imperiu: Johann Nepomuk Karl a fost mareşal în timpul Mariei Tereza (1740-1780), iar Johann I Iosif a devenit, în 1809, comandantul suprem al armatei austriece. În tot acest interval, Liechtensteinul s-a aliniat politicii oficiale a Imperiului habsburgic. În 1792-1793, principatul a par-

Principatul Liechtenstein traversează o perioadă foarte agitată. În discursul său de deschidere a ultimei sesiuni a Parlamentului, Alteţea Sa Serenissimă Hans Adam II, instalat oficial în funcţia de şef al statului în noiembrie 1989, a ameninţat cu abolirea monarhiei şi cu „Anschlussul" statului său miniatural la Elveţia sau Austria. Venind de la monarh, ideea unui plebiscit privind instituţia monarhică pare cel puţin ciudată. Atâta vreme cât Hans Adam II afirmă ritos: „poporul trebuie să poată decide asupra principiului democraţiei", autotorpilându-şi tronul, şi anunţă că este gata să renunţe la prerogativele sale de dragul unei idei – nobile şi democratice –, concetăţenii săi nu pot decât să-i admire altruismul. Se pare însă că în spatele acestuia se ascunde un calcul politic, respectiv revizuirea Constituţiei. Cel puţin aşa susţine mass-media din Liechtenstein.

Principatul este o monarhie parlamentară cu contururi vagi, căci suveranitatea aparține deopotrivă poporului și prințului (în vârstă de 51 de ani). Parlamentul ar urma deci să fixeze clar competențele fiecăruia. Hans Adam are putere, chiar foarte multă putere (numește funcționarii, opune veto-ul său oricărei legi, dizolvă Parlamentul, pune în disponibilitate guvernul), el râvnește la și mai multe drepturi, concret la revizuirea Constituției. Vrea ca suveranul să poată alege și judecătorii.

Încă de la referendumul privind integrarea țării sale în spațiul economic european, în 1992, Hans Adam amenința că ar putea emigra – el, familia și averea sa – sau dizolva cabinetul miniștrilor, dacă concetățenii săi nu votează pentru aderare la data fixată de el.

De data aceasta, când aduce în discuție „Anschlussul" statului său cu Elveția sau Austria, Alteța Sa Serenissimă recunoaște conotația negativă a termenului „Anschluss", dar adaugă: „Trebuie să șochezi pentru a stimula la reflectare. Pur și simplu ridic problema pentru ca poporul să-și pună întrebări asupra identității sale. Eu nu sunt pentru Anschluss. Cred chiar că statul nostru trebuie să rămână independent", conchide el.

Comentatorii politici sunt de părere că fiind conștient de popularitatea sa în rândul concetățenilor lui și de marea lor admirație pentru instituția monarhică, Hans Adam II nu face altceva decât să aplice tactica provocării, pentru a-și consolida puterea. „A vorbi acum despre Anschluss, afirmă amuzat șeful guvernului, Mario Frick, este ca și cum aș vorbi eu despre divorțul de soția mea, când totul merge foarte bine".

ticipat, alături de celelalte forțe ale coaliției monarhice, la luptele împotriva Franței revoluționare. Mai întâi, în 1792 cu 17 soldați, cărora în anul următor li s-au adăugat și alți... opt.

Prin Pacea de la Luneville (1801) s-a făcut delimitarea precisă a granițelor principatului, în hotarele păstrate și azi. Un alt eveniment important în viața principatului s-a petrecut cinci ani mai târziu. După strălucitele victorii obținute împotriva coaliției absolutiste, Napoleon Bonaparte, devenit împărat al Franței, a decis o reorganizare administrativă a statelor germane. În 1806, din decizia lui, s-a constituit Confederația Rinului, alcătuită din mai multe state germane, care au fost scoase de sub autoritatea politică a Austriei și a Prusiei. Între statele ce alcătuiau Confederația Rinului s-a numărat și Liechtensteinul, care, cu acest prilej și-a dobândit statut de stat suveran. De remarcat că această decizie a lui Napoleon este singurul act de politică externă care a rămas valabil până în zilele noastre. La vremea respectivă, însă, decizia a stârnit opoziție. Principele Johann I Iosif, care era și mareșal al Austriei, nu a semnat actul de constituire a Confederației (implicit de suveranitate a Liechtensteinului), abdicând temporar în favoarea fiului său.

Congresul de la Viena, din 1815, nu a modificat acest statut, Liechtensteinul rămânând, în continuare, stat suveran în cadrul Uniunii germane.

La ostilități, cu 80 de soldați

Noua condiție de suveranitate a inaugurat o etapă de largi prefaceri. În anul 1818 a fost promulgată o constituție, elaborată după modelul celorlalte state germane, cu împărțirea populației după criterii feudale. Numai că aceste criterii nu au găsit aplicare în cazul Liechtensteinului, întrucât în mica țară de munteni lipseau feudalii. Nu existau decât două „stări"; clerul și țărănimea. Nobilimea lipsea cu desăvârșire, iar „orășenimea" (burghezia) nu se conturase ca o formațiune socială distinctă.

Concomitent, a fost instituit și un organ reprezentativ – *Landtagul* – prezidat de guvernator și având o competență limitată, decisivă rămânând autoritatea principelui. Deși, cum am arătat, au avut implicații restrânse, existența unei constituții ca și a unui parlament – au determinat o anumită influență în direcția pătrunderii ideilor progresiste. În timpul revoluției de la 1848, colectivitatea de aici a trimis un deputat – pe Peter Keyser – în parlamentul de la Frankfurt pe Main, care, de pe pozițiile liberalismului, a militat pentru unificarea Germaniei. Dar forțele conservatoare și-au reimpus autoritatea, și Liechtensteinul a luat parte activă în perioada următoare la înăbușirea insurecției din Baden, ultimul focar al revoluției pașoptiste din Germania.

În perioada lungii domnii a principelui Johann II (1858-1923) a avut loc transformarea Liechtensteinului dintr-un stat absolutist într-o monarhie constituțională. Sub presiunea păturilor mijlocii, rurale

şi urbane, principele a acordat o nouă constituţie şi a anulat ultimele servituţi feudale. Între ele – obligaţia de a măcina la moara suveranului sau de a participa la vânătorile domneşti. De asemenea, în 1864, a fost desfiinţată şi zeciuiala bisericească, răscumpărată de locuitori cu suma globală de 102 106 florini.

În timpul războiului prusoaustriac din 1866, Liechtensteinul a participat la ostilităţi cu un efectiv de 80 de soldaţi, care au prestat serviciu de pază în Tirol. A fost ultima conflagraţie la care a luat parte micul principat. În 1868, serviciul militar a fost desfiinţat. În pofida neutralităţii pe care a adoptat-o atât în primul război mondial, cât şi în cel de-al doilea, micul stat nu a fost însă ferit de urmările celor două conflicte mondiale, îndeosebi pe plan economic, prin grava devalorizare a monedei austriece, care era folosită şi în Liechtenstein.

În 1874, între Elveţia şi Liechtenstein s-a încheiat o înţelegere potrivit căreia cetăţenii celor două state erau trataţi, în fiecare din ele, ca cetăţeni proprii. Ca urmare a presiunii opiniei publice, mai ales după situaţia economică creată la sfârşitul primului război mondial, anii imediat următori au marcat separarea de Austria şi alierea la Elveţia. În martie 1919, Liechtensteinul a cerut Confederaţiei Helvetice să-l reprezinte pe plan internaţional. De remarcat că singura reprezentanţă internaţională a Liechtensteinului este aceea de la Berna. În 1921 s-a realizat şi fuziunea cu poşta elveţiană. Liechtensteinul, care încă din 1912 şi-a organizat serviciul poştal propriu, dezvoltând o autentică industrie a timbrelor (mai cu seamă a emisiunilor de mărci poştale filatelice), continuă însă să emită timbre proprii. În 1924, s-a definitivat şi încadrarea în sistemul vamal al Elveţiei, francul elveţian devenind unic mijloc de plată în schimburile internaţionale. Ca o curiozitate, singurul domeniu rămas în administraţia austriacă este cel al căilor ferate.

Prezenţele româneşti în Liechtenstein, ca şi ale principatului în ţara noastră s-au făcut simţite de-a lungul veacurilor. Astfel, mareşalul Iosif Wenzel a participat în Banat la luptele habsburgo-otomane din anii 1716-1718; un alt mareşal, Johann Iosef I a jucat un rol de seamă în luptele antiotomane din 1787-1792, iar generalul Franz a operat tot în Banat în timpul evenimentelor revoluţionare din 1848-1849.

Cercetarea documentelor privind aceste momente poate furniza noi amănunte privind desfăşurarea respectivelor evenimente.

Dar legăturile au fost şi de natură culturală. Suveranii din Liechtenstein s-au afirmat ca mari colecţionari de artă. Operele adunate de ei de-a lungul secolelor constituie una dintre avuţiile principatului. Splendida bibliotecă din Vaduz, ca şi colecţiile de tablouri din alte castele aparţinând familiei princiare cuprind şi scrieri de proveniență română. Din păcate, o parte a acestor valori s-a distrus ori s-a risipit în cursul evenimentelor celui de-al doilea război mondial. Astfel, în colecţia bibliotecii Pierpont Morgan din New York *(Magazin istoric,* nr. 1/1986) a ajuns, între alte lucrări, un *Liturghier* manuscris datând din 1481, realizat la Oradea şi care s-a aflat în posesia principilor. Cercetarea bogatelor fonduri se află abia la început. Rămâne deci ca viitorul să aducă noi contribuţii şi în această direcţie. ■

REŢINEŢI

Datorită motivelor pe care nu mai este nevoie să le explicăm, începând cu nr. 10, octombrie 1996, preţul unui exemplar din Magazin istoric **va fi:**

- 1 400 lei la vânzare liberă
- 1 200 lei la abonament

Aceste preţuri rămânând cu mult sub costurile de producţie, cititorii care au contractat abonamente până la sfârşitul anului nu vor avea de plătit nici o diferenţă.

DR. WILHELM FILDERMAN –

un avocat pentru cauza națională a României

TEODOR WEXLER,
vicepreşedinte al Fundaţiei dr. Wilhelm Filderman

Institutul de istorie „Nicolae Iorga", împreună cu „Diaspora Research Institute" al Universităţii din Tel Aviv, organizează la Bucureşti de la 30 septembrie la 4 octombrie 1996, simpozionul intitulat Evreii în istoria României. **Această întâlnire va avea caracterul unui simpozion deschis, cu participare internaţională.**

Temele ce urmează a fi discutate în cadrul simpozionului sunt: Mit şi realitate în trecutul evreilor din România; Istoricul societăţii evreieşti prin structuri şi elite; Evrei şi români: imagini reciproce într-o istorie relaţională; Istoriografie şi metodologie în studierea istoriei evreilor din România.

Cu ocazia simpozionului se vor organiza şi două mese rotunde: Comunismul şi evreii în România; Dr. W. Filderman, asimilism sau sionism?

La 16 aprilie 1996 a luat fiinţă Fundaţia dr. Wilhelm Filderman. Fundaţia are ca membri fondatori intelectuali de frunte ai ţării între care: acad. prof. dr. Virgiliu Constantinescu, preşedintele Academiei Române, prof. dr. Răzvan Theodorescu, prof. dr. Şerban Papacostea, dr. Cristian Popişteanu, acad. prof. dr. Nicolae Cajal, Ion Raţiu, prof. dr. Dinu Giurescu, Dumitru Popa, prof. dr. ing. Edmond Nicolau, Adrian Popescu Necşeşti, prof. dr. M. Uluitu.

La 16 iunie a.c., prin grija Primăriei Capitalei, o stradă din Bucureşti a primit numele acestui mare evreu-român care a servit cauza coreligionarilor săi, fiind, în acelaşi timp, avocatul neînduplecat al idealurilor naţionale ale românilor.

Părtaşi şi la bine şi la rău

Fiind unul din puţinii supravieţuitori care au trăit în imediata apropiere a dr. Filderman, martor al activităţii sale într-o vreme de primejdii şi încercări, dar şi de adevărate miracole, consider o datorie morală să prezint cititorilor *Magazinului istoric* personalitatea marelui nostru înaintaş.

Născut la 14 septembrie 1882, W. Filderman urmează cursurile Liceului „Matei Basarab" din Bucureşti, fiind coleg cu viitorul general Ion Antonescu. Apoi urmează Facultatea de drept din Bucureşti, dându-şi doctoratul la Paris. Aici, frecventează cercurile republicane şi socialiste care propagau idei umanitare. Dar se desparte foarte repede de acestea. Întrebat asupra refuzului său de înregimentare în mişcarea socialistă, atât de îmbrăţişată de intelectualitatea acelor vremuri, Filderman răspunde: „Am fost tentat să mă înscriu în această mişcare, dar am renunţat, socotind că aş fi fost obligat să mă supun unei linii rigide ideologice, ceea ce m-ar fi pus în imposibilitate de a acţiona liber pentru interesele specifice ale populaţiei evreieşti". În acei ani, apoi la Conferinţa păcii de la Paris din 1919, sau în Parlamentul României interbelice a respins tezele social-democrate şi

La Sinagoga Mare din Bucureşti, în anul 1945; la dreapta, dr. Filderman, iar la stânga, rabinul şef Al. Şafran

comuniste care susţineau că naturalizarea populaţiei evreieşti nu se poate realiza decât în contextul programelor stângii marxiste.

El îi mărturisea primului ministru Ionel Brătianu ce înţelegea prin egalitatea în drepturi solicitată pentru populaţia evreiască: „Dreptul evreilor de a se bucura de toate libertăţile şi obligaţiunile cetăţeneşti, dreptul de a se asocia la lupta pentru apărarea statului, părtaşi cu masa poporului român şi la bine şi la rău".

Devenit liderul populaţiei evreieşti, dr. Filderman este singurul conducător al unei minorităţi etnice din România care cere audienţă regelui Ferdinand exprimând în numele evreilor din România (inclusiv din teritoriile întregite) ataşamentul faţă de patria mamă România şi condamnând ingerinţele comuniste de sorginte rusească.

În 1940, 22 de ani mai târziu, când hotarele ţării se prăbuşeau, ca urmare a pactului Ribbentrop-Molotov, acest avocat al cauzei naţionale româneşti îi scria regelui Carol II „...Evreii români ţin cu tot respectul să proclame solidaritatea lor nezdruncinată cu destinele poporului român. Ei împărtăşesc soarta obştească, suferind cu suferinţa românească şi nădăjduind cu nădejdea românească".

Dar asimilismul lui Filderman este paralel cu perseverenţa în a susţine idealurile mişcării sioniste de creare a unui cămin naţional evreiesc, respectiv Statul Israel *(Magazin istoric,* nr. 12/1991).

În vara anului 1937 din iniţiativa subsecretarului de stat la Ministerul de interne, Armand Călinescu, şi cu sprijinul financiar al bancherului evreu Aristide Blank şi al industriaşului Max Auschnit, dr. Filderman elaborează primul plan de emigrare masivă a populaţiei evreieşti din România spre Palestina. Puterea protectoare, Anglia, ca şi Germania nazistă, vor împiedica transpunerea planului. Nu va abandona ideea şi o va relua atât în primăvara anului 1941, în tratativele cu Ion Antonescu, cât şi în vara anului 1944, antrenând la această acţiune pe Mihai Antonescu şi pe ambasadorii Nanu şi Creţianu, Agenţia Evreiască (Sohnut) şi executiva sionistă.

De altfel şi după 23 august 1944, dr. Filderman va fi în sufletul masivelor emigrări ce s-au desfăşurat cu vapoarele Pan York, Pan Crescent şi Transilvania în ciuda obstacolelor create de comitetul democrat evreiesc. În perioada 1944-1948 va obţine fonduri de la Joint[1] pentru emigrare şi alături de fruntaşi sionişti va cere libertatea emigrării în memorii înaintate lui Gheorghe Gheorghiu-Dej şi Vasile Luca (responsabil cu problema naţională în conducerea P.C.R.). În 1946 dr. Filderman sintetiza necesitatea creării statului naţional evreiesc: „Înfiinţarea unui stat evreiesc, în graniţele sale istorice se va putea înfăptui numai printr-o emigrare liberă".

Frontul solidarităţii umane

La 6 septembrie 1940, regimul autoritar al regelui Carol II se prăbuşea şi o nouă şi abominabilă dictatură se instaura în România. Mişcarea legionară şi generalul Antonescu proclamau „Statul Naţional Legionar", mişcarea care i-a dat pe asasinii lui I.G. Duca şi ai prefectului Manciu, ai lui Armand Călinescu şi ai lui Stelescu, devin miniştri, prefecţi, comisari, administratori, practic ocupă posturi în toate eşaloanele puterii. Crima şi fărădelegile coboară în stradă şi dr. Filderman este nevoit, la 14 septembrie 1940 (8 zile după instaurarea noii puteri), să se prezinte în prima sa audienţă la şeful statului.

Două zile mai târziu, la 16 septembrie 1940, cu adresa nr. 44 a cabinetului conducătorului statului, Ion Antonescu îi scrie dr-ului Filderman: „Asigur pe dl. Filderman că dacă coreligionarii domniei sale se vor abţine pe faţă sau din culise, pe plan politic sau economic, populaţia evreiască nu va avea nimic de suferit, cuvântul generalului Antonescu este cuvânt".

Şi, cu toate acestea, maşina infernală a dezmăţului şi a crimei îşi accelerează viteza. La 28 octombrie 1940 Horia Sima îl somează pe Ion Antonescu să-şi precizeze poziţia. La 2 noiembrie 1940, generalul Ion Antonescu îi răspunde lui Horia Sima: „Generalul Antonescu vrea ceea ce vreţi şi dumneavoastră, însă cu altă metodă şi cu ritmul pe care-l reclamă înţelepciunea. Generalul Antonescu este legat pe viaţă şi pe moarte de dumneavoastră".

Filderman nu are altă soluţie decât a scrie sau a merge iar în audienţă la Ion Antonescu. Primele săptămâni de guvernare a legionarilor sunt scuzate de Conducătorul statului ca „romantism, entuziasm" şi „euforie", iar pentru următoarele săptămâni răspunsurile primite de Filderman sunt invariabile, „da, ştiu" şi „nu se va mai repeta".

În ciuda promisiunilor, anarhia şi crima îşi măresc raza de acţiune. După crimele de la Jilava de la 26/27 noiembrie 1940 împotriva elitei politice şi intelectuale româneşti, evreii dau un tribut mare de sânge. Filderman înaintează şi va înainta în continuare în toată perioada războiului numeroase memorii, va merge în numeroase audienţe la Ion Antonescu, la Mihai Antonescu, la generalii Popescu şi Vasiliu.

Divorţul dintre legiune şi conducătorul statului are loc între 21-23 ianuarie 1941 în condiţii cunoscute *(Magazin istoric,* nr. 1/1991).

La 29 iunie 1941 are loc pogromul de la Iaşi, mii de evrei sunt asasinaţi *(Magazin istoric,* nr. 7/1978). Dr. Filderman are din nou curajul de a-i scrie la 1 iunie 1941 (a treia zi după pogrom) conducătorului statului. Urmează pogromurile din Bucovina, Basarabia şi punerea în funcţie a lagărului morţii care a devenit Transnistria.

În octombrie 1941, soseşte în România generalul Roedel, şeful Gestapoului, însoţit de dr. Richter, delegatul biroului Eichmann în România, pentru a desăvârşi distrugerea comunităţii evreieşti. După mărturisirile ziaristei germane Frey, corespondenta din acei ani a Radiodifuziunii germane la Bucureşti, una din primele măsuri urma să fie asasinarea dr-ului Filderman. Siguranţa română află şi împiedică asasinarea. 15 luni mai târziu, conducătorul statului ordonă deportarea dr. Filder-

[1] Organizaţie americană multinaţională, pentru sprijinirea populaţiei evreieşti.

man în Transnistria. Şi aceasta este una dintre contradicţiile politicii lui Ion Antonescu faţă de populaţia evreiască.

Filderman împreună cu rabinul şef Al. Şafran *(Magazin istoric,* nr. 4, 5/1995) cu arhitectul Clejan şi cu fruntaşul sionist Mişu Benuvenisti bat la toate uşile. De la cele care abia se deschid până la cele care se deschid larg spre a forma acel front al solidarităţii umane româneşti.

După bătălia de la Stalingrad, Filderman obţine oprirea deportărilor în Transnistria. Dar până atunci îşi asigură colaborarea unor înalţi demnitari ai regimului Antonescu. Este vorba şi de ministrul de interne, generalul Dumitru Popescu, cu ajutorul căruia Filderman obţine anularea ordinului ca evreii să poarte semnul distinctiv al stelei galbene.

În august 1942, Ion Antonescu şi Mihai Antonescu îşi dau acordul de principiu pentru deportarea a 280 000 evrei la Treblinka, Sobibor şi Belsen. Ca urmare are loc o consfătuire la Berlin în septembrie 1942 spre a se pune în aplicare planul. Conducerea Căilor Ferate Române lipseşte însă premeditat de la această conferinţă şi va sabota hotărârile ei până la sfârşitul anului 1943 sub diverse pretexte, ca aprovizionarea populaţiei civile cu alimente sau a frontului cu material de război *(Magazin istoric,* nr. 7/1974, 5/1982).

Remarcăm în acest sens acţiunea directorului general adjunct al Căilor Ferate Române, Păunescu, şi a directorului regionalei Timişoara, prof. univ. Vlădescu. Ambii apropiaţi de dr. Filderman.

Prin intermediul unui eminent medic, dr. V. Gomoiu, Filderman obţine implicarea reginei mame Elena în lupta pentru salvarea populaţiei evreieşti. Documentele de arhivă, ca rapoartele dr. Richter către Departamentul Eichmann sunt edificatoare în acest sens.

Dr. Filderman va încerca mai târziu să-i salveze pe supravieţuitorii deportărilor din Transnistria din altă deportare, de data aceasta în gulagul sovietic; în acest sens, el a bătut de nenumărate ori la uşa generalului Vinogradov (locţiitorul preşedintelui Comisiei Aliate de Control sovietice), sau la fruntaşii comunişti autohtoni.

Pentru salvarea României

Filderman a fost activ în contactele pentru ieşirea României din război în anul 1944. Nicolae Baciu scria: „Voi semnala că la acea dată (aprilie 1944 – *n.n.*) autorităţile engleze erau în posesia unei importante scrisori adresate de avocatul Filderman, şeful comunităţii israelite din România, către principele Ştirbey.

Scrisoarea era destinată, evident, să întărească mâna principelui în negocierile sale. De altfel, mareşalul s-a gândit el însuşi văzând că negocierile de la Cairo nu mai înaintează, să trimită pe Filderman ca pe un al treilea emisar".

În 14 iunie 1944, regele Mihai îl convoacă pe Filderman la castelul Peleş din Sinaia; Filderman vine însoţit de secretarul său, Gruber. Timp de două ore se discută despre pregătirea ieşirii României din război, inclusiv participarea populaţiei evreieşti. Dar Filderman respinge propunerea făcută de Lucreţiu Pătrăşcanu, privind înarmarea evreilor din lagăre, ca principala forţă de şoc a Blocului Democrat. Filderman susţine participarea evreilor la această forţă proporţional cu populaţia majoritară şi numai în condiţiile unei insurecţii a acesteia.

Cu 24 ore înaintea actului de la 23 august 1944, la cererea lui Mihai Antonescu, dr. Wilhelm Filderman se implică în transmiterea la Istanbul a mesajului guvernului României adresat marilor organizaţii evreieşti de a sprijini solicitarea ca trupe aeropurtate occidentale să fie paraşutate la Bucureşti pentru a împiedica astfel ocuparea Capitalei de armata roşie, care atinsese la acea oră suburbiile Bacăului *(Magazin istoric,* nr. 8/1995). Această acţiune va fi unul din capetele de acuzare care se va formula la procesul Filderman. Din ordinul subsecretarului de stat, Teohari Georgescu, Filderman este arestat puţin timp după 23 august 1944, dar eliberat după 48 ore la intervenţia generalului Schuyller, delegatul american în Comisia Aliată de Control de la Bucureşti.

În 1946 *Scânteia* şi ziarul comunist evreiesc *Unirea* încep pregătirea procesului Filderman prin lansarea acuzaţiilor de înaltă trădare.

Regimul totalitar doreşte subordonarea Uniunii Evreilor din România şi a organizaţiilor sioniste, declarându-le război făţiş. La 22 aprilie 1946, la o adunare publică ţinută la Templul Coral din Bucureşti, pe neanunţate, apare Gheorghe Gheorghiu-Dej, care cere cuvântul şi propune crearea unei noi organizaţii evreieşti: Comitetul Democrat Evreiesc (CDE) practic un organism evreiesc al Partidului Comunist din România.

Fruntaşul sionist Al. Zisu, referindu-se în memoriile sale publicate în Israel la această „iniţiativă" scrie: „Cum se poate... ca un partid – şi încă unul neevreiesc – să impună prin ucaz, adică în chip dictatorial, arbitrar, poporului evreu din România, o reprezentanţă politică pe care n-a cerut-o, formată din impostori, mercenari... act samavolnic, profund nedemocratic".

Filderman încearcă să discute, respectiv să scrie conducerii comuniste, dar i se transmite că relaţiile se pot stabili numai prin intermediul CDE-ului. La acest punct de vedere Filderman notează:„Nu mi-am închipuit că ceea ce am reuşit sub un guvern antisemit, când factorii guvernamentali mă primeau în audienţă şi acceptau să stea de vorbă cu mine, nu voi reuşi sub un guvern venit la putere în numele democraţiei".

Ameninţat, hărţuit, calomniat, cu descinderi organizate în miez de noapte de noua poliţie politică – securitatea – care nu se deosebea cu nimic de poliţia legionară sau siguranţa generală a statului, Filderman ia drumul exilului. La numai câteva săptămâni, în clădirea din str. Negru Vodă din Bucureşti a Tribunalului Militar începe procesul Filderman, care se încadrează în procesele prin care a fost distrusă elita politică, militară şi intelectuală a României.

Procesul împotriva dr. Wilhelm Filderman a fost deopotrivă un proces antievreiesc; dar şi un proces antinaţional, împotriva unuia dintre marii avocaţi ai cauzei independenţei, suveranităţii şi integrităţii teritoriale a statului naţional unitar român. ■

ȚINTA: YAMAMOTO

Între anii 1941 și 1943 orice acțiune militară de mare amploare desfășurată în Pacific părea a fi purtat amprenta amiralului Yamamoto. Americanii îl considerau inamicul nr. 1 pe acest bărbat, care concepuse planul de la Pearl Harbour (Magazin istoric, **nr. 2-12/1983, 9/1989, 12/1991). Eliminarea unui adversar de asemenea talie ar fi constituit o mare victorie, o victorie capabilă să scurteze durata războiului. Dar pentru asta trebuiau să se apropie de el. Or, într-o zi din luna aprilie 1943, lucrurile s-au petrecut exact invers: Yamamoto s-a apropiat de americani, ne relatează Christian-Jacques Ehrengardt, într-un articol din revista** Historia, **pe care îl prezentăm în adaptare cititorilor noștri.**

– Noutăţi de la un vechi prieten de-al nostru, Yamamoto! îi spune căpitanul Edwin Layton[1] amiralului Nimitz[2], punându-i pe birou copia unui mesaj proaspăt descifrat de serviciul său. Și ce noutăți!

„Pe 18 aprilie comandantul-şef al Flotei combinate va vizita RXZ şi RXP, conform orarului următor:

1) Plecarea din R R A 0600 cu bombardier escortat de avioane de vânătoare stop sosire la RXZ A0800 stop plecare la X la bordul unui dragor de mine stop sosire la 0840 stop.

2) La fiecare bază mai sus menţionată comandantul-şef va face o vizită de inspecţie şi la X va face o vizită bolnavilor şi răniţilor dar operaţiile în curs de desfăşurare vor continua stop".

Nimitz se ridică şi consultă harta, ce ocupă mare parte dintr-un perete al biroului său. Layton îi arată cu degetul drumul pe care ar trebui să-l urmeze Yamamoto. Pornind din Buka, la nord de insula Bougainville, Yamamoto se întorcea la Ballale, la sud, apoi mergea la Buin, marea bază aeronavală situată în sudul insulei Bougainville. Între Ballale şi Buin, Yamamoto putea fi interceptat de avioanele de vânătoare americane cu rază mare de acţiune. O şansă unică... Nimitz rămâne pe gânduri. Se întoarce spre Layton.

– Ce zici? Încercăm să punem mâna pe el?

– Imaginaţi-vă că ei v-ar doborî pe dumneavoastră. N-aţi putea fi înlocuit.

Layton are dreptate. Yamamoto este, fără nici o îndoială, singurul om, exceptându-l pe împărat, a cărui dispariţie ar putea lovi cumplit moralul trupelor nipone.

La a 59-a aniversare

La sfârşitul lui martie 1943, statul major imperial dă ordin lui Yamamoto să obţină superioritatea aeriană deasupra Noii Guinee, pentru a putea întări poziţiile armatei la Lae şi Salamaua. Yamamoto pregăteşte deci operaţia I-GO, ce prevede trimiterea tuturor portavioanelor Flotei combinate în apele insulelor Salomon, pentru a ataca bazele aeriene americane. La 3 aprilie, Yamamoto soseşte la Rabaul. Este exact în ajunul declanşării operaţiei, care coincide cu cea de-a 59-a aniversare a sa. Timpul nefavorabil întârzie cu trei zile primele raiduri americane. Piloţii revin entuziasmaţi. Rapoartele lor, mult prea optimiste, supraevaluează într-o mare măsură pagubele provocate americanilor. În mod destul de ciudat – el fiind o fire funciarmente suspicioasă – Yamamoto ia aceste rapoarte drept credibile, fără a le mai verifica.

Operaţia I-GO debutează prost pentru japonezi. Vrând să obţină un succes rapid, la 14 aprilie Yamamoto decide să efectueze o amplă vizită de inspecţie, pentru a consolida angajarea în luptă a

---

[1] Şeful serviciului de informaţii din cadrul comandamentului flotei Pacificului.

[2] Amiralul Chester Nimitz (1885-1966) a devenit comandant-şef al flotei din Pacific în 1941. La 19 decembrie 1944 a fost promovat în cel mai înalt grad al marinei, amiral de flotă, iar la 2 septembrie 1945 a semnat protocolul de capitulare a Japoniei, la bordul navei Missouri, împreună cu generalul Mac Arthur.

echipelor sale. Avea să fie o eroare fatală.

Primită de serviciile de informaţii ale marinei, ştirea, transmisă urgent la Washington, ajunge pe biroul preşedintelui. Este oare moral? se întreabă acesta. Consultă autorităţile religioase şi acestea îi spulberă ultimele scrupule. Secretarul de stat la marină emite o părere favorabilă. Nimitz, care nu-şi pune problema de conştiinţă, nu a pierdut timpul. Îi adresează un mesaj amiralului William F. Halsey, comandantul-şef din sud-vestul Pacificului: „Dacă forţele de sub comanda dv. au posibilitatea să-l doboare pe Yamamoto şi statul său major, prin prezenta sunteţi autorizat să pregătiţi un plan".

Pe 15 aprilie, Nimitz aprobă operaţia „Răzbunarea". „Posibilitatea" da, fără îndoială, dar mijloacele, asta este deja o altă problemă. Halsey transmite în mare grabă un mesaj comandantului forţelor aeriene din zonă, căci numai armata are avioane de vânătoare a căror rază de acţiune să permită îndeplinirea acestei misiuni delicate: este vorba despre Lockheed P-38 Lightening, primul aparat de vânătoare bimotor monoloc. O unitate, Fighter Group 347, compusă din escadrilele 12, 70 şi 339, îşi are baza la Henderson Field, în Guadalcanal, teatrul unor lupte violente între japonezi şi marina americană, în octombrie 1942. Oficial, grupul este operaţional, începând din 18 martie.

17 aprilie, ora 17.00. Un jeep pleacă din Henderson Field, angajându-se în mare viteză, într-un nor de praf, pe ruta Tassafaronga. În jeep se află maiorul John W. Mitchell, comandantul Escadrilei 339, căpitanul Thomas O. Lanphier, comandantul provizoriu al Escadrilei 70, şi locotenentul Basby Holmes, din 339. Cei trei piloţi sunt primiţi de amiralul Mason, comandantul aviaţiei din zona insulelor Salomon, care îi întinde lui Mitchell o telegramă semnată de Frank Knox, secretarul de stat al Departamentului marinei militare.

După ce citeşte telegrama, Mitchell o pune pe birou şi nu-şi poate reprima un fluierat. Afurisită misiune.

– Dar, domnule amiral, este un drum de circa 1 300 km... fără să mai punem la socoteală lupta! Este dublul razei de acţiune a lui P-38. Ne trebuie rezervoare suplimentare.

– Fiţi liniştit, domnule maior, ele se află în drum spre Henderson.

Imediat ce operaţia „Răzbunarea" a fost pusă pe picioare, la Milne Bay, în Australia, unde se afla un important depozit al forţelor aeriene americane, a sosit un ordin. Câteva ore mai târziu, patru cvadrimotoare îşi iau zborul cu destinaţia Guadalcanal, având 18 rezervoare suplimentare detaşabile de 166 galoni [1 galon american = 3,785 l] şi tot atâtea de 310 galoni.

Dar, continuă Mitchell, va trebui să avem mare grijă să nu risipim nici o picătură de carburant. Nu se ştie din ce se compune această escortă şi în mod sigur va trebui să ne croim drum printre Zerouri, pentru a ajunge până la Yamamoto.

Toată seara, statul major al lui Mason şi cei trei piloţi îşi perfecţionează planul. Hotărăsc, după o lungă discuţie, să intercepteze formaţia japoneză lângă Buin, la ora 9.35. Yamamoto este cunoscut pentru punctualitatea lui.

Un sfert de minut în plus sau în minus în orarul americanilor riscă să compromită întreaga operaţie. Iar pe un traseu de aproape 700 km, la aceste latitudini tropicale, unde condiţiile meteorologice se modifică rapid, o eroare de un minut este oricând posibilă. Cei trei piloţi se întorc noaptea târziu, pe o furtună îngrozitoare. Au puţin timp pentru somn; Mitchell a fixat ora decolării la 7.20 şi echipajele au întâlnire la ora 6.00, în baraca ce serveşte grupului pentru instructajul dinaintea misiunii.

Mitchell nu se culcă deloc. Preferă să supervizeze munca mecanicilor care, încă de la sosirea avioanelor de transport, iau în primire rezervoarele pentru a le monta sub aripi, muncă ce se dovedeşte mai tenace şi mai îndelungată decât s-a crezut. Versiunea lui P-38, utilizată de grup, nu este prevăzută pentru rezervoare atât de voluminoase.

Ciufulit, prost ras şi cu ochii încercănaţi, Mitchell îi primeşte pe piloţii care sosesc veseli şi gălăgioşi în sală.

Misiune TOP SECRET

În câteva cuvinte, Mitchell creionează tabloul misiunii zilei. Auditoriul este deopotrivă speriat de cutezanţa misiunii şi mândru de importanţa ei. Căci, este convins, dispariţia lui Yamamoto va aplica o lovitură serioasă moralului japonezilor. Fiecare dintre cei prezenţi îşi pune o unică întrebare: „O să fiu eu acela?"

– Formaţia va fi împărţită în trei grupări. Prima, compusă din şase P-38 sub ordinele căpitanului Lanphier, are misiunea să intercepteze bombardierul lui Yamamoto. Celelalte două, una sub ordinele mele, cealaltă sub cele ale locotenentului Canning, vor proteja patrula lui Lanphier contra Zerourilor din escortă sau contra altor aparate ce au mai putut decola. Din nefericire, numărul avioanelor pentru această misiune este limitat la 18. Eu nu iau decât voluntari.

După o mică aşteptare, Mitchell vede mâinile ridicându-

se toate deodată. Nici unul dintre piloţii aflaţi de faţă nu vrea să rămână la sol în ziua aceea. Şi totuşi, mulţi dintre ei au motive să nu ia parte la această misiune: în primul rând, cei 1500 kilometri, veritabil calvar ce îi aştepta pe cei mai mulţi dintre aceşti oameni, slăbiţi de dizenterie, epuizaţi de malarie. În plus, ei vor rămâne imobilizaţi peste cinci ore în cabina strâmtă, total lipsită de confort, a P-38-ului lor.

– Tommy, îi spune Mitchell lui Lanphier, selectează-ţi oamenii, iar pe ceilalţi îi vom trage la sorţi.

Lanphier desemnează cu degetul pe cei aleşi:

– Rex (locotenent Rex Barber), Besby (locotenent Besby Holmes), Ray (locotenent Raymond Hine), Joe (locotenent Joe Moore) şi Jim (locotenent James McLanahan).

Ceilalţi, decepţionaţi, dar încă plini de speranţa de a face parte din patrulele de protecţie, îşi scriu numele pe o hârtie. Mitchell adună hârtiuţele în cascheta de pilot şi trage de acolo zece dintre ele. Când îşi aud numele, aceştia îşi aruncă în sus caschetele. Ceilalţi, înciudaţi, îi felicită, pregătindu-se pentru momentul când, cu inima grea, îşi vor vedea camarazii plecând fără ei. Mitchell, Lanphier şi soarta au desemnat deci opt piloţi din escadrilele 12 şi 339 şi doi din 70.

– Această misiune va trebui să rămână absolut secretă, îşi reia discursul Mitchell. Vă amintesc că fratele lui Tommy este prizonier la japonezi. Dacă cine ştie cum, printr-o indiscreţie, ei ar afla că unitatea lui Tommy a luat parte la această misiune, vă imaginaţi care i-ar putea fi soarta. Deci va trebui să depuneţi jurământ că nu va transpira nimic despre această misiune, înainte de finalul ostilităţilor.

Este ora 7.20 când cele 36 motoare Allison demarează unul după altul, lăsând pe Henderson Field un fum negru, dens. În frunte, Mitchell începe să ruleze pe plăcile metalice, ce permit transformarea oricăror mlaştini în piste practicabile şi crearea de aerodromuri, cât ai zice peşte, în colţişoarele cele mai puţin ospitaliere.

În timpul rulajului, avionului lui McLanahan i se sparge un pneu şi iese de pe pistă. Pilotul părăseşte carlinga şi îşi aruncă de furie cascheta la pământ. Restul piloţilor se înscriu în formaţie fără incidente. Imediat însă după decolare, Moore semnalizează către Lanphier. Pană de alimentare. Cu inima grea Moore se întoarce pe Henderson Field.

– Ce ghinion! îşi spune Lanphier, frângându-şi degetele. Dacă am început aşa...

Mitchell este şi el neliniştit. Nu mai rămân decât patru P-38 care să se ocupe de avionul lui Yamamoto... Bineînţeles, dacă vor ajunge la ora de întâlnire!

Încă nu s-au ridicat zorile când Isoroku Yamamoto, purtând o somptuoasă uniformă verde închis, urcă la bordul bombar-

Amiralul Chester Nimitz...

...şi victima sa

dierului Mitsubishi G 4 M (Betty, cum îi spun codificat americanii), staţionat la Buka. Şeful său de stat major, amiralul Ugaki, şi alţi membri din anturajul apropiat iau loc la bordul unui al doilea bombardier, adaptat pentru a transporta un VIP. Cu puţin înainte de ora 6.00, pilotul primului bombardier îşi ambalează motoarele şi face un semn din cap şefului dispozitivului din escortă, ofiţerul Takeshi Morisaki. Acesta răspunde printr-o smucitură din cap. Avionul de vânătoare Zero vibrează, rulând pe pista prăfuită. Alte cinci Zerouri îl urmează, apoi două bimotoare se ridică de la sol. Cele opt aparate se aşază în formaţie, urcă la 3 500 m şi dispar în direcţia sud, către tragicul lor destin.

Pentru aparatele P-38 începe un zbor de lungă durată: două ore şi 15 minute, la mai puţin de 10 metri deasupra apei. La această altitudine cel mai mic rateu al motorului este periculos. Mitchell a ales o rută sinuoasă, de-a lungul ţărmurilor unor insule ce jalonau itinerarul până la Kahili; această rută prelungea distanţa cu aproape 200 km, dar evita ca formaţia să fie reperată de pândarii japonezi cocoţaţi în arbori. Două ore şi 15 minute pradă unei puternice tensiuni nervoase (piloţilor militari nu le era deosebit de agreabil zborul deasupra mării), suferind de crampe, de furnicături în picioare, de dureri de şale, stând înţepeniţi pe scaune, a căror calitate esenţială nu era totuşi confortul, suportând efectele bolilor tropicale ce îi afectau pe toţi piloţii din Guadalcanal. În plus, şuieratul continuu al compresoarelor situate la înălţimea pilotului şi balansul imprimat avionului de carburantul ce joacă în interiorul rezervoarelor suplimentare. Cu o regularitate epuizantă, aparatul intră brusc în picaj dând pilotului senzaţia, puţin agreabilă, că va străpunge apa.

Avioane inamice!

Yamamoto lasă hârtiile din mână şi se uită pe hublou. Alături de avionul său, două Zerouri menţin o formaţie impecabilă. Pentru această misiune – puţin riscantă, dar foarte onorantă au fost desemnaţi la Raboul cei mai buni piloţi de vânătoare.

O minusculă bandă galbenă separă albastrul continuu al mării de verdele închis al junglei. Un membru al echipajului intră în cabină, salută şi îi întinde un petec de hârtie amiralului, pe care acesta îl apucă cu mâna înmănuşată: „Vom sosi la Kahili la 8.45 h."

Cu cât trece mai mult timp, cu atât Lanphier îşi pierde încrederea în misiune. „Ar fi prea frumos! gândeşte el. Numai la Hollywood mai vezi aşa ceva..." Este ora 9.30 şi insula Bougainville se profilează la orizont. 16 perechi de ochi scrutează cu nelinişte cerul, ce pare disperant de gol. Deodată un strigăt răsună în căştile piloţilor.

– Avioane inamice!

Toate privirile converg spre un punct situat în stânga rutei urmate de P-38. Asta este! Yamamoto! Sunt exact două ore şi 9 minute de când P-38-urile au decolat de pe Henderson Field. Americanii disting la exact cinci km distanţă două bombardiere zburând la 1 300 m şi şase Zerouri la circa 500 m mai sus, care se îndreaptă spre Kahili, urmând ţărmul. P-38-urile nu au fost reperate. Piloţii detaşează rezervoarele suplimentare şi trag de manşă pentru a-şi cabra aparatele. În vreme ce avioanele din escortă merg mai departe până la 5 000 m altitudine, cele patru P-38 se îndreaptă direct în sus, neglijând Zerourile, care nu le reperează decât la mai puţin de doi km de ţinta lor.

Absorbit de peisajul de-a dreptul magnific ce se etalează sub avionul său, Yamamoto este brusc atras de comportamentul ciudat al unui aparat de vânătoare din escortă, ce porneşte imediat în picaj, efectuând un viraj strâns. Primul bombardier, prevenit, fără îndoială, de aparatele de vânătoare, face un viraj de 360°. O a doua manevră brutală, pentru a se apropia de coastă.

Morisaki zăreşte P-38-urile cu o întârziere pe care nu şi-o va ierta niciodată. Din experienţă, ştie că trebuie să fie suspicios faţă de agresori veniţi de la mai mare altitudine. De aceea pe tot traseul a scrutat cerul de deasupra lui. Tactica americanilor îl derutează. Urmărit ca o umbră de perechea sa, Okamoto, Morisaki detaşează rezervorul ventral şi se angajează în lupta cu aparatele P-38, care se năpustesc asupra bombardierului.

Pentru Lanphier este clar că nu va ajunge la bombardiere decât înfruntând aparatele de vânătoare japoneze. Hotărăşte deci să se ocupe mai întâi de ele. Primul Zero se încadrează în colimatorul său. Deschide focul şi vede imediat explodând aparatul de vânătoare. Celelalte defilează prin faţa sa şi Lanphier trage în direcţia lor. Se află la 800 m altitudine şi trebuie să coboare în picaj pentru a ajunge din urmă bombardierul „său", pe care nu l-a pierdut o clipă din vedere. Îl prinde pe toată lungimea şi trage mai multe salve. Îi smulge o aripă şi îl trimite spre junglă, într-un vârtej de flăcări.

Morisaki este primul atins. Sare din avionul în flăcări. Va asista la întreaga încăierare de la suprafaţa apei. Barber, care îşi urmează şeful, se apropie de al doilea bombardier, dar acesta face o manevră abilă şi îl obligă pe american să-l depăşească, fără a putea trage. Urmărit de Zerouri, Barber revine la coada bombardierului şi obuzele sale sec-

ţionează ampenajul aparatului nipon. Avionul se întoarce pe spate şi porneşte glonţ spre sol.

Holmes, care a pierdut timp pentru a se debarasa de un rezervor recalcitrant, însoţit tot timpul de Hine, se năpusteşte asupra Zero-urilor, care îl ameninţă pe Barber. Urmează o luptă dezordonată, în cursul căreia se schimbă rafale, fără a le cunoaşte efectul.

Holmes şi Hine se lasă antrenaţi în afara zonei de luptă, care se întinde între Kahili şi Ballale. În acest moment, Holmes zăreşte un bombardier solitar zburând la joasă altitudine, în largul aşezării Moila Point. Tot timpul urmat de Hine, se năpusteşte asupra intrusului şi îi aprinde motorul său stâng. Hine îl ţinteşte corect, la rândul său, şi Barber apare şi el pentru a-i aplica lovitura de graţie: în fuselaj. Bombardierul explodează în faţa ochilor lui Barber.

Zerourile nu-şi abandonează prada atât de uşor. Se năpustesc asupra lui Barber, exact când acesta vrea să atace al treilea bombardier. Holmes efectuează o răsturnare bruscă şi doboară unul dintre agresori, transformat în flăcări. Barber se oferă unui alt avion de vânătoare japonez, dar îl zăreşte pe Hine în dificultate, îndreptându-se în picaj către insula Shortland, motorul stâng degajând un fum gros, negru. Este ultimul care l-a văzut pe Hine. Un alt Zero atinge apa, probabil doborât de Hine.

Piloţii japonezi confirmă, la întoarcerea lor, distrugerea a trei bombardiere, dar şi pierderea a trei avioane de vânătoare. În schimb, ei revendică patru victorii sigure şi alte două probabile.

Mitchell, care nu se aştepta să vadă decât un bombardier, se întreabă tot drumul de întoarcere care dintre ele îl transportase pe Yamamoto. De fapt, n-avea importanţă, pentru că oricum fuseseră doborâte toate. Totuşi, după studierea rapoartelor, autorităţile vor atribui doborârea aparatului lui Yamamoto lui Lanphier.

Cu mâna pe mânerul sabiei

Întoarcerea se efectuează fără necazuri. Holmes, victimă a unei pene de carburant, aterizează pe un teren din Russells. Barber, al cărui sistem de răcire a fost deteriorat de un balon japonez, rămâne în urma formaţiei, dar ajunge cu bine la Henderson Field. Alte aparate sunt deteriorate în diverse grade. Americanii revendică trei bombardiere şi trei Zerouri. Barber şi Holmes, care au doborât fiecare un bombardier şi un avion de vânătoare, obţin, graţie acestei misiuni, statutul de as (cinci victorii confirmate).

Imediat ce P-38-urile aterizează, comandamentul bazei din Guadalcanal trimite mesajul convenit că operaţia „Răzbunarea“ s-a încheiat printr-un succes total. Mesajul este transmis amiralului Halsey aflat în plină conferinţă cu amiralul Turner, comandant al forţelor amfibii din Pacificul de sud. La anunţarea lui, Turner scoate un strigăt de bucurie şi aplaudă, provocând mânia lui Halsey.

– Găseşti că-i o treabă bună, hai? Speram să fac praf Pennsylvania Avenue cu această canalie în lanţuri, luând picioare acolo unde te doare mai tare!

Mitchell şi Lanphier primesc decoraţia „Navy Cross“, cu o scrisoare de felicitare personală din partea lui Roosevelt. Trebuie subliniată sincronizarea excepţională a acestei misiuni delicate, de fapt una dintre cheile succesului. Raportul oficial al operaţiei menţionează că „duşmanul a fost reperat, ca şi cum întâlnirea a fost aranjată printr-un consens al ambelor părţi“. O altă cauză a reuşitei trebuie căutată în conferinţa ţinută înainte de decolare, în timpul căreia Mitchell nu numai că a explicat în detaliu, meticulos, fiecărui pilot ce se aştepta de la el, dar s-a asigurat că fiecare a înţeles şi ce aveau de făcut ceilalţi.

Amiralul Ugaki reuşeşte să înoate până la ţărm; este unul dintre puţinii supravieţuitori ai tragediei. Şeful său nu are această şansă. O echipă de salvare găseşte a doua zi epava bombardierului în mijlocul junglei. Soldaţii au surpriza de a identifica corpul intact al unui amiral încă prins în scaun. Pare calm, relaxat. S-ar putea crede că doarme, dacă n-ar avea două găuri maro în cap. Un proiectil a pătruns prin maxilar şi a ieşit prin tâmplă. Soldaţii înţeleg, după culegerile de poeme găsite şi după mănuşa cu trei degete ale mâinii stângi, crispată încă pe mânerul sabiei, că acest corp neînsufleţit este al lui Isoroku Yamamoto.

Moartea amiralului se va da publicităţii abia o lună mai târziu, când rămăşiţele sale pământeşti sunt aduse la Tokio. Se decretează zi de doliu naţional.

Fără umbră de îndoială, dispariţia provoacă o vie emoţie în rândul populaţiei. Succesorul său, amiralul Mineichi Koga, manifestă rapid toate defectele strategilor japonezi ai epocii: lipsa capacităţii de adaptare, conservatorismul excesiv şi absenţa totală a imaginaţiei. E adevărat că un geniu de calibrul lui Yamamoto nu poate fi înlocuit de pe o zi pe alta. Fie el japonez sau de altă naţionalitate. ■

Adaptare şi versiune românească de
Florentina DOLGHIN

UN ORAȘ ÎL ÎNFRUNTĂ PE TIMUR-LENK

Generalul Radu Rosetti nota în jurnalul său, în dreptul zilei de 16 mai a anului 1931: „Terminat de citit La vie de Tamerlan **de Harold Lamb. Bine scrisă. Ce-am învățat în școală despre Tamerlan și care este realitatea!“** (Magazin istoric, **nr. 2/1987). Într-adevăr, care este realitatea? Cât de veridică este imaginea – atât de răspândită – a cuceritorului care a pustiit totul în calea sa, fără a ridica nimic în loc? Ce anume determina complexitatea caracterului său, capabil de accese de furie, atunci când orgoliul îi era jignit – cum s-a întâmplat și la Ispahan – pentru ca apoi să se preocupe de înfrumusețarea orașelor – mai ales a Samarkandului, capitala stăpânirii sale – și de bunăstarea supușilor săi? Cine a fost deci Timur-Lenk (în traducere Șchiopul de Fier), căci acesta este numele său real, Tamerlan reprezentând o formă coruptă impusă de călătorii și cronicarii europeni încă din Evul Mediu.**

Născut în anul 1336, într-o familie ce aparținea aristocrației turce din Transoxiana (teritoriu situat în Asia Centrală între fluviile Amu-Daria și Sâr-Daria), Timur reușea, la numai 25 ani, să își impună autoritatea asupra provinciei natale. Apoi, printr-o iscusință

politică ce îmbina intrigi, trădări, negocieri complicate și mai ales prin forța armelor, și-a întins treptat stăpânirea din China până la Marea Mediterană și din stepele Asiei Centrale până în nordul Indiei. Timur-Lenk, deși reprezenta interesele aristocrației turce, nu a renunțat la suzeranitatea formală față de descendenții mongoli ai lui Genghis-Han. Mai mult chiar, el a căutat mereu să apară drept un continuator al acestuia. Abil diplomat, Timur știa, când momentul o cerea, să se retragă la pândă, în așteptarea unei ocazii favorabile. În același timp, stăpân deplin pe arta militară, n-a scăpat niciodată prilejul de a folosi și exploata slăbiciunile adversarului.

De îndată ce și-a consolidat stăpânirea asupra Transoxaniei, Timur-Lenk a inițiat expediții îndreptate împotriva Persiei. El a cucerit mai întâi partea estică a podișului persan. Apoi, din anul 1386, atacă partea lui de vest, unde bătrânul Șah-Hodja – după ce recunoscuse de bunăvoie suzeranitatea lui Timur, ne spune istoricul francez René Grousset – își împărțise stăpânirea între urmașii săi: Zayn al-Abidin, Ahmed și Șah Mansur. Acesta din urmă a luat în stăpânire și orașul Ispahan.

Odată încheiate campaniile persane, Timur-Lenk l-a atacat pe fostul său aliat, Toktamîș, han mongol care stăpânea în stepele din nordul Mării Negre, învingându-l în mai multe bătălii. În urma uneia dintre ele, o parte din mongolii lui Toktamîș s-au refugiat și în Țara Românească. Un raport venețian, din aprilie 1402, îi semnala încă în oastea lui Mircea cel Mare. De altfel, domnul român a exploatat în mod abil prezența lui Timur-Lenk în Anatolia și dificultățile pe care el i le provoca sultanului otoman Baiazid I (1387-1402). În primăvara anului 1402 a întreprins o expediție în Imperiul otoman. Se știe că după bătălia de la Ankara, din același an – soldată cu înfrângerea și capturarea sultanului otoman de către Timur-Lenk (Magazin istoric, **nr. 8/1971) – voievodul Țării Românești a devenit un adevărat arbitru politic al situației istorice noi create. În acea perioadă, domnitorul român a făcut „dovada unei remarcabile înțelegeri a fenomenului otoman – cum observa domnul Tahsin Gemil – fiind în fapt singurul suveran european care a realizat adevăratele dimensiuni ale crizei otomane".**

În 1405, trei ani după bătălia de la Ankara, Timur-Lenk se stingea din viață. Lipsit de unitate și coerență, imensul său imperiu s-a dezmembrat rapid. A rămas doar amintirea teribilului suveran, a cărui puternică personalitate a stârnit interesul nu numai al istoricilor, ci și al literaților.

Istoricul Jean-Paul Roux – una din personalitățile Centrului Național de Cercetări Științifice (C.N.R.S.) din Franța și profesor titular de artă islamică la Școala de la Luvru – reușește să arunce o lumină nouă asupra unor aspecte controversate ale episodului din 1387, când Timur-Lenk a cucerit orașul persan. Utilizându-l cu precădere, să încercăm să descifrăm complicatele resorturi ale puternicei personalități care a fost Timur-Lenk.

O greșeală de neiertat

În noiembrie 1387, Timur-Lenk şi trupele sale de djagatai[1] soseau în faţa Ispahanului şi îşi ridicau corturile, la oarecare distanţă de zidurile oraşului.

Locuitorii săi auziseră despre isprăvile anterioare ale Șchiopului de Fier; marele oraş Urgendj distrus şi transformat într-un câmp de orz, barajul de la Rustum distrus pentru a transforma ţara în deşert. Dar lucrurile se terminaseră destul de bine în Iranul de Nord, în Azerbaidjan sau în Armenia. Oraşele Hamadan şi Tabriz nu avuseseră de suferit, iar Erzurum fusese iertat. Se spunea că Timur, care cerea să fie numit doar mare emir era un om cu desăvârşire cinstit şi de o moralitate ireproşabilă. În plus, avea şi reputaţia unui musulman cucernic.

Ocazia, de mult aşteptată, pentru a interveni în Iranul central, i-a fost oferită lui Timur-Lenk de refuzul uneia dintre rudele lui Șah-Hodja – Zayn al-Abidin – de a se prezenta şi a-i face act de supunere. Era o greşeală de neiertat şi o ofensă directă pentru turcul Timur, care pretindea că acţionează în numele moştenirii mongole. Şi deşi oraşul Ispahan aparţinea unei alte rude a lui Şah-Hodja – Şah Mansur – şi deci nu era cu nimic răspunzător pentru refuzul lui Zayn al-Abidin, Timur nu a întârziat să îşi ridice tabăra lângă zidurile sale. Alegerea era determinată de faptul că oraşul Ispahan, chiar dacă nu mai era capitala Iranului, se bucura în continuare de un imens prestigiu în lumea islamică.

[1] Djagatai a fost cel de-al doilea fiu al lui Genghis-Han, de la care a primit în stăpânire o parte din Asia Centrală şi Transoxiana. Aceste ţinuturi s-au turcizat rapid şi termenul de djagatai va desemna, cu timpul atât ansamblul teritoriilor stăpânite de Djagatai, cât şi populaţia turcă de aici.

Deci Ispahanul nu se temea cu adevărat. Bineînțeles, suma pe care urma să o plătească avea să fie însemnată. Dar acceptând tributul, locuitorii orașului își asigurau participarea nestânjenită la traficul comercial intens ce se desfășura din vremuri străvechi între China și Europa și care se afla pe atunci sub controlul lui Timur-Lenk.

Timur era răbdător. El prefera negocierile războiului, nu pentru că s-ar fi temut – doar ieșea întotdeauna victorios – ci pentru că războiul îi decima luptătorii și sărăcea pe cei care și așa aveau destule greutăți în a plăti dările. În ciuda vârstei sale, 51 ani, putea să aștepte săptămâni, chiar luni de zile, până să înceapă negocierile sau să încheie un tratat. El știa că asediații au adesea nevoie să reflecteze timp îndelungat și să cântărească argumentele pro și contra. De altfel, Timur-Lenk prefera să cruțe orașele pentru ca ele să treacă intacte în mâinile sale sau, când nu avea intenția să le anexeze, pentru ca ele să plătească mai ușor răscumpărarea foarte ridicată care să le asigure supraviețuirea.

Dar așteptarea era întotdeauna periculoasă. Timur o știa. Prezența armatei sale la porțile unei mari cetăți crea, inevitabil, în rândurile soldaților o stare de tensiune extremă. El izbutea să impună trupelor sale o disciplină perfectă în luptă, dar nu le putea ține mult timp în inactivitate. Admirabili soldați, luptătorii săi erau foarte amestecați: mongoli, turci și turcmeni, iranieni din Horasan, aventurieri de tot felul, mercenari creștini. O adunătură de oameni, certăreți și agitați, pe care îi reunea doar harul conducătorului, plăcerea unor lovituri reușite și setea de câștig. Un oraș bogat, ce se oferea privirilor, aflat la îndemâna lor, îi înfierbânta.

Și orașul se înfierbânta la rândul său, dar de o febră diferită, provocată de prezența soldaților atât de aproape. Cel mai neînsemnat incident putea antrena consecințe incalculabile. Totul depindea de atitudinea locuitorilor. Iar aceasta era determinată de aceea a oștenilor ce stăteau la pândă.

La Ispahan, lucrurile au evoluat totuși destul de repede. Autoritățile – care erau, în parte, cumpărate de Timur – s-au decis să se supună și să accepte plata tributului. Timur i-a primit foarte bine pe guvernatorul orașului și pe dregătorii săi, i-a ospătat, le-a îndeplinit cele mai mici dorințe și a fixat cu ei cuantumul impozitului. După care, însoțit de oștenii săi, a intrat în oraș, l-a vizitat cu plăcere și nu a uitat să instaleze o garnizoană în citadelă. Apoi, s-a reîntors în tabără. Timur ordonase ca asediații să predea armele și să iasă dintre zidurile orașului. Porțile urmau a fi zidite pentru a reduce riscul ca fugarii să-și ducă într-altă parte averile, iar oștenii săi să pătrundă după bunul plac în oraș. Cele câteva intrări lăsate totuși deschise erau păzite de oameni siguri. Dar, pe măsură ce timpul se scurgea, sporea și riscul.

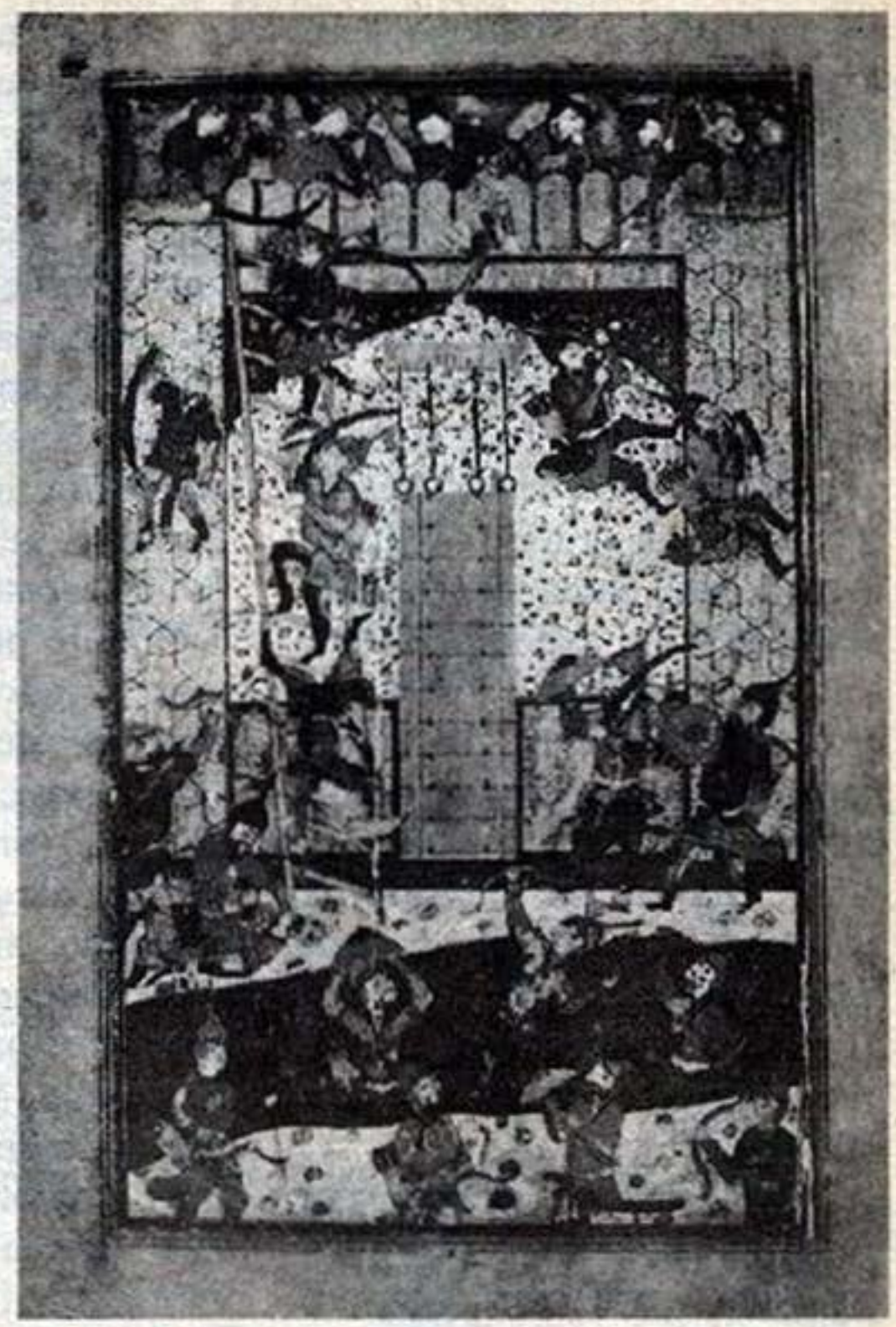

Timur asediază o fortăreață georgiană (miniatură dintr-o cronică versificată despre domnia sa, din 1568)

În p. 89: *Timur pleacă la vânătoare, lângă orașul Tiflis (manuscris din secolul XVII)*

Între legendă și adevăr

Organizată cu metodă, colectarea impozitului a început imediat. Emirii ce răspundeau de diversele cartiere au trimis acolo pe cei însărcinați cu strângerea dărilor, însoțiți de oșteni. Sistemul era bine pus la punct. În general, operația se desfășura în liniște. Este adevărat că din loc în loc se auzeau urletele unui bogătaș căruia i se ardeau tălpile, sau căruia i se smulgeau unghiile, ori era strangulat încet, precum și strigătele unor locuitori prădați. Dar, în ansamblu, lucrurile mergeau bine! Până la incidentul povestit de cronicarul persan Ibn Sahad Yazdi.

În oraș, pe lângă soldații din citadelă, cei ce strângeau dările și păzitorii lor, reușiseră să

pătrundă şi vreo 5 000 djagatai. Ei se plimbau fără nici o ocupaţie, dornici de pradă şi aroganţi. Unul dintre ei a tăiat calea unei frumoase fete. Episod banal în Ispahanul ocupat. Dar un toboşar persan, care se învârtea întâmplător pe acolo a început să bată alarma. Câţiva curioşi au ieşit în stradă. În curând, s-a strâns o mulţime. Dintr-o dată, oarbă, dezlănţuită, populaţia s-a aruncat asupra soldaţilor. Aproape 3 000 dintre ei au fost masacraţi. Au scăpat doar cei care au alergat destul de repede pentru a ajunge la porţi, înainte de închiderea acestora, sau cei care au găsit refugiu în locuinţele orăşenilor bogaţi, înspăimântaţi de consecinţele posibile ale întâmplării.

Timur-Lenk nu putea tolera în imperiul său nici cea mai mică dezordine. Cu atât mai mult va fi resimţit el drept un afront personal acest masacru, săvârşit aproape sub ochii lui, în chiar ziua următoare semnării unui acord cu oraşul. În zorii zilei de 17 noiembrie, el a atacat cetatea. Iniţial, aceasta a rezistat, dar curând s-a prăbuşit. Cu acelaşi calm, cu o minuţiozitate egală cu cea manifestată pentru organizarea strângerii dărilor, Timur a decis, cu sânge rece, să pedepsească pe locuitori. Întâi a interzis accesul oştenilor în cartierele în care locuiau cei pe care vroia să îi cruţe. Apoi, a ordonat să se omoare fără milă până când cei însărcinaţi să ţină evidenţa la faţa locului vor înregistra numărul de capete stabilite de el.

Măcelul a început. Preocupaţi să ucidă, oştenii au uitat să fure. La început, un cap se vindea cu 20 dinari, dar foarte repede cursul a scăzut la o jumătate de dinar. Chiar şi astăzi, este greu de stabilit dacă Timur-Lenk îngloba în masacrul general toată populaţia unui oraş sau numai pe bărbaţi. În anumite locuri, femeile şi copiii au pierit până la unul. Dar mult mai numeroase sunt cazurile când doar bărbaţii erau desemnaţi drept victime. Cu câteva excepţii, acesta a fost şi cazul Ispahanului. Potrivit socotelilor ţinute de oamenii lui Timur, s-au strâns în jur de 70 000 capete.

Faptele povestite până aici sunt neîndoielnice. Ceea ce urmează este mai puţin veridic. Se povesteşte că oştenii lui Timur au aprins un incendiu, care a durat 20 zile şi a distrus cetatea în întregime. Iar supravieţuitorii ar fi fost obligaţi să fugă în munţi, unde mare parte din ei au pierit de foame şi frig. Dar spre deosebire de marea moschee a Umayyazilor – dinastie de califi arabi, care au stăpânit la Damasc, între anii 661 şi 750 – care a fost profund deteriorată de flăcări după ocuparea oraşului de Timur, în mai 1401, marea moschee din Ispahan nu a avut de suferit. Nici una din infrastructurile oraşului nu a fost grav atinsă, cum s-ar fi întâmplat dacă cuceritorul ar fi urmărit să îl ruineze. În sfârşit, oraşul nu a fost depopulat. A suferit mult, dar nu a dispărut. Putem considera că aproximativ 30 000 persoane au fost cruţate cu bună ştiinţă: slujitorii religiei, marii demnitari, apropiaţii lor, etc. Pe de altă parte, un număr mare de locuitori au putut să fugă şi să se ascundă. Existau deci la Ispahan, înainte de masacru, minimum 100 000 bărbaţi adulţi, cel puţin tot atâtea femei, plus copiii. Astfel, oraşul ar fi numărat mai puţin de 500 000 locuitori, dar în mod sigur mai mult de 300 000. Oraşele de o jumătate de milion de suflete nu erau rare în lumea islamică, într-o epocă în care Parisul – cea mai mare aglomerare urbană a Europei – nu număra încă decât vreo 200 000 locuitori.

Şase ani mai târziu, în 1393, Timur-Lenk cerea un nou tribut oraşului Ispahan, fapt care oferă o imagine concludentă asupra mărimii pupulaţiei sale la sfârşitul secolului XIV. ■

Adaptare de
Codruţa MATEI

1967 – Magazin istoric – **1997**

La împlinirea a 30 ani de la apariţia primului număr al revistei noastre, în aprilie 1967, stimaţii noştri cititori sunt invitaţi să ne scrie despre:

- **Prima dumneavoastră întâlnire cu** Magazin istoric
- **Ce a însemnat şi ce înseamnă revista pentru dumneavoastră**
- **Ce alte amintiri vă leagă de revistă**
- **Ce aţi dori să mai citiţi în paginile noastre**
- **Cum propuneţi să fie viitoarele concursuri** Magazin istoric

Scrieţi-ne! Scrisorile dumneavoastră – ferestre deschise spre deceniul patru al Magazinului istoric!

CĂPITANI DIN STATUL MAJOR AL LUI MIHAI VITEAZUL

MARTIR AL NEAMULUI, UCIS LA CLUJ LA 06.02 1601 (2 CUV.)		MARTIR AL NEAMULUI UCIS DE NOBILII UNGURI (2 CUV.) / NENE		CADĂ / NUMELE PICTORULUI (TH.) AMAN S-A ÎNCURCAT!		LOGOFĂTUL ... NOROCEA / VISTIERNICUL... (13.11.1594)		AICI ODIHNESC EROII BUZEȘTI: RADU, PREDA ȘI STROE
CRONICAR TURC / LOGOFĂT ȘI CRONICAR (TEODOSIE)						POFTIM / RÎUL UJEP (SIBERIA) FĂRĂ DE SFÎRȘIT!		
							REFREN OLTENESC	
CULEI / MIHAI VITEAZUL MARELE... AL PRIMEI UNIRI			DOMN AL MOLDOVEI, ALIAT CU MIHAI ÎN PERIOADA 1594-1595		RÎUL OLTENILOR / OFERIT			
		MIOARE		CĂPITAN DE HAIDUCI... MARCU / LOCALITATE ÎN ITALIA				
MARE ISTORIC ȘI MARTIR AL NEAMULUI / I-AU PURTAT PRIN LUPTE						CETATE ÎN NORDUL TRANSILVANIEI, PE SOMEȘ		BANUL UDREA ... UCIS ÎN COMPLOTUL CONTRA LUI SIMION MOVILĂ
							FOST PAHARNIC; ALES DOMN DE CĂPITANII LUI MIHAI (RADU)	
		ABIS! / NEUZAT / STRĂMOȘ AL UNOR FAMILII DE ARTIȘTI				ÎNTRE CĂPITANI ȘI CAII LOR / AICI L-A PRIMIT RUDOLF II PE MIHAI		
			TÎLC FĂRĂ CAP! / CAT / DRAC GOL!					
PÎRCĂLAB LA CHIOARU (AGA) / ISTORIC FRANCEZ (FERDINAND)				CIFRU / TARE (inv.) / ASMUȚIT PUȚIN!				
					TEBA FĂRĂ POARTĂ! / PIESĂ DIN PORTUL POPULAR			
			MARELE ÎNVINS DE LA CĂLUGĂRENI. (-PAȘA)					
	CRONICAR ROMÂN AL LUI MIHAI VITEAZUL (PETRU)							

Dicționar: NMAA, UJE, GAON
Încrucișare cu „î".

Virgil BÂRSĂNESCU

DIALOG CU CITITORII

THE TIMES DESPRE 1848 LA ROMÂNI

Colaboratorul nostru, dl. prof. EUGEN GLÜCK, din Arad, ne semnalează felul cum și-a informat cititorii ziarul britanic The Times referitor la revoluția din 1848 din Țara Românească.

Primele informații apar la începutul lunii iulie, când relatează despre adunarea de la Islaz și desfășurarea faptelor din București. La 2 și 3 iulie se consemnează că Guvernul Provizoriu și Garda Națională se bucurau, în general, de adeziunea poporului.

Se precizează că lovitura contrarevoluționară a coloneilor I. Odobescu și I. Solomon, din 19 iunie (stil vechi), a fost înăbușită, iar domnitorul Gheorghe Bibescu (care abdicase la 14 iunie) nu are șanse să revină la tron. Boierii sunt taxați drept dornici de a aduce anarhie, refuzând împroprietărirea țăranilor.

La 22 iulie, The Times **scrie despre unele măsuri democratice luate de Guvernul Provizoriu: abolirea rangurilor și titlurilor boierești, anularea pedepsei corporale, libertatea presei. Patru zile mai târziu, la 26 iulie, este publicată o notă despre interpelarea deputatului Urquhart în Camera Comunelor în legătură cu soarta Principatelor dunărene și răspunsul lordului Palmerston, ministrul de externe, care invocă lipsa informațiilor precise din această parte a Europei.**

Alte știri din lunile august-octombrie se referă la sosirea trupelor otomane la Giurgiu și apoi intrarea lor în Țara Românească, la demisia Guvernului Provizoriu și constituirea unei Locotenențe domnești, la luptele cu otomanii din Capitală ș.a. Cititorul britanic era informat, de asemenea, despre acțiunile generalului Gheorghe Magheru și dizolvarea oștirii sale de voluntari, care a marcat, de fapt, sfârșitul revoluției de la 1848 în Țara Românească.

OMAGIU LUI I. LUPAȘ

Doamna MATILDA ȘTEFĂNESCU, din București: Am 85 de ani și păstrez în minte prelegerile profesorului I. Lupaș, deși sunt ani de atunci.

Vin cu rugămintea de a publica rândurile mele, ca un omagiu adus prof. I. Lupaș, care s-a ocupat cu pasiune de istoria Transilvaniei.

Corespondenta noastră ne trimite și o pagină din istoricul și omul politic ardelean.

Revista noastră a publicat texte inedite sau mai puțin cunoscute ale lui Ion Lupaș (1880-1957) în nr. 3/1985, 10/1988, 10, 12/1990, 7/1991.

PĂSTORUL ORTODOX

Episcopia Argeșului, Muscelului și Teleormanului tipărește noua serie a revistei sale oficiale, Păstorul ortodox, **din care am primit la redacție nr. 2, octombrie-decembrie 1995.**

Colegiul de onoare este format din P.S. episcop Calinic, P.C. pr. vicar Aurel Dedu, dr. Radu Stancu, P.C. pr. prof. dr. Dănuț Manu, Teodor Mavrodin, Silvestru Voinescu, P.C. pr. prof. Ion Popescu.

Dintre studiile și articolele pe teme de istorie consemnăm: Pr. Lucian Grigore, Dascăli de psaltichie românească la Argeș, **Petre Bardașu, Doru Popian,** Ctitorii loviștene de pe vremea episcopului Iosif Argeșiu, **George Georgescu,** Lucrări de restaurare la Biserica Domnească de la Curtea de Argeș la 1851 și 1879, **dr. Zicu Ionescu,** Despre bisericile din Pitești care nu mai sunt, **ing. Nicolae Savu,** Insemnele orașului Curtea de Argeș.

SĂLĂTRUC – SĂLĂTRUCEL

Dl. GEORGE GEORGESCU, din com. Șuici, Jud. Argeș, **cercetând colecții de documente, reface câteva pagini din trecutul unei vechi așezări vâlcene: satul Sălătrucel.**

Este atestat într-un document din 17 aprilie 1488, când satul (sub numele de „Sălătrucul de pe Coisca") este întărit de monahia Magdalena mănăstirii Cozia. La 10 decembrie 1505, sunt pomenite „viile de la Sălătruc ot Coisca", aparținând lui Badea de Șuici.

O parte dintre locuitorii satului, spre a nu rămâne dependenți de mănăstirea Cozia, s-au refugiat pe Valea Topologului, formând așezarea „Sălătruc pe apa Topologului", amintit într-un document din 5 martie 1691. La 9 decembrie 1708, satul a fost închinat, ca danie, mitropoliei din București.

Fostul sat de pe Coisca, se numește, din 1800, Sălătrucel.

Numele de Sălătruc are în componența sa radicalul slav selo, **care înseamnă sat.**

CĂRȚI DE ISTORIE GORJEANĂ

Ziaristul ION TARBAC, din Târgu Jiu, **a publicat două cărți consacrate trecutului cultural gorjean:** Vremuri, oameni și cântece de pe Călnic **(Inspectoratul pentru cultură al județului Gorj, Editura „Ager", 1993) și** Istoria presei gorjene. File **(Centrul județean al creației Gorj, Editura „Ager", 1994).**

Felicitări și mulțumiri pentru exemplarele trimise, cu semnalarea acestor contribuții cititorilor interesați de istoria Gorjului.

EXEMPLARE RECUPERATE

Cititorii și abonații AUREL MOGA, din Târgu Mureș, **FUSEA GHINEA, din** Câmpina, **GHEORGHE N. RĂBAN, din** satul Gorunești, com. Slătioara, jud. Vâlcea, **ne-au semnalat neprimirea unor numere din revista noastră pentru care plătiseră abonamentul.**

Adresându-ne Direcțiilor județene de poștă respective, acestea au soluționat reclamațiile cititorilor noștri, aceștia intrând în posesia exemplarelor ce le lipseau din colecții.

Mulțumim pentru colaborarea operativă d-nei Ana Tigler, **șef Oficiu teritorial, Direcția regională de poștă Brașov, Oficiul teritorial Târgu Mureș, d-nei** Alice Mihalache, **director Exploatare, și d-lui** Ion Ursu, **șef serviciu, Direcția regională de poștă Ploiești, domnilor** L. Ionescu, **director, și** A. Grecu, **șef serviciu, Direcția județeană de poștă Vâlcea.**

MONUMENT

Dl. VALERIU CHIȘIU, din Oradea, **colaborator și statornic cititor, ne comunică:** La Beiuș, în ziua de 25 aprilie 1996, a fost dezvelit Monumentul Martirilor dr. Ioan Ciordaș și dr. Nicolae Bolcaș, uciși mișelește de iredentiștii maghiari, în noaptea de 3 aprilie 1919, cu câteva zile înainte de intrarea armatei române în Beiuș.

Monumentul a fost realizat de sculptorul orădean Cornel Durgheu.

DIALOG CU CITITORII

NU IAȘI, CI CRAIOVA

Pasionat și atent cititor al revistei noastre, dl. IOAN CIOBANU, din Craiova, **ne semnalează (argumentat) o eroare fotografică:** fotografia reprodusă de noi în nr. 8/1993, p. 54, nu reprezintă **clădirea Universității din Iași,** ci pe aceea a **Universității din Craiova.**

Argumentele aduse de dl. Ciobanu (între care și fotografii ale celor două edificii) sunt mai mult decât convingătoare.

Drept pentru care, împreună cu mulțumirile noastre, facem cuvenita rectificare, cu precizarea că în lucrarea enciclopedică din care am reprodus fotografia respectiva imagine apărea cu mențiunea „Universitatea Iași".

ARHEOLOGIE LA PETRU VODĂ

Prof. IONIȚĂ DUMITRU-BISTRIȚA, de la Grupul Școlar „M. Sadoveanu", **din** comuna Borca, jud. Neamț: Ca urmare a unei alunecări de teren ce a avut loc pe platoul numit „Dealul lui Vodă", din localitatea Petru Vodă, jud. Neamț, au ieșit la suprafață o serie de obiecte, dintre care cele de cult predomină. Dintre acestea, reținatenția: o candelă din argint lucrată în filigran, o pafta boierească, care mai păstrează într-una din cele trei monturi o piatră semiprețioasă de culoare roșie, și având pe spate o inscripție în limba slavonă, o „iconiță" din sidef, de sorginte bizantină (inscripție greacă-transversal), reprezentând „ciclul vieții" lui Iisus Hristos și câteva crucifixuri din bronz. Acestora li se adaugă o serie de monede feudale moldovenești de pe timpul lui Ștefăniță (1517-1527)

Menționăm că, în același loc, s-a descoperit matricea sigilară a voievodului Iliaș Rareș (1546-1551; **Magazin istoric,** nr. 8/1985). Probabil aici a funcționat un lăcaș de cult medieval, punct situat în imediata apropiere de pasul Tulgheș, ce făcea legătura Moldovei cu Transilvania.

În imagine: câteva dintre descoperirile de la Petru Vodă.

ORDINEA CULORILOR

În explicația de la fotografia din p. 26 a nr. 7/1996, rugăm cititorii noștri să citească corect ordinea culorilor drapelului național ungar: roșu-alb-verde, și nu alb-verde-roșu, cum eronat a apărut.

De asemenea, în nr. 8/1996, la p. 52 rândurile 15-16 de jos în sus se vor citi: „ar putea deveni membru al C.C. al Partidului Muncitoresc Român"; în același nr. la p. 77, anii de domnie ai reginei Victoria sunt 1837-1901.

MACHETA MEMORIALULUI

Imaginea de la p. 85 a nr. 8/1995 reprezintă Macheta Memorialului ziariștilor, adiacent Muzeului știrilor actualității, ce va fi ridicat în Freedom Park, din Arlington (Virginia), în imediata apropiere a capitalei americane.

CERERI ȘI OFERTE

ILIEȘ ELENA, București, str. Baba Novac, nr. 19, ap. 12, tel. 647.76.88, **oferă colecția 1975-1996 unei biblioteci școlare.**

ȘTEFAN DUMITRESCU, București, șos. Iancului, nr. 130, bl. 121, ap. 3, **oferă: nr. 1/1974; 12/1982; 5/1983; 2/1985; 12/1993; 1-3/1994.**

ION TICALIUC, Rădăuți, str. Manejului, nr. 1, bl. A, sc. A, ap. 13, **solicită: nr. 9/1989; 12/1990; 4, 7/1992; oferă: nr. 6/1967; 7-8/1968; 5/1970; 7/1971; 2/1973; 2, 3/1975; 6, 8/1977; 7/1982; 2, 4/1986; 9/1991; 5/1992.**

PAVEL ROMOCEA, Oradea, str. Spartacus, nr. 5, ap. 6, **solicită: nr. 1/1991; 8/1992; oferă: nr. 10/1972; 12/1974; 8/1977; 8/1978; 11/1980; 9/1988; 8/1989; 10/1992; 1/1994.**

GEORGE TOGAN, Mediaș, str. Plevnei, nr. 18, **oferă colecția 1967-1991.**

GHEORGHE UȚA, București, str. Trestiana, nr. 7, bloc 10, ap. 56, **oferă numere disparate din anii 1967-1993.**

OLIMPIU CĂTUNA, com. Ilva Mare, nr. 141, jud. Bistrița-Năsăud, **oferă colecția 1975-1989.**

CONSTANTIN SIMINICĂ, Iași, str. Tabacului, nr. 21, bl. 78, ap. 1, **oferă numere disparate din anii 1967-1970, 1971-1980, 1982-1990.**

IOAN DAMIAN, Sighișoara, str. Dumbravei, nr. 64, bl. 64, ap. 16, **oferă colecția completă.**

IMPORTANT!

Începând cu data de 1 iulie 1996, adresa redacției Magazin istoric **este:** Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3 **(intrarea lângă Cișmigiu vizavi de magazinul „Adam"). Accesul în redacție se mai poate face și prin** strada Dr. Marcovici, nr. 2, etaj III, camerele 281, 285 și 287 (la ambele intrări există ascensoare). **Apelurile telefonice se primesc la 615.09.91.**

CONTENTS (Romanian History) **I. Bogdan** The Old Institutions • **A. Pop** The Communists in the Royal Army • **N. Popescu** P.O.W. in Soviet Union • **C. Cristescu** 1956. An Atempt to overthrow the Communist Regime • **E. Hazard** The Cold War began in Romania (V) • **T. Pokivailova** Soviet Documents about L. Pătrășcanu (II) • **R.R. Florescu** Recollections of a Diplomat • **C. Păunescu, M. Ștefan** National Bank. Unknown Pages (XIV) • **N. Bănescu** Eulogium to the Academy • **V. Gheonea** The Prince Radu Paisie • **E. Denize** Romanians in Spain • **A. Lombard, Gh. Bulgăr** Defending Transylvania • **Em. Panaitescu** The Tragical Days of the Vienna Dictate • **N. Koslinski** The Cernavodă Bridge • **D. Hîncu** German Reports about N. Titulescu • **A. Șiperco** Lausanne Police bugs up Gafencu • **I. Lăcustă** In Bucharest, 50 Years Ago • **T. Wexler** Dr. Wilhelm Filderman, an Advocate for the Romanian Rights

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **I. Bogdan** Les anciennes institutions • **A. Pop** Le PCR entre dans l'armée royale • **N. Popescu** Prisonnier de guerre en Union Soviétique • **C. Cristescu** 1956. Une tentative de renversement du régime communiste • **E. Hazard** La guerre froide a commencé en Roumanie (V) • **T. Pokivailova** L. Pătrășcanu dans des documents soviétiques (II) • **R.R. Florescu** Souvenirs d'un diplomate • **C. Păunescu, M. Ștefan** L'histoire de la Banque Nationale (XIV) • **N. Bănescu** Éloge à l'Académie Roumaine • **V. Gheonea** Le prince Radu Paisie • **E. Denize** Roumains en Espagne • **A. Lombard, Gh. Bulgăr** La défense de Transylvanie • **Em. Panaitescu** Les jours tragiques du Diktat de Vienne • **N. Koslinski** Le Pont Cernavodă • **D. Hîncu** N. Titulescu dans les rapports allemands • **A. Șiperco** La police de Lausanne surveille Gafencu • **I. Lăcustă** A Bucarest,il y a 50 ans • **T. Wexler** Dr. Wilhelm Filderman, un avocat de la cause nationale de la Roumanie

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **И. Богдан** Старые учреждения • **А. Поп** Вход РКП в королевскую армию • **Н. Попеску** Военнопленный в Советском Союзе • **К. Кристеску** 1956 г. Политка свержения коммунистичезкого строя • **Е. Хазард** Холодная война началась в Румынии (V) • **Г. Покивайлова** Л. Пэтрэшкану в советских документах (II) • **Р. Р. Флореску** Дипломат воспоминает • **К. Цэунеску, М. Штефан** История Национального Банка (XIV) • **Н. Бэнеску** Почтение Румынской Академии • **В. Геоня** Господарь Раду Паисие • **Е. Денизе** Румыны в Испании • **А. Ломбард, Г. Булгэр** Защищая Трансильванию • **Ем. Панаитеску** Трагические дни Венского Диктата • **Н. Кослински** Мост в Чернаводе • **Д. Хынку** Н. Гигулеску в германских докладах • **А. Шиперко** Гафенку под надзором полиции Лозанна • **И. Лэкустэ** В Бухаресте, 50 лет назад • **Т. Векслер** Д-р Вилгельм филдерман, зацитник национального дела Румынии

INHALT (Rumänische Geschichte) **I. Bogdan** Die alten Einrichtungen • **A Pop** Die Kommunistische Partei in die königliche Armee • **N. Popescu** Kriegsgefangener in der Sowjet Union • **C. Cristescu** 1956. Ein Umsturz – Versuch des kommunistischen Regimes • **E. Hazard** Der kalte Krieg hat in Rumänien begonnen (V) • **T. Pokivailova** L. Pătrășcanu in sowjetische Urkunden (II) • **R.R. Florescu** Erinnerungen eines Diplomats • **C. Păunescu, M. Ștefan** Die Geschichte der National Bank (XIV) • **N. Bănescu** Lobrede für die Rumänische Akademie • **V. Gheonea** Der Herrscher Radu Paisie • **E. Denize** Rumänen in Spanien • **A. Lombard, Gh. Bulgăr** Eine Verteidigung Transilvaniens • **Em. Panaitescu** Die tragische Tage des Wiener-Diktats • **N. Koslinski** Die Cernavoda – Brücke • **D. Hîncu** N. Titulescu in den deuschen Berichte • **A. Șiperco** Gafencu überwacht von der Lausanner-Polizei • **I. Lăcustă** In Bukarest,vor 50 Jahren • **T. Wexler** Dr. Wilhelm Filderman, ein Sachunwalt Rumäniens

SUMARIO (Historia rumana) **I. Bogdan** Las antiguas instituciones • **A. Pop** El Partido Comunista Rumano penetra en el Ejército Real • **N. Popescu** Prisionero de guerra en la Unión Soviética • **C. Cristescu** 1956. Un intento de derrocamiento del régime comunista • **E. Hazard** La guerra fría ha empezado en Rumania (V) • **T. Pokivailova** L. Pătrășcanu in documentos soviéticos (II) • **R.R. Florescu** Los recuerdos de un diplomático • **C. Păunescu, M. Ștefan** La historia del Banco Nacional (XIV) • **N. Bănescu** Elogio a la Académia Rumana • **V. Gheonea** El príncipe Radu Paisie • **E. Denize** Rumanos en España • **A. Lombard, Gh. Bulgăr** Defendiendo a Transilvania • **Em. Panaitescu** Los días trágicos del Diktado de Viena • **N. Koslinski** El puente de Cernavoda • **D. Hîncu** N. Titulescu en informes alemanes • **A. Șiperco** La policía de Lausana vigila a Gafencu • **I. Lăcustă** En Bucarest, hace 50 años • **T. Wexler** Dr. Wilhelm Filderman, un abogado por la causa nacional de Rumanía

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 615.09.91.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX 0040-1-222.64.07 sau 222.64.39
telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,
Sector 1, București, România
Abonamentul pe un an – 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. – Imprimeria „Coresi" – București

Comandă de stat
ISSN 0541-88IX

Lei 1 200

96

83/38

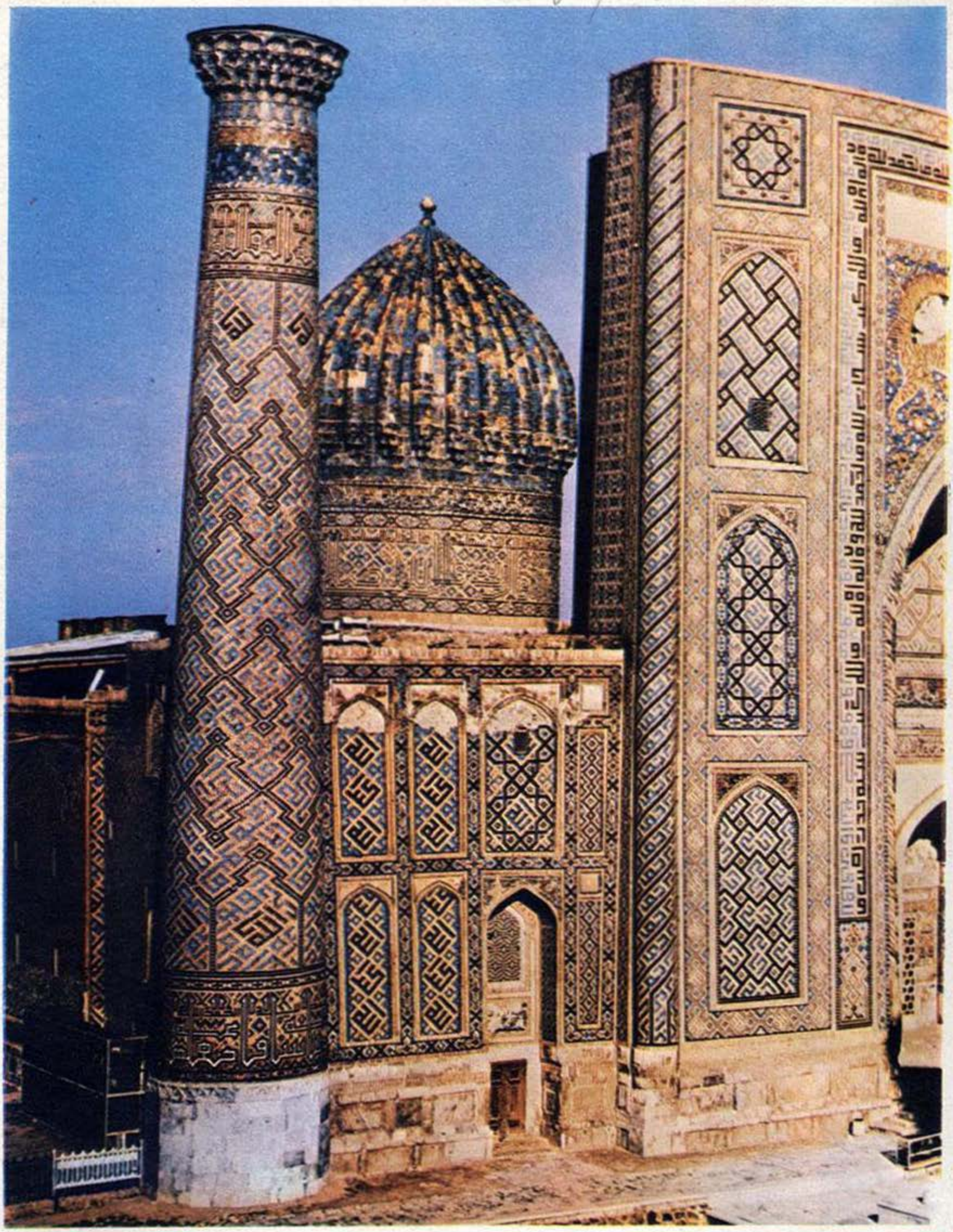

magazin istoric